

**ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΠΡΩΙΜΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΣΤΗΝ
ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΠΑΙΔΙΩΝ
ΜΕ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΡΑΣΗΣ**

**ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ:
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΣΥΝΑΧΕΙΡΗΣ**

**ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ:
ΣΙΚΕΛΛΙΑΝΟΥ ΔΕΣΠΟΙΝΑ**

ΠΑΤΡΑ 2006

Η επιτροπή για την έγκριση της πτυχιακής εργασίας:

Υπογραφή:

Υπογραφή:

Υπογραφή:

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

Για την διεκπεραίωση της παρούσας εργασίας σημαντική και ευπρόσδεκτη υπήρξε η συμβολή πολλών ανθρώπων που με την ηθική συμπαράσταση τους με ενθάρρυναν μέχρι τέλους στην αντιμετώπιση των δυσκολιών που προέκυψαν για την ολοκλήρωση της εργασίας.

Συγκεκριμένα θέλω να ευχαριστήσω τον διευθυντή της Σχολής ΣΕΥΠ Δρ. Ηλία Γιαννικάκη, καθηγητή Ψυχολογίας για την απεριόριστη συμπαράσταση και καθοδήγησή του.

Εκφράζω επίσης τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες στην κ. Βιολέτα Προκοπίου-Μιλέβα, ειδικής παιδαγωγού, υπεύθυνης Προνηπιακού Τμήματος Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης Τυφλών (Κ.Ε.Α.Τ.) Καλλιθέας για την επιστημονική καθοδήγησή της στην προσχολική εκπαίδευση των παιδιών με προβλήματα όρασης και για το έντυπο υλικό που μου παρείχε.

Ευχαριστώ επίσης τον Διευθυντή του Ειδικού Σχολείου Τυφλών Πάτρας κ. Νίκο Κατσιγιάννη για την πολύτιμη βιβλιογραφία που μου παρείχε, επίσης ευχαριστώ θερμά την κ. Βενετία Μπαλή ειδική εκπαιδευτικό του ΚΕΑΤ για τις σημειώσεις που μου παρέδωσε για το παρόν πόνημα.

Επίσης ευχαριστώ όλους όσους συνέβαλαν με τον τρόπο τους στην συγγραφή αυτής της μελέτης, για την εθελοντική υποστήριξη και τον πολύτιμο χρόνο που μου αφιέρωσαν.

Η πτυχιακή εργασία αφιερώνεται με πολλή αγάπη στους αγαπημένους μου γονείς, ιδιαίτερα στην παιδαγωγό κ. Βιολέτα Προκοπίου – Μιλέβα, ως ένα μικρό δείγμα ευγνωμοσύνης για το έργο που έχει προσφέρει στην εκπαίδευση παιδιών με πρόβλημα όρασης .

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αναγνώριση

Περιεχόμενα

Περίληψη μελέτης 1

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

<i>1.1</i>	<i>Εισαγωγή</i>	<i>2</i>
<i>1.2</i>	<i>Το πρόβλημα</i>	<i>3</i>
<i>1.3</i>	<i>Σκοπός της μελέτης</i>	<i>4</i>
<i>1.4</i>	<i>Το χθες και το σήμερα</i>	<i>4</i>
<i>1.4.1</i>	<i>Κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις</i>	<i>12</i>
<i>1.4.2</i>	<i>Η έρευνα</i>	<i>13</i>
<i>1.4.3</i>	<i>Η τεχνολογία</i>	<i>14</i>
<i>1.5</i>	<i>Χαρακτηριστικά του παιδιού με προβλήματα όρασης</i>	<i>18</i>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

Ο ΒΙΟΣΩΜΑΤΙΚΟΣ ΤΡΟΠΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΡΑΣΗΣ

<i>2.1</i>	<i>Ανατομία και λειτουργία του οφθαλμού</i>	<i>24</i>
<i>2.2</i>	<i>Η διαγνωστική εκτίμηση των παιδιών με προβλήματα όρασης</i>	<i>30</i>
<i>2.3</i>	<i>Διαθλαστικές λειτουργίες και θεραπευτικές παρεμβάσεις</i>	<i>35</i>
<i>2.3.1</i>	<i>Μυωπία</i>	<i>38</i>
<i>2.3.2</i>	<i>Αστιγματισμός</i>	<i>40</i>
<i>2.3.3</i>	<i>Αλβινισμός ή λευκοπάθεια</i>	<i>40</i>
<i>2.3.4</i>	<i>Κολόβωμα</i>	<i>43</i>
<i>2.3.5</i>	<i>Γλαύκωμα</i>	<i>43</i>
<i>2.3.6</i>	<i>Κερατόκωνος</i>	<i>44</i>

2.3.7	<i>Νυσταγμός</i>	45
2.3.8	<i>Οπτική ατροφία</i>	46
2.3.9	<i>Μελαγχρωστική αμφιβληστροειδοπάθεια</i>	46
2.3.10	<i>Ινοπλασία του αμφιβληστροειδούς</i>	47
2.3.11	<i>Αλληθωρισμός ή στραβισμός</i>	48
2.4	<i>Συσκευές μειωμένης όρασης για παιδιά και νέους με οπτική αναπηρία</i>	50
2.5	<i>Συσκευές μεγένθυσης</i>	54

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

Η ΨΥΧΟΚΙΝΗΤΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΡΑΣΗΣ

3.1	<i>Το παιδί βρέφος που δεν βλέπει</i>	69
3.2	<i>Η ανάπτυξη κινητικών δραστηριοτήτων του παιδιού με προβλήματα όρασης</i>	79
3.2.1	<i>Η αίσθηση της αφής</i>	80
3.2.2	<i>Η εξέλιξη των κινητικών δραστηριοτήτων των χεριών</i>	81
3.2.3	<i>Η γνώση του σώματος (αυτογνωσία)</i>	83
3.2.4	<i>Αυτοέλεγχος κινητικότητας</i>	92
3.2.5	<i>Προσανατολισμός στο χώρο-περπάτημα στη ζωή</i>	93
3.2.6	<i>Λευκό μπαστούνι αυτοπροστασία-περπάτημα στο σκοτάδι</i>	100
3.3	<i>Ενδεικτικές ασκήσεις για το παιδί με πρόβλημα όρασης</i>	103
3.4	<i>Εκμάθηση δεξιοτήτων αυτοεξυπηρέτησης καθημερινής ζωής</i>	104
3.4.1	<i>Πρώτες γνώσεις και πληροφορίες προς το παιδί για τα προβλήματα όρασης</i>	106
3.4.2	<i>Οδηγίες για ανεξαρτησία στην καθημερινή ζωή</i>	112

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙV

Ο ΓΝΩΣΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΡΑΣΗΣ

4.1	<i>Η γλωσσική εξέλιξη του παιδιού με πρόβλημα όρασης</i>	118
-----	--	-----

4.2	<i>Καθοριστικοί παράγοντες για την εκμάθηση σχολικών δεξιοτήτων του παιδιού με πρόβλημα όρασης</i>	124
4.3	<i>Η συμβολή των γονέων στην πρόσληψη των ερεθισμάτων και την δραστηριοποίηση του παιδιού</i>	126
4.3.1	<i>Η έγκυρη δραστηριοποίηση του παιδιού</i>	131
4.3.2	<i>Η ποιότητα των ερεθισμάτων-πρόσληψη-τεχνική</i>	133
4.4	<i>Ο ρόλος των γονέων και των εκπαιδευτικών στην μάθηση και την εκπαίδευση των παιδιών με των των παιδιών με προβλήματα όρασης</i>	135
4.5	<i>Επιπρόσθετες δυσκολίες-πολύπλευροι αγωγή</i>	148

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

Ο ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΡΑΣΗΣ

5.1	<i>Ο ρόλος της προσκόλλησης στην νηπιακή ηλικία των παιδιών με προβλήματα όρασης</i>	151
5.2	<i>Η συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών με προβλήματα όρασης</i>	161
5.3	<i>Τα στάδια της συναισθηματικής διαδρομής των γονέων</i>	180
5.4	<i>Έρευνες σχετικές με την στάση των γονέων παιδιών με προβλήματα όρασης</i>	184

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

Ο ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΡΑΣΗΣ

6.1	<i>Το άγχος αποχωρισμού</i>	200
6.2	<i>Η επικοινωνία του τυφλού παιδιού στην νηπιακή ηλικία</i>	208

6.3	<i>Δεξιότητες αυτονομίας</i>	211
6.4	<i>Ο ρόλος του παιχνιδιού</i>	213
6.5	<i>Τα αγαπημένα παιχνίδια του παιδιού</i>	216
6.6	<i>Εμπειρίες του παιχνιδιού στο φυσικό περιβάλλον</i>	218
6.7	<i>Παιχνίδια αφής και άλλων αισθήσεων</i>	219
6.8	<i>Διδασκαλία και μάθηση μέσω του παιχνιδιού</i>	220
6.9	<i>Η κοινωνικοποίηση του τυφλού παιδιού μέσα από το παιχνίδι</i>	222

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

7.1	<i>Συμπεράσματα βιοσωματικού τομέα</i>	226
7.2	<i>Συμπεράσματα ψυχοκοινωνικού τομέα</i>	226
7.3	<i>Συμπεράσματα γνωστικού τομέα</i>	227
7.4	<i>Συμπεράσματα συναισθηματικού τομέα</i>	228
7.5	<i>Προτάσεις</i>	228

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Παράρτημα ΦΕΚ

- *Νόμος υπ. αριθ. 2817/2000 (ΦΕΚ 78/14-3-2000)*
- *Νόμος υπ. αριθ. 3227/2004 (ΦΕΚ 31/9-2-2004)*
- *Νόμος υπ. αριθ. 2643/1998 (ΦΕΚ 220/28-9-1998)*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Βασικός σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η απόκτηση πολύτιμων γνώσεων που θα μας βοηθήσουν στο να διαμορφώσουμε μια σωστή άποψη για την προσχολική εκπαίδευση των παιδιών με προβλήματα όρασης

Για την ολοκληρωτική προσέγγιση και κατανόηση του θέματος θεωρήσαμε σημαντικό να αναζητήσουμε στην βιβλιογραφική μας έρευνα τις απόψεις που περιγράφουν ποικιλοτρόπως την διεργασία της αισθητηριακής λειτουργίας καθώς και την σχέση αυτής με την νοητική και ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του ατόμου.

Συγκεκριμένα η μελέτη του θέματος περιλαμβάνει τα παρακάτω κεφάλαια:

- Ø Το πρώτο κεφάλαιο αποτελεί ένα ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο για την ειδική αγωγή, είναι μια ιστορική αναδρομή στο χώρο της εκπαίδευσης για τα παιδιά με μειωμένη όραση, ανασκόπηση άλλων μελετών, ερευνών και συγγραμμάτων.
- Ø Το δεύτερο κεφάλαιο διαπραγματεύεται την ιδιαίτερη θέση που καταλαμβάνει το παιχνίδι στην εξέλιξη των παιδιών με προβλήματα όρασης. Αναφέρονται εμπειρίες παιχνιδιού μέσα στο φυσικό περιβάλλον, παιχνίδια αφής και άλλων αισθήσεων.
- Ø Το τρίτο κεφάλαιο περιέχει συνοπτικές οδηγίες για την εκπαιδευτική προσέγγιση του παιδιού με πρόβλημα όρασης, αναφέρονται τα στάδια της συναισθηματικής διαδρομής, οι στάσεις των γονέων, περιγράφεται η συναισθηματική ανάπτυξη, η γλωσσική και κινητική εξέλιξη και η έγκαιρη εκπαιδευτική παρέμβαση.
- Ø Το τέταρτο κεφάλαιο περιλαμβάνει τις συσκευές μειωμένης όρασης για παιδιά και νέους με αναπηρίες, τις συσκευές μεγέθυνσης, καταγράφεται η εξέλιξη της χρήσης της όρασης και η εξέλιξη της αφής.
- Ø Στο πέμπτο κεφάλαιο αναφέρεται η κοινωνικοσυναισθηματική και επικοινωνιακή ανάπτυξη του παιδιού στη νηπιακή ηλικία, η διαδικασία προσκόλλησης στα τυφλά νήπια, το άγχος του αποχωρισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία χρόνια, σε πανελλήνια και διεθνή κλίμακα υπάρχει μια έντονη κινητικότητα για την εκπαίδευση των παιδιών και των νέων που χρειάζονται ιδιαίτερη φροντίδα και που έχει επικρατήσει να λέμε «άτομα με ειδικές ανάγκες».

Παρόμοια και για τα παιδιά με μειωμένη όραση, παιδιά με ολική τυφλότητα ή με μερική όραση, τα οποία ακόμη και μετά την ιατρική παρέμβαση και τα βοηθήματα όρασης χρειάζονται ιδιαίτερη εκπαιδευτική παρέμβαση.

Θετικά βήματα προς αυτή την κατεύθυνση έχουν γίνει και στην χώρα μας. Όμως, παρά τις όποιες θετικές ενέργειες η επιστημονική έρευνα για αυτά τα παιδιά στην πατρίδα μας και η αντίστοιχη βιβλιογραφία είναι περιορισμένη.

Αναμφισβήτητα, ο χώρος της Ειδικής Αγωγής χαρακτηρίζεται από μια πολυθεματικότητα και διεπιστημονικότητα.

Τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό η εκπαιδευτική πολιτική απέναντι στα θέματα της Ειδικής Αγωγής τροποποιείται και προσαρμόζεται σύμφωνα με τις ανάγκες και τις κοινωνικές μεταρρυθμίσεις.

Ο νέος νόμος για την Ειδική Αγωγή (Ν. 2817/200) επισημαίνει την αναγκαιότητα της ύπαρξης εκπαιδευτικού προσανατολισμού σε όλα τα θέματα της Ειδικής Αγωγής, αυτά δηλαδή που σχετίζονται με διάγνωση, αξιολόγηση και υποστήριξη ατόμων με αναπηρίες και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Αυτή η εργασία για την εκπαίδευση των παιδιών με προβλήματα όρασης προσπαθεί να πραγματευτεί συναισθηματικά, ψυχολογικά, κοινωνικά, εκπαιδευτικά, θεωρητικά και πρακτικά, ερωτήματα γονέων, σπουδαστών, καθηγητών.

Τα παιδιά με προβλήματα όρασης έχουν ίσα δικαιώματα εκπαίδευσης με αυτά των συνομηλίκων του, μια ισότιμη εκπαίδευση, η οποία πηγάζει από ένα ατομικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα προσαρμοσμένο στις ιδιαίτερες ανάγκες τους και εναρμονισμένο με το κοινό αναλυτικό πρόγραμμα για ουσιαστική συνεκπαίδευση τους.

1.2 ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Τον 21^ο αιώνα παρά την πρόοδο της επιστήμης η οποία έχει κάνει θαύματα φαίνεται ότι ακόμη γεννιούνται παιδιά με προβλήματα όρασης. Το να φέρει στον κόσμο κάποιος ένα παιδί είναι ένα χαρμόσυνο γεγονός και μια μοναδική εμπειρία. Το ίδιο θα έπρεπε να συμβαίνει και με την γέννηση ενός παιδιού μ' ένα πρόβλημα όρασης (Δ. Κουτάντος 2005). Δυστυχώς, τα συναισθήματα χαράς και ευτυχίας επισκιάζονται από συναισθήματα απογοήτευσης, φόβου ακόμη και πανικού μπροστά στο απροσδόκητο γεγονός. Τα αρνητικά αυτά συναισθήματα που βιώνουν αρχικά οι γονείς των παιδιών αυτών σιγά – σιγά θεραπεύονται άλλοτε ευκολότερα άλλοτε δυσκολότερα ανάλογα με τις συνθήκες.

Η ψυχική αυτή διεργασία δεν θα έπρεπε να είναι μόνο αποτέλεσμα της εσωτερικής δύναμης της πατρικής και της μητρικής αγάπης, αλλά και έργο κάποιας οργανωμένης υποστηρικτικής ή συμβουλευτικής στήριξης.

Η ανασφάλεια και ο φόβος για το άγνωστο παρόν και μέλλον του παιδιού πηγάζουν από αυτήν ακριβώς την έλλειψη κατάλληλης στήριξης.

Η εκπαίδευση, αναφαίρετο δικαίωμα κάθε ανθρώπου που παίρνει ακόμη πιο σημαντικές διαστάσεις όταν αφορά παιδιά με προβλήματα όρασης, που χρειάζονται ιδιαίτερη φροντίδα λόγω της ευρύτητας και πολυπλοκότητας στην εκπαίδευσή τους.

Κατάπληκτοι μένουμε από την συνειδητοποίηση της ένδειας του εκπαιδευτικού μας συστήματος, όταν καλείται να παράσχει μια τέτοιου είδους εκπαίδευση στα παιδιά που τη χρειάζονται. Η πολιτεία, αλλά και κάθε άνθρωπος είναι υπεύθυνος για τη ζωή εκείνων που η φύση για κάποιους δικούς της λόγους στέρησε την ευεργεστάτη των αισθήσεων, δηλαδή την όραση.

Στις μέρες μας όσο ποτέ άλλοτε, είναι ανάγκη να υπάρξει μια συστράτευση όλων: γονέων, ατόμων με προβλήματα όρασης, φορέων, πολιτείας, ειδικών επιστημόνων, εθελοντών και της κοινότητας. Οι στόχοι όλων πρέπει να ενοποιηθούν και όχι να υφίστανται τμηματοποιημένοι και ασυντόνιστοι.

Η ιατρική έρευνα που στις μέρες μας βρίσκεται σε μια κατάσταση έκρηξης, με μεγάλη πρόοδο στον τομέα της προγεννητική και πρόληψης δεν είναι αρκετή, ούτε ικανή από μόνη της στον τομέα την πρόωμης εκπαίδευσης παιδιών με προβλήματα όρασης.

Είναι ανάγκη να ερευνηθούν , κατανοηθούν και συνειδητοποιηθούν τα παρακάτω:

§ Αίτια που προκαλούν την τυφλότητα

- § Χρόνος που επήλθε η τυφλότητα
- § Γεωγραφική κατανομή και στατιστικά στοιχεία
- § Κοινωνικά και πολιτιστικά επίπεδα
- § Παράγοντες που επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά την πορεία της έγκαιρης παρέμβασης
- § Υπηρεσίες για εκπαίδευση γονέων

1.3 Σκοπός της μελέτης

Σκοπός της μελέτης είναι:

- § Να βοηθήσει τους αναγνώστες να κατανοήσουν πως το παιδί με πρόβλημα όρασης είναι πρώτα απ' όλα ένα παιδί σαν όλα τα υπόλοιπα παιδιά.
- § Να δώσει απαντήσεις στα ερωτήματα που προκύπτουν στα πρώτα βήματα της ζωής ενός παιδιού με προβλήματα όρασης
- § Να βοηθήσει στην αποδοχή και την κατανόηση πως ένα παιδί με πρόβλημα όρασης έχει τα ίδια δικαιώματα στη ζωή και τα πραγματοποιεί με το δικό του ρυθμό, το δικό του τρόπο, τα δικά του μέσα.
- § Να βοηθήσει στην καλύτερη γνώση των δυσκολιών που προκαλεί η έλλειψη ή η μείωση της όρασης.
- § Να προσφέρει τις απαραίτητες γνώσεις και πληροφορίες για τη σταδιακή εκπαίδευση του παιδιού σε όλους τους τομείς ανάπτυξης, μεθοδικά και με σωστές τεχνικές.

1.4 Το χθες και το σήμερα

Το κεφάλαιο αυτό είναι μια σύντομη ιστορική αναδρομή στην εκπαίδευση των παιδιών και νέων με μειωμένη όραση στην Ελλάδα. Γίνονται επίσης παραλληλισμοί με τους μεγάλους σταθμούς της εκπαίδευσης αυτών των ατόμων σε διεθνές επίπεδο. Η αναδρομή αναφέρεται σε σημαντικά πρόσωπα και γεγονότα, τα οποία έχουν επηρεάσει τη σύγχρονη θεωρία και πράξη στο χώρο.

Χθες και σήμερα

Η αγωγή των ανθρώπων με μειωμένη όραση άρχισε με τη μορφή

της περίθαλψης και την ιδρυματική διαμονή, από το 12^ο αιώνα. Στα μέσα του 17^{ου} και, κυρίως, το 18^ο αιώνα άρχισαν οι πρώτες προσπάθειες για την επαγγελματική εξάσκηση, εκπαίδευση και αποκατάσταση τους (Κρουσταλάκης, χ.χ.).

Είναι όμως γνωστό ότι σε όλο τον κόσμο, πριν απ' αυτές τις προσπάθειες, υπήρχαν άτομα με μειωμένη όραση, τα οποία έλαβαν εκπαίδευση και μάλιστα διακρίθηκαν για το έργο τους. Ένα λαμπρό παράδειγμα είναι ο αιώνιος ποιητής Όμηρος, το έργο του οποίου, αν και δεν έχουμε ακριβή στοιχεία για την εκπαίδευσή του, είναι γνωστό σε όλους μας. Ο Αριστοτέλης είχε ασχοληθεί με τους ανθρώπους με μειωμένη όραση και είχε προτείνει ένα κοινό σχολείο για όλα τα παιδιά (Ζώνιου-Σιδέρη, 1998). Στα νεότερα χρόνια ο Nicholas Saunberson, ο οποίος έχασε την όραση του από ένα ατύχημα στη βρεφική του ηλικία, διακρίθηκε στα μαθηματικά και δίδαξε ακόμα και σε πανεπιστήμιο (McCall, 1997).

Το 19^ο αιώνα άρχισαν να δημιουργούνται εκπαιδευτικά προγράμματα για τους ανθρώπους με μειωμένη όραση σε όλο τον κόσμο. Το πρώτο σχολείο για παιδιά με τυφλότητα ιδρύθηκε στην Ευρώπη, στο Παρίσι, το 1784, από το Valentin Hauy (1745-1822). Ακολούθησαν κάποια άλλα σχολεία στο Λίβερπουλ (1791), στη Βιέννη (1804), στο Βερολίνο (1806), στη Βοστώνη με το μεγαλύτερο στον κόσμο ακόμα και σήμερα ινστιτούτο για ανθρώπους με μειωμένη όραση, Perkins (1829). Αξίζει να σημειωθεί η ίδρυση του πρώτου νηπιαγωγείου για παιδιά με τυφλότητα, επίσης στη Βοστώνη (1887), από έναν Έλληνα, το Μιχάλη Ανάγνο (Michael Anagnos).

Το 1873 πραγματοποιήθηκε στη Βιέννη το Α' Διεθνές Συνέδριο για τους ανθρώπους με τυφλότητα. Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα σε μερικές χώρες, όπως τη Σαξονία (1874) και την Πρωσία (1911), καθιερώθηκε η υποχρεωτική φοίτηση για τους μαθητές με μειωμένη όραση, όπως και η

επιμόρφωση των εκπαιδευτικών με αντίστοιχες πτυχιακές εξετάσεις από το έτος 1911 (Κυπριωτάκης, 1989). Η πρώτη τάξη για μαθητές με μερική όραση ιδρύθηκε στο Λονδίνο το 1908.

Στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος, μετά την απελευθέρωση από την οθωμανική αυτοκρατορία, η όποια προσπάθεια για την αγωγή ατόμων, τα οποία χρειάζονταν φροντίδα, ήταν κυρίως από ιδιωτικούς φορείς, όπως ιδιώτες ευεργέτες, και την εκκλησία. Χαρακτηριστικό αυτής της παρέμβασης ήταν ο οίκτος. Μέσα σε αυτό το κλίμα, ξεκινάει η εκπαίδευση των μαθητών με μειωμένη όραση το 1906 με την ίδρυση μιας φιλανθρωπικής εταιρείας με την επωνυμία «Οίκος Τυφλών», για παιδιά ηλικίας 7-18 χρόνων. Η ίδρυση αυτού του σωματείου ήταν η συνέχεια της ευρύτερης προσπάθειας από τον προηγούμενο αιώνα για τη θεσμοθέτηση της σχολικής υγιεινής με πρωτεργάτες το Δημήτριο Βικέλα και το Γεώργιο Δροσίνη. Πρώτη διευθύντρια του «Οίκου Τυφλών» ήταν η Ειρήνη Λασκαρίδου, «τυφολόγος», η οποία εφάρμοσε το σύστημα Braille στην ελληνική γλώσσα.

Μια άλλη εκπαιδευτική παρέμβαση, επίσης ιδιωτικής πρωτοβουλίας, ήταν «Ο Φάρος Τυφλών της Ελλάδος» (1946), που λειτούργησε ως ειδικό αναγνωρισμένο φιλανθρωπικό σωματείο για την επαγγελματική εκπαίδευση και αποκατάσταση των ανθρώπων με τυφλότητα με σχολές τηλεφωνητών και τυπογραφείου. Το 1948 ιδρύεται στη Θεσσαλονίκη σχολή για άτομα με τυφλότητα, ο «Ήλιος», και το 1949 στα Σεπόλια η «Αγροτική και Τεχνική Σχολή Τυφλών» (Στασινός, 1991).

Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, με την υιοθέτηση της αγγλικής εκπαιδευτικής πολιτικής του 1944 η οποία υιοθέτησε τις «κατηγορίες αναπήρων», και στη χώρα μας ακολουθήθηκε η πολιτική των διακρίσεων. Στη δεκαετία του 1950 απρόβλεπτα αυξήθηκε ο αριθμός των παιδιών με μειωμένη όραση, εξαιτίας της βρεφικά εμφανιζόμενης

«ινοπλασίας του αμφιβληστροειδούς» με την αυξημένη παροχή οξυγόνου στα νεογνά, προκαλώντας μαζί με τα σοβαρά οπτικά προβλήματα και άλλες ειδικές ανάγκες. Ο αριθμός αυτών των παιδιών στα ιδρύματα αυξήθηκε. Μια από τις πρώτες επίσημες παρεμβάσεις της πολιτείας για τα άτομα με μειωμένη όραση έγινε το 1951 με την ψήφιση του Νόμου 1904/1951. Αυτός ο νόμος:

- Προσδιόριζε τις νομικές προϋποθέσεις για την τυφλότητα.
- Θέσπιζε την τήρηση γενικού «μητρώου τυφλών» στο Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας.
- Καθιστούσε υποχρεωτική τη φοίτηση αυτών των ατόμων σε ειδικές σχολές.
- Έκανε λόγο για επαγγελματική αποκατάσταση.
- Προέβλεπε την παροχή οικονομικού βοηθήματος σε όσους «τυφλούς θεωρούνταν ανίκανοι εργασίας»,

Στη μεταπολιτευτική περίοδο το κράτος προχώρησε σε κάποιες άλλες νομοθετικές ρυθμίσεις για την ενίσχυση των ατόμων με μειωμένη όραση. Μια από αυτές ήταν η σύσταση δημόσιου φορέα με την επωνυμία «Κέντρον Εκπαιδύσεως και Αποκαταστάσεως Τυφλών» (KEAT), με σκοπό:

Την αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών και επαγγελματικών αναγκών των παιδιών με μειωμένη όραση, από τη βρεφική μέχρι και την επαγγελματική ηλικία, όπως και την κοινωνική τους ένταξη και αποκατάσταση.

Την εφαρμογή σύγχρονων εκπαιδευτικών μεθόδων, προγραμμάτων και τεχνολογιών για την εξάλειψη των δυσκολιών, οι οποίες προέρχονται από τα οπτικά προβλήματα, και την πλήρη αξιοποίηση των δυνατοτήτων τους.

Την έρευνα για τη βελτίωση της κοινωνικής ζωής και αποκατάστασης.

Την εξάλειψη των προκαταλήψεων των εργοδοτών για την παροχή ίσων ευκαιριών/δικαιωμάτων (Προεδρικό Διάταγμα [ΠΔ] 265/17 Απριλίου 1979).

Ένα άλλο αξιόλογο ΠΔ ήταν το υπ' αριθμόν 601 (ΦΕΚ 197/15.9.1975, τ. Α'), το οποίο αναγνώρισε τα απολυτήρια των πρώτων ειδικών δημοτικών σχολείων για παιδιά με μειωμένη όραση ως ισότιμα μ' αυτά των γενικών σχολείων. Το 1981-1982 ιδρύεται 4θέσιο ειδικό σχολείο στο ΚΕΑΤ του οποίου η οργανικότητα αυξήθηκε τα επόμενα χρόνια. Ιδρύεται επίσης ειδικό νηπιαγωγείο (Χιουρέα, 1998).

Συνολικά το 1994, σύμφωνα με το Δελτίο Πληροφοριών Ειδικής Αγωγής, υπήρχαν τέσσερα σχολεία σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πάτρα και Ιωάννινα για παιδιά με τυφλότητα ή με μερική όραση (ΥΠΕΠΘ, 1994). Σε μεταγενέστερη καταγραφή του Κέντρου Εκπαιδευτικής Έρευνας με στοιχεία ως την 31η Μαρτίου 2001 αναφέρονται 8 σχολικά πλαίσια για παιδιά με μειωμένη όραση, 2 νηπιαγωγεία, 4 ειδικά δημοτικά σχολεία και 2 τμήματα ένταξης στο δημοτικό. Αυτά κάλυπταν τις ανάγκες 90 μαθητών με τυφλότητα (Σταμέλος, 2002). Ο συνολικός αριθμός μαθητών με ειδικές ανάγκες στη χώρα μέχρι αυτή την ημερομηνία ήταν 13.595 μαθητές σε 918 σχολικά πλαίσια. Θα πρέπει βέβαια να σημειωθεί ότι από τότε έχουν δημιουργηθεί νέα σχολικά πλαίσια για να καλύψουν τις ανάγκες μαθητών με σοβαρά προβλήματα όρασης αλλά δεν υπάρχει συστηματική καταγραφή.

Το 1993 ιδρύθηκε και το ΚΕΚΙΠΡΟ, το Ελληνικό Κέντρο Κινητικότητας και Προσανατολισμού, για άτομα με μειωμένη όραση. Με την κατάργηση του Νόμου 1143/81 (1981), ο οποίος προωθούσε την ίδρυση των ειδικών σχολείων, την αντικατάσταση του από το Νόμο 1566/85 (1985), ο οποίος προωθούσε την ίδρυση των ειδικών τάξεων κυρίως για παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες, και τις σύγχρονες έρευνες και εξελίξεις, προωθείται η συστηματικότερη εκπαίδευση όλων των

παιδιών τα οποία χρειάζονται φροντίδα και αυτών με μειωμένη όραση (Κουτάντος, 2000, 2001). Μάλιστα τον Απρίλιο του 1994 το ΥΠΕΠΘ οργάνωσε μια επιτροπή η οποία θα εξέταζε προτάσεις για την ειδική αγωγή, αλλά οι συστάσεις της αγνοήθηκαν (Ζώνιου-Σιδέρη, 1998).

Μια τέτοια στάση ουσιαστικά εμποδίζει την επικοινωνία ανάμεσα σε πολιτικούς, εξουσία, εκπαιδευτικούς και γονείς. Η πολιτεία απάντησε στους εκπαιδευτικούς ότι «το θέμα για το σχέδιο νόμου έχει κλείσει» (Ξανθόπουλος, 2000: 73). Μόνο μια τέτοια έλλειψη επικοινωνίας μπορεί να εξηγήσει τον τρόπο με τον οποίο, μετά το Νόμο 1566/85, υπήρξαν 41 σχέδια νόμου για την ειδική αγωγή, έως ότου στις 7 Μαρτίου 2000 ψηφίστηκε ο καινούργιος νόμος (Ευσταθίου, 2000).

Η κριτική για αυτόν το νέο νόμο (Νόμος 2817 [ΦΕΚ 78/14-04-2000]) είναι ότι έχουμε ακόμα πολύ έδαφος μπροστά μας μέχρι οι θετικές του διατάξεις να υλοποιηθούν όπως: η ουσιαστική λειτουργία των Κέντρων Διάγνωσης Αξιολόγησης και Υποστήριξης (ΚΔΑΥ), η υλοποίηση του εκπαιδευτικού έργου από το Τμήμα Ειδικής Αγωγής του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, τα εργαστήρια Ειδικής επαγγελματικής κατάρτισης, η κατ' οίκον διδασκαλία σε όποιες περιπτώσεις είναι αναγκαία (Στάθης, 2001).

Τα προβλήματα είναι εντονότερα στην περιφέρεια, συχνά λόγω έλλειψης κατάλληλου σχεδιασμού, ακόμη και ηθελημένα. Για παράδειγμα σε διεθνές συνέδριο στην Αθήνα με τίτλο «Εκπαίδευση και Τύφλωση: «Σύγχρονες τάσεις και προοπτικές» (6-8 Φεβρουαρίου 2004), ο γενικός γραμματέας του Τμήματος Ειδικής Αγωγής του ΥΠΕΠΘ, ανακοίνωσε ότι μόνο τα ειδικά σχολεία για παιδιά με προβλήματα όρασης (Αθήνα, Πάτρα, Θεσσαλονίκη, Γιάννενα) θα προμηθευτούν τεχνολογικό εξοπλισμό, π.χ. Υ/Η και εκτυπωτές Braille. Ένας τέτοιος σχεδιασμός - αν και είναι ενήμεροι ότι σε ολόκληρη την Ελλάδα (Χανιά, Ρέθυμνο, Ηράκλειο, Χίο, Έδεσσα) φοιτούν σε δημοτικά και γυμνάσια

μαθητές με προβλήματα όρασης ή τυφλότητα - αγνοεί προκλητικά αυτούς τους μαθητές και την πρόσβαση τους στη γνώση μέσα από την τεχνολογία.

Όσον αφορά τις νομικές διατάξεις, στην Ελλάδα σύμφωνα με το Νόμο 958, ΦΕΚ 191/τ. Α' 14.8.1979, άρθρο 1, άνθρωποι με τυφλότητα θεωρούνται εκείνοι με οπτική οξύτητα στο καλύτερο τους μάτι $1/20$ ($3/60$) της κανονικής όρασης. «Τυφλός, κατά την έννοια του παρόντος νόμου, νοείται παν πρόσωπον, το οποίον στερείται παντελώς και της αντιλήψεως του φωτός ή του οποίου η οπτική οξύτης είναι μικρότερα του ενός εικοστού ($1/20$) της φυσιολογικής τοιαύτης». Σε αυτό τον ορισμό και σε όλες τις μετρήσεις της όρασης ο παρονομαστής του κλάσματος δηλώνει την απόσταση στην οποία μπορεί να δει ένας εμμετρωπικός οφθαλμός, δηλαδή ένας οφθαλμός χωρίς πρόβλημα όρασης, ένα αντικείμενο. Ο αριθμητής του κλάσματος δηλώνει την απόσταση στην οποία μπορεί να δει ένας οφθαλμός με κάποιο οπτικό πρόβλημα το ίδιο αντικείμενο. Έτσι, για παράδειγμα, σε μετρήσιμη βάση το $1/20$ της όρασης σημαίνει ότι αυτό που μπορεί να δει κάποιος σε απόσταση είκοσι μέτρα ένας άλλος άνθρωπος με οπτικό πρόβλημα μπορεί να το δει σε απόσταση ενός μέτρου, ή αλλιώς έχει 5% της όρασης του πρώτου. Βέβαια, η ποιότητα όρασης είναι πιο σύνθετη έννοια.

Δεν υπάρχει νόμος ο οποίος ορίζει ποια άτομα έχουν μερική όραση. Κάποιοι ερευνητές προτείνουν ότι άνθρωποι με μερική όραση είναι εκείνοι με οπτική οξύτητα από $1/20$ μέχρι $4/10$ της κανονικής όρασης (Καΐλα κ.ά., 1995). Ο Κυπριωτάκης (1985) αναφέρει ότι πρακτικά ένα άτομο έχει σοβαρό πρόβλημα όρασης, όταν δεν μπορεί να αναγνωρίσει και να μετρήσει με βεβαιότητα τα δάχτυλα ενός ανοιχτού χεριού σε απόσταση πέντε μέτρων.

Σύμφωνα με παλιότερη έρευνα ενός οφθαλμιάτρου το 0,22% των

μαθητών ηλικίας 5-12 χρόνων, είχαν μερική όραση (Κοφινάς, 1976). Υπολογίζεται ότι στην Ελλάδα το 1,5%ο του συνολικού πληθυσμού αφορά ανθρώπους με μειωμένη όραση. Μια πιο πρόσφατη έρευνα στη Μεγάλη Βρετανία αναφέρει ότι μέχρι την ηλικία των 16 ετών τα οπτικά προβλήματα επηρεάζουν 2,1%ο. Με άλλα λόγια, η μειωμένη όραση θεωρείται «χαμηλού ποσοστού» ειδική ανάγκη η οποία: δεν επιτρέπει μια έντονη παρουσία στον ευρύτερο εκπαιδευτικό σχεδιασμό. Η διασπορά των παιδιών αυτών σε ευρύτερες γεωγραφικές περιοχές κάνει δύσκολη την εκπαιδευτική παρέμβαση περιφερειακά (Kirkwood & McCall, 1997).

Στο διεθνή χώρο υπάρχουν διάφοροι τύποι εκπαιδευτικών πλαισίων γι' αυτά τα παιδιά:

- *Ειδικά σχολεία για παιδιά με μειωμένη όραση.*
- *Γενικά ειδικά νηπιαγωγεία, δημοτικά σχολεία, γυμνάσια και λύκεια.*
- *Τμήματα Ένταξης μέσα στα γενικά σχολεία,*
- *Ειδικά Τμήματα για παιδιά με μειωμένη όραση μέσα στα γενικά σχολεία.*
- *Σχολεία ιδρυματικού τύπου.*
- *Προεπαγγελματικές σχολές για νέους (Kirkwood & McCall, 1997).*

Οι σύγχρονες εκπαιδευτικές τάσεις δίνουν έμφαση στην πρόωμη προσχολική παρέμβαση. Αυτό απαιτεί την αναδιοργάνωση του εκπαιδευτικού μας συστήματος με την έμπρακτη υιοθέτηση νέων μορφών εκπαιδευτικών παρεμβάσεων όπως είναι οι περιοδεύοντες εκπαιδευτικοί. Αυτοί οι εκπαιδευτικοί έχουν τη δυνατότητα να βοηθήσουν τα παιδιά σε ειδικά ή γενικά σχολεία, αλλά κυρίως να ενισχύσουν την προσχολική τους αγωγή και τους ίδιους τους γονείς τους. Μια τέτοια παρέμβαση περιλαμβάνει την παροχή πληροφοριών,

την αξιολόγηση, τη συμβουλευτική, την έναρξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων και τη δημιουργία των προϋποθέσεων για να συναντήσουν άλλους γονείς με παιδιά με μειωμένη όραση (Koutantos, 1998. Κουτάντος, 1999α).

Αργότερα αυτοί οι εκπαιδευτικοί μπορούν να ενισχύσουν το έργο των συναδέλφων τους σε δημοτικά σχολεία, γυμνάσια και λύκεια. Ένας άλλος λόγος υλοποίησης αυτού του νέου θεσμού είναι η υδροκέφαλη δομή της οικονομικής, πολιτικής και εκπαιδευτικής ζωής της χώρας μας, με την παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών για παιδιά με μειωμένη όραση κυρίως στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Αυτό απαιτεί νέες μορφές παρέμβασης για ολόκληρη την ελληνική εκπαίδευση.

1.4.1 Κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις

Είναι δύσκολο να μιλάμε για τους παράγοντες εκείνους, οι οποίοι θα επηρεάσουν στο μέλλον την πράξη και τη θεωρία της ειδικής αγωγής στη χώρα μας. Η κύρια αιτία είναι η ιστορικά πολιτική εξάρτηση του εκπαιδευτικού μας συστήματος. Από τη μια πλευρά υπάρχει μια ετεροχρονισμένη και μη προσαρμοσμένη αντιγραφή των διεθνών εκπαιδευτικών εξελίξεων στην ελληνική εκπαίδευση. Από την άλλη υπάρχει η αποσπασματικότητα των αλληπάληλων πολιτικών εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων, η οποία δεν αφήνει πολλά περιθώρια για να αναλύσουμε το εκπαιδευτικό αύριο της χώρας μας. Τελευταίο παράδειγμα η ακύρωση των νέων Αναλυτικών Προγραμμάτων μόλις πριν την έκδοσή τους.

Ένας συστηματικότερος μακροπρόθεσμος σχεδιασμός θα έλυνε αυτό το πρόβλημα. Είναι απαράδεκτο το γεγονός ότι το έτος 2004 στη χώρα μας δεν υπάρχουν πανεπιστημιακά τμήματα όχι μόνο για τα παιδιά με μειωμένη όραση αλλά για όλα τα παιδιά και τους νέους με ειδικές

ανάγκες με εξαίρεση το Πανεπιστήμιο του Βόλου. Είναι βέβαιο ότι στην αρχή θα υπάρξουν προβλήματα στην οργάνωση τους, όμως ο μόνος τρόπος για να ξεπεραστούν είναι το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων να προχωρήσει στην ίδρυση τους παρακάμπτοντας το σκεπτικισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης ότι η ίδρυση αυτών των Τμημάτων στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου δεν θα φέρει «πελάτες».

1.4.2 Η έρευνα

Μια άλλη παράμετρος, η οποία μπορεί να αλλάξει την εκπαίδευση των παιδιών με μειωμένη όραση στη χώρα μας είναι η εκπαιδευτική έρευνα. Μια έρευνα η οποία σέβεται το άτομο και παράλληλα τεκμηριώνει και στηρίζει εκπαιδευτικά προγράμματα, θεωρίες και καινοτομίες (Warren, 1994. Κουτάντος, 1999γ, 2001). Η υπάρχουσα πρακτική και φιλοσοφία στη χώρα μας δεν φαίνεται να ενθαρρύνει την ανάπτυξη της έρευνας. Οι Stoney, Johnson και Gallacher (1995) παρατήρησαν ότι στη χώρα μας η έρευνα για την ειδική αγωγή δεν έχει αναπτυχθεί όσο θα έπρεπε.

Η επιθεώρηση της εκπαιδευτικής έρευνας και ανάπτυξης στην Ευρώπη, το 1995, έδειξε ότι το 1992 το ποσοστό του προϋπολογισμού που δόθηκε από την ελληνική πολιτεία στην εκπαιδευτική έρευνα, από το σύνολο του προϋπολογισμού για έρευνα και ανάπτυξη, ήταν 0,24%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες ήταν 0,50%. Μάλιστα σε αυτή την επιθεώρηση η ελληνική πολιτεία έδινε μικρή προτεραιότητα για την ανάπτυξη της έρευνας για την ειδική αγωγή στο μέλλον.

1.4.3 Η τεχνολογία

Υποτίθεται ότι η τεχνολογία θα άλλαζε τη ζωή των ανθρώπων. Όμως, αυτές οι προσδοκίες συχνά δεν γίνονται πραγματικότητα με την αλόγιστη χρήση των μηχανών, οι οποίες όχι μόνο δεν βοηθούν την απελευθέρωση του ατόμου αλλά ενισχύουν τον παγκόσμιο ανταγωνισμό και συγκεντρωτισμό, ο οποίος σκλαβώνει. Μπορεί ο άνθρωπος να μειώσει την αδυναμία του μπροστά στη φύση με την τεχνολογία, την πληροφορική, την κρατική οργάνωση και την παραγωγή πλούτου αλλά αύξησε την αδυναμία του μπροστά στις δικές του κατασκευές.

Στο χώρο της παιδείας γίνεται όλο και περισσότερο λόγος για την «εκπαιδευτική τεχνολογία», δηλαδή τη χρήση της τεχνολογίας με εκπαιδευτικό προσανατολισμό και περιεχόμενο. Αυτή η χρήση όπως χαρακτηριστικά περιγράφει ο Bozic (1997), είναι μια κυκλική διαδικασία:

Το μεγαλύτερο μέρος της εκπαιδευτικής τεχνολογίας για τους μαθητές με μειωμένη όραση, όπως ομιλούντα βιβλία και ηλεκτρονικά βοηθήματα, αφορά την πρόσβαση στις πληροφορίες, λύνοντας βασικά εμπόδια τα οποία αφορούν:

- § Την εύρεση του υλικού σπουδών στον κατάλληλο χρόνο.
- § Την εύρεση ενός χώρου για μαγνητοφωνημένο υλικό.
- § Την εύρεση των σύγχρονων περιοδικών, ιδιαίτερα χρήσιμων στις σπουδές ανώτερης και ανώτατης εκπαίδευσης.
- § Την επανάληψη κάποιου υλικού πριν τις εξετάσεις.
- § Την κατανόηση περιγραφών και πινάκων.
- § Τη χρήση λεξικών και εγκυκλοπαιδειών.
- § Τη διατήρηση της προσοχής κατά τη διάρκεια ακρόασης κάποιων βιβλίων (Aitken & McDevitt, 1995. Pagliano, 1999).

Κάποιες προσαρμογές των ηλεκτρονικών υπολογιστών έχουν

ιδιαίτερη χρησιμότητα για μαθητές με μειωμένη όραση. Μια τέτοια προσαρμογή είναι η σύνδεση του υπολογιστή με το πολυμηχάνημα Mountbatten το οποίο απλά μοιάζει με μια φορητή ηλεκτρική γραφομηχανή. Μια εφαρμογή αυτής της δυνατότητας έχουμε π.χ. από ένα φοιτητή όταν παρακολουθεί και καταγράφει σημειώσεις σε μια διάλεξη στο φορητό σύστημα και μετά σπίτι του το συνδέει με τον προσωπικό του υπολογιστή και τις επεξεργάζεται όπως θέλει.

Προέκταση λοιπόν ενός υπολογιστικού συστήματος αποτελούν τα εξειδικευμένα εξαρτήματα εισαγωγής και εξαγωγής πληροφοριών. Τέτοια εξαρτήματα είναι οι οθόνες Braille (π.χ. Satellite 570Pro, Satellite 544, Braille Voyager) και οι εκτυπωτές Braille (π.χ. Everest, Basic S/D, Braillo 200). Με το κατάλληλο λογισμικό στον Η/Υ, π.χ. WinBraille και DBT, με τους εκτυπωτές Braille μαθητές, εκπαιδευτικοί και γονείς μπορούν σε λίγα λεπτά να εκτυπώσουν στον κώδικα Braille ένα ολόκληρο βιβλίο, ενώ σε αντίθετη περίπτωση η πληκτρολόγηση του με τη γραφομηχανή Braille θα απαιτούσε εβδομάδες.

Άλλες εφαρμογές των Η/Υ με το κατάλληλο λογισμικό δίνουν τη δυνατότητα μεγέθυνσης και/ή ανάγνωσης της οθόνης π.χ. τα προγράμματα Hal, Super-nova, Lunar/Lunar+, Jaws, Magic. Σε αυτή την ομάδα σύγχρονων εποπτικών εκπαιδευτικών μέσων θα μπορούσαμε να εντάξουμε, μια και μιλάμε για ηλεκτρονικούς υπολογιστές, και τα εκπαιδευτικά CD-ROMs και DVD, τα οποία αποθηκεύουν ένα μεγάλο ποσό πληροφοριών με εντυπωσιακή παραστατικότητα και ταυτόχρονα ευκολία χρήσης.

Ιδιαίτερα χρήσιμο και πρακτικό για την εκπαίδευση ενός ημι-βλέπων μαθητή είναι το κλειστό κύκλωμα τηλεόρασης {π.χ. MagniLink Switch, Magnilink C Reader, Twinkle Bright) του οποίου η χρήση σε σχολεία χωρών με οικονομική ευρωστία είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη. Αυτά δίνουν τη δυνατότητα στους χρήστες να δουν στην οθόνη τη

μεγέθυνση που επιθυμούν ρυθμίζοντας με τους αντίστοιχους διακόπτες όχι μόνο το μέγεθος ενός κειμένου αλλά μια εικόνα, φωτογραφία κτλ.. Ο μαθητής μπορεί ανά πάσα στιγμή - ακόμα και στο διάλειμμα, αν παρακολουθεί πρόγραμμα ενσωμάτωσης σε γενικό σχολείο και δεν το διαθέτει στην τάξη του, αλλά υπάρχει σε μια ξεχωριστή αίθουσα του σχολείου - να ανατρέξει για βοήθεια, ενώ ο εκπαιδευτικός μειώνει το χρόνο προετοιμασίας των μεγεθύνσεων ή των έκτακτων αναγκών στην τάξη και μάλιστα μπορεί να χρησιμοποιήσει και χρώμα αντί την ασπρόμαυρη φωτοτυπία.

Σύγχρονες τεχνολογικές προσεγγίσεις περιλαμβάνουν διάφορα «υπολογιστικά προγράμματα» όπως είναι το «Soundbook». Το «Βιβλίο Ήχου», όπως θα το μεταφράζαμε στα ελληνικά, είναι άλλη μια σύνθετη χρήση της τεχνολογίας. Με ειδικούς αισθητήρες που βρίσκονται κάτω από ένα μαλακό στην αφή ύφασμα ο μαθητής μαθαίνει να χρησιμοποιεί και τα δυο χέρια του σε οριζόντια κίνηση από αριστερά προς τα δεξιά προκειμένου να ακούσει μια απλή ιστορία και, αν είναι ημι-βλέπων, ταυτόχρονα να παρακολουθήσει στην οθόνη ανάλογες απλές εικόνες. Αυτή η άσκηση, εκτός των άλλων, προετοιμάζει το μαθητή στην εκμάθηση του Braille.

Το κόστος ενός διαφοροποιημένου Η/Υ για άτομα με προβλήματα όρασης, ενός κλειστού κυκλώματος τηλεόρασης, των υπολογιστικών προγραμμάτων και εφαρμογών μπορεί να είναι ιδιαίτερα υψηλό γι' αυτό και απαιτείται η συνδρομή της πολιτείας όχι μόνο στα μεγάλα αστικά κέντρα αλλά και στην περιφέρεια. Αυτή η υποστήριξη είναι δικαίωμα για ισονομία και ισοπολιτεία. Αυτό δεν επιβαρύνει τον οικονομικό προϋπολογισμό. Για παράδειγμα ένας μαθητής με ολική τυφλότητα δεν

χρειάζεται φωτισμό, αντίθετα για τους βλέποντες συμμαθητές του, προκειμένου να έχουν κατάλληλο φωτισμό, απαιτούνται τεράστιες δαπάνες!

Μια άλλη χρήσιμη τεχνολογική κατασκευή είναι η συσκευή παραγωγής ανάγλυφων γραφικών, π.χ. Piaf, η οποία θα μπορούσε να παρομοιαστεί με ένα φωτοτυπικό μηχάνημα αλλά με τη διαφορά ότι βγάζει ανάγλυφα αντίγραφα.

Άλλη σύνθετη εφαρμογή της τεχνολογίας στην εκπαίδευση όλων των παιδιών με ειδικές ανάγκες, νοητική ανεπάρκεια, μειωμένη όραση, αυτισμό, συναισθηματικά προβλήματα αποτελεί το «Περιβάλλον Πολλαπλών Ερεθισμάτων» - multi- sensory environments. Σε μια σχολική αίθουσα οργανώνεται ένα πολυαισθητηριακό περιβάλλον (περιβάλλον πολλαπλών ερεθισμάτων) όρασης, αφής, ακοής, γεύσης, όσφρησης και κιναισθησης. Οι σκοποί διαφέρουν - μπορεί να είναι από την ενεργοποίηση του δυναμικού του μαθητή μέσα από τους πολλαπλούς ερεθισμούς, την ενεργοποίηση μιας αίσθησης π.χ. της όρασης, έως την απηρέμησή του. Σε εκατοντάδες σχολεία της Μεγάλης Βρετανίας εφαρμόζεται με αισιοδοξία αυτό το πρόγραμμα για αρκετά χρόνια και υπάρχουν οι πρώτες αποκλειστικές μελέτες για τη λειτουργία τους· όπως είναι το βιβλίο του Pagliano (1999) Multisensory Environments.

Όπως είδαμε μέχρι τώρα η μάθηση και η εκπαίδευση των παιδιών με μειωμένη όραση δίνει άλλες προτεραιότητες και υπάρχουν διαφορετικές εκπαιδευτικές προσεγγίσεις στο πέρασμα του χρόνου. Σύμφωνα με τον ισχύον Νόμο 2817/2000, άρθρο 1, παρ. 6-7, η πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τεχνική εκπαίδευση των παιδιών με ειδικές ανάγκες συμπεριλαμβανομένων και αυτών με οπτικά προβλήματα, αποσκοπεί:

α) στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους,

- β) στη βελτίωση των ικανοτήτων και δεξιοτήτων, ώστε να καταστεί δυνατή η ένταξη ή επανένταξη τους στο κοινό εκπαιδευτικό σύστημα και η συμβίωση τους με το κοινωνικό σύνολο,
- γ) στην επαγγελματική τους κατάρτιση και τη συμμετοχή τους στην παραγωγική διαδικασία, και
- δ) στην αλληλοαποδοχή τους με το κοινωνικό σύνολο και την ισότιμη κοινωνική τους εξέλιξη.

1.5 Χαρακτηριστικά του παιδιού με προβλήματα όρασης

Ένα παιδί με ολική ή μερική έλλειψη όρασης, πιθανόν να μην μπορεί να δει ένα πρόσωπο, ένα αντικείμενο στο χώρο, ένα αυτοκίνητο στο δρόμο, τα γράμματα και τους αριθμούς, τα σχέδια, τις εικόνες, τους συνομήλικους που παίζουν, και άλλα παρόμοια.

Τα παραπάνω δείχνουν πως η μερική ή ολική έλλειψη όρασης, επιβάλλει στο παιδί έναν ιδιότυπο και ασυνήθη τρόπο ζωής. Η έλλειψη οπτικών ερεθισμάτων, η δυσχέρεια στην κινητικότητα, η περιορισμένη επικοινωνία με το περιβάλλον, η αδυναμία ανίχνευσης και εξερεύνησης του περιβάλλοντος, η μειωμένη ή ολική έλλειψη οπτικών παραστάσεων, χωρίς αμφιβολία θα έχουν κάποιες επιπτώσεις. Το αν η εξέλιξη του παιδιού (αντιληπτικά, εκπαιδευτικά και κοινωνικά) θα είναι θετική ή αρνητική, εξαρτάται από το πόσο έγκαιρα θα γίνει η υποστηρικτική αγωγή και από το πόσο θα παραμεληθούν ή θα καλυφθούν οι αναπτυξιακοί τομείς.

Πρέπει να κατανοηθεί επίσης πως οι ιδιαίτερες αδυναμίες και οι ανάγκες που παρουσιάζουν τα παιδιά με πρόβλημα όρασης, δεν ταυτίζονται με την τυφλότητα αλλά αποδίδονται κυρίως στο αν:

- η οικογένεια εκπαιδεύτηκε και υποστηρίχθηκε έγκαιρα.
- το παιδί δέχθηκε η όχι πολυαισθητηριακά - πολυεπίπεδα

ερεθίσματα.

- ο τρόπος ζωής και η αντιμετώπιση που είχε από το κοινωνικό περιβάλλον ήταν όσο το δυνατόν πληρέστερη ή πενιχρή.

Είναι επίσης σημαντικό να τονιστεί πως εκπαιδεύοντας και υποστηρίζοντας ένα παιδί με π.ο., θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας:

α. Το ποσοστό έλλειψης όρασης.

β. Την ηλικία που έχασε την όραση (εκ γενετής, ή μεταγενετικά).

γ. Εάν υπήρχε όραση ως τα πέντε έτη

Θα πρέπει να γνωρίζετε πως τα παιδιά που έχασαν την όραση μετά τα πέντε έτη, έχουν ολοκληρωμένη αισθητηριακή αντίληψη του κόσμου που τα περιβάλλει και έχουν αναπτύξει ικανοποιητικά τις νοητικές και γνωστικές τους λειτουργίες

δ. Το οικογενειακό περιβάλλον (μορφωτικό επίπεδο, κοινωνικό, οικονομικό, άλλα αδέλφια κλπ.).

ε. Η χρονική στιγμή που έγινε η έγκαιρη παρέμβαση στο παιδί.

Ειδικότερα για τα χαρακτηριστικά των παιδιών με π.ο. στους επιμέρους τομείς ανάπτυξης μπορούμε να αναφέρουμε:

α. Σωματική ανάπτυξη

Οι έρευνες και τα εμπειρικά δεδομένα δείχνουν ότι τα παιδιά με ολική έλλειψη όρασης παρουσιάζουν επιβράδυνση στην ολοκλήρωση της γενικής κινητικότητας και των κινητικών δεξιοτήτων σε σχέση με τα μερικώς βλέποντα παιδιά και τα βλέποντα.

Η κίνηση συνήθως είναι ασυντόνιστη και περιορισμένη. Δεν περπατούν κατ' ευθείαν μπροστά, γέρνουν το σώμα δεξιά και αριστερά, δυσκολεύονται στην πλευρίωση, έχουν κυρτούς ώμους.

β. Νοητική ανάπτυξη

- Οι κινητικές δεξιότητες
- Η γνώση του περιβάλλοντος
- Η έλλειψη οπτικών ερεθισμάτων
- Η ποσότητα και ποιότητα των ερεθισμάτων από το οικογενειακό περιβάλλον
- Η χρονική στιγμή που παρεμβαίνουν εκπαιδευτικά οι γονείς επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά το νοητικό επίπεδο του παιδιού.
- Συχνά παρατηρείται επιβράδυνση ή ανισομερής ανάπτυξη στις επιμέρους νοητικές - αντιληπτικές ικανότητες σε ορισμένα παιδιά, που μπορεί να μειωθεί ή εξαλειφθεί, εφ' όσον καλυφθούν οι παραπάνω τομείς, με ολοκληρωμένη παρέμβαση και εκπαίδευση.
- Είναι επίσης πιθανό να υπάρχει νοητική καθυστέρηση, η οποία να είναι οργανικής αιτιολογίας και όχι αποτέλεσμα της έλλειψης όρασης.

γ. Αισθητική αντίληψη

Η απουσία οπτικών παραστάσεων του περιβάλλοντος χώρου και ιδιαίτερα στο εκ γενετής παιδί με έλλειψη όρασης, στα πρώτα χρόνια της ζωής, δεν του παρέχει τη δυνατότητα να έχει ολοκληρωμένη αντίληψη. Σταδιακά και μεθοδικά με την αξιοποίηση των άλλων αισθητηριακών ικανοτήτων, μπορεί να προσλάβει ερεθίσματα, να τα οργανώσει και κωδικοποιήσει και να σχηματίσει άποψη και "εικόνα" για τον γύρο» κόσμο.

δ. Γλωσσική Εξέλιξη

Οι βασικότεροι «φυσικοί δάσκαλοι» ενός μικρού παιδιού με π.ο. είναι οι γονείς και τα αδέρφια. Παρέχοντας συστηματική εκπαίδευση, αξιοποίηση όλων των ικανοτήτων με έγκαιρη παρέμβαση, το παιδί με π.ο. είναι δυνατόν να έχει πλήρη εννοιολογική και παραστατική σύνδεση λέξεων με αντικείμενα, πρόσωπα, ενέργειες και συναισθήματα. Σταδιακά ο λόγος αποκτά συναισθηματική επένδυση και δεν διαφέρει από το λόγο των βλεπόντων. Αυτό βεβαίως ισχύει εφ' όσον δεν συνυπάρχει νοητική καθυστέρηση.

ε. Συναισθηματική ανάπτυξη

Η συναισθηματική ανάπτυξη ενός παιδιού στα πρώτα χρόνια της ζωής του, εξαρτάται πρωταρχικά από το οικογενειακό περιβάλλον.

- Η υποστήριξη από τους γονείς
- Η ενίσχυση της αυτοπεποίθησης και αυτοεκτίμησης
- Η πολυαισθητηριακή αγωγή από τη στιγμή της γέννησης καθορίζουν θετικά ή αρνητικά την πορεία του παιδιού, την επιθυμία ή όχι για επικοινωνία με τα περιβάλλον, τη δράση και τη δημιουργικότητα.
- Η εφαρμογή στην καθημερινή ζωή όσων θα αναφέρουμε παρακάτω, η στάση σας και συμπεριφορά προς το παιδί με π.ο., θα αποτελέσουν τα θεμέλια για ένα άτομο με ικανοποιητικό αίσθημα ασφάλειας.

στ. Κοινωνική προσαρμογή

- Η θέση του παιδιού στην οικογένεια από τη στιγμή της γέννησης
- Η έγκαιρη παρέμβαση στον τομέα της εκπαίδευσης - αγωγής του παιδιού

- Η στάση και συμπεριφορά των βλεπόντων απέναντι στο παιδί με π.ο. είναι σημαντικοί παράγοντες που θα επηρεάσουν θετικά ή αρνητικά την κοινωνικοποίηση του παιδιού.

Αναμφισβήτητα ως γονείς θα πρέπει να βοηθήσετε το παιδί σας να κατακτήσει μια θέση αρχικά στην οικογένεια, και αργότερα στο σχολικό και κοινωνικό περιβάλλον. Αυτό σημαίνει πως θα πρέπει να υποστηρίζετε, εκπαιδεύετε, καθοδηγείτε, αλλά και απαιτείτε από το παιδί σας να ακολουθεί κάποιους κανόνες και να δέχεται ορισμένα όρια στη ζωή του.

Να είστε βέβαιοι πως σίγουρα η κοινωνικοποίηση θα θεμελιώνεται βήμα με βήμα.

ζ. Εκπαιδευτική πορεία

Η εκπαιδευτική πορεία ενός παιδιού με π.ο. (εφόσον δεν συνοδεύεται από άλλες δυσκολίες), με κατάλληλα υποστηρικτικά προγράμματα, με κατάλληλες μεθόδους και τεχνικές, με κατάλληλα υλικά διδασκαλίας και εξοπλισμό, δεν διαφέρει σε σημαντικό βαθμό από εκείνη των βλεπόντων μαθητών.

Καθοριστικοί παράγοντες για τη θετική πορεία είναι:

- Το οικογενειακό περιβάλλον του παιδιού
- Η δομή της οικογένειας
- Οι αντιληπτικές ικανότητες του παιδιού
- Η πρόωμη οργάνωση της ζωής
- Η ύπαρξη υποστηρικτικού συστήματος στο σχολικό περιβάλλον

Συνοψίζοντας τα προαναφερθέντα θα μπορούσαμε να πούμε:

- Η ίδια η έλλειψη όρασης δεν αφαιρεί ούτε αλλοιώνει τις εγγενείς ικανότητες, ή την προσωπικότητα ενός παιδιού με π.ο.

- Ασφαλώς η τυφλότητα μπορεί να επιβραδύνει την ολοκληρωμένη εξέλιξη αν δεν δοθεί έγκαιρα η κατάλληλη εκπαίδευση.
- Για ορισμένες αδυναμίες που παρατηρούνται στα άτομα με π.ο. που έχουν σχέση με την ανάπτυξη των ατομικών και κοινωνικών δεξιοτήτων, των αντιληπτικών - νοητικών ικανοτήτων, της συναισθηματικής εξέλιξης και κοινωνικής προσαρμογής, ένα μερίδιο ευθύνης φέρουν και οι βλέποντες.
- Η μείωση ή και εξάλειψη των αδυναμιών, απαιτεί την έγκαιρη και σωστή αντιμετώπιση του παιδιού, στο σπίτι και στο σχολείο, ώστε να ικανοποιηθούν οι εκπαιδευτικές και κοινωνικές ανάγκες.
- Η αγωγή του παιδιού με π.ο. είναι τέχνη και επιστήμη.
- Η επιστημονική κατάρτιση, η εφευρετικότητα, η ευελιξία, η φαντασία. είναι απαραίτητα εφόδια για τον ειδικό θεραπευτή ή ειδικό παιδαγωγό. Χρέος τους είναι να τα μεταδώσουν στους γονείς, ώστε να είναι σε θέση να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του παιδιού τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

2.1 Ανατομία και λειτουργία του οφθαλμού

Πριν προχωρήσω στην παρουσίαση των οπτικών προβλημάτων, τα οποία θέτουν ερωτήματα για τους εκπαιδευτικούς και τους γονείς, είναι εποικοδομητική η σύντομη περιγραφή της ανατομίας και της λειτουργίας του ματιού. Αυτή η γενική γνώση, βοηθάει στην κατανόηση των δυνατοτήτων και αναγκών ενός παιδιού με μειωμένη όραση από τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς του.

Όπως πολύ σωστά διευκρινίζει ο Θεοδοσιάδης (1984), η λειτουργία της όρασης δεν επιτυγχάνεται μόνο με το μάτι, αλλά με έναν πολύπλοκο μηχανισμό, τον οποίο παρομοιάζει με ένα κλειστό κύκλωμα τηλεόρασης. Αυτό το κύκλωμα αποτελείται από:

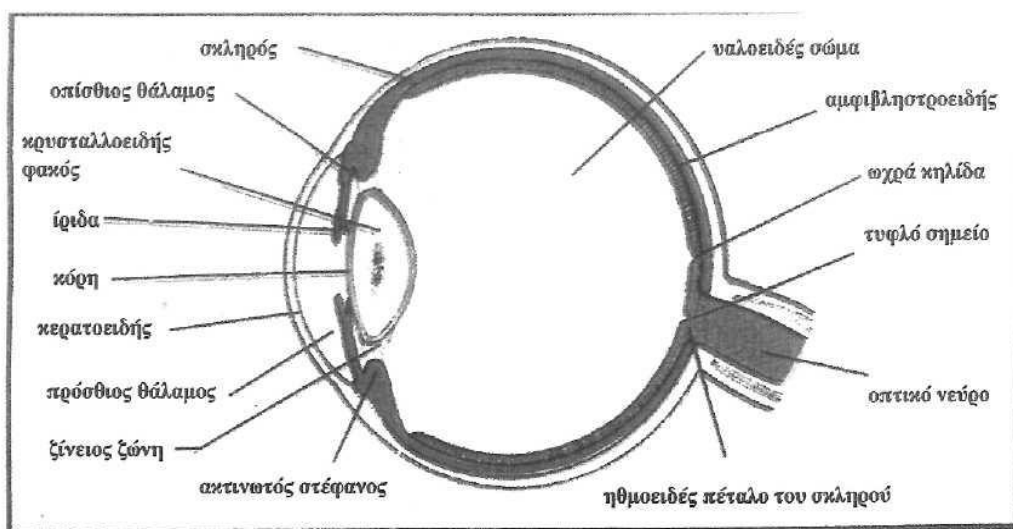
- § Το σύστημα λήψης (μάτια).
- § Το σύστημα μεταβίβασης (οπτικές οδοί).
- § Το σύστημα προβολής (φλοιός της πληκτραίας σχισμής του ινιακού λοβού του εγκεφάλου).

Το μάτι

Τα μάτια βρίσκονται σε δυο οστέινες κοιλότητες (κόγχους) μέσα στις οποίες προστατεύονται όπως και από τα άνω και κάτω βλέφαρα. Μέσα σε αυτή την οστέινη κοιλότητα, εκτός από το βολβό του ματιού, υπάρχουν κάποια επικουρικά μέρη, όπως είναι ο δακρυϊκός αδένας, οι οφθαλμοκινητικοί μύες, τα αγγεία και τα νεύρα. Το δακρυϊκό σύστημα περιλαμβάνει το εκκριτικό και το αποχετευτικό σύστημα, ενώ οι

οφθαλμοκινητικοί μύες κινούν το μάτι προς διάφορες κατευθύνσεις.

Ο βολβός του ματιού: Ο βολβός του ματιού είναι μια κοίλη σφαίρα με διάμετρο περίπου 24 χιλιοστά. Το τοίχωμα του βολβού αποτελείται από τρεις χιτώνες: τον ινώδη, τον αγγειώδη και το νεύρινο ή αμφιβληστροειδή χιτώνα. • Ο ινώδης χιτώνας προς τα πίσω είναι αδιαφανής και ονομάζεται σκληρός, ενώ προς τα εμπρός είναι διαφανής και ονομάζεται κερατοειδής χιτώνας.

Αναπαράσταση οφθαλμού

Ο αγγειώδης χιτώνας διακρίνεται στο χοριοειδή προς τα πίσω, ακτινωτό σώμα στη μέση και ίριδα εμπρός. Η ίριδα χωρίζει τον πρόσθιο από τον οπίσθιο θάλαμο του ματιού. Στο μέσο της έχει ένα στρογγυλό άνοιγμα, την κόρη. Από το ακτινωτό σώμα εκφύονται οι ίνες του Zinn, οι οποίες με τη συστολή και διαστολή τους επιτυγχάνουν την προσαρμογή του ματιού, Ο χοριοειδής χιτώνας τροφοδοτεί τις εξωτερικές στιβάδες του αμφιβληστροειδή.

Ο νεύρινος ή αμφιβληστροειδής διακρίνεται σε οπτικό και τυφλό αμφιβληστροειδή. Οι ακτίνες ενός αντικειμένου συγκεντρώνονται πάνω

στον αμφιβληστροειδή ο οποίος περιέχει περίπου 7 εκατομμύρια κωνία που βοηθούν την όραση κατά τη διάρκεια της ημέρας και στην αντίληψη των χρωμάτων και 120 εκατομμύρια ραβδία που βοηθούν την όραση στο ημίφως. Ο αμφιβληστροειδής αγγειώνεται από την κεντρική αρτηρία του αμφιβληστροειδούς. Ο αμφιβληστροειδής όπως και οι οπτικές οδοί είναι τμήμα της εγκεφαλικής ουσίας, η οποία έχει μετακινηθεί προς τα εμπρός. Ο αμφιβληστροειδής αποτελεί το χιτώνα υποδοχής του φωτεινού ερεθίσματος. Οι νευρικές ίνες του συρρέουν προς την οπτική θηλή και σχηματίζουν το οπτικό νεύρο.

Όσον αφορά το περιεχόμενο του βολβού του ματιού, αυτό αποτελείται από το φακό, το υαλοειδές σώμα και το υδατοειδές υγρό.

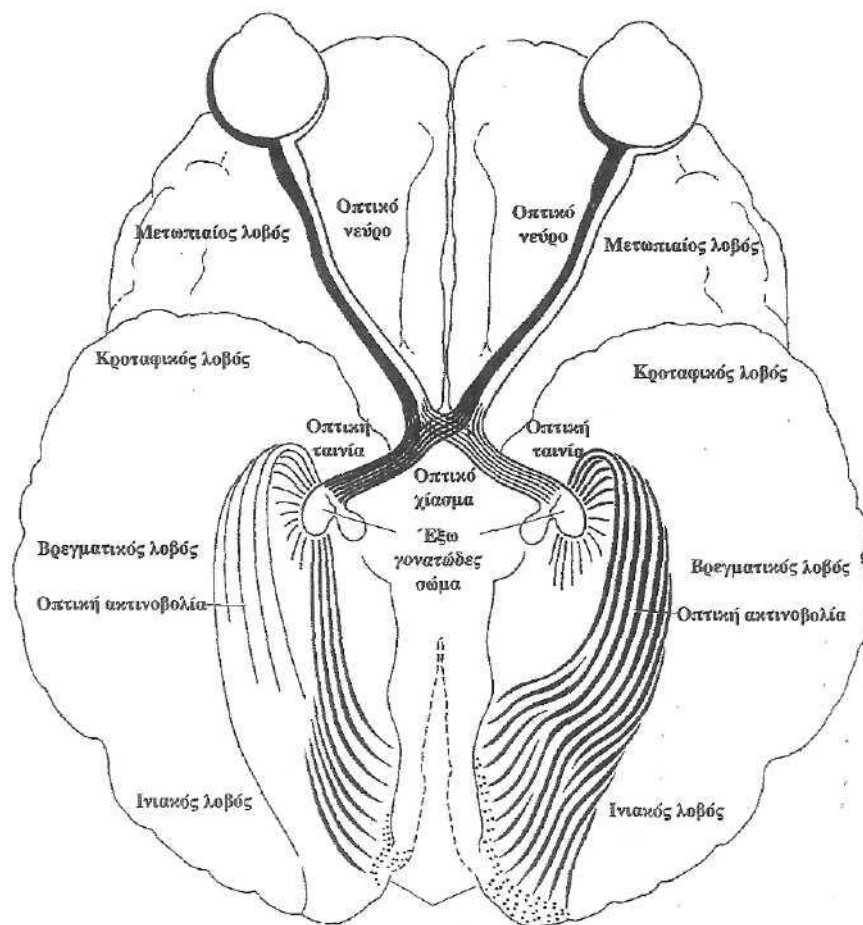
Ο φακός είναι κυρτός και εύπλαστος και συγκεντρώνει τις φωτεινές ακτίνες στον αμφιβληστροειδή.

Το υαλοειδές σώμα είναι μια διαφανή και πηκτώδης ουσία που γεμίζει ολόκληρη την κοιλότητα του βολβού πίσω από το φακό.

Το υδατοειδές υγρό εκκρίνεται από το επιθήλιο του ακτινωτού σώματος και διατρέφει το φακό και τον κερατοειδή.

Οι οπτικές οδοί αρχίζουν από την οπτική θηλή, η οποία αποτελεί την κεφαλή του οπτικού νεύρου και διαιρούνται στα ακόλουθα τμήματα:

- § Το οπτικό νεύρο.
- § Το οπτικό χίασμα.
- § Τις οπτικές ταινίες.
- § Τις οπτικές ακτινοβολίες.
- § Το σύστημα προβολής
- § Το κέντρο της όρασης είναι ο φλοιός του ινιακού λοβού στην πληκτραία σχισμή. Στα κύτταρα του φλοιού καταλήγουν τα «ερεθίσματα», τα οποία προέρχονται από τα κωνία και τα ραβδία και μετατρέπονται σε αίσθηση.

Οι οπτικές οδοί

Το κέντρο της όρασης, η πληκτραία σχισμή, συνδέεται με άλλα τμήματα του εγκεφάλου για την παραπέρα επεξεργασία των οπτικών εντυπώσεων (Θεοδοσιάδης, 1984· Δαμανάκη, 1985· Παπασπηλιόπουλος, 1997).

Γενικές πληροφορίες

Αν η διορθωμένη όραση (με τη χρήση φακών) ενός ατόμου είναι μικρότερη του 1/20 της όρασης, θεωρείται ότι το άτομο αυτό έχει τυφλότητα. Αντίθετα με ότι πιστεύεται, λιγότερο από ένα 10% των ανθρώπων, οι οποίοι έχουν μειωμένη όραση, έχουν τυφλότητα. Είναι

ακόμα πιο μικρό το ποσοστό εκείνων οι οποίοι έχουν καθολική τυφλότητα, δηλαδή δεν μπορούν να διακρίνουν το φως. Παιδιά με σοβαρά οπτικά προβλήματα είναι εκείνα τα οποία ακόμα και με διορθωμένη όραση (φακούς) έχουν σοβαρό πρόβλημα στην κοντινή και μακρινή όραση. Στην Ελλάδα δεν έχουν οριοθετηθεί ποια άτομα έχουν μερική όραση. Πολλά από τα οπτικά προβλήματα προέρχονται από:

1. Γενετικά αίτια κάτι το οποίο τονίζει την ανάγκη για γενετική συμβουλευτική.
2. Προγεννητικά αίτια κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης του εμβρύου.
3. Από μολύνσεις και αρρώστιες όπως είναι η rubella.
4. Περιγεννητικά αίτια, κατά τη διάρκεια του τοκετού, όπως είναι ένας τραυματισμός, ή ακόμα μια πρόιμη γέννηση (Κυπριωτάκης, 1989). Παράδειγμα, ένα έμβρυο το οποίο ζυγίζει λιγότερο από 1.300 γραμμάρια συνήθως χρειάζεται οξυγόνο το οποίο στο παρελθόν μπορούσε να προκαλέσει πρόβλημα στον αμφιβληστροειδή (retinopathy of prematurity), αν και αναφέρονται τέτοιες περιπτώσεις και σήμερα.

Στα μεταγεννητικά αίτια περιλαμβάνονται οι παιδικές αρρώστιες, οι μολύνσεις, οι τραυματισμοί επίσης μπορούν να προκαλέσουν οπτικές δυσλειτουργίες.

Ένας μεγάλος αριθμός γενικών νευρολογικών διαταραχών μπορεί να προκαλέσει εγκεφαλική οπτική δυσλειτουργία (cortical visual impairment).

Ένα οπτικό πρόβλημα μπορεί να επηρεάσει διαφορετικές πλευρές της όρασης ενός μαθητή, όπως είναι:

Οπτική οξύτητα: το παιδί ίσως έχει κάποιες διαθλαστικές δυσλειτουργίες, οι οποίες το εμποδίζουν να δει καθαρά το περίγραμμα ή

τις λεπτομέρειες ενός αντικειμένου. Για παράδειγμα, ίσως ένα παιδί έχει πρόβλημα όρασης σε κοντινή ή μακρινή απόσταση, έλλειψη φακού (αφακία), εκφυλισμό του οπτικού νεύρου (οπτική ατροφία) κτλ.

Οπτικό πεδίο: το παιδί ίσως έχει μικρό οπτικό πεδίο στην οπτική αντίληψη των πραγμάτων. Για παράδειγμα ίσως έχει κάποιο σημάδι (σκότωμα), διαταραχή του αμφιβληστροειδούς, tunnel όραση κτλ.

Κίνηση οφθαλμών: το παιδί ίσως έχει ασυντόνιστη ή ασυνήθιστη κίνηση οφθαλμών. Για παράδειγμα ίσως έχει στραβισμό ή νυσταγμό.

Εγκεφαλική οπτική δυσλειτουργία: το παιδί ίσως έχει κάποια νευρολογική βλάβη στον εγκέφαλο η οποία προκαλεί σοβαρό οπτικό πρόβλημα.

Όραση χρωμάτων: ίσως το παιδί δεν μπορεί να δει κάποια χρώματα.

Φωτοευαισθησία: το παιδί έχει οπτικό πρόβλημα σε σχέση με την ένταση του φωτός.

Η προσοχή μας χρειάζεται να εστιαστεί στις ακόλουθες ευρύτερες περιοχές από τις οποίες λαμβάνομε ενδείξεις για την παραπομπή του μαθητή σε οφθαλμίατρο ή στα Κέντρα Διάγνωσης, Αξιολόγησης και Υποστήριξης (ΚΔΑΥ):

- § Παρακολούθηση και ένταξη του μαθητή (παρακολούθηση της προόδου του, των απουσιών του και των σχέσεων του με τους συμμαθητές του).
- § Στάσεις, δραστηριότητα, προσωπική ανάπτυξη.
- § Διδασκαλία (ανάγκες μαθητή, υλικά, μαθησιακό και φυσικό περιβάλλον).
- § Πρόγραμμα και αξιολόγηση (ατομικό και ευρύτερο εκπαιδευτικό πρόγραμμα).
- § Πνευματική, ηθική και πολιτισμική-κοινωνική ανάπτυξη του μαθητή (ταυτότητα, ομαδική συνεργασία).
- § Βοήθεια και κατευθύνσεις του μαθητή σε ανοιχτό και κλειστό

χώρο.

§ Συνεργασία με γονείς και κοινότητα.

§ Οργάνωση και συνεργασία με προσωπικό και διεύθυνση του σχολείου.

§ Αποτελεσματικότητα του σχολείου.

Σπίτι και μαθησιακές πηγές (Porter & Pease, 1998a).

Παρακάτω περιγράφονται συγκεκριμένα οπτικά προβλήματα και οι εκπαιδευτικές συνέπειες και παρεμβάσεις που θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας.

2.2 Οι διαγνωστική εκτίμηση των προβλημάτων όρασης

Τα πρώτα χρόνια ζωής ενός παιδιού, είναι τα πιο πολύτιμα για την οικοδόμηση του μέλλοντος, Η θεμελίωση της μετέπειτα γνώσης του, βασίζεται στις πρώτες του εμπειρίες σαν βρέφος, χωρίς αυτό να σημαίνει πως και τα επόμενα χρόνια δεν προσφέρονται για αξιοποίηση.

Η οικογένεια αποτελεί το σπουδαιότερο παράγοντα ανάπτυξης στη ζωή ενός παιδιού. Το δε σπίτι τους είναι το μέρος όπου τα παιδιά για πρώτη φορά μαθαίνουν τον κόσμο γύρω τους.

Το παιδί μαθαίνει τον κόσμο μέσω των πληροφοριών που προσλαμβάνει με τις αισθήσεις του: όραση, ακοή, αφή, όσφρηση, και γεύση. Η απώλεια της όρασης έχει επιπτώσεις σε όλους τους τομείς ανάπτυξης και είναι σημαντικό να υποκατασταθεί μέσω των άλλων αισθήσεων

Από τις χιλιάδες παιδιών που υπάρχουν στον κόσμο με π.ο., μόνο σε ένα ποσοστό γίνεται έγκαιρη παρέμβαση και ολοκληρωμένη εκπαίδευση γονέων. Σαν γονείς για να βοηθήσετε τα παιδιά σας δεν αρκεί μόνο η αγάπη. Απαιτούνται βασικές γνώσεις ανάπτυξης του

παιδιού, γνώσεις για τις δυσκολίες που δημιουργεί η έλλειψη όρασης και γνώσεις για την παρέμβαση και τις τεχνικές που θα εφαρμοστούν. Η φυσιολογική ανάπτυξη ενός παιδιού μπορεί να αποτελέσει οδηγό για το πότε μπορούν οι γονείς και ποιες δεξιότητες να του διδάξουν και πώς να του παρέχουν ευκαιρίες για εξάσκηση.

Η έλλειψη όρασης δεν αποτελεί ασθένεια, ούτε αναπηρία,, αρκεί να “ανοίξουμε” τους κατάλληλους δρόμους και να δώσουμε την ευκαιρία σε κάθε μη βλέπον παιδί “να δει με τα δικά του μάτια”.

Ένα παιδί με π.ο. είναι πρώτα απ’ όλα παιδί. Αναμφισβήτητα έχει κάποιες αυξημένες ανάγκες και χρειάζεται περισσότερο χρόνο και ενδιαφέρον για να αποκτήσει γνώσεις και πληροφορίες για το περιβάλλον του.

Με τη μέθοδο της “πολυαισθητηριακής εκπαίδευσης” μπορεί να αναπληρώσει σε μεγάλο βαθμό την έλλειψη όρασης. Αναμφισβήτητα η απώλεια της όρασης δεν οδηγεί αυτόματα στην όξυνση των άλλων αισθήσεων.

Το παιχνίδι για κάθε παιδί είναι αυτονόητο και δεδομένο. Αντίθετα για το παιδί με πρόβλημα όρασης πρέπει να διδαχθεί. Αρχικά θα χρειαστεί να μάθει πως να παίζει, πώς να περιεργάζεται αντικείμενα, πώς να χρησιμοποιεί και τα δυο του χέρια και πώς να ανακαλύψει πηγές χαράς στο παιχνίδι

Όταν του διδάσκετε μια δεξιότητα, να στέκεστε πίσω του και να οδηγείτε τα χέρια του ώστε να αγγίζει, να ανιχνεύει και να περιεργάζεται.

Ενισχύστε και εμπλουτίστε τις εμπειρίες του για μια πληρέστερη εξέλιξη.

Μιλάτε συχνά μαζί του με αγάπη για κάθε τι που υπάρχει γύρω του και για κάθε τι που συμβαίνει.

Δώστε του σαφείς οδηγίες και διαμορφώστε την καθημερινή του

ζωή με ευταξία.

Μην το αφήνετε σε ένα χώρο για, πολύ χρόνο μόνο του. Ενθαρρύνετε το να βρει τη δική του θέση στην οικογένεια, με δικαιώματα και υποχρεώσεις.

Βοηθήστε το να αποκτήσει καλές συνήθειες και καλούς τρόπους συμπεριφοράς.

Μην το «λυπάστε» και μην το «αγνοείτε». Χρησιμοποιείτε όλη σας την ενεργητικότητα για να αξιοποιείτε κάθε ευκαιρία για μια δημιουργική και ποιοτική ζωή όχι μόνο για το παιδί σας, αλλά και για όλα τα μέλη της οικογένειας.

Δώστε του την ευκαιρία να είναι ισότιμο μέλος της οικογένειας.

Η μείωση ή έλλειψη όρασης δεν θα πρέπει να του ενισχύσει την πεποίθηση πως είναι το κέντρο του ενδιαφέροντος και της αφοσίωσης όλων. Δώστε του τα κατάλληλα εφόδια ώστε να αναπτύξει σχέσεις αγάπης και αλληλοσεβασμού με τα άλλα μέλη της οικογένειας.

Κάθε τομέας ανάπτυξης είναι σημαντικός. Επιπλέον όλοι οι τομείς αγωγής και μάθησης συσχετίζονται μεταξύ τους και αλληλεξαρτώνται.

Οι τομείς αυτοί είναι:

Αδρής κινητικότητας - Μυϊκές ικανότητες: Η χρήση των μεγάλων μυών του σώματος είναι απαραίτητη για την κίνηση και για τη γνώση των δυνατοτήτων του.

Λεπτής κινητικότητας: Η χρήση των μικρών μυών του σώματος συντελεί στην εξερεύνηση, στη συγκέντρωση πληροφοριών για το περιβάλλον και σταδιακά εξελίσσεται σε οδό μάθησης.

Λόγου - Γλωσσικών ικανοτήτων: Με την επικοινωνία αναπληρώνεται και αντισταθμίζεται η έλλειψη της οπτικής επαφής με τους άλλους, και το σημαντικότερο, εκφράζονται οι σκέψεις και επιθυμίες.

Πνευματικών - Αντιληπτικών ικανοτήτων - Αισθητηριακών

ικανοτήτων: Με την καλλιέργεια και ενίσχυση των υπολοίπων αισθήσεων, οξύνονται οι παραπάνω ικανότητες.

Ικανοτήτων ανεξαρτησίας: Αποτελούν θεμέλιο για μια αυτόνομη και αξιοπρεπή μετέπειτα ζωή κάθε παιδιού.

Κοινωνικών και προσωπικών ικανοτήτων: Η καλλιέργεια σ' αυτές τις ικανότητες-δεξιότητες, βοηθά το παιδί να ζει στο κοινωνικό γίγνεσθαι, να εξελίσσεται ώριμα μέσα σε ένα κοινωνικό πλαίσιο, με αυτοσεβασμό και χωρίς απομόνωση.

Ικανοτήτων διακίνησης: Η μεθοδική εκπαίδευση σε όλους τους παραπάνω τομείς και η αναλυτική προσέγγιση τεχνικές ανεξαρτησίας και κινητικότητας, θα οδηγήσουν το παιδί στην κατάκτηση της κινητικής απαγκίστρωσης από βλέποντα άτομα.

Βοηθήστε το παιδί σας να αναπτύξει θετικά αισθήματα για τον εαυτό του και τους άλλους. Αν του μάθετε να εμπιστεύεται και να αγαπά τον εαυτό του, τους συνανθρώπους και γενικότερα τη ζωή, θα μπορεί να αντιμετωπίζει καταστάσεις και προβλήματα που θα προκύπτουν και θα αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως μέλος ενός μεγαλύτερου αρμονικού συνόλου, που θα πρέπει να το ανακαλύψει.

Οι γονείς αφού αποδεχθούν την έλλειψη ή μείωση όρασης στο παιδί τους, ένα σημαντικό ερώτημα που τους απασχολεί και συχνά τίθεται είναι:

Τι μπορεί να δει το παιδί;

Είναι πραγματικά ένα δύσκολο βασανιστικό ερώτημα συχνά για τους γονείς. Στην πραγματικότητα κανείς δεν γνωρίζει με σαφήνεια, παρά μόνο το ίδιο το παιδί, όταν θα μπορέσει να σας μιλήσει και να σας πει για το πώς αντιλαμβάνεται το περιβάλλον του.

Ο ειδικός γιατρός (παιδοοφθαλμίατρος) σε θέματα όρασης μπορεί να σας εξηγήσει τι ακριβώς συμβαίνει στο παιδί - τα συμπτώματα και τα χαρακτηριστικά - και ποια θα είναι η εξέλιξη του.

Ζητείστε από το γιατρό με απλά λόγια να σας αναφέρει κάθε τι που αφορά το παιδί, ώστε να αποτελούν πηγή ενημέρωσης για σας αλλά και για κάθε ειδικό που θα ασχοληθεί με το παιδί σας για να προγραμματίσουν το έργο τους πληρέστερα.

Παρατηρώντας το παιδί επίσης μπορούμε να αντιληφθούμε:

- Την αντίδραση του στο φως και στο σκοτάδι.
- Αν δεν σας κοιτάζει στα μάτια και έχει διάχυτο βλέμμα.
- Πόσο έντονα ανοίγει τα μάτια όταν βγαίνει από κλειστό σε ανοιχτό εξωτερικό χώρο.
- Αν αποστρέφει τα μάτια του από το φως και τα ανοιγοκλείνει βλεφαρίζοντας.
- Αν βάζει τα δάχτυλα στα μάτια του και τα τρίβει συνεχώς.
- Πόσο πολύ κοντά στα μάτια του φέρνει τις τροφές και τα αντικείμενα.
- Αν στρέφει το πρόσωπο προς το φως ή το απομακρύνει.
- Αν προσηλώνει το βλέμμα πάντα με τον ίδιο τρόπο.
- Αν εξερευνά τα αντικείμενα πολύ κοντά στο μάτια του ή ακριβώς μπροστά του.
- Αν εξερευνά με το βλέμμα του τον περιβάλλοντα χώρο με συγκεκριμένο τρόπο.
- Αν αστοχεί στην προσπάθεια να πιάσει αντικείμενα, σκοντάφτει συχνά, και δεν μπορεί να προσανατολιστεί σε άγνωστο περιβάλλον.
- Αν δεν μπορεί να διακρίνει ορισμένα ή όλα τα χρώματα ενός αντικειμένου ή μιας εικόνας.
- Αν εξερευνά τα παιχνίδια με τα χέρια του και στρέφει το πρόσωπο του προς άλλη κατεύθυνση.

- Αν τα μάτια του είναι κόκκινα ή δακρύζουν πολύ.
- Αν τα μάτια του παρουσιάζουν υπερφυσική μεγέθυνση ή σμίκρυνση.
- Αν τα μάτια του είναι στη μέση θαμπά ή γυαλίζουν στο φως.

Αν παρατηρήσουμε τη συμπεριφορά του παιδιού και καταγράψουμε τις αντιδράσεις του, τότε καταλαβαίνουμε πότε και πώς αντιδρά με τα παραπάνω χαρακτηριστικά.

Αν γίνει αντιληπτό πως κάτι δεν πάει καλά με τα μάτια του παιδιού σας, τότε τα παιδί πρέπει να επισκεφθεί αμέσως τον παιδοοφθαλμίατρο.

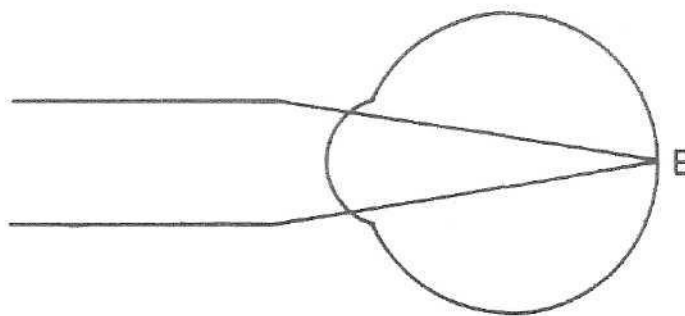
Σταδιακά θα γίνει κατανοητό εάν το παιδί έχει κάποιο ποσοστό όρασης.

Πρέπει επίσης να γνωρίζουμε πως αν το παιδί έχει κάποιο ποσοστό όρασης, μεγαλώνοντας θα μπορεί να βλέπει πληρέστερα αν εκπαιδευτεί και ανατραφεί σε περιβάλλον αγάπης και πλούσιο σε ποιότητες ερεθισμάτων και εμπειριών.

2.3 Διαθλαστικές δυσλειτουργίες

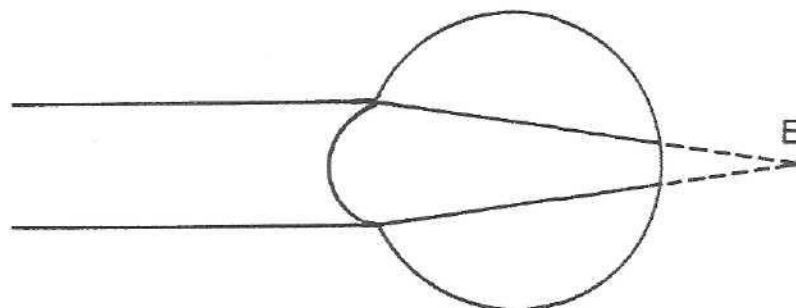
Υπάρχουν διάφοροι τύποι οπτικών δυσλειτουργιών, όπως είναι αυτές οι οποίες προέρχονται από μια ελαττωματική αντανάκλαση, οι λεγόμενες διαθλαστικές δυσλειτουργίες. Στον χωρίς κανένα πρόβλημα όρασης οφθαλμό (εμμετροπικός οφθαλμός), οι ακτίνες φωτός οι οποίες έρχονται από κάποια απόσταση εστιάζονται πάνω στον αμφιβληστροειδή χιτώνα. Την ακριβή εστίαση ενός αντικειμένου πάνω στον αμφιβληστροειδή χιτώνα ρυθμίζουν ο κερατοειδής χιτώνας, ο κρυσταλλοειδής φακός και το υαλοειδές σώμα στο πίσω μέρος του βολβού (Κρυσταλάκης, χ.χ.). Έτσι για παράδειγμα βλέπουμε ένα μακρινό αντικείμενο, όπως είναι ένα λεωφορείο, καθώς οι ακτίνες

φωτός οι οποίες προέρχονται απ' αυτό περνάνε από την κόρη και συγκεντρώνονται πάνω στον αμφιβληστροειδή χιτώνα. Αν ο οφθαλμός έχει πρόβλημα εμμετρωπίας, δηλαδή είναι αμετρωπικός, παρουσιάζεται πρόβλημα στην εστίαση της εικόνας του αντικειμένου, π.χ. του λεωφορείου.

Η λειτουργία του οφθαλμού (εμμετρωπικός)

Αν κάποιο άτομο έχει υπερμετρωπία, οι ακτίνες φωτός οι οποίες προέρχονται από ένα αντικείμενο, παράδειγμα το λεωφορείο, εστιάζονται πίσω από τον αμφιβληστροειδή του και σχηματίζουν θαμπή και ασαφή εικόνα πάνω σ' αυτόν. Έτσι, αν κάποιος έχει υπερμετρωπία, πιθανότατα να μπορεί να διαβάσει τον αριθμό του λεωφορείου σε κάποια απόσταση, αλλά όχι το εισιτήριο του λεωφορείου στο χέρι του (Eamonn, Hampson & Chovil, 1991).

Υπερμετρωπία

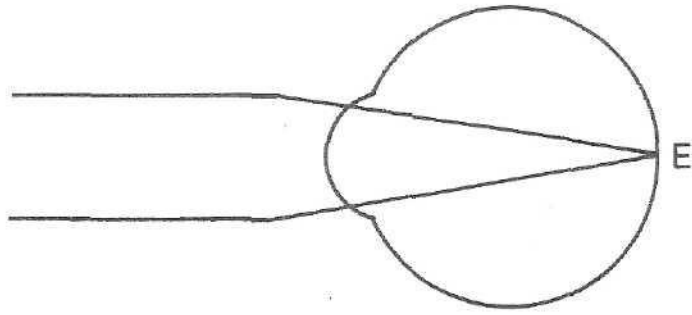
Με τους κατάλληλους φακούς ο οφθαλμός αυτού του ατόμου, μπορεί να εστιάσει και πάλι τις ακτίνες φωτός του αντικειμένου πάνω στον αμφιβληστροειδή, αν δεν έχει κάποιο πολύ σοβαρό πρόβλημα.

Εκπαιδευτικές παρεμβάσεις για την υπερμετρωπία

Υπάρχει πρόβλημα εστίασης των ακτινών φωτός ενός αντικειμένου, όταν το αντικείμενο είναι πολύ κοντά στο πρόσωπο.

Η ανάγνωση για μεγάλη χρονική διάρκεια πρέπει να αποφεύγεται ή οι άλλες κοντινές εργασίες, γιατί προκαλούν κούραση και ενόχληση.

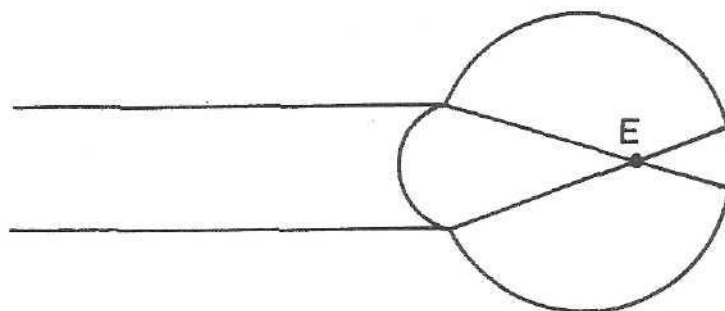
Κάποιοι μαθητές ίσως χρειάζονται βοηθήματα όρασης όπως μεγεθυντικούς φακούς, τηλεσκόπιο ή κλειστό κύκλωμα τηλεόρασης, τα οποία πρέπει να μάθουν να χρησιμοποιούν κατάλληλα (Mason, 1997).

Διόρθωση υπερμετρωπίας με φακούς

2.3.1 Μυωπία

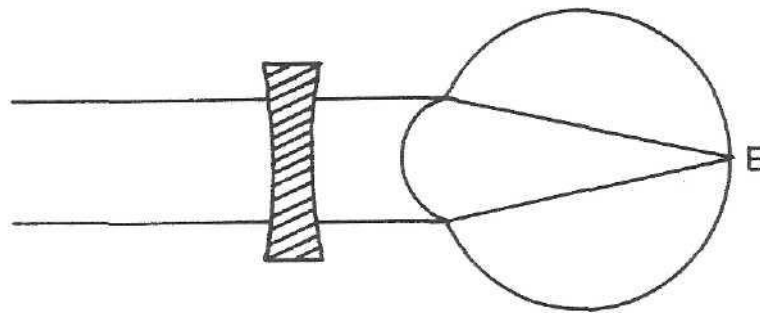
Αυτός ο οποίος έχει μυωπία μπορεί να δει τους αριθμούς στο εισιτήριο του λεωφορείου, αλλά το ίδιο το λεωφορείο σε κάποια απόσταση φαίνεται θολό. Αυτό γίνεται, γιατί οι ακτίνες φωτός δεν εστιάζονται πάνω στον αμφιβληστροειδή, αλλά μπροστά απ' αυτόν.

Μυωπία

Με τους κατάλληλους φακούς και πάλι ο οφθαλμός αυτού του ατόμου μπορεί να εστιάσει τις ακτίνες φωτός του αντικειμένου πάνω στον αμφιβληστροειδή. Υπάρχει κάποια μορφή μυωπίας η οποία επιφέρει αποκόλληση του αμφιβληστροειδούς ή γλαύκωμα και

εξελίσσεται σε βαριάς μορφής αμβλυωπία ή τυφλότητα.

Διόρθωση μυωπίας με φακούς

Εκπαιδευτικές παρεμβάσεις για τη μυωπία

Η χρήση των γυαλιών ή των φακών επαφής είναι απαραίτητη στις περισσότερες περιπτώσεις και τα παιδιά πρέπει να ενθαρρύνονται να τα φορούν.

Χρειάζεται προσοχή στην κοντινή εργασία, γιατί ίσως τα παιδιά να βρίσκουν ευκολότερο να δουλεύουν χωρίς γυαλιά και να φέρνουν τη δουλειά στο πρόσωπο.

Υπάρχουν δυσκολίες στη μακρινή απόσταση, όπως για παράδειγμα να δουν τον πίνακα.

Ένα αναλόγιο ή ένα κεκλιμένο θρανίο βοηθούν στην καλύτερη θέση του σώματος και την οπτική εστίαση κατά την εκτέλεση μιας σχολικής εργασίας.

Το έντυπο υλικό πρέπει να έχει καλή αντίθεση, να είναι καθαρό και στο κατάλληλο για το παιδί μέγεθος γραμμάτων, το οποίο μπορεί να οριστεί από ένα οπτομετρικό.

2.3.2 Αστιγματισμός

Ο αστιγματισμός είναι μια άλλη διαθλαστική δυσλειτουργία η οποία προέρχεται από ανωμαλία της καμπυλότητας του κερατοειδή χιτώνα ή του φακού του οφθαλμού. Έτσι κάποιες από τις ακτίνες φωτός ενός αντικειμένου, για παράδειγμα του λεωφορείου, σχηματίζονται μπροστά από τον αμφιβληστροειδή και κάποιες άλλες πίσω απ' αυτόν. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η εικόνα των αντικειμένων να είναι ασαφής.

Εκπαιδευτικές παρεμβάσεις για τον αστιγματισμό

- Παρόμοια όπως για την υπερμετροπία.
- Τα μικρά παιδιά ίσως μπερδεύουν τα γράμματα με τους αριθμούς
- Ίσως υπάρχει κούραση στα μάτια μετά από τη διεξαγωγή μιας κοντινής εργασίας, στο τέλος της ημέρας ή και της εβδομάδας.

Άλλες οπτικές δυσλειτουργίες: Αχρωματοψία

Η αχρωματοψία είναι μια εκ γενετής κατάσταση, η οποία επηρεάζει μεγαλύτερο αριθμό αγοριών παρά κοριτσιών. Τα υποανάπτυκτα κωνία της ώχρας κηλίδας προκαλούν αδυναμία αίσθησης των χρωμάτων και μειώνουν τη μακρινή οπτική οξύτητα. Η καθολική αχρωματοψία είναι σπάνια. Συνήθως υπάρχει μερική αχρωματοψία, δηλαδή αδυναμία αντίληψης κάποιων χρωμάτων, ή δυσχρωματοψία, η οποία προκαλεί σύγχυση ανάμεσα στο κόκκινο και το πράσινο χρώμα.

2.3.3 Αλβινισμός ή λευκοπάθεια

Ο αλβινισμός ή λευκοπάθεια είναι μια εκ γενετής ασθένεια, η οποία επηρεάζει όσους έχουν πρόβλημα στην παραγωγή μελανίνης. Τα παιδιά με αλβινισμό ίσως έχουν άσπρα μαλλιά, ίριδα, βλεφαρίδες και

χοριοειδή χιτώνα, ανοιχτόχρωμη ροζέ επιδερμίδα. Η λευκοπάθεια μειώνει την οπτική οξύτητα, δημιουργεί φωτοφοβία, νυσταγμό και αλληθωρισμό (Eamonn, Hampson & Chovil, 1991).

Εκπαιδευτικές παρεμβάσεις για την αχρωματοψία και τον αλβινισμό

Η φωτοφοβία είναι το κύριο πρόβλημα.

§ Τα παιδιά πρέπει να ενθαρρύνονται να φορούν τους φακούς που έχει δώσει ο οφθαλμίατρος, αλλά και ένα καπέλο - ιδιαίτερα τις ηλιόλουστες ημέρες.

§ Το φυσικό φως μέσα στην τάξη πρέπει να ελέγχεται με περσίδες, εξωτερικά παντζούρια κ.ά.

§ Οι ενδεχόμενες ανακλάσεις φωτός σε ορισμένα σημεία της τάξης πρέπει να αποφεύγονται, βάζοντας τους μαθητές σε μια άλλη πλευρά.

§ Ένα αναλόγιο για τα βιβλία βοηθάει, καθώς ο μαθητής ίσως προτιμά να δουλεύει σε κοντινή απόσταση.

§ Μαθητές και σπουδαστές μπορούν να βοηθηθούν με τα κατάλληλα βοηθήματα όρασης (Mason, 1997).

§ Ανιριδία

Είναι μια εκ γενετής κατάσταση στην οποία η ίριδα απουσιάζει ή δεν είναι κατάλληλα ανεπτυγμένη. Η ανιριδία επηρεάζει και τα δυο μάτια και συνήθως συνοδεύεται και από άλλα προβλήματα όπως είναι ο νυσταγμός, η φωτοφοβία ή ακόμα συσχετίζεται και με τον καταρράκτη. Υπάρχει η πιθανότητα να εμφανιστεί και γλαύκωμα (αυξημένη οφθαλμική πίεση).

Εκπαιδευτικές παρεμβάσεις για την ανιριδία:

§ Παρόμοια με αυτές για τον αλβινισμό.

§ Οπτική κούραση, πονοκέφαλοι και γενικά ενοχλήσεις στα μάτια,

ακολουθούν περιόδους εντατικής κοντινής εργασίας.

§ Χρειάζεται καλή αντίθεση ανάμεσα στο χαρτί και την εκτύπωση.

§ Αν παρουσιαστεί νυσταγμός βλέπε τις αντίστοιχες συστάσεις.

§ Καταρράκτης

Ο καταρράκτης είναι μια από τις κύριες οπτικές δυσλειτουργίες τόσο για τα παιδιά όσο και για τους μεγάλους. Στον καταρράκτη εμφανίζεται μια αδιαφάνεια στους φακούς των ματιών (θολοί οφθαλμοί). Στα παιδιά είναι εκ γενετής αλλά μπορεί να προκληθεί και από τραυματισμό. Ο καταρράκτης προκαλεί την απώλεια της οπτικής οξύτητας, θολούρα, φωτοφοβία και νυσταγμό. Αυτή η ασθένεια συχνά συνδέεται με σύνδρομα, όπως είναι το σύνδρομο Down (Eamonn, Hampson & Chovil, 1991).

Εκπαιδευτικές παρεμβάσεις για τον καταρράκτη

1. Η οποιαδήποτε αντανάκλαση του φωτισμού πρέπει να αποφεύγεται.
2. Η πηγή φωτισμού πρέπει να είναι πίσω από το παιδί.
3. Χρειάζεται καλή αντίθεση ανάμεσα στο χαρτί και την εκτύπωση.
4. Το κατάλληλο μέγεθος εκτύπωσης των γραμμάτων πρέπει να εξακριβωθεί.
5. Μαθητές και σπουδαστές μπορούν να βοηθηθούν από τα κατάλληλα βοηθήματα όρασης.
6. Ένα αναλόγιο για τα βιβλία βοηθάει καθώς ο μαθητής ίσως προτιμά να δουλεύει σε κοντινή απόσταση.
7. Χρειάζεται να γίνει αντιληπτό ότι ενώ κάποιος τύπος καταρράκτη μειώνει την όραση, ένας άλλος τύπος προκαλεί ευαισθησία στο φωτισμό και μειώνει την όραση των χρωμάτων.
8. Ενώ τα γυαλιά συνήθως βελτιώνουν την κεντρική όραση, μειώνουν το οπτικό πεδίο επηρεάζοντας την κινητικότητα.

2.3.4 Κολόβωμα

Σ' αυτή την εκ γενετής κατάσταση συχνά παρουσιάζεται στην όραση ένα κενό/τρύπα, αν και οι ενοχλήσεις είναι σε άλλα μέρη του ματιού. Ίσως συνοδεύεται από αλληθωρισμό, νυσταγμό, μείωση του οπτικού πεδίου και φωτοφοβία. Εκπαιδευτικές παρεμβάσεις για το κολόβωμα.

Η ποικιλία των συσχετιζόμενων δυσλειτουργιών απαιτεί:

1. την οργάνωση του χώρου για τη θέση του μαθητή στην τάξη.
2. Αποφυγή του ηλιακού φωτός και των αντανακλάσεων.

2.3.5 Γλαύκωμα

Το γλαύκωμα προκαλεί την αύξηση της ενδοφθalmικής πίεσης, η οποία επηρεάζει την παροχή του αίματος στο οπτικό νεύρο. Η πίεση των υγρών του οφθαλμού πίσω από την ίριδα επιφέρει αλλοίωση του σχήματος του βολβού και κακή κυκλοφορία του οφθαλμικού υγρού. Το γλαύκωμα μπορεί να υπάρχει μόνο του ή σε συνδυασμό με άλλες παθήσεις όπως είναι η ανιριδία. Αν δεν θεραπευτεί μπορεί να καταστρέψει τους φακούς, τον αμφιβληστροειδή ή και το οπτικό νεύρο και βαθμιαία να προκαλέσει τυφλότητα. Εκπαιδευτικές παρεμβάσεις για το γλαύκωμα

Παρόμοιες με αυτές για την ανιριδία.

Οι σταγόνες, οι οποίες χρησιμοποιούνται για να διατηρήσουν τη σωστή οφθαλμική πίεση, διαστέλλουν την κόρη δημιουργώντας φωτοφοβία.

Είναι σημαντικό οι σταγόνες να δίνονται την κατάλληλη χρονική στιγμή, ακόμη και όταν γίνονται σχολικά ταξίδια.

Η εμφάνιση του ματιού ίσως γίνει αντικείμενο αρνητικών σχόλιων, τα οποία πρέπει να αντιμετωπιστούν.

Ημιανοψία

Η ημιανοψία είναι η απουσία οπτικού πεδίου συχνά στο αριστερό ή δεξιό μισό του αμφιβληστροειδούς χιτώνα. Οι μαθητές αυτοί πιθανότατα παίρνουν κάποιες ασυνήθιστες θέσεις σώματος για να κάνουν χρήση της υπολειπόμενης όρασης τους.

Εκπαιδευτικές παρεμβάσεις για την ημιανοψία

Το σάρωμα και η συνεχόμενη ανάγνωση ενός κειμένου ίσως γίνονται δύσκολα, κάτι το οποίο επηρεάζει το διάβασμα.

Η θέση του μαθητή μέσα στην τάξη είναι πολύ σημαντική, ώστε να έχει όσον το δυνατόν μεγαλύτερο οπτικό πεδίο.

Τα μικρά παιδιά ίσως χρειάζονται οδηγίες για τη χρήση της οπτικής αντίληψης.

2.3.6 Κερατόκωνος

Είναι μια παραμόρφωση του κερατοειδούς η οποία επηρεάζει και τα δύο μάτια. Συχνά συνδέεται με το σύνδρομο Down και το σύνδρομο Marfan's. Προκαλεί υψηλή μυωπία, παραμόρφωση του οπτικού πεδίου, θολή όραση, απώλεια της οπτικής οξύτητας ιδιαίτερα στη μακρινή όραση. Εκπαιδευτικές παρεμβάσεις για τον κερατόκωνο.

Παρόμοια με μυωπία και αστιγματισμό.

Εκφύλιση της ώχρας κηλίδας

Είναι η περιγραφή μιας ομάδας οπτικών δυσλειτουργιών όπως είναι η δυστροφία Stargardt. Δημιουργείται ένα «σκότωμα» και

χρειάζεται η χρήση μεγεθυντικού φακού. Πολλές απ' αυτές τις καταστάσεις είναι εξελισσόμενες και οδηγούν σε σοβαρά οπτικά προβλήματα.

Εκπαιδευτικές παρεμβάσεις για την εκφύλιση της όχρας.

1. Ο μαθητής βοηθιέται από τη χρήση βοηθημάτων όρασης με το χέρι και το κλειστό κύκλωμα τηλεόρασης.
2. Καλός φωτισμός για όλες τις εργασίες.
3. Χρήση χάρακα όταν διαβάζει.
4. Οποιαδήποτε αντανάκλαση του φωτός πρέπει να αποφεύγεται.
5. Χρειάζεται καλή αντίθεση ανάμεσα στο χαρτί και την εκτύπωση.

2.3.7 Νυσταγμός

Ο νυσταγμός είναι μια ακούσια επαναλαμβανόμενη κίνηση, η οποία συνήθως επηρεάζει και τα δυο μάτια. Μπορεί να εμφανίζεται από μόνος του, αλλά συνήθως συνυπάρχει με κάποια άλλη δυσλειτουργία όπως είναι ο αλβινισμός, η ανιριδία και ο εκ γενετής καταρράκτης. Τα παιδιά με νυσταγμό έχουν πρόβλημα προσαρμογής των ματιών τους σ' ένα αντικείμενο (Mason, 1995. Eamonn, Hampson & Chovil, 1991).

Εκπαιδευτικές παρεμβάσεις για το νυσταγμό

1. Ο μαθητής όταν διαβάζει θα βοηθηθεί από τη χρήση χάρακα.
2. Καλή αντίθεση ανάμεσα στο χαρτί και την εκτύπωση,
3. Η εκτεταμένη κοντινή όραση μπορεί να προκαλέσει κούραση.
4. Πολλά παιδιά μετακινούν το κεφάλι τους, για να επιτύχουν την καλύτερη συγκέντρωση και δεν πρέπει να επικρίνονται γι' αυτό.

2.3.8 Οπτική ατροφία

Η οπτική ατροφία είναι μια εκ γενετής ασθένεια, η οποία προκαλεί τον εκφυλισμό του οπτικού νεύρου. Καθώς το οπτικό νεύρο μεταφέρει μηνύματα από τον αμφιβληστροειδή στο οπτικό κέντρο του εγκεφάλου, η οπτική ατροφία μπορεί να επιδράσει σε πολλές διαδικασίες όπως είναι η οπτική οξύτητα, η ευαισθησία στην αντίθεση, το οπτικό πεδίο και γενικά να δημιουργήσει προβλήματα στο κεντρικό ή το περιφερειακό οπτικό πεδίο (Grossman, 1992).

Εκπαιδευτικές παρεμβάσεις για την οπτική ατροφία

1. Ο μαθητής βοηθιέται από τη χρήση βοηθημάτων όρασης με το χέρι, το κύκλωμα κλειστής τηλεόρασης και το τηλεσκόπιο.
2. Καλός φωτισμός για όλες τις εργασίες, ο οποίος περιλαμβάνει κοντινό φωτισμό εργασίας και την αποφυγή των αντανακλάσεων.

2.3.9 Μελαγχρωστική αμφιβληστροειδοπάθεια

Είναι μια εκ γενετής εξελισσόμενη κατάσταση χωρίς να έχει βρεθεί η αντίστοιχη θεραπεία μέχρι σήμερα. Προκαλεί εκφυλισμό και ασυνήθη χρωματισμό του αμφιβληστροειδούς. Συνήθως προκαλεί μικρή όραση το βράδυ, έλλειψη οπτικής οξύτητας, σταδιακή μείωση του οπτικού πεδίου, αρχίζοντας από την περιφέρεια, φωτοφοβία και σταδιακά ολική τυφλότητα.

Εκπαιδευτικές παρεμβάσεις για τη μελαγχρωστική αμφιβληστροειδοπάθεια.

Λόγω του μειωμένου οπτικού πεδίου υπάρχουν δυσκολίες στην κινητικότητα, την προσαρμογή από ένα φωτεινό σε ένα σκοτεινό μέρος, το σάρωμα και την ακολουθία ενός αντικειμένου.

Κάποια παιδιά ίσως βοηθηθούν από τη χρήση κίτρινου διακριτικού χρώματος πάνω στο έντυπο για να δημιουργείται καλή αντίθεση.

Χρήση του μικρότερου δυνατού μεγέθους των γραμμάτων ώστε το υπολειπόμενο οπτικό πεδίο να λαμβάνει το μέγιστο δυνατό των πληροφοριών.

Εκμάθηση του Braille.

- § Πρόγραμμα εκμάθησης κινητικότητας.
- § Καλός φωτισμός και αποφυγή των αντανακλάσεων.
- § Κάποιοι μαθητές ίσως βοηθηθούν απ' τη χρήση βοηθημάτων όρασης και το κλειστό κύκλωμα τηλεόρασης.

2.3.10 Ινοπλασία του αμφιβληστροειδούς

Η ινοπλασία του αμφιβληστροειδούς (retinopathy of prematurity) εμφανίστηκε στα πρώιμα νεογνά με πολύ μικρό βάρος τα οποία έτυχαν κάποιας θεραπείας με οξυγόνο. Η ινοπλασία του αμφιβληστροειδούς (ινώδης - μυϊκός ιστός) προέκυψε από την υπερβολική χρήση οξυγόνου στις θερμοκοιτίδες των πρόωρων νεογνών, οξυγόνο το οποίο αποσκοπούσε στην πρόληψη της εγκεφαλοπάθειας. Μέχρι το 1938 δεν είχε διαγνωστεί κλινικά, ενώ μέχρι το 1955 μπορούσε να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά, αφού προηγουμένως είχε προκαλέσει μεγάλο αριθμό

παιδιών με ολική τυφλότητα. Στις πολύ σοβαρές περιπτώσεις προκάλεσε τυφλότητα, κακή οπτική οξύτητα και άλλες δυσκολίες όπως μυωπία, γλαύκωμα, αποκόλληση του αμφιβληστροειδούς και νυσταγμό (Κίρκ, 1973). Δυστυχώς και σήμερα αναφέρονται περιπτώσεις νεογνών τα οποία έχουν προβλήματα όρασης ως αποτέλεσμα αυτών των παρεμβάσεων.

Εκπαιδευτικές παρεμβάσεις για την ινοπλασία του αμφιβληστροειδούς.

Οι εκπαιδευτικές συνέπειες είναι παρόμοιες με αυτές της εκφύλισης ώχρας.

Οι μαθητές με ινοπλασία του αμφιβληστροειδούς χρειάζονται επιπλέον βοήθεια για να αναπτύξουν την κινητικότητα τους, τις οπτικές αντιληπτικές ικανότητες και την αδρή και λεπτή κίνηση.

2.3.11 Αλληθωρισμός ή στραβισμός

Ο αλληθωρισμός είναι συνώνυμος με το στραβισμό. Ουσιαστικά είναι η αδυναμία των οφθαλμικών μυών να συντονιστούν ταυτόχρονα πάνω στο ίδιο αντικείμενο. Ο αλληθωρισμός μπορεί να επιδεινώσει την ύπαρξη κάποιου άλλου προβλήματος όπως είναι ο καταρράκτης. Ιδιαίτερη προσοχή χρειάζεται το μονόφθαλμο παιδί, το οποίο με την πάνω κάτω κίνηση του οφθαλμού, ίσως να δυσκολεύεται στο παιχνίδι και τις άλλες δραστηριότητες.

Εκπαιδευτικές παρεμβάσεις για τον αλληθωρισμό ή στραβισμό

Μπορεί να προκαλείται διπλή όραση, αν δεν θεραπεύεται.

Προσοχή χρειάζεται μέσα στην τάξη, ώστε ο μαθητής να έχει όσο το

δυνατόν καλύτερη θέση για να αυξήσει τη χρήση του ματιού με το οποίο βλέπει καλύτερα.

Είναι ανάγκη να αντιμετωπιστούν οι ενδεχόμενες αρνητικές αντιδράσεις του κοινωνικού περιβάλλοντος για ένα παιδί με στραβισμό.

Άλλα σύνδρομα και οπτικά προβλήματα

Συχνά κάποιες δυσλειτουργίες της όρασης συνοδεύονται από σύνδρομα όπως είναι τα σύνδρομα Down και Marfan's. Άλλη οπτική δυσλειτουργία είναι η προσωρινή ή και μόνιμη εγκεφαλική οπτική δυσλειτουργία, η οποία προκαλείται από διαταραχές στα οπτικά μονοπάτια (Griffiths, 1979· Grossman, 1992· Muldoon & Pickwell, 1993· Jan, 1993. Griffiths & Best, 1995· Erin & Koenig, 1997· Porter & Pease, 1998a· 1998b· Porter & Wrench, 1998).

Η έρευνα στην Ελλάδα

Στη χώρα μας έρευνα του Κοφινά (1976) σε όλα τα σχολεία στοιχειώδους εκπαίδευσης κατέγραψε ότι ένα ποσοστό 0,22% των μαθητών ηλικίας 5-12 ετών είχαν μερική όραση και στα δυο μάτια. Τα αίτια τα οποία προκαλούσαν προβλήματα μερικής όρασης προσδιορίστηκαν ως εξής:

Διαθλαστική ανωμαλία 72,3%

Στραβισμός 13,3%

Καταρράκτης συγγενής 6,4%

Γλαύκωμα συγγενές 1,4%

Ατροφία οπτικού νεύρου 3,6%

Διάφορα αίτια 3,0%

Ο Λιοδάκης (2000) αναφέρει νεότερες έρευνες της Τατιάνας Σκούταρη, το 1997, στις οποίες ένα 9% των ατόμων μέχρι την ηλικία των 20 ετών έχει χαμηλή όραση. το 14% και το 69% στην ηλικία των

21-64 και 65-84 αντίστοιχα. Επιμέρους ποσοστά σε διάφορα οπτικά προβλήματα δείχνουν:

49% σε παθήσεις της ωχρής κηλίδας

16% συγγενή ή επίκτητο καταρράκτη

11% γλαύκωμα

8% παθήσεις αμφιβληστροειδούς

7% ατροφία οπτικού νεύρου

5% κακοήθεις μυωπίες

και 4% μελαγχρωστική αμφιβληστροειδοπάθεια.

Ενδεχομένως καινούργιες ιατρικές μέθοδοι, θεραπείες, ερευνητικές προσεγγίσεις, ερευνητικά όργανα και σύγχρονες εκπαιδευτικές παρεμβάσεις να δώσουν άλλα ερευνητικά δεδομένα.

2.4 Συσσκευές μειωμένης όρασης για παιδιά και νέους με οπτική αναπηρία

Εισαγωγή

Η πληθώρα συσκευών μειωμένης όρασης (Low Vision Devices, LVD) δίνει στους επαγγελματίες αυτού του τομέα πολλές δυνατότητες επιλογής, για να βοηθήσουν το παιδί με οπτική αναπηρία. Μάλλον δεν υπάρχει καμιά περίπτωση παιδιού με μειωμένη όραση που να μην μπορεί να βοηθηθεί από την κατάλληλη για τις εκπαιδευτικές του ανάγκες συσκευή.

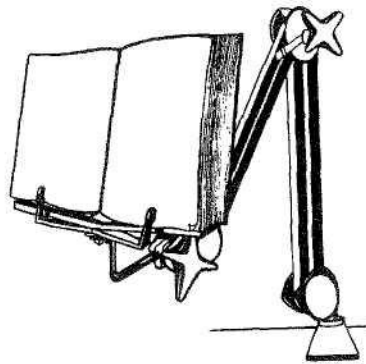
Αυτό που χρειάζεται είναι να συσταθεί μια σχετική εθελοντική ομάδα, η οποία θα περιλαμβάνει έναν οπτομετρικό, ένα δάσκαλο για παιδιά με οπτική αναπηρία, έναν ειδικό αποκατάστασης και τους γονείς του παιδιού· από τη συνεργασία μεταξύ τους και με το παιδί θα καταλήξουν στις πλέον κατάλληλες συσκευές για τις ατομικές ανάγκες του παιδιού. Η αξιολόγηση της όρασης από εξειδικευμένο οπτομετρικό

έχει πολύ μεγάλη σημασία, γιατί η σωστή συνταγή για γυαλιά είναι το πρώτο απαραίτητο βήμα. Ο οπτομετρικός, ο οποίος έχει τις απαραίτητες γνώσεις για τα ενδεικνυόμενα σε κάθε περίπτωση τεστ, θα εκτελέσει την εξέταση για τις διαθλαστικές ανωμαλίες των ματιών, θα τις αξιολογήσει και θα δώσει οδηγίες ως προς το υπάρχον πρόβλημα όρασης.

Για πολλά παιδιά, η συσκευή μειωμένης όρασης μπορεί να αποδειχτεί ιδιαίτερος χρήσιμη σε άλλες περιπτώσεις, οι συσκευές αυτές μπορεί να βοηθήσουν σε περιορισμένο, εξειδικευμένο, βαθμό - δεν υπάρχει ενιαία προσέγγιση ή λύση, εφόσον το κάθε παιδί έχει διαφορετικές ανάγκες όρασης.

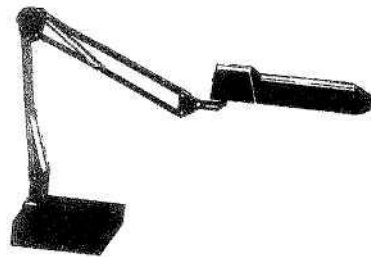
Η χρήση αναλογίων για το διάβασμα

Πολλές οπτικές συσκευές απαιτούν η εργασία να πραγματοποιείται από κοντά και σε συγκεκριμένη απόσταση κάτι, τέτοιο διευκολύνεται από τη χρήση ενός αναλογίου για διάβασμα. Τα αναλόγια, τα οποία διατίθενται σε πολλά σχέδια, χρησιμοποιούνται μαζί με τις συσκευές χαμηλής όρασης. Το ύψος και η γωνία του αναλογίου πρέπει να είναι μεταβλητά, ενώ απαραίτητο είναι ο μαθητής να έχει ένα ράφι για να ακουμπάει το βιβλίο του. Μερικά αναλόγια έχουν στο επάνω μέρος τους ένα «κλιπ» το οποίο «πιάνει» φύλλα χαρτιού.

Η σημασία του φωτισμού

Το πιο αποτελεσματικό βοήθημα είναι ο φωτισμός· είναι το πρώτο που πρέπει να εξετάζεται, να διερευνάται και να αξιολογείται σε μια σύσκεψη που αφορά ένα παιδί με πρόβλημα όρασης. Αν ο υπάρχων φωτισμός είναι ανεπαρκής, τότε θα πρέπει να χρησιμοποιείται ένα φωτιστικό με σπαστό βραχίονα που κινείται προς κάθε κατεύθυνση, με λαμπτήρα χαμηλού βολτάζ, κατά προτίμηση. Το χαμηλό βολτάζ διευκολύνει τη χρήση διότι παράγει ελάχιστη θερμότητα σε σύγκριση με έναν κανονικό λαμπτήρα πυρακτώσεως.

Συνταγή γυαλιών

Το δεύτερο πιο αποτελεσματικό βοήθημα είναι η σωστή συνταγή γυαλιών, η οποία έχει εκτελεστεί σωστά. Περίπου το 10% έως 15% των παιδιών με πρόβλημα όρασης μπορούν να βοηθηθούν με τα γυαλιά σε πολλές, μάλιστα, περιπτώσεις είναι το μόνο που χρειάζονται.

Η χρήση της μεγέθυνσης

Το τρίτο απαραίτητο βοήθημα είναι κάποιος τύπος εξωτερικής μεγέθυνσης, η οποία μπορεί να γίνει με:

*την αύξηση του μεγέθους του αντικειμένου (μεγέθυνση του μεγέθους)
τη μείωση της απόστασης εργασίας από το αντικείμενο (μεγέθυνση*

της σχετικής απόστασης).

την αύξηση της οπτικής γωνίας (σχετική μεγέθυνση γωνίας), που συνήθως επιτυγχάνεται με ένα σύστημα πολλών φακών, όπως το τηλεσκόπιο. Συχνά χρησιμοποιούνται ταυτόχρονα και οι τρεις βασικές τεχνικές. Αν συμβεί κάτι τέτοιο, τότε η μεγέθυνση που προκύπτει είναι το γινόμενο της μεγέθυνσης που δίνουν όλες οι μέθοδοι.

Ας υποθέσουμε ότι ένα παιδί με οπτική αναπηρία θέλει να παρακολουθήσει τηλεόραση και χρειάζεται μεγέθυνση $\times 2$. Υπάρχουν τρεις λύσεις:

1. να έχει το παιδί στη διάθεσή του μια οθόνη τηλεόρασης όχι 25 εκ. αλλά 50 εκ.
2. να μειωθεί η απόσταση από την οποία το παιδί παρακολουθεί τηλεόραση από τα 6 μέτρα στα 3 μέτρα
3. να χρησιμοποιήσει το παιδί ένα τηλεσκόπιο με μεγέθυνση $\times 2$.

Αν γίνουν όλα τα παραπάνω, η συνολική μεγέθυνση δεν είναι 6, αλλά 8 (δηλαδή $2 \times 2 \times 2$).

Μυωπία

Συχνά βλέπουμε παιδιά με οπτική αναπηρία λόγω υψηλής μυωπίας να βγάζουν τα γυαλιά τους για να κοιτάξουν τα κοντινά αντικείμενα. Αυτό δεν πρέπει να εκπλήσσει το δάσκαλο. Ο βαθμός μυωπίας σε διοπτρίες (D) είναι το αντίστοιχο του μήκους εστίασης του μυωπικού ματιού (δηλαδή, 1 μέτρο διαιρούμενο διά του μήκους εστίασης). Δεν πρέπει να εμποδίζουμε τα παιδιά με μυωπία να βγάζουν τα γυαλιά τους, γιατί έτσι έχουν τη δυνατότητα να επιτυγχάνουν μεγέθυνση συμβατή με τη μη διορθωμένη μυωπία τους. Για παράδειγμα, αν το παιδί είναι μύωπας $-10.00D$, όταν δεν φοράει γυαλιά, το μάτι του έχει σημείο εστίασης στο $1/10$ του μέτρου (δηλαδή, στα 10 εκατοστά) και δίνει μια μεγέθυνση $\times 2.5$. Όμοια, ένας μύωπας με $-12.00D$ θα

εστιάζει στο 1/12 του μέτρου (8 εκατοστά) και, επομένως, το μάτι του θα δίνει μεγέθυνση -με δικά του μέσα- x3.

2.5 Συσκευές μεγέθυνσης

Ας εξετάσουμε τώρα τις συσκευές που υπάρχουν για τα παιδιά με οπτική αναπηρία, οι οποίες μπορούν, σε γενικές γραμμές, να ενταχθούν σε τρεις κατηγορίες:

1. Βασικοί μεγεθοντικοί φακοί χαμηλής τεχνολογίας

φακοί χειρός

φακοί με βάση

επίπεδοι φακοί

φακοί για αράδες

2. Μεγεθοντικοί φακοί μεσαίας τεχνολογίας γυαλιά

τηλεσκοπικές συσκευές

3. Μεγεθοντικοί φακοί υψηλής τεχνολογίας

τηλεόραση κλειστού κυκλώματος και ηλεκτρονική μεγέθυνση

Βασικοί φακοί χαμηλής τεχνολογίας

Μεγεθοντικός φακός χειρός

Πρόκειται για την απλούστερη και πιο διαδεδομένη συσκευή για μειωμένη όραση. Απαιτείται ωστόσο μεγάλη προσοχή, γιατί η μεγέθυνση που αναγράφεται στο φακό ενδέχεται να μην είναι η ενδεδειγμένη για το παιδί. Αυτό συμβαίνει γιατί οι κατασκευαστές χρησιμοποιούν διαφορετικούς τύπους για τη μέτρηση της μεγέθυνσης που επιτυγχάνουν οι φακοί τους. Στο Ηνωμένο Βασίλειο χρησιμοποιείται ο τύπος:

$$\text{Μεγέθυνση (M)} = P/4$$

όπου P είναι η διοπτρική ισχύς του μεγεθυντικού φακού. Στην υπόλοιπη Ευρώπη και σε άλλες χώρες χρησιμοποιείται ο τύπος:

$$M = F/4 + 1$$

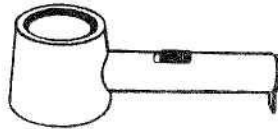
Για να αποφεύγεται η σύγχυση, είναι καλύτερο να αναφέρουμε πάντοτε τη διοπτρική ισχύ που ζητάμε. Οι περισσότεροι κατασκευαστές αναγράφουν τη διοπτρική ισχύ του φακού στη συσκευασία ή στους καταλόγους τους, και έτσι μπορεί εύκολα να υπολογιστεί το επίπεδο της μεγέθυνσης.

Η ισχύς των μεγεθυντικών φακών χειρός κυμαίνεται από +4.00D (x1) μέχρι +24.00 D (x6). Υπάρχει και ο φακός που ονομάζεται «λούπα», ο οποίος φτάνει στο + 64D (x16). Το συνηθισμένο σχήμα του μεγεθυντικού φακού χειρός είναι ένας απλός ετερόκυρτος ή αμφίκυρτος φακός, που περιβάλλεται από ένα πλαστικό δαχτυλίδι και έχει μια πλαστική λαβή. Αυτοί οι φακοί πρέπει να χρησιμοποιούνται σε απόσταση από το μάτι που να μη διαφέρει πολύ από το μήκος εστίασης τους. Για παράδειγμα, αν ο μεγεθυντικός φακός πρέπει να δίνει 12.00D (x3), τότε πρέπει να κρατιέται σε απόσταση 8 εκατοστών από το μάτι. Αν το παιδί φοράει γυαλιά για το διάβασμα, είναι απαραίτητο να του εξηγηθεί ότι πρέπει να διατηρεί σταθερή απόσταση ανάμεσα στο μάτι και στο φακό, και να πλησιάζει αυτό που διαβάζει μέχρι να επιτύχει την εστίαση.

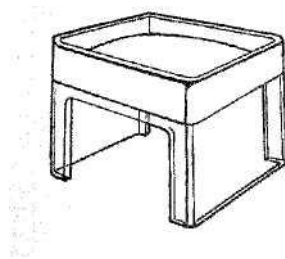

Μεγεθυντικός φακός με βάση

Αυτοί οι φακοί, όπως και οι χειρός, διατίθενται στο εμπόριο. Αν και δεν είναι ανάγκη να αναφέρουμε εδώ την πολύπλοκη οπτική των σύγχρονων μεγεθυντικών φακών με βάση, τίθεται πάντως συχνά το ερώτημα: «πρέπει το παιδί με πρόβλημα όρασης να χρησιμοποιεί το φακό όταν φοράει γυαλιά μυωπίας ή διαβήσματος;» Η απάντηση είναι απλή. Ως γενικός κανόνας, αν ένας φακός +4.00D τοποθετηθεί πάνω από το μεγεθυντικό φακό και η εικόνα παραμένει εστιασμένη, τότε το παιδί πρέπει να φοράει τα γυαλιά του διαβήσματος· αν η εικόνα είναι θολή, πρέπει να γίνει η συνήθης διόρθωση της απόστασης.

Οι μεγεθυντικοί φακοί με βάση υπάρχουν σε ισχύ από 8.00D (x2) μέχρι 80.00D (x20), με φωτισμό και χωρίς φωτισμό. Οι φακοί με τη μεγάλη ισχύ συνήθως έχουν μια λάμπα που φωτίζει ισομερώς την επιφάνεια ανάγνωσης. Σε τόσο υψηλά επίπεδα μεγέθυνσης χρειάζεται πολύ φως· αυτές δε οι συσκευές φορτίζονται με ηλεκτρισμό ή μπαταρίες ή και με τα δύο. Συνήθως οι ειδικοί σύμβουλοι συνιστούν τη χρήση ηλεκτρικού, γιατί οι μπαταρίες τελειώνουν πολύ γρήγορα.

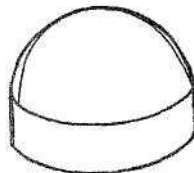

Συχνά η πρώτη συσκευή που δίνεται στο παιδί με πρόβλημα

όρασης είναι ένας απλός μεγεθυντικός φακός με βάση. Αν η οπτική οξύτητα του παιδιού είναι λογική, τότε ένας φακός με ισχύ 20.00 D είναι συνήθως κατάλληλος. Όταν δίνουμε στα παιδιά ένα φακό με βάση (όπως, για παράδειγμα, τον πεταλόσχημο), εκείνα τον τοποθετούν σωστά επάνω στη σελίδα, ρίχνουν μια σύντομη ματιά και μετά τον απομακρύνουν για να ελέγξουν αν το αντικείμενο είναι ακόμα στη θέση του. Σε αυτή τη φάση χρειάζεται αποτελεσματική εκπαίδευση με πολλές επαναλήψεις.

Επίπεδος επαπτόμενος μεγεθυντικός φακός

Πρόκειται για φακό σταθερής εστίασης, που είναι σαν βαρίδι για χαρτιά. Έχει σχήμα ημισφαιρικό και χρησιμοποιείται με την επίπεδη επιφάνεια σε επαφή με την επιφάνεια εργασίας ή το κείμενο που διαβάζει το παιδί. Οι φακοί αυτοί υπάρχουν σε πολλές διαμέτρους, που κυμαίνονται από τα 20 μέχρι τα 90 χιλιοστά, και έχουν αναγραφόμενη μεγέθυνση από 1.75 μέχρι x2, ενώ η πρόσφατη τεχνολογία φακών χωρίς σφαίρα αύξησε λίγο (μέχρι το x2.2) τη μεγέθυνση τους. Αν το παιδί κρατά αυτό τον τύπο μεγεθυντικού φακού σε απόσταση από 4 έως 5 χιλιοστά από την επιφάνεια εργασίας του, εκπέμπει συνήθως το σήμα ότι έχει ανάγκη μεγαλύτερης μεγέθυνσης ή ότι τα γυαλιά του πρέπει να ελεγχθούν και να αλλαχθούν.

Οι επίπεδοι επαπτόμενοι φακοί μπορεί να περιβάλλονται από ένα πλαστικό δαχτυλίδι, το οποίο προστατεύει την επιφάνεια τους από τη

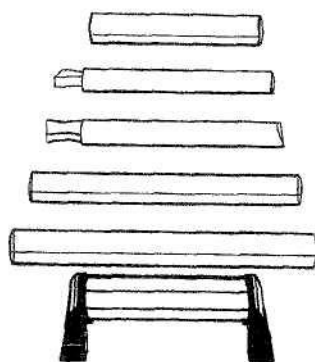
φθορά. Αν είναι κατάλληλοι, χρησιμοποιούνται σε συνδυασμό με τα γυαλιά διαβάσματος.

Το κύριο πλεονέκτημα των συγκεκριμένων φακών είναι η ιδιότητα συγκέντρωσης του φωτός. Από αυτή την άποψη είναι προτιμότερη μια πηγή με φως που διαχέεται (όπως το φως της ημέρας ή ο τεχνητός φωτισμός του χώρου), αφού μια φωτεινή πηγή που εκπέμπεται κατευθείαν από έναν προβολέα προκαλεί ενοχλητική λάμψη λόγω της αντανάκλασης της στην επιφάνεια εργασίας και, επομένως, μειώνει την οπτική απόδοση.

Το δεύτερο πλεονέκτημα είναι η έλλειψη οπτικής παραμόρφωσης, χάρη στην οποία ωφελείται και διατηρείται το διοφθάλμιο δυναμικό. Τα μειονεκτήματα είναι ότι το οπτικό πεδίο είναι σχετικά μικρό και ότι οι φακοί αυτοί είναι βαρύτεροι από τους φακούς χειρός ή τους φακούς με βάση.

Μεγεθυντικός φακός για αράδες

Οι μεγεθυντικοί φακοί για αράδες, αξιοποιώντας την ίδια αρχή με τους επίπεδους εφαπτόμενους φακούς, είναι κατασκευασμένοι σε ετεροκυλινδρική μορφή από ειδικό για οπτική χρήση πλαστικό. Ακουμπούν στην επιφάνεια εργασίας παράλληλα με το κείμενο που διαβάζει το παιδί, και έχουν παράγοντα μεγέθυνσης από 6.00D (x1.5) μέχρι 8.00D (x2). Μερικοί τύποι τέτοιων φακών διαθέτουν ένα ενσωματωμένο υποδεκάμετρο ή μια γραμμή, ενώ οι περισσότεροι έχουν μια λαβή στο ένα άκρο, για εύκολο χειρισμό.

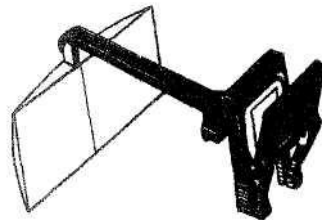
Μεγεθυντικοί φακοί μεσαίας τεχνολογίας

Γυαλιά

Τα γυαλιά οράσεως είναι συνήθως τα πιο χρήσιμα από τα βοηθήματα μειωμένης όρασης τα οποία χρησιμοποιεί ένα παιδί με πρόβλημα όρασης. Αυτή η συσκευή, στην απλούστερη μορφή της, αποτελείται από κυρτούς ή θετικούς φακούς, στερεωμένους σε ένα πλαίσιο γυαλιών προσφέρει στο χρήστη το μέγιστο οπτικό πεδίο για μια δεδομένη μεγέθυνση, με το ελάχιστο βάρος εφόσον είναι κατασκευασμένη στο κατάλληλο σχήμα, και με το κατάλληλο πάχος. Όταν η μεγέθυνση είναι μεγάλη, τότε η συνταγή περιλαμβάνει και ειδικά (base-in) πρίσματα για να υποβοηθάται η ικανότητα σύγκλισης του χρήστη. Ένα παράδειγμα τέτοιου τύπου βοηθήματος είναι η σειρά των Coil Hyperocular, που η μεγέθυνση τους κυμαίνεται από x4 (+ 16.00D) μέχρι x12 (+48.00D).

Τα γυαλιά απόστασης μπορούν να ενσωματωθούν σε ένα τέτοιο διπλό-εστιακό φακό, ο οποίος είναι βιδωμένος σε ένα δαχτυλίδι στο εμπρός μέρος των γυαλιών και προσφέρει τη δυνατότητα διαφορετικών μεγεθύνσεων. Το Keelen LVA 12 είναι ένα παράδειγμα τέτοιας διπλό-εστιακής διευθέτησης, οι δε μεγεθύνσεις του ποικίλουν από x2 (+8.00D) μέχρι x9 (+36.00D). Όλοι οι φακοί διατίθενται και σε πλαστικό και έτσι είναι ελαφριοί και άνετοι για το παιδί που φορά γυαλιά.

Μια απλουστευμένη εκδοχή είναι η συσκευή με το «κλιπ». Τα κατάλληλα οπτικά κομμάτια πλαστικού, που περιέχουν και πάλι ειδικά (base-in) πρίσματα, στερεώνονται με ένα πλαστικό κλιπ στο μπροστινό μέρος των γυαλιών και μπορεί να είναι σε μονόφθαλμη ή διόφθαλμη μορφή. Η συγκεκριμένη συσκευή μπορεί να μετακινηθεί εκτός της γραμμής θέασης, ώστε να χρησιμοποιηθούν μόνο τα γυαλιά απόστασης. Η μεγέθυνση κυμαίνεται από x2 (+8.00D) μέχρι x4 (+16.00D) για τα δύο μάτια, και μέχρι x5 (+20.00D) για το ένα μάτι.

Τηλεσκοπικές συσκευές

Ο απλούστερος και πιο πρακτικός τρόπος για να βελτιωθεί η οπτική οξύτητα απόστασης των παιδιών με προβλήματα όρασης είναι η μείωση της απόστασης ανάμεσα στο μάτι και στο αντικείμενο θέασης. Αν η απόσταση εργασίας μειωθεί στο μισό, το μέγεθος της εικόνας που σχηματίζεται στον αμφιβληστροειδή αυτομάτως διπλασιάζεται, ενώ η ποιότητα της εικόνας δεν μεταβάλλεται. Τα προβλήματα δημιουργούνται όταν η απόσταση εργασίας μένει σταθερή. Σε αυτή την περίπτωση, η μέθοδος με την οποία βελτιώνεται η μακρινή όραση είναι τα τηλεσκοπικά βοηθήματα για μειωμένη όραση. Τα τηλεσκόπια κατασκευάζονται με σταθερή ή κυμαινόμενη εστίαση και μπορούν να χρησιμοποιηθούν αυτόνομα από τα γυαλιά ή να συνδυαστούν με αυτά.

Υπάρχουν δύο βασικοί τύποι τηλεσκοπίων:

 του Γαλιλαίου και

✚ του Κέπλερ ή τηλεσκόπιο αστρονομίας.

Και στα δύο προαναφερόμενα τηλεσκόπια χρησιμοποιούνται θετικοί (κυρτοί) φακοί για το αντικείμενο (φακός για το αντικείμενο είναι αυτός που βρίσκεται κοντύτερα στο αντικείμενο), αλλά διαφέρουν ως προς την ισχύ του φακού για το μάτι· το τηλεσκόπιο του Γαλιλαίου έχει αρνητικό φακό ματιού (κοίλο), ενώ ο τύπος Κέπλερ έχει υψηλό θετικό φακό ματιού (κυρτό). Τα τηλεσκόπια σε μορφή γυαλιών είναι τύπου Γαλιλαίου και χρησιμοποιούνται για διάβασμα. Όσα κρατιούνται στο χέρι μπορούν να ανήκουν και στους δύο τύπους και χρησιμοποιούνται για να βλέπουμε μακριά. Όλες οι τηλεσκοπικές συσκευές περιγράφονται με τον τύπο AxB , όπου A είναι η μεγέθυνση που δίνει το σύστημα, και B η διάμετρος του φακού του αντικειμένου σε χιλιοστά.

Τηλεσκόπια μεταβλητής εστίασης

Πρόκειται για συσκευές που έχουν κυμαινόμενο μήκος φακού ως προς το αντικείμενο και ως προς το μάτι, με αποτέλεσμα να διαθέτουν ευρεία κλίμακα εστίασης. Οι φακοί βρίσκονται μέσα σε ένα προστατευτικό μεταλλικό κάλυμμα που εμποδίζει να εισχωρήσει η σκόνη. Με την περιστροφή του μεταλλικού καλύμματος το τηλεσκόπιο εστιάζει από ένα μακρινό σημείο σε ένα κοντινό. Στα αξιόπιστα τηλεσκόπια μεταβλητής εστίασης συγκαταλέγονται τα Eschenback και τα x8 Kepler. Τα τελευταία είναι ιδιαίτερα χρήσιμα, καθώς έχουν λαστιχένιο κάλυμμα το οποίο το προστατεύει ακόμα περισσότερο μέσα στην τάξη.

Τα τηλεσκόπια που εισάγονται από την Ιαπωνία έχουν εξαιρετική απόδοση, απορροφητικούς φακούς και μεγέθυνση μεταξύ x2.75 και x10. Τα περισσότερα τηλεσκόπια τέτοιου τύπου είναι χειρός, αλλά τα μικρότερης ισχύος μπορούν, με τη βοήθεια μιας ειδικής αγκράφας, να προσαρμοστούν σε ένα ζευγάρι γυαλιά. Αν το παιδί με το πρόβλημα όρασης έχει παρόμοια οπτική οξύτητα και στα δύο μάτια, τότε τα τηλεσκόπια προσαρμόζονται διοφθαλμικά σε ένα σκελετό γυαλιών, ενσωματώνοντας και τη βασική συνταγή των γυαλιών.

Τηλεσκόπια σταθερής εστίασης

Οι συσκευές αυτές δεν διαθέτουν τη μεταβλητότητα ως προς την εστίαση που περιγράψαμε παραπάνω, και έτσι μπορούν μόνο να συνδυαστούν με τα γυαλιά του παιδιού. Χρησιμοποιούνται κυρίως για μακρινή όραση. Ένα τυπικό δείγμα τέτοιου τηλεσκοπίου είναι το τηλεσκόπιο με λαβή ("finger-ring" telescope), το οποίο μπορεί να προσαρμοστεί σε σκελετό γυαλιών που θα ενσωματώνει τη συνταγή του οφθαλμιάτρου. Η Εταιρεία Carl Zeiss και η Eschenbach παράγουν αρκετά μοντέλα. Τα τηλεσκόπια σταθερής εστίασης για μακρινή απόσταση κατασκευάζονται επίσης και σε διοπτρική μορφή, όπως τα κιάλια του θεάτρου, και ως τέτοια μπορούν να προσαρμοστούν σε διαφορετικές αποστάσεις.

Μεγεθυντικοί φακοί υψηλής τεχνολογίας

Τηλεόραση κλειστού κυκλώματος

Η τηλεόραση κλειστού κυκλώματος χρησιμοποιείται σήμερα για τα παιδιά με πιο σοβαρή οπτική αναπηρία, τα οποία χρειάζονται περισσότερη μεγέθυνση από όση μπορεί να επιτευχθεί με τις συσκευές οπτικού τύπου. Η τηλεόραση κλειστού κυκλώματος αποτελείται από μια κάμερα τηλεόρασης, στερεωμένη πάνω σε μια κινούμενη επιφάνεια η οποία συνδέεται με μια οθόνη προβολής βίντεο. Συνήθως η κάμερα είναι σταθερά στραμμένη προς τα κάτω, στην πλατφόρμα, και το αντικείμενο πρέπει να τοποθετηθεί κάτω από το φακό της. Η πλατφόρμα δεν έχει ρυθμιστή ύψους και, επομένως, η μεγέθυνση μπορεί να γίνει μόνο ηλεκτρονικά ή με το χέρι. Οι μεγεθύνσεις κυμαίνονται από x2 μέχρι x100. Είναι σημαντικό να είναι καλής ποιότητας η οθόνη (δηλαδή, οι συχνότητες ως προς τη σταθερότητα της εικόνας να είναι μεγαλύτερες από 50 Hertz) γιατί έτσι εξαλείφεται η διακύμανση του ηλεκτρισμού η οποία παρατηρημένα μειώνει την οπτική οξύτητα των ανθρώπων με μειωμένη όραση. Τα σημερινά συστήματα κατασκευάζονται με συχνότητα ως προς την ευκρίνεια της οθόνης μεγαλύτερη από 60 Hertz.

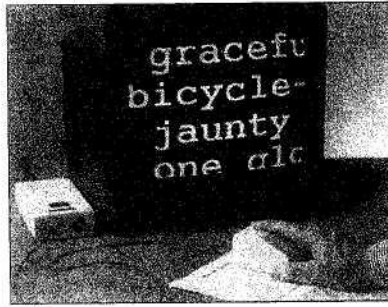
Οι τηλεοράσεις κλειστού κυκλώματος μπορεί να είναι ασπρόμαυρες ή έγχρωμες. Η αποτελεσματική χρήση έγχρωμων τηλεοράσεων από παιδιά με δυσλειτουργία της ωχράς κηλίδας είναι αμφισβητήσιμη, καθώς οι ασπρόμαυρες τηλεοράσεις συχνά δίνουν καλύτερο αποτέλεσμα σε άσπρο φόντο ή, αξιοποιώντας ένα αρνητικό σύστημα, είναι σε θέση να προβάλλουν άσπρα γράμματα σε μαύρο φόντο. Έχει διαπιστωθεί ότι τα άσπρα γράμματα σε μαύρο φόντο είναι πιο ξεκούραστα και προσφέρουν καλύτερη οπτική οξύτητα σε αυτούς που πάσχουν από μελαγχρωστική αμφισβληστροειδοπάθεια.

Μεγάλο πλεονέκτημα του συστήματος τηλεόρασης κλειστού κυκλώματος είναι η δυνατότητα ρύθμισης του φωτισμού και του κοντράστ της εικόνας. Το παιδί με οπτική αναπηρία συχνά προτιμάει εντονότερο κοντράστ από το συνηθισμένο. Η εμπειρία έχει δείξει ότι τα παιδιά με εκφυλιστικές παθήσεις της ωχράς κηλίδας και με παθήσεις που επιφέρουν απώλεια της διαφάνειας των οπτικών μέσων χρειάζονται πολύ περισσότερο φωτισμό και κοντράστ από όσο θα θεωρούσαμε.

Τα πιο σύνθετα συστήματα τηλεόρασης κλειστού κυκλώματος έχουν περισσότερες δυνατότητες: μπορούν να συνδεθούν με γραφομηχανή ή να συνδυαστούν με υπολογιστή· υπάρχει επίσης η δυνατότητα να προστεθεί μια φωτογραφική μηχανή ώστε το παιδί να μπορεί να βλέπει τον πίνακα καθώς και το κείμενο ανάγνωσης. Σε αυτή την περίπτωση, η οθόνη είναι χωρισμένη σε δύο μέρη και στην μία πλευρά προβάλλεται το μακρινό υλικό, ενώ στην άλλη το αναγνώσιμο κείμενο. Είναι επίσης δυνατό η οθόνη να «καλυφθεί» εν μέρει, ώστε να φαίνεται μόνο μία σειρά με γράμματα κάθε φορά. Στον τύπο οθόνης μαύρο σε άσπρο φόντο, τα κρυμμένα σημεία είναι μαύρα, ενώ στον τύπο άσπρο με μαύρο είναι άσπρα. Επιπλέον υπάρχει η δυνατότητα της υπογράμμισης του κειμένου.

Με τα συστήματα τηλεόρασης κλειστού κυκλώματος προκύπτουν

βεβαίως προβλήματα σε σύγκριση με τις απλές οπτικές συσκευές: είναι πολύ πιο ακριβά και δεν μεταφέρονται εύκολα. Το τελευταίο πρόβλημα αντιμετωπίστηκε τα τελευταία χρόνια με μια φορητή κάμερα με ποντίκι όπως του υπολογιστή, η οποία συνδέεται με μια συμβατική τηλεόραση.

Η κλίμακα μεγέθυνσης της ποικίλλει ανάλογα με το μέγεθος της οθόνης, αλλά με τις σύγχρονες μεγαλύτερες, επίπεδες οθόνες μπορούμε να έχουμε μεγέθυνση μέχρι x25. Όλα τα φορητά συστήματα διατίθενται μόνο σε ασπρόμαυρη μορφή έως τώρα, στο προσεχές όμως μέλλον θα υπάρξουν και έγχρωμα συστήματα.

Η χρήση τηλεόρασης κλειστού κυκλώματος σε συνδυασμό με άλλες συσκευές

Τα άλλα βοηθήματα για μειωμένη όραση μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε συνδυασμό με την τηλεόραση κλειστού κυκλώματος. Για παράδειγμα, ένας απλός μεγεθυντικός φακός για αράδες, που να στερεώνεται στις δύο πλευρές της οθόνης, μπορεί να είναι ένα αποτελεσματικό μέσο αύξησης της μεγέθυνσης την οποία δίνει η τηλεόραση. Εναλλακτικά, ένας μεγεθυντικός φακός χειρός μπορεί να στερεωθεί σε έναν εύκαμπτο βραχίονα (όπως οι λάμπες με το βραχίονα) ώστε να τοποθετείται μπροστά στην οθόνη και να απομακρύνεται εξίσου εύκολα. Άλλος τρόπος βελτίωσης της μεγέθυνσης που προσφέρει η τηλεόραση κλειστού κυκλώματος είναι ο συνδυασμός της με ένα

σύστημα υπολογιστή - συνδυασμός, για τον οποίο απαιτείται ειδικό λογισμικό.

Φακοί με φίλτρο

Στο πρώτο μέρος του κεφαλαίου αυτού δόθηκε έμφαση στη σωστή χρήση του φωτισμού για τα παιδιά με οπτική αναπηρία. Γενικά, το πολύ φως είναι απαραίτητο για την ακριβή, εύκολη και άνετη ανάγνωση. Σε ορισμένες όμως παθήσεις των ματιών το φως δυσκολεύει την όραση και μειώνει την οπτική οξύτητα. Τα παιδιά με δυσλειτουργίες στα κωνία, με αχρωματοψία, αλμπινισμό, καταρράκτη και με ουλές στον κερατοειδή βλέπουν λιγότερο στο δυνατό φως· αντίθετα, η μείωση του διάχυτου, ανεστίαστου φωτός, που φτάνει στον αμφιβληστροειδή μπορεί να βοηθήσει πολύ. Το τυποσκόπιο, ένα μαύρο σκέπαστρο, που κρύβει τη σελίδα ανάγνωσης αφήνοντας ένα οριζόντιο άνοιγμα ώστε να φαίνεται μόνο μία σειρά κειμένου, ελαττώνει τη διάχυση του φωτός με την παράλληλη μείωση της ποσότητας του φωτός που ανακλάται στη λευκή σελίδα. Τα ειδικά γυαλιά ηλίου είναι πολύ βοηθητικά για τη μακρινή όραση. Δεν συνιστώνται όμως τα κοινά γυαλιά ηλίου. Η εμπειρία έχει δείξει ότι δεν είναι αρκετά σκούρα ώστε να ωφελήσουν το παιδί με πρόβλημα όρασης, ενώ στους φωτοευαίσθητους φακούς η κλίμακα αλλαγών είναι πιο περιορισμένη από ότι απαιτείται. Για πολλούς, όσο πιο σκούρος είναι ο φακός που σύστησε ο γιατρός τόσο πιο άνετη είναι η όραση.

Τελευταία κατασκευάστηκαν γυαλιά ηλίου ειδικά για ανθρώπους με προβλήματα όρασης και, συγκεκριμένα, η σειρά NOIR, καθώς και μια σειρά από απορροφητικούς φακούς που είναι γνωστοί ως φακοί CPF διατίθενται από την Corning. Αναμφίβολα η χρήση των φίλτρων αυτών προσφέρει μεγάλη ανακούφιση σε πολλούς ανθρώπους. Όταν φοράνε τέτοιους φακούς όσοι έχουν τις παθήσεις που προαναφέραμε,

παρουσιάζουν βελτίωση της οπτικής τους οξύτητας ακόμα και κατά μία ολόκληρη γραμμή στον Πίνακα Snellen.

Κατά τη χορήγηση συσκευών σε παιδιά με προβλήματα όρασης πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι ψυχολογικοί παράγοντες. Δεν έχει νόημα να συστήσουμε συσκευές που το παιδί αρνείται να χρησιμοποιήσει. Η άσκηση πίεσης στο παιδί να χρησιμοποιήσει μια συσκευή μπορεί να προκαλέσει την εκ μέρους του αντίδραση, με αποτέλεσμα να μην αποδέχεται τη βοήθεια που η συσκευή μπορεί να του δώσει. Είναι σημαντικό οι γονείς να μοιράζονται το βάρος αυτής της ψυχολογικής διαδικασίας αποδοχής και πρέπει να υπάρχει επικοινωνία ανάμεσα σε αυτούς και στους ειδικούς που παρακολουθούν το παιδί, ώστε να μεγιστοποιηθεί το δυναμικό του παιδιού για περαιτέρω βελτίωση της όρασης του. Η εφηβεία παραμένει εμπόδιο ως προς την αποκατάσταση της μειωμένης όρασης. Παιδιά που στα δώδεκα χρόνια τους χρησιμοποιούν ευχαρίστως βοηθήματα μειωμένης όρασης, κατά τη διάρκεια της εφηβείας τους αρνούνται να τα χρησιμοποιήσουν. Η επιλογή των συσκευών που χορηγούνται κατά περίπτωση πρέπει να σέβεται τόσο την αισθητική όσο και το περιβάλλον στο οποίο η εκάστοτε συσκευή θα χρησιμοποιηθεί. Η αποδοχή περίπλοκων οπτικών συσκευών είναι συνήθως δύσκολη - σε αυτό το πρόβλημα μπορεί να βοηθήσει η ανεκτική αντιμετώπιση του ειδικού που τις συστήνει, καθώς και η ανεκτικότητα στη χρήση τους. Η επίμονη πίεση προς το παιδί είναι πιθανό να επιφέρει την εκ μέρους του καθολική άρνηση της συσκευής.

Συμπέρασμα

Τα παιδιά με αναπηρία όρασης μπορούν να βοηθηθούν με ποικίλες συσκευές, τις οποίες πρέπει να τα παροτρύνουμε να χρησιμοποιούν στο σπίτι, στο σχολείο, στο παιχνίδι. Τα παιδιά συχνά απορρίπτουν τις

συσκευές μειωμένης όρασης από την πρώτη κιόλας αξιολόγηση της όρασης τους - ωστόσο, η ομάδα των ειδικών που παρακολουθεί το παιδί δεν πρέπει να παραιτείται, αλλά να ενθαρρύνει σε κάθε αξιολόγηση το παιδί να πειραματίζεται με διάφορες συσκευές ενδεδειγμένης μεγέθυνσης. Η ενθάρρυνση και η σωστή εκπαίδευση στις συσκευές αυτές θα οδηγήσει σε βαθμιαία αποδοχή εκ μέρους του παιδιού. Το παιδί πρέπει να εκπαιδευτεί στη χρήση τόσο των οπτικών όσο και των μη οπτικών συσκευών για μειωμένη όραση, ώστε να μπορεί να τις χρησιμοποιεί με τη μεγαλύτερη δυνατή αποτελεσματικότητα. Η αξιολόγηση και παρακολούθηση της όρασης πρέπει να γίνεται κάθε έξι έως δώδεκα μήνες, ή και νωρίτερα αν το επιθυμεί το παιδί, ο δάσκαλος ή ο γονέας. Περισσότερες πληροφορίες για την εκπαίδευση με συσκευές για μειωμένη όραση μπορούμε να βρούμε σε ένα βίντεο με τίτλο *Low Vision Aids - Effective Management of Children With a Visual Impairment* (Βοηθήματα για μειωμένη όραση - αποτελεσματική αντιμετώπιση των παιδιών με αναπηρία όρασης), που είναι παραγωγή του Πανεπιστημίου του Birmingham.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

3.1 Τι συμβαίνει σ' ένα παιδί-μωρό που δεν βλέπει

Ο μέσος όρος των μωρών με προβλήματα όρασης, δεν αρέσκεται στην δραστηριοποίηση όπως τα βλέποντα παιδιά, επειδή στερούνται της οπτικής αίσθησης, η οποία προωθεί την οπτική εξερεύνηση.

Εάν το μωρό με προβλήματα όρασης, δείχνει ελάχιστο ή καθόλου ενδιαφέρον για την κίνηση και την εξερεύνηση του περιβάλλοντος, θα πρέπει οι γονείς να το παροτρύνουν ώστε να κινητοποιηθεί η περιέργειά του, να του δίνουν ερεθίσματα και να διεγείρουν το ενδιαφέρον του για το περιβάλλον. Ακόνη θα πρέπει να ανακαλύπτουν παρατηρώντας προσεκτικά τι είναι εκείνο που αποτελεί σπινθήρα και διεγείρει την περιέργεια των βλέπόντων μωρών, ώστε να τα κάνουν πράξεις και εμπειρίες στο δικό τους παιδί.

Συχνά οι γονείς των παιδιών με πρόβλημα όρασης, διαπιστώνουν πως ορισμένα βλέποντα παιδιά δεν είναι αρκετά ενεργητικά και περίεργα. Ωστόσο δεν θα πρέπει να ξεχνούν πως ένα παιδί βλέπον αποκτά εμπειρίες και με μια απλή ματιά.

Αξιολογώντας όλα τα παραπάνω, θα πρέπει να δοθούν στο παιδί πολλές ευκαιρίες ώστε να έρθει σε άμεση επαφή με τα αντικείμενα του περιβάλλοντός, να αποκτήσει μια πρώτη αίσθηση του χώρου γενικά.

Εάν το παιδί δεν δείχνει να ενθουσιάζεται, δεν ενδιαφέρεται ή δεν διασκεδάζει με κάποιες δραστηριότητες που αρέσουν στα βλέποντα παιδιά, αυτό πιθανόν να σημαίνει πως χρειάζεται περισσότερο χρόνο και ίσως πιο αργά βήματα για να κατανοήσει-επεξεργαστεί-κατακτήσει τις νέες εμπειρίες.

Σε μια τέτοια περίπτωση η μητέρα μπορεί να βάλει τα χέρια του

παιδιά πάνω στα δικά της, να αρχίσει να περιεργάζεται ένα αντικείμενο και στην συνέχεια αν προτρέπει και να ενθαρρύνει το παιδί να κάνει σταδιακά το ίδιο.

Σταδιακά το παιδί με πρόβλημα όρασης μπορεί να αναπτυχθεί με τον ίδιο τρόπο που αναπτύσσεται ένα βλέπον παιδί. Σίγουρα πολλά πράγματα θα μάθει να τα κάνει με διαφορετικό τρόπο. Η απόκτηση αυτών των τρόπων απαιτεί χρόνο, κόπο και επιμονή.

Θα πρέπει επίσης να λάβουμε υπόψη πως στο παιδί με προβλήματα όρασης προστίθενται και τα μειονεκτήματα από την μη αντίληψη της οπτικής ολότητας των αντικειμένων. Το παιδί αντιλαμβάνεται τον κόσμο κομματιασμένο και όχι σαν σύνολο. Για παράδειγμα: όταν επιδιώκει να ανοίξει τα ντουλάπια της κουζίνας, η μόνη περιοχή με την οποία έρχεται σε επαφή είναι αυτή που θα αγγίξουν τα χέρια του.

Οι γονείς θα πρέπει να σιγουρευτούν πως το παιδί τους αισθάνεται την ολότητα του χώρου, ελέγχοντας σταδιακά όλη την περιοχή μαζί.

Για να εξοικειωθεί με το ντουλάπι και το σύνολο του χώρου, οι γονείς θα πρέπει να οδηγήσουν τα χέρια του παιδιού κατά μήκος της επιφάνειας (πάνω, κάτω, αριστερά, κυκλικά, στην κορυφή και στις άλλες πλευρές), έτσι ώστε το παιδί να γνωρίσει και να αισθανθεί το μέγεθος και το βάθος.

Με αυτή την διαδικασία το παιδί αποκτά την περιέργεια να περιεργαστεί τα ράφια και τα αντικείμενα και η γνωριμία θα γίνεται με ευχαρίστηση και ενδιαφέρον. Επίσης σταδιακά θα κατανοεί τη λειτουργικότητα και τους χειρισμούς που χρειάζονται τα αντικείμενα στο χώρο. Σίγουρα θα αποτελούσε σημαντική βοήθεια για το παιδί με πρόβλημα όρασης να αδειάσετε το ντουλάπι και να το παρακινήσετε να μπει...μέσα.

Μόλις το παιδί με πρόβλημα όρασης γίνει ικανό να περπατήσει,

είναι απαραίτητα να του δοθούν κίνητρα ώστε να νιώσει τη δύναμη της βάδισης. Το βλέπον παιδί περπατά αυθόρμητα και αβίαστα, μια και εντυπωσιάζεται και έλκεται από πολλά πράγματα και εικόνες γύρω του και θέλει να τα πλησιάσει.

Στο παιδί με πρόβλημα όρασης θα πρέπει να του δοθούν αιτίες για να περπατήσει. Πρέπει να δελεαστεί για να εξερευνήσει το σπίτι. Για παράδειγμα να φέρει τα παιχνίδια του ή να τα τοποθετήσει κάπου. Αυτές οι μικρές περιπλανήσεις εξυπηρετούν διάφορους σκοπούς. Προτρέπουν το παιδί αλλά και το εφοδιάζουν με ευκαιρίες ώστε να προσανατολίσει τον εαυτό του στο σπίτι, το μαθαίνουν που βρίσκονται τα πράγματα, με αποτέλεσμα να αρχίσει να νιώθει αλλά και να απολαμβάνει την αίσθηση της ανεξαρτησίας.

Επιπλέον το βοηθούν να κατανοήσει τις θέσεις και αποστάσεις στο χώρο όπως μέσα-έξω, πάνω-κάτω, στην κορυφή, μπρος-πίσω. Οι γονείς χρειάζεται να βοηθούν και να βρίσκονται μαζί του ώσπου η μνήμη του να είναι ικανή να θυμάται που έχει αφήσει ή που πρέπει να τοποθετήσει τα πράγματά του.

Συνήθως το παιδί με πρόβλημα όρασης δεν περπατά σταθερά ώσπου να γνωρίσει καλά το περιβάλλον. Η ορθοστάτηση και μετακίνηση ενός παιδιού με πρόβλημα όρασης στο κρεβάτι ή στο πάρκο, το εφοδιάζουν με εμπιστοσύνη και αυτοπεποίθηση και σταδιακά το βοηθούν να κινείται μέσα στο σπίτι θέτοντας κάποια όρια και σημάδια σύνορα-οδηγά σημεία. Μην περιμένετε να κινείται ελεύθερα σε άγνωστους χώρους. Αντί αυτού μπορείτε να το παρακινείτε και να του λέτε πού βρίσκεται και τα υπάρχει γύρω του, σαν τι μοιάζει, και κατόπιν να οδηγείτε τα χέρια του στο χώρο για εξερεύνηση.

Μερικά μωρά όταν περπατούν ανεξάρτητα μπορούν να προστατεύουν τον εαυτό τους από τα χτυπήματα πάνω σε αντικείμενα τεντώνοντας μπροστά τα μπράτσα. Στην πλειοψηφία τους τα παιδιά με

πρόβλημα όρασης έχουν αυτή τη στάση βάδισης.

Τα περισσότερα από αυτά περπατούν με αβέβαιο βήμα, χωρίς να χρησιμοποιούν τους βραχιόνες τους για αυτοπροστασία. Αν και είναι πιθανό συχνά να πέφτουν τυχαία πάνω σε αντικείμενα, σπάνια χτυπούν σοβαρά, γιατί γενικά μετακινούνται αργά. Το ξεπέραςμα ενός ατυχήματος μπορεί να γίνει ανώδυνα εφόσον το χειριστείτε απλά έτσι ώστε να μη μετατραπεί σε φόβο ή άρνηση για κίνηση. Να θυμάστε πως τα μικρά ατυχήματα λειτουργούν παιδαγωγικά προς το παιδί και αποτελούν θετικές εμπειρίες.

Οι γονείς θα πρέπει να διαμορφώσουν το χώρο εξαλείφοντας ή ελαχιστοποιώντας τους πιθανούς κινδύνους όπως θα έκαναν και για ένα βλέπον παιδί. Τα εμπόδια στο πάτωμα, οι μυτερές γωνίες στα έπιπλα, τα εύθραυστα αντικείμενα, μπορούν να πληγώσουν το παιδί ή να του προκαλέσουν σοβαρό ατύχημα, μια και συχνά τα παιδιά ενεργούν απρόσεχτα και παρορμητικά. Καθώς το παιδί περπατά είναι χρήσιμο να το ενημερώνεται όπως: «Υπάρχει ένα τραπέζι μπροστά σου, ή ένα κουτί κοντά στα πόδια σου, μην το ποδοπατάς».

Δίνοντας του τέτοιες απλές πληροφορίες το προετοιμάζετε για καθετί που έχει να αντιμετωπίσει. Θα βοηθούσε αρκετά εάν του λέγατε που υπάρχουν εμπόδια και τι είδους είναι.

Λίγα παιδιά είναι εκείνα που αδιαφορούν, αγνοώντας τις προειδοποιήσεις και σκοντάφτουν πάνω σε αντικείμενα. Σε μια τέτοια περίπτωση διδάξτε τα πώς να τεντώνουν τους βραχιόνες και πώς να πάρουν προστατευτική θέση.

Όταν διαπιστωθεί πως το παιδί κατανοεί αυτά που του διδάχτηκαν πρέπει να εκπαιδευτεί την ορθή θέση των βραχιόνων 'διαγώνια' δεξί ή αριστερό χέρι, χωρίς να αγγίζει το σώμα.

Όταν το παιδί με πρόβλημα όρασης αρχίσει να περπατά, ένας ολόκληρος κόσμος ανοίγεται μπροστά του, ένας κόσμος τον οποίο θα

εξερευνήσει μόνο αν τον θεωρήσει γοητευτικό και ενδιαφέρον.

Η βρεφική ηλικία είναι μια δύσκολη περίοδος για τους γονείς των παιδιών βλέπόντων και μη. Κατά τη διάρκεια της φάσης αυτής, είναι ανάγκη να επιβλέπονται προσεκτικά. Μια καλή ιδέα είναι να απομακρυνθούν όλα τα επικίνδυνα, τα εύθραυστα και τα πολύτιμα αντικείμενα που θα ήταν δυνατόν να αποτελέσουν αιτίες ατυχημάτων.

Είναι πολύ σημαντικό οι γονείς να επιτρέπουν στο παιδί να εξερευνά για όσο χρόνο χρειάζεται. Καθώς περιστρέφεται ικανοποιώντας την περιέργειά του. Αλλά περισσότερο απ' όλα, χρειάζεται να μάθει ότι το περιβάλλον είναι συναρπαστικό και δεν θα το γνωρίσει ποτέ εάν δεν το αγγίξει, δεν το μυρίσει, δεν το ακούσει δεν το προσεγγίσει πολυαισθητηριακά.

Για να βοηθηθούν οι γονείς και νήπια με πρόβλημα όρασης σε αυτή τη διαδικασία, είναι απαραίτητο να εφαρμοστεί η μέθοδος που εφαρμόσαμε κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης γονέων για πολλά έτη. 'Ανίχνευση του περιβάλλοντος χώρου, αξιοποιώντας και ενισχύοντας τη Γενική Κινητικότητα'. Αν θέλουμε να αναφερθούμε με απλά λόγια στον όρο ανίχνευση μπορούμε να πούμε πως είναι η επαφή των χεριών ενός παιδιού με τους τοίχους, ή τα έπιπλα ή τα αντικείμενα, ενώ περπατά στο χώρο του σπιτιού. Η ανίχνευση παρέχει στο παιδί ασφάλεια, αυτοπεποίθηση, περισσότερη ανεξαρτησία, και του διδάσκει την κατανόηση και την αντίληψη της διαμόρφωσης και την έκτασης του χώρου.

Σταδιακά θα οικοδομήσει μια εικόνα μέσα του για το χώρο του σπιτιού του, έχοντας στη μνήμη του τα σχέδια των επίπλων, των αντικειμένων, που και πώς είναι εφαρμοσμένα, παρέχοντας τη δυνατότητα να μπορεί να προσανατολιστεί.

Για παράδειγμα εάν έχει χάσει προσωρινά τη διαδρομή, μπορεί να θυμάται πως το ψυγείο βρίσκεται δίπλα από την πόρτα και πίσω από το

τραπέζι. Στην πλειοψηφία τους τα παιδιά με πρόβλημα όρασης δεν χάνουν τον προσανατολισμό τους στο σπίτι και κινούνται εύκολα.

Η ανίχνευση αποτελεί μια σημαντική διαδικασία μέσω της οποίας το μικρό παιδί με πρόβλημα όρασης ανακαλύπτει το εσωτερικό του σπιτιού.

Η ονομασία των αντικειμένων που αγγίζει, το συντροφεύουν και το διδάσκουν στις κινητικές περιπλανήσεις.

Στην καθημερινή ζωή, δώστε του την ευκαιρία και ενθαρρύνετε το να αισθάνεται και να γνωρίζει ένα αντικείμενο πολυαισθητηριακό για παράδειγμα: ενώ βρίσκεται δίπλα στο τραπέζι, χτυπήστε το με τις παλάμες τόσο που να παραχθεί ήχος. Ύστερα ακουμπήστε πάνω το μάγουλο του παιδιού επάνω στην επιφάνεια. Στην συνέχεια τοποθετήστε τις παλάμες του παιδιού στραμμένες προς τα κάτω, έτσι ώστε να εξερευνήσει με διάφορες κινήσεις την επιφάνεια για να βιώσει κι αυτή την εμπειρία. Σταδιακά τα χέρια του θα ερευνούν όλα τα μέρη του τραπεζιού για να κατανοήσουν και να αποκτήσουν αντίληψη και εικόνα του σχήματος.

Σ' αυτή τη φάση το παιδί πιθανόν να αργεί να κατανοήσει τι ακριβώς αγγίζει. Μεγάλη έμφαση θα πρέπει να δοθεί στη στάση και συμπεριφορά του παιδιού, αλλά και στη διαδικασία με την οποία το παιδί εξοικειώνεται με το περιβάλλον, ώστε να οδηγείται σταδιακά, μεθοδικά και αβίαστα σε μια κίνηση ώριμη και με μια διάθεση για αυτενέργεια.

Να θυμάστε πάντα πως κάθε έπιπλο ή αντικείμενο πρέπει να έχει μια μόνιμη δική του θέση και να μην γίνεται καμιά αλλαγή εάν δεν είναι απόλυτη ανάγκη.

Αυτό βοηθά το παιδί να βρίσκει αυτό που θέλει και να το επαναφέρει στη μνήμη του όταν χρειάζεται. Την ίδια συμπεριφορά θα

απαιτείτε και από το παιδί, ώστε να υπάρχει συνέπεια και συνέχεια στο πρόγραμμα των συνηθειών της οικογένειας.

Η απόκτηση καλής και ώριμης μνήμης από το παιδί είναι σταθμός για τη ζωή του, αφού τότε εδραιώνεται η προσανατολιστική του ικανότητα.

B. Ενίσχυση κινητικών δεξιοτήτων από 3 ετών έως 5 ετών

Είναι πράγματι δύσκολο να δείξει κανείς κάποιες διαφορετικές θέσεις ή κινήσεις όταν δεν υπάρχει η οπτική εικόνα της συνολικής θέσης ή στάσης. Ο καλύτερος τρόπος για τους γονείς είναι να πάρουν κάποια στάση και να προτρέψουν το παιδί να την εξερευνήσει και να ακολουθήσει με τα χέρια του.

Εάν το παιδί δυσκολεύεται οι γονείς μπορούν να το κατευθύνουν. Βοηθά σημαντικά επίσης, το παιδί να ακολουθεί και να παίρνει την ίδια στάση με τον ενήλικα και αυτό θα αποτελέσει θετικό ερέθισμα για μίμηση. Μπορείτε επίσης να παροτρύνεται το παιδί σε κάποιες ασκήσεις όπως:

- § Λύγισμα γονάτων από όρθια θέση
- § Άγγιγμα των πτερνών
- § Κινήσεις βραχιόνων προς διάφορες θέσεις και κατευθύνσεις
- § Ξάπλωμα στο πάτωμα και κινήσεις άκρων χωριστά ή ενωμένα
- § Στήριξη στα πέλματα και ανύψωση της λεκάνης
- § Και γενικά κάθε κίνηση που απελευθερώνει κινητικά και συναισθηματικά το παιδί.

Σε αντίθεση με τα βλέποντα παιδιά, τα παιδιά με πρόβλημα όρασης δεν μπορούν να κατανοήσουν αυθόρμητα λέξεις που αναφέρονται στο χώρο ή στο διάστημα, ή τη σημασία των λέξεων όπως στην κορυφή ή στον πυθμένα, μπροστά ή πίσω χωρίς να τα αγγίζει. Υπάρχουν αρκετά

παιχνίδια που μπορούν να βοηθήσουν και να ενισχύσουν την κατανόηση και εμπέδωση των εννοιών όπως παραδοσιακά σύγχρονα όπως και παιχνίδια ψυχοκινητικής. Η αξιοποίηση των δραστηριοτήτων έξω από το σπίτι, είναι πολύ χρήσιμες και ειδικά εκείνες που ενισχύουν την αδρή κινητικότητα.

Τα βλέποντα παιδιά ενώ παίζουν πάνω στο γρασίδι, κατά τη διάρκεια της κίνησης διατηρούν την ισορροπία, εξερευνούν οπτικά ή απτικά τον εξοπλισμό και προσπαθούν να κυριαρχήσουν στο χώρο. Ένα παιδί 3 ετών θ μπορούσε να ανέβει σε ένα τρίκυκλο ποδήλατο, 4 ετών να σκαρφαλώσει σε μια τσουλήθρα, ή σε ένα δέντρο χαμηλό ή να ισορροπήσει σε μια δοκό. Κάθε τι που κάνουν το βρίσκουν διασκευστικό, ξοδεύουν ενέργεια, μαθαίνουν πώς να ισορροπούν το σώμα τους και να ενεργοποιούν τους μεγάλους μύες τους.

Για τη συμμετοχή των βλέπόντων παιδιών στις παραπάνω δραστηριότητες αιτία δεν αποτελεί μόνο το γεγονός ότι βλέπουν το σχήμα και το ύψος των διαφόρων πραγμάτων, αλλά και επειδή ευχαριστούνται βλέποντας και τα άλλα παιδιά να χρησιμοποιούν τα χώρο και τον εξοπλισμό.

Τα παιδιά με πρόβλημα όρασης μπορούν αν διασκεδάσουν με τις ίδιες προκλήσεις και ακόμη να αισθανθούν και να απολαύσουν την ευχαρίστηση της επιτυχίας. Είναι πολύ σημαντικό να ξοδεύουν ενέργεια και να νιώθουν τη χαρά και την ευχαρίστηση μέσα από τη γνώση και την κατάκτηση αυτών των δεξιοτήτων.

Ωστόσο, χρειάζονται να του δείξουμε που βρίσκεται ο εξοπλισμός ενός συγκεκριμένου χώρου, πώς μπορούν να προσανατολιστούν, πώς να χρησιμοποιήσουν τον εξοπλισμό αυτό και πώς να χρησιμοποιήσουν το σώμα τους.

Πριν χρησιμοποιήσουν τον εξοπλισμό, θα βοηθούσε σημαντικά να

γίνει μια περιγραφή και ανίχνευση με πολύπλευρο τρόπο και όσο το δυνατόν πληρέστερα και τους εξηγηθεί διεξοδικά τι μπορούν να κάνουν. Για παράδειγμα: Εάν επισκεφθείτε ένα γυμναστήριο προτρέψτε και παροτρύνετε το παιδί να πιάσει-αισθανθεί τις μεγαλύτερες μπάρες-δοκούς να περπατήσει κάτω από αυτά, στη συνέχεια αφού το σηκώσετε να πιάσει τις υψηλότερες δοκούς-ενώ συγχρόνως- θα κάνετε την περιγραφή- και τέλος παρακινήστε το να κρεμαστεί ή να σκαρφαλώσει σ' αυτές.

Σε όλη τη διαδικασία το παιδί χρειάζεται να νιώθει ασφάλεια και σιγουριά, να έχει τη βεβαιότητα πως οι γονείς του το ελέγχουν και εποπτεύουν και πως βρίσκονται σε ετοιμότητα σε κάθε περίπτωση.

Αναμφισβήτητα θα θέλει να γνωρίζει ποια άλλα παιδιά βρίσκονται στο χώρο και με τι ασχολούνται. Ενημερώστε το παιδί σας και περιγράψτε του επίσης από πού προέρχεται ο ενθουσιασμός και η διασκέδασή τους, ώσπου να κατανοήσει τα γεγονότα του περιβάλλοντος και να αποτελέσουν κίνητρα.

Δώστε του την ευκαιρία να κατακτήσει την κίνηση και το χώρο σταδιακά και με αγάπη γι' αυτό που κάνει.

Γ. Γενική εικόνα σώματος

Κάθε παιδί για να μπορέσει να πραγματοποιήσει με πληρότητα τις κινήσεις του , να αναπτύξει καλές φυσικές δεξιότητες και να οικοδομήσει την προσωπικότητά του, απαραίτητη προϋπόθεση είναι να αποκτήσει συνείδηση του σώματός του και να γνωρίσει το σωματικό του σχήμα. Το παιδί που γνωρίζει καλά το σωματικό του σχήμα, έχει την ικανότητα να προσανατολιστεί με περισσότερη ωριμότητα.

Η αδυναμία αναγνώρισης του σώματος δημιουργεί περιττές κινήσεις, έλλειψη ασφάλειας στις κινητικές δραστηριότητες και κακό

προσανατολισμό στο χώρο.

Το βλέπον παιδί καθώς κινείται μπορεί να παρακολουθεί τα μέρη του σώματος του, αλλά και τις αλλαγές και κινήσεις άλλων ατόμων καθώς κινούνται, ντύνονται ή παίζουν. Βλέπει επίσης το πρόσωπο του και το σώμα του στον καθρέπτη και αισθάνεται ευχαρίστηση. Συγχρόνως ανακαλύπτει τον εαυτό του και συνειδητοποιεί τη δύναμη του εγώ. Επιπλέον παρακολουθεί και καταγράφει κινήσεις και εκφράσεις στα πρόσωπα των άλλων ανθρώπων που ζουν και κινούνται γύρω του και ειδικά της μητέρας του. Σταδιακά παρατηρεί και εντυπωσιάζεται από εικόνες και φωτογραφίες ανθρώπων σε διάφορες θέσεις και δραστηριότητες.

Από όσο αναφέραμε παραπάνω τίποτα δεν προσφέρεται και δεν είναι δεδομένο για ένα παιδί με πρόβλημα όρασης. Όμως με την κατάλληλη εκπαίδευση καθοδήγηση και εξάσκηση, ασφαλώς θα μπορέσει να αναπτύξει την αίσθηση του «εγώ», τη γνώση του σώματος, τη θέση στο χώρο και τη συνειδητοποίηση της κατεύθυνσης του σώματος στο χώρο κατά την κίνηση.

Η βασική εικόνα σώματος σταδιακά θα εμπλουτιστεί και θα επεκταθεί έχοντας αντίληψη του εαυτού του και των άλλων μέσα από τις σχέσεις και την επικοινωνία.

Το μικρό παιδί θα ήταν καλό να βοηθηθεί και να ενθαρρυνθεί έτσι ώστε να κινεί και αγγίζει τα μέρη και μέλη του σώματός του, καθώς και να εξερευνά το σώμα των γονιών του. Σταδιακά θα γνωρίζει τα μέρη του σώματός του και δεν είναι αρκετή μόνο η γνώση του εαυτού του. Για το σκοπό αυτό, επιλέξτε παιχνίδια – ζωάκια ή και κούκλες και αφιερώστε χρόνο και διάθεση ώστε να χαίρεται και να ενθουσιάζεται, αλλά και συγχρόνως να μαθαίνει.

3.2 Ανάπτυξη κινητικών δεξιοτήτων στα παιδιά με προβλήματα όρασης

Η κατάκτηση της ανεξάρτητης κίνησης σε ένα παιδί με έλλειψη όρασης δεν είναι ούτε εύκολη, ούτε δεδομένη. Το παιδί με προβλήματα όρασης πιθανόν να αρχίσει να περπατά αργότερα απ' ό,τι το βλέπον παιδί. Η ανεξάρτητη κίνησή σε ένα παιδί με προβλήματα όρασης θα πρέπει να διδαχθεί από τους γονείς με προσεκτικά βήματα, ενθάρρυνση και υποστήριξη.

Παρακάτω θα αναφέρουμε ορισμένα στοιχεία για την ανάπτυξη και εξέλιξη της κινητικότητας παιδιών με προβλήματα όρασης ηλικίας 12 μηνών έως 5 ετών.

A. Ενίσχυση κινητικών δεξιοτήτων από 12 μηνών έως 3 ετών

Η στιγμή κατά την οποία ένα μωρό αρχίζει να περπατά είναι ένα γεγονός με τεράστια σημασία και αποτελεί ορόσημο για κάθε παιδί βλέπον ή με πρόβλημα όρασης.

Όταν το παιδί κατακτήσει την ικανότητα για ανεξάρτητη βάδιση αντιλαμβάνεται τον κόσμο από διαφορετική άποψη και σκοπιά. Αισθάνεται πως έχει τη δύναμη να ελέγχει τις κινητικές δεξιότητες του σώματός του και να ικανοποιεί συνεχώς την περιέργειά του για την εξερεύνηση του περιβάλλοντος.

Ένα βλέπον παιδί, βρίσκεται διαρκώς σε μια συνεχή κίνηση γεμάτο από ενεργητικότητα και δράση. Βαδίζει ασταμάτητα, σπρώχνει, τραβά, σκαρφαλώνει, αγγίζει, ανοιγοκλείνει πόρτες, τριγυρνά γύρω από τα έπιπλα, μεταφέρει αντικείμενα, τα πετά και τα ξαναμαζεύει.

Εντυπωσιάζεται από μικρά αντικείμενα πάνω στο πάτωμα και προσπαθεί να τα πιάσει ή να τα τραβήξει. Του αρέσει να χώνεται σε μικρούς χώρους που ανακαλύπτει και ύστερα να βγαίνει. Όταν πάει για περίπατο, αρνείται να επιστρέψει στο σπίτι. Δεν χορταίνει να τρέχει ασταμάτητα μιας και τώρα πρωτοανακαλύπτει συνειδητά τον έξω κόσμο και εντυπωσιάζεται συνεχώς από αυτά που βλέπει.

Για το βλέπον παιδί, ο κόσμος είναι γεμάτος από υπέροχες θαυμαστές εικόνες και πράγματα που μπορεί αν δει, να τα πιάσει, να τα αισθανθεί, να τα εξερευνήσει, να τα απολαύσει.

3.2.1 Η αίσθηση της αφής

Μερικές φορές υπάρχει η εντύπωση ότι τα παιδιά με προβλήματα όρασης αναπτύσσουν στο μέγιστο την αίσθηση της αφής. Δυστυχώς, κάτι τέτοιο δεν είναι σύνηθες. Τα παιδιά, αντί να απλώνουν τα χέρια τους προς τον κόσμο, τα απομακρύνουν από οτιδήποτε άγνωστο και χρειάζονται ενθάρρυνση για να τα χρησιμοποιήσουν. Ένα ζωτικό εξελικτικό βήμα είναι να καταφέρουν να ενώσουν τα χέρια τους (Fraiberg 1977). Όταν κρατάμε ένα αντικείμενο με το ένα χέρι, δεν μπορούμε να διερευνήσουμε απτικά το αντικείμενο χωρίς τη συμμετοχή του άλλου χεριού. Τα παιδιά λοιπόν μπορούν να μάθουν το σχήμα ενός αντικειμένου μόνο αν το κρατούν με το ένα τους χέρι και χρησιμοποιούν το άλλο για να διερευνήσουν το σχήμα και την υφή του. Χωρίς το κίνητρο της καλής όρασης, τα μωρά μάλλον δεν «παίζουν» με τα χέρια τους, αλλά στα παιχνίδια που συμμετέχουν τα χέρια και τα πόδια τους μπορούν να αναπτύξουν την ικανότητα της ταυτόχρονης χρήσης των χεριών τους. Οι γονείς, οι υπεύθυνοι φύλαξης και οι άλλοι οφείλουν να είναι προσεκτικοί και να μην τοποθετούν απότομα κάποιο αντικείμενο

στο χέρι του παιδιού. Μια τέτοια κίνηση μπορεί να το κάνει να αποτραβηχτεί και να νιώσει αποστροφή για τη χρήση των χεριών του. Είναι πολύ καλύτερο ο μεγάλος να βάλει το χέρι του επάνω στο χέρι του παιδιού, να οδηγήσει το χέρι του παιδιού στο αντικείμενο και να ενθαρρύνει επιδέξια το παιδί να το πιάσει.

3.2.2 Εξέλιξη των κινητικών δεξιοτήτων των χεριών

1. Δεξιότητες απελευθέρωσης του καρπού των χεριών

Ηλικία: 1ο έτος

α. Αδρή κινητικότητα της παλάμης και των δακτύλων.

Το νεογέννητο κρατά κλειστή τη γροθιά του χεριού του για αρκετό χρονικό διάστημα. Μετά τους 4-5 μήνες αρχίζει το χέρι του να κατευθύνεται σε συγκεκριμένες κατευθύνσεις.

β. Σύλληψη με την αντιθετική κίνηση αντίχειρα-δείκτη.

Για τα μικρά αντικείμενα το παιδί χρησιμοποιεί την άκρη των δακτύλων.

γ. Λεπτή κινητικότητα των δακτύλων.

Με τη συνεχή εξάσκηση και τη χρήση των δακτύλων ενισχύεται η εξέλιξη του χεριού και η επιδεξιότητά του.

2. Δεξιότητες αδρής κινητικότητας βραχιόνων - καρπού - δακτύλων.

Ηλικία: 1-2 ετών.

α. Κινητικότητα καρπού - βραχίονα.

Στην ηλικία αυτή το βρέφος εκτελεί τις κινήσεις των χεριών με όλο το βραχίονα και τον καρπό. Κινήσεις όπως το χτύπημα, ρίψη, βίδωμα, ξεβίδωμα, φαγητό με το κουτάλι, βελτιώνονται και επεκτείνονται.

β. Κινητικότητα βραχιόνων-καρπού-δακτύλων.

Η καθημερινή εξάσκηση των κινήσεων των χεριών, ενισχύει το

συντονισμό των κινήσεων βραχίονα - καρπού - δακτύλων.

γ. Έναρξη λεπτής κινητικότητας καρπού – δακτύλων.

3. Δεξιότητες λεπτής κινητικότητας βραχιόνων - καρπού - δακτύλων

Ηλικία: 2-3 ετών

Στην ηλικία αυτή το παιδί αρχίζει να χρησιμοποιεί παιχνίδια - εργαλεία, να εκτελεί μηχανικές λειτουργίες και να αποκτά συνεχώς καινούργιες εμπειρίες.

Τα χέρια του γίνονται επιδέξια, οι κινήσεις του συντονισμένες και πολυεπίπεδες.

Όλα τα παραπάνω προετοιμάζουν το παιδί για το σχολείο.

3.2.3 Η γνώση του σώματος-αυτογνωσία

1. Ενθάρρυνση του παιδιού να εξερευνήσει το σώμα του και να αναγνωρίσει τα μέρη του. Αυτό μπορεί να γίνει κατά τη διάρκεια του μπάνιου, όταν το ντύνετε, ή την ώρα του παιχνιδιού.
2. Βοήθεια του παιδιού να αποκτήσει γνώση διαφόρων κινήσεων, που μπορούν να κάνουν τα διάφορα μέρη του σώματος,
3. Ενθάρρυνση και παρότρυνση του παιδιού σε ελεύθερες κινήσεις.
4. Βοήθεια για να κατανοήσει και να σκεφτεί τι μπορεί να κάνει με το σώμα του.
5. Κατά την ανάπτυξη της γνώσης του σώματος και την ενεργητικής κίνησης, πρέπει να μάθει έννοιες χώρου όπως: πάνω – κάτω, δεξιά- αριστερά, μπροστά – πίσω, προς τα μπρος – προς τα πίσω, από πάνω – από κάτω, στο πλάι κλπ.
6. Να νιώσει τον εαυτό του άνετο, στο βαθμό που μπορεί να χρησιμοποιήσει το σώμα του, όχι μόνο για να κινείται, αλλά και να ενεργεί.
7. Να αποκτήσει όλα και περισσότερα εφόδια έτσι ώστε να οδηγηθεί στην κατάκτηση των κινήσεων και να αντιληφθεί το σώμα του σφαιρικά, σαν κάτι που αποτελεί μια ολότητα.

Δ. Συνοπτικές οδηγίες και βήματα για ανεξάρτητη κίνηση

§ Δημιουργία κατάλληλων συνθηκών και των ερεθισμάτων έτσι ώστε να «γεννηθεί» στο παιδί η επιθυμία για κίνηση. Τα ηχητικά παιχνίδια, η φωνή σας, η παρότρυνσή και η ενθάρρυνση, τα αγαπημένα γλυκίσματα, ένας περίπατος ,

το κουδούνι της πόρτας, αποτελούν σημαντικές αφορμές για να κινητοποιείται το παιδί σας.

- § Βοήθεια στο παιδί έτσι ώστε να αποκτήσει και να αξιοποιήσει το μπουσούλημα. Η διαδικασία αυτή θα το βοηθήσει να ενδυναμώσει τους μύες των άνω και κάτω άκρων και του κορμιού, κάτι που φυσικά είναι απαραίτητο.
- § Να μην περιορίζεται το παιδί μέσα στο πάρκο. Πρέπει να υπάρχουν παιχνίδια στο πάτωμα και να παροτρύνετε το παιδί να ανιχνεύσει το χώρο, να τον εξερευνήσει και να διασκεδάσει. Στην αρχή πρέπει να γίνεται επιλογή των παιχνιδιών που είναι πολύ ενδιαφέροντα και αγαπητά στο παιδί έτσι ώστε να το ελκύουν, αλλά να μην περικλείουν κινδύνους.
- § Ενθάρρυνση του παιδιού να ανεβαίνει μια σκάλα και βοήθεια για κατανόηση της διαδοχικής κίνησης των ποδιών. Στην αρχή θα γίνεται με βοήθεια. Σταδιακά, πρέπει να ενθαρρύνετε το να το κάνει χωρίς βοήθεια, στηριζόμενο στα κάγκελα, στον τοίχο ή σε μπάρα.
- § Το παιδί πρέπει να μάθει πώς να ορθοστατεί. Πρέπει να καθοδηγηθεί με τα χέρια του σε ένα σταθερό αντικείμενο και να συγκρατείται από αυτό.
- § Εκπαίδευση του παιδιού σας να σηκώνεται από το δάπεδο και να λυγίζει τα γόνατά του.
- § Εκπαίδευση – άσκηση να μάθει να χοροπηδά. Πρέπει να δίνονται ευκαιρίες για εξάσκηση σε διάφορα επίπεδα ώσπου η κίνηση να γίνεται αυθόρμητα και άνετα.
- § Να δίνονται ευκαιρίες για να κατακτήσει ολοκληρωμένα τη διαδικασία της βάρδισης, μια και στερείται οπτικών προτύπων.

- § Να δίδονται επιπλέον ευκαιρίες για βάδιση στο παιδί καθώς μαθαίνει να περπατά όπως:
- α) Να κρατιέται σταθερά από το χέρι και σε επαφή με το σώμα του εκπαιδευτή ή του γονικού να περπατά με ρυθμό.
 - β) Να περπατά με τα χέρια μπροστά για καλύτερη ισορροπία και έλεγχο του χώρου.
 - γ) Να παίζει διάφορα παιχνίδια για να συνειδητοποιήσει την αξία της βάδισης και να απελευθερωθεί κινητικά κατά το δυνατόν.
- § Να σπρώχνει ογκώδη αντικείμενα και να σταματά εγκαίρως όταν συναντά εμπόδια. Με τον τρόπο αυτό ενισχύει την ισορροπία του.
- § Να αυξάνει σταδιακά τις αποστάσεις βάδισης. Να καθοδηγείτε στο κατέβασμα της σκάλας και πώς να ελέγχει το βάρος του σώματός του ώστε να μην κατακυλήσει.

Ε. Πώς θα βοηθήσετε το παιδί σας να κινείται με ασφάλεια

Καθώς το παιδί μεγαλώνει, θα γίνεται συνεχώς καλύτερο στη βάδιση και στη γνωριμία με το χώρο

Το παιδί με πρόβλημα όρασης καθώς περπατά και τριγυρνά ανακαλύπτει χώρους μόνο του, επειδή έχει μάθει πώς να αξιοποιεί τις πληροφορίες που του έχετε διδάξει και να αξιοποιεί όλες τις αισθήσεις. Όσο περισσότερο εξασκείται στο να χρησιμοποιεί τις αισθήσεις του και να ανακαλύπτει τις ικανότητές του, τόσο περισσότερη ασφάλεια θα έχει.

Για να αισθάνεται το παιδί ασφάλεια και σιγουριά πρέπει να γίνουν τα εξής:

- 1.** Να γνωρίσει παιδί το σώμα του. Είναι πολύ σημαντικό για το παιδί να μάθει τα ονόματα των μερών και μελών του σώματος και τις λειτουργικές τους ικανότητες. Αυτό μπορεί να γίνει στην καθημερινή ζωή, στο μπάνιο, στο παιχνίδι, την ώρα του φαγητού, την ώρα της βόλτας αλλά και κάθε στιγμή.
- 2.** Να αναγνωρίζει τις θέσεις των μερών του σώματος στο χώρο όπως: μπροστά, πίσω, πάνω, κάτω, δεξιά, αριστερά. Όλα τα παιδιά είναι απαραίτητο να γνωρίζουν τι σημαίνουν αυτές οι λέξεις, και περισσότερο τα παιδιά με πρόβλημα όρασης επειδή η γνώση και κατανόηση αυτών των εννοιών είναι η πληρέστερη μέθοδος για την κατανόηση των εννοιών χώρου και κατεύθυνσης.
- 3.** Να τρέχει, να πηδά και να κάνει άλματα. Στο παιδί με πρόβλημα όρασης δεν υπάρχει η δυνατότητα να δει τις κινήσεις άλλων ατόμων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να λείπει η μίμηση και η εσωτερική παρόρμηση. Τις παραπάνω κινητικές δεξιότητες μπορεί να τις μάθει αργά και με πολλούς τρόπους ώσπου να κατανοήσει πλήρως.

4. Να δίνονται οδηγίες και εντολές στο παιδί με καθαρότητα και σαφήνεια. Να αποφεύγονται να χρησιμοποιούνται λέξεις όπως «εδώ» ή «εκεί» ή να δείχνουμε με το δάκτυλό μας όταν του μιλάμε. Είναι σημαντικό να γνωρίζουμε πως ορισμένες λέξεις και ενέργειες δεν κατανοούνται από το παιδί και είναι ασήμαντες. Για παράδειγμα: εάν πούμε « Η μπάλα είναι εκεί πέρα» και δείξετε με το χέρι, αυτό όχι μόνο δεν θα βοηθήσει το παιδί, αλλά θα το γεμίσει και με γωνία μια και δεν θα κατανοεί την εντολή σας. Αντίθετα εάν του πούμε πως «η μπάλα είναι ακριβώς πίσω σου και δεξιά» θα είναι ξεκάθαρο.
5. Να οργανώνεται ο χώρος με τρόπο που τα αντικείμενα να βρίσκονται στην ίδια θέση πάντα. Εάν είναι ανάγκη θα πρέπει να δείξει ο γονιός ή ο εκπαιδευτής στο παιδί τι ακριβώς κάνει και να το καθοδηγήσει ώσπου να κινείται με άνεση και εμπιστοσύνη.
6. Να εξοικειωθεί το παιδί σε καινούργιους χώρους. Αυτοί μπορεί να είναι σπίτια φίλων, καταστήματα, η εκκλησία, το πάρκο και άλλοι χώροι. Η εξερεύνηση των χώρων και των μεγάλων αντικειμένων θα δώσει την ευκαιρία στο παιδί να σχηματίσει στη μνήμη του την «εικόνα» του τόπου και έτσι θα μπορεί να κινείται καλύτερα και με ασφάλεια.
7. Να κατανοήσει ολοκληρωμένα τις έννοιες που αφορούν τον προσανατολισμό στο χώρο. Αφού μάθει τις έννοιες πάνω-κάτω, μέσα-έξω, μπροστά-πίσω, γύρω-γύρω, σε σχέση με το σώμα του, στη συνέχεια θα πρέπει να τις κατανοήσει σε συνδυασμό με το περιβάλλον. Για παράδειγμα: «η μπάλα σου είναι ίσια μπροστά, κάτω από το τραπέζι». Ακόμη και όταν πηγαίνει περίπατο, είναι σημαντικό να χρησιμοποιηθούν έννοιες προσανατολιστικές ώστε να του γίνουν γνώριμες και φιλικές.

8. Να γνωρίσει και να οξύνει την ακουστική και την οσφρητική αντίληψη, ώστε να τις αξιοποιήσει στην κίνηση και στις προσανατολιστικές του απαιτήσεις. Έτσι μπορεί να θυμάται διάφορα μέρη που θα το βοηθήσουν σταδιακά να αποκτήσει ανεξαρτησία και αυτοπεποίθηση κατά τις μετακινήσεις του. Ιδιαίτερη βαρύτητα πρέπει να δοθεί στην αξιοποίηση των ακουστικών ερεθισμάτων. Να μάθει δηλαδή να προσέχει (και αναλύει) τους ήχους και τους θορύβους με ενδιαφέρον, να εντοπίζει τις πηγές και τις προελεύσεις τους, τις κατευθύνσεις τους και να διακρίνει τις λεπτές αποχρώσεις τους.
9. Να γνωρίσει τις διαφορετικές επιφάνειες των δαπέδων. Καθώς περπατά μαζί με τον γονιό ή τον εκπαιδευτή πρέπει να ονομάζεται το είδος της επιφάνειας που περπατάτε όπως: « Περπατάμε πάνω στο γρασίδι, ή στο χώμα, ή σε άσφαλτο,, ή σε πλακάκια, ή σε πλαστικό τάπητα, ή σε κυλιόμενες σκάλες». Η γνώση αυτών των επιφανειών, θα το βοηθήσει να κινείται με σωστό προσανατολισμό και ασφάλεια, μια και θα γίνουν οι «οδηγοί του».
10. Να περπατά κατά μήκος ενός τοίχου. Αυτό αποτελεί σημαντική βοήθεια και «οδηγό σημείο» για το παιδί.
11. Με την χρήση ενός σχοινιού δεμένου σε δύο σταθερά σημεία και σε διάφορα ύψη και κρατώντας το παιδί μπορεί να μάθει να κατευθύνεται συγκεκριμένα και να εμπεδώσει κινητικές δεξιότητες. Το παιδί αισθάνεται ασφάλεια, αυτοπροστατεύεται και συγχρόνως εκπαιδεύεται.
12. Να ακολουθεί εντολές κατεύθυνσης μέσα από την πρακτική εξάσκηση.

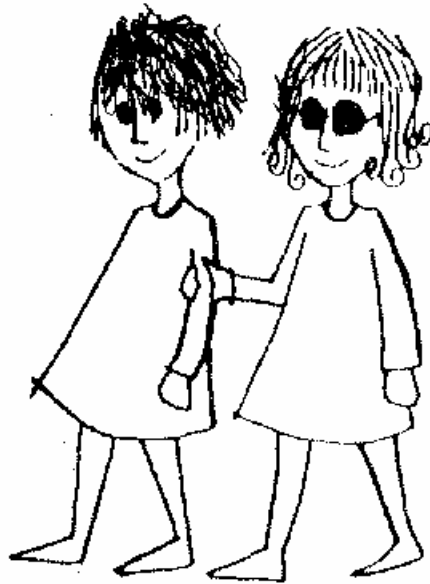
ΣΤ. Κίνητρα για την ολοκλήρωση της γενικής κινητικότητας

- § Κάθε παιδί είναι μοναδικό και μεγάλωνε κάνοντας τα δικά του βήματα.
- § Όταν το παιδί βρίσκεται μεταξύ του 4^{ου} και 6^{ου} μήνα, αρχίζει να πιάνει κι να αρπάζει αντικείμενα. Τότε πρέπει να του δίνουμε ή να κρεμάμε ηχητικά παιχνίδια στο κρεβάτι.
- § Η πρόκληση θορύβου με τα παιχνίδια, βοηθά το παιδί να κινητοποιείται και να προσπαθεί να τα πιάσει.
- § Η ορθοστάτηση του παιδιού κατά το 1^ο έτος πρέπει να ενθαρρύνεται αλλά και να διδάσκεται.
- § Τα νήπια παιδιά με ολική έλλειψη όρασης, συχνά κρατούν το κεφάλι σκυμμένο κάτω όταν κάθονται. Προτρέψτε το να το κρατά όρθιο, δίνοντας ώθηση προς τα πάνω από το πηγούνι
- § Τα παιχνίδια στο πάτωμα βοηθούν στην εξερεύνηση στο χώρο καθώς θα προσπαθεί να τα ανακαλύψει και να τα περιεργαστεί.
- § Τα ηχητικά αντικείμενα ψηλά στο κρεβάτι ή στα κάγκελα βοηθούν να τα ψάξει και να τα χτυπήσει. Όσο περισσότερο αναπτύσσεται η περιέργεια στο παιδί, τόσο πιο πολύ αγαπά να κινείται και να μαθαίνει.
- § Παρά το γεγονός ότι το παιδί μπορεί να ωθήσει το σώμα του προς τα πάνω, αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα πως μπορεί να αφηθεί προς τα κάτω. Μόλις το παιδί γίνει ικανό και κρατιέται από ένα αντικείμενο, πρέπει να γίνει το εξής: βάλτε το να πατά πάνω στα παπούτσια σας και κρατώντας τα χέρια του να περπατά μαζί με τον γονιό ή τον εκπαιδευτή γιατί έτσι θα καταλάβει πως πρέπει να περπατά. Το κεφάλι πρέπει να είναι στραμμένο προς την ίδια κατεύθυνση που περπατά.

- § Όταν το παιδί μάθει να περπατά κρατώντας τα δύο χέρια του εκπαιδευτή, να ενθαρρυνθεί να περπατά κρατώντας μόνο το ένα χέρι. Παράλληλα να μάθει με το ελεύθερο χέρι να πιάνει αντικείμενα καθώς περνά δίπλα από την καρέκλα, το τραπέζι, τον τοίχο.
- § Καθώς περπατά, να αναφέρετε τι αντικείμενα προσπερνάει και σε ποια αντικείμενα σταματά να αγγίζει.
- § Καθώς κάνει τα πρώτα βήματα της ζωής του, είναι πολύ σημαντικό να αισθάνεται ασφάλεια.
- § Επίσης πρέπει να μάθει να κρατηθεί από μια ράβδο και να περπατά βήμα-βήμα .Χρειάζεται χρόνος για την κατάσταση της αλλαγής των βημάτων.
- § Εάν το παιδί βαδίζει προς τα πίσω, πιθανόν να το κάνει επειδή φοβάται ή για να δοκιμάσει μια άλλη κίνηση που ανακάλυψε.
- § Πολλά παιδιά με πρόβλημα όρασης απλώνουν μπροστά τα χέρια όταν πρωταρχίζουν να περπατούν. Αυτό το κάνουν και για λόγους ισορροπίας αλλά και για να αποφύγουν κάποια αντικείμενα.
- § Εάν το παιδί έχει αποκτήσει τη συνήθεια να απλώνει μπροστά τα χέρια του καθώς περπατά, πρέπει να μάθει να το αποφεύγει, κρατώντας ένα αντικείμενο να κρατά όταν περπατά. Η αγάπη για την κίνηση δεν είναι μόνο εσωτερική παρόρμηση αλλά μια διαδικασία που χρειάζεται κέφι και φαντασία από μέρους των γονιών.
- § Δεν πρέπει να είμαστε υπερβολικοί όταν χτυπά ή όταν απλώνει τα χέρια. Η ηρεμία θα βοηθήσει το παιδί στην απόκτηση αυτοπεποίθησης ενώ αντίθετα η υπερβολή θα το πανικοβάλλει
- § Η διαμόρφωση του χώρου του σπιτιού πρέπει να γίνει κατά τέτοιο τρόπο ώστε το παιδί να μπορεί να περιφέρεται χωρίς να

αισθάνεται το φόβο πως θα πέσει πάνω σε εμπόδια. Αργότερα θα χρειαστεί ένα χώρο ελεύθερο όπου θα μπορεί να τρέχει με άνεση.

- § Να δοθούν ευκαιρίες να ανακαλύψει «οδηγά σημεία» ή αντικείμενα που θα του επιτρέψουν να γνωρίζει που βρίσκεται (θόρυβος πλυντηρίου, ήχος ρολογιού, καθρέπτης, καναπές κλπ.).
- § Να καταργούνται τα πράγματα του σπιτιού που δεν χρειάζονται.
- § Όταν είναι ανάγκη πρέπει να αλλάζουν τις θέσεις κάποιων αντικειμένων στο σπίτι.
- § Οι πόρτες να είναι πάντα εντελώς ανοιχτές ή κλειστές. Οι μισάνοιχτες πόρτες αποτελούν σοβαρή πηγή ατυχημάτων για τα μη βλέποντα άτομα.
- § Να προτρέπεται το παιδί να βοηθά στις δουλειές του σπιτιού. Επίσης να συμμετέχει σε δραστηριότητες καθημερινής ζωής.

3.2.4 Αυτοέλεγχος κινητικότητας

Η γενική κινητικότητα του παιδιού, ο προσανατολισμός στο χώρο, η γνώση του περιβάλλοντος και γενικά κάθε τι που αναφέρεται στην συνειδητοποιημένη κίνηση, είναι ένας τομέας που χρειάζεται ανάλυση, μεθοδική προσέγγιση και διαδικασία.

Συχνά οι γονείς ενός παιδιού με πρόβλημα όρασης αναρωτιούνται: «Γιατί το παιδί μου περπατά ασυντόνιστα;» Πράγματι, το παιδί μπορεί να περπατά με τα πόδια ανοιχτά ή τα πέλματα γυρισμένα προς τα έξω, ή τα χέρια ανοιχτά και τεντωμένα μπροστά. Ασφαλώς και οι γονείς σκέφτονται αν θα είναι πάντα έτσι. Εάν έχουν και άλλα παιδιά, θα θυμούνται πως και εκείνα αρχικά ξεκίνησαν τη βάδισή τους δειλά δειλά, ασυντόνιστα και χωρίς αυτοπεποίθηση. Αυτό σε συνέβαινε γιατί δεν κατείχαν καλά την αίσθηση της ισορροπίας. Μεγαλώνοντας και με τη συνεχή εξάσκηση, η κινητικότητα τους ωρίμασε και ολοκληρώθηκε.

Εν τούτοις τα παιδιά με πρόβλημα όρασης ή και με συνοδές δυσκολίες πού πιθανόν να συνεχίσουν να περπατούν με τον ίδιο τρόπο. Η καλή ισορροπία και η αυτοπεποίθηση κατά τη βάδιση, κατακτώνται δίνοντας στο παιδί πολλές κινητικές δεξιότητες και δραστηριότητες, οι οποίες θα πρέπει να είναι ανάλογες με το επίπεδο στο οποίο θα βρίσκεται το παιδί σας.

Η γνώση του σώματος του και η συνειδητοποιημένη θέση στο χώρο αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες για θετική εξέλιξη.

3.2.5 Προσανατολισμός στο χώρο-περπάτημα στη ζωή

Ο προσανατολισμός στο χώρο είναι ένας σημαντικός τομέας στον οποίο το παιδί πρέπει να εκπαιδευτεί μεθοδικά και πολύπλευρα.

Πολλοί γονείς αναρωτιούνται:

Πως το παιδί μου θα γνωρίσει το περιβάλλον και πως θα κατανοεί που βρίσκεται κάθε φορά;

Για τους βλέποντες είναι πολύ δύσκολο να κατανοήσουν και να φανταστούν τι συμβαίνει σε ένα παιδί που έχει πρόβλημα όρασης και πώς θα μπορεί να κινείται στο χώρο και πώς θα γνωρίζει κάθε φορά που βρίσκεται. Για τους βλέποντες η όραση τους ενημερώνει κάθε φορά που βρίσκονται.

Το μη βλέπον παιδί θα πρέπει να στηριχθεί στην αφή, την ακοή, στην όσφρηση, στη συγκέντρωση προσοχής, στη μνήμη αλλά και σε άλλες ικανότητες.

Ο κάθε χώρος του σπιτιού σας θα πρέπει να έχει κάποια διαφορετικά διακτρικά και οδηγία σημεία που θα καθοδηγούν το παιδί και θα το βοηθούν αν θυμάται που βρίσκεται. Η χρησιμότητα επίσης του χώρου θα βοηθά το παιδί να κατανοήσει τον εξοπλισμό, τη θέση των αντικειμένων και επίπλων, από τι καλύπτεται το δάπεδο, πώς μπορεί να μετακινηθεί από ένα σημείο σε άλλο κ.λπ.

Για παράδειγμα: το δάπεδο της κουζίνας μπορεί να καλύπτεται από μάρμαρο, η μυρωδιά να είναι πάντα ευχάριστη, τα έπιπλα να βρίσκονται στο κέντρο. Το μπάνιο να έχει δάπεδο από πλακάκια, οι τοίχοι να είναι γυαλιστεροί, η μυρωδιά να θυμίζει σαπούνη και καθαριότητα, τα ντουλάπια να έχουν ελκυστικά αντικείμενα.

Το σαλόνι να έχει τα αναπαυτικά έπιπλα, αν ακούγεται ο ήχος ενός ρολογιού, η τηλεόραση στη γωνία και το χαλί να είναι μεγάλο και παχύ. Το παιδικό δωμάτιο να έχει το κρεβάτι χαμηλό, τραπέζι, καρεκλάκι, παιγνιοθήκη, καλάθι με παιχνίδια, ηχητικά παιχνίδια σταθεροποιημένα στο ίδιο σημείο πάντα.

Μεγαλώνοντας το παιδί σας θα ευρύνει τις γνώσεις του για χώρους. Θα μαθαίνει και θα θυμάται σπίτια φιλικά, γειτονικά καταστήματα, εκκλησία, παιδικό σταθμό, παιδική χαρά αλλά και κάθε χώρο που του είναι χρήσιμος.

Ακόμη θα μάθει τι συναντά βγαίνοντας από το σπίτι, πόσο πλατιά ή στενά είναι τα πεζοδρόμια, το υλικό από το οποίο αποτελούνται οι δρόμοι, πώς να αυτοπροστατεύεται, πώς να αντιδρά σε πιθανά απρόβλεπτα εμπόδια, ποια διαδρομή θα ακολουθήσει για να φτάσει στον προορισμό του.

Εάν διδαχθεί το παιδί από μικρή ηλικία να σκέφτεται προσανατολιστικά, εάν θεωρεί τη γνώση του χώρου κάτι το συναρπαστικό, αλλά και δική του υπόθεση, εάν ενισχυθεί η αίσθηση της αυτοπροστασίας, τότε μπαίνουν τα πιο σημαντικά θεμέλια για κινητική ανεξαρτησία. Μέσα από την εξερεύνηση, την ανίχνευση, την πρακτική εξάσκηση, η ζωή του παιδιού θα γίνει ευχάριστη και με νόημα.

Ένας ειδικός θεραπευτής, ή ειδικός παιδαγωγός, εξειδικευμένος σε θέματα τυφλότητας δίνει γνώσεις και πληροφορίες και μπορεί να καθοδηγεί τους γονείς στην πορεία του προγράμματος.

Αυτονομία: προσδοκία κάθε γονιού

Η κατάκτηση της ανεξάρτητης κίνησης του παιδιού στην καθημερινή ζωή είναι πρωταρχικά υπόθεση των γονιών. Τι πρέπει να γνωρίζουν:

A. Βαδίζοντας προς την ανεξαρτησία

Όταν ένα παιδί βλέπον, θέλει να κινηθεί από ένα σημείο σε άλλο χρησιμοποιεί την όρασή του. Αυτή πληροφορεί τον εγκέφαλο πώς να πάει από εκεί που στέκεται, προς το κτίριο που βλέπει, ίσως 500 μ. μακριά. Έτσι δεν θα έχει ανάγκη να παρατηρήσει περισσότερο, αλλά περπατά, βλέποντας συγχρόνως τα σκαλιά ή τις κολώνες που μπορεί να χρησιμοποιήσει ή που πρέπει να αποφύγει.

Για το παιδί με ολική έλλειψη όρασης, η διαδικασία δεν είναι τόσο απλή. Όταν θέλει να κάνει την ίδια διαδρομή μόνο του, απαιτείται μια εκπαιδευτική διαδικασία, ώστε να γνωρίζει σε πιο σημείο της διαδρομής βρίσκεται και να αξιοποιήσει τα χρήσιμα οδηγία σημεία που υπάρχουν γύρω του.

Είναι πολύ σημαντικό να θυμάται και να συγκεντρώνει την προσοχή του στα οδηγία σημεία που υπάρχουν στον δρόμο, ώστε να είναι βέβαιο για το σημείο στο οποίο βρίσκεται και να μην αποκρίνεται άσκοπα.

Τα οδηγία σημεία θα πρέπει:

- § Να παίζουν καθοδηγητικό και προειδοποιητικό ρόλο
- § Να του εξασφαλίζουν ετοιμότητα στο έγκαιρο σταμάτημα

B. Η προσανατολιστική αξία των ήχων

Κατά τη διαδικασία εκπαίδευσης του παιδιού είναι απαραίτητο να μάθει τι σημαίνουν οι ήχοι γύρω του και πώς να τους αξιοποιεί.

Μπορεί να είναι ήχοι όπως το θρόισμα των δέντρων, θόρυβος από το αυτοκίνητο ή το ποδήλατο, κάποιος που περπατά, αντίλαλος ήχων

που ακούει όταν περπατά κοντά σε τοίχο ή κοντά σε δέντρα.

Είναι σημαντικό να χρησιμοποιεί την ακοή του για να γνωρίζει πότε μπορεί να περάσει ένα δρόμο με σιγουριά, κατευθυνόμενος ίσια μπροστά χωρίς να λοξοδρομεί.

Αναμφίβολα ένα παιδί με πρόβλημα όρασης μπορεί να μάθει όλες αυτές τις δεξιότητες και ακόμα περισσότερες.

Η μεθοδική γνώση θα το βοηθήσει στην απόκτηση ανεξάρτητης κίνησης, στους ίδιους δρόμους που χρησιμοποιούν οι βλέποντες.

Γ. Ξεκινώντας την εκπαίδευση νωρίς

Ένα παιδί με πρόβλημα όρασης εάν δεν έχει μάθει από μικρό να κινείται, εάν δεν έχει κατακτήσει την ελεύθερη κίνηση από τη στιγμή που άρχισε να περπατά, σίγουρα θα έχει δυσκολίες στην ανεξάρτητη κίνηση.

Είναι πολύ αργά να διδαχθεί κάποιος εκ γενετής τυφλός να κινείται ανεξάρτητα όταν είναι ενήλικας, γιατί στερείται πλήθος εμπειριών, γιατί δεν έχει διδαχθεί να χρησιμοποιεί εύστοχα τις αισθήσεις του, αφού δεν έχει παιδευτεί να δίνει λύσεις στις δυσκολίες του. Στο μικρό παιδί με πρόβλημα όρασης πρέπει να του δίνεται η ευκαιρία να αποκτά τις δικές του εμπειρίες, ακόμη και όταν έχουν σαν αποτέλεσμα ακίνδυνα μικροατυχήματα, χτυπήματα ή καρούμπαλα.

Αναμφισβήτητα τα ατυχήματα θα είναι λιγότερα αν τους δώσουμε την ευκαιρία να γνωρίσουν τη φύση των εμποδίων που συναντούν και αν η προσοχή τους επικεντρωθεί σε κείνα τα σημεία που θα αποτελούν τον οδηγό τους.

Καθένας μας γνωρίζει πως όταν κάποιος φοβάται, είναι δύσκολο να εξερευνά το περιβάλλον. Σκεφτείτε τη συμπεριφορά σας σε ένα άγνωστο σκοτεινό χώρο.

Εκπαιδεύοντας ένα παιδί με πρόβλημα όρασης χρειάζεται να του δείχνουν αγάπη και να του εμπνέουν εμπιστοσύνη, να μην το πιέζουν και να του αφιερώνουν πολύ χρόνο.

Εάν το παιδί δεν δείχνει πρόθυμο, πρέπει να προσπαθείται να δημιουργούνται οι κατάλληλες συνθήκες και ατμόσφαιρα ώστε να μην χάσει το ενδιαφέρον του.

Χρειάζεται να υπάρχει χρόνος να ξεκουράζεται και χρόνος για να περπατά μαζί με τους γονείς κρατώντας τους από το χέρι. Είναι πολύ σημαντικό να νιώσει το παιδί σταδιακά τη χρησιμότητα της αυτόνομης βάρδισης.

Δ. Μαζί με το παιδί

Όταν έρθει η στιγμή που θα πρέπει να διδαχθεί το παιδί τη διαδρομή από μέσα προς τα έξω ή αντίθετα, καθώς περπατάει χέρι χέρι με τους γονείς θα πρέπει να του περιγράφουν λεπτομερώς όσο συναντούν κατά τη διάρκεια της διαδρομής.

Στα αρχικά στάδια δεν είναι απαραίτητο να αναφέρονται σε ασήμαντα όπως «στον τοίχο υπάρχει μια φωτογραφία», αλλά στο δάπεδο που γλιστρά, στο χαλί, στο μάρμαρο.

Βγαίνοντας έξω δεν είναι απαραίτητο να του περιγράφουν τα μεγάλα παράθυρα ή μπαλκόνια αλλά τότε συναντούν πλακόστρωτο, άσφαλτο, πεζοδρόμια, σκαλιά.

Την επόμενη φορά που θα κάνουν την ίδια διαδρομή, θα επαναλάβουν την περιγραφή χωρίς να κρατούν το χέρι του παιδιού, αλλά περπατώντας με βήματα προς τα πίσω ελέγχοντας το παιδί έγκαιρα αν χρειαστεί.

Για να νιώθει σιγουριά πρέπει οι γονείς να κάνουν αισθητή την παρουσία τους χτυπώντας ρυθμικά τα χέρια.

Σταδιακά να το αφήνουν να προπορεύεται κι αυτοί από πίσω να του ζητάνε να κατονομάζει τα σημάδια και τα αντικείμενα που συναντά, που αγγίζει, που ανακαλύπτει.

Ε. Γνωριμία με το δάπεδο-λιθόστρωτο-έδαφος

Ορισμένα παιδιά με πρόβλημα όρασης χρειάζονται πολύ λίγα σημάδια, άλλα πάλι περισσότερα. Οι γονείς δεν πρέπει να ανησυχούν εάν το παιδί δεν εφαρμόζει κάτι, αν του λείπει η αυτοπεποίθηση ή δεν κατανοεί με ευκολία.

Γνωρίζοντας κάθε φορά πάνω σε τι περπατά και τι είναι αυτό που πατά, θα νιώθει όλο και μεγαλύτερη σιγουριά. Και το σημαντικότερο, θα του είναι όλο και λιγότερο απαραίτητα τα οδηγία σημεία για να προχωρά.

Πρέπει οι γονείς να θυμούνται πως η ανεξαρτησία στην κινητικότητα είναι τρόπος ζωής και βαθιά πίστη στο δικαίωμα για αυτόνομη διακίνηση. Είναι το συνεχές συναπάντημα με τη ζωή.

ΣΤ. Όλο και λιγότερη βοήθεια

Το επόμενο βήμα της εκπαίδευσης είναι το δυσκολότερο για το παιδί. Είναι το στάδιο που θα εξαρτάται όλο και λιγότερο από τους γονείς του.

Πρέπει να του μιλούν λιγότερο και να το αφήνουν να πηγαίνει όλο και πιο μακριά για να αποκτά αυτοπεποίθηση και να έχει την αίσθηση ότι μπορεί να βαδίζει μόνο του, χωρίς τη βοήθειά τους.

Όταν το παιδί πει: «Τώρα θέλω να πάω μόνος μου από δω στο μεγάλο κτίριο χωρίς βοήθεια», αυτό θα σημαίνει πως έχει προχωρήσει και ωριμάσει στην αυτόνομη κίνηση.

Σταδιακά και προοδευτικά θα έχει την ικανοποίηση πως μπορεί μόνο του πια να λύσει προβλήματα και δυσκολίες που συναντά.

Παίρνοντας θάρρος και αξιοποιώντας τις εμπειρίες του, θα συνεχίσει να προοδεύει αντιμετωπίζοντας νέους περίπλοκους προβληματισμούς, βάζοντας τα θεμέλια για την κατόπιν ζωή του.

Έχοντας υπόψη τα παραπάνω, μπορούν οι γονείς να βοηθήσουν στην οργάνωση της εκπαίδευσης. Αναμφισβήτητα κάθε τι που γίνεται θα πρέπει να προγραμματίζεται με βάση την προσωπικότητα του παιδιού, τη διάθεση του γονιού, τη συνειδητοποιημένη και βαθιά πίστη για αυτονομία και ανεξαρτησία, αλλά και τον βαθμό προστασίας και αυτοπροστασίας του παιδιού.

Με δεδομένα τα παραπάνω θα πρέπει οι γονείς να είναι σαφείς, οι εντολές τους να διέπονται από καθαρότητα και ίσως αυστηρότητα ορισμένες φορές, εφόσον κριθεί απαραίτητο.

Εάν πιστέψει πως είναι ανάγκη να περπατήσει και να πάει σε ένα συγκεκριμένο σημείο μόνο του, πιθανόν να διαλέξει την πιο εύκολη λύση, δηλαδή να το οδηγήσουν οι γονείς του.

Στη φάση αυτή η εκπαίδευση γίνεται δυσκολότερη, μια και τα ζητούμενο είναι το παιδί να αναλάβει τις ευθύνες του.

Ωστόσο όταν ολοκληρωθεί όλη η διαδικασία μάθησης μπορέσουν οι γονείς να δώσουν τέτοια εφόδια στο παιδί τους που θα είναι τα «παράθυρα» για τη ζωή του.

3.2.6 Λευκό μαστούνι: αυτοπροστασία-αυτοέλεγχος, ‘περπάτημα στο σκοτάδι’

«Το μαστούνι ήταν μελάς. Χτυπούσε με θόρυβο παντού και μπλεκόταν στο ρεβέρ του παντελονιού μου. Ωστόσο στις γωνίες των δρόμων αποδείκνυε τη χρησιμότητά του. Οι οδηγοί των αυτοκινήτων το έβλεπαν και σταματούσαν. Το κρατούσα τεντωμένο μπροστά μου και διέσχιζα το δρόμο με μια απερίγραπτη σιγουριά. Ήμουν ο Μουσής της πρωτεύουσας, αναλάμβανα την ευθύνη του εαυτού μου.

Πραγματοποιούσα το δικό μου θαύμα!»

Κάστεν Οχουσταντ

Σημαντικό ερώτημα που θέτουν οι γονείς παιδιών με πρόβλημα όρασης στην προσχολική ηλικία είναι:

«Πότε το παιδί μου θα αρχίσει να χρησιμοποιεί το λευκό μπαστούνι;» «Είναι άραγε απαραίτητο;»

Το λευκό μπαστούνι είναι σημαντικό και απαραίτητο για κάθε άτομο με πρόβλημα όρασης. Προσφέρει πολλές γνώσεις και πληροφορίες παρέχει, προστασία, ενημερώνει τους βλέποντες πεζούς και οδηγούς, δίνει κίνηση με ασφάλεια, αλλά διαμορφώνει στάση και φιλοσοφία του ατόμου με πρόβλημα όρασης για αυτονομία και ανεξαρτησία στη ζωή.

Πριν φτάσει ένα παιδί στην εκπαίδευση της τεχνικής του μπαστουναριού χρειάζεται να εκπαιδευτεί μεθοδικά σε τομείς που αναφέρονται:

- § Στη γνώση του σώματος
- § Στην κίνηση και λειτουργία του σώματος
- § Στη θέση του σώματος στο χώρο
- § Στον προσανατολισμό στο χώρο
- § Στην καλή στάση σώματος
- § Στο συντονισμό κίνησης
- § Στον αυτοέλεγχο της κίνησης (κίνηση ίσια μπροστά, βήματα ίσια πίσω, πλάγια, στροφές).

Πριν ξεκινήσουν την εκπαίδευση του παιδιού, οι γονείς του θα πρέπει να ζητήσουν τις συμβουλές του εργοθεραπευτή και φυσιοθεραπευτή, ώστε να γνωρίσουν τα βήματα και στάδια που πρέπει να ακολουθήσουν.

Ωστόσο, θα πρέπει να θυμούνται πως οι ίδιοι είναι εκείνοι που γνωρίζουν καλύτερα από όλους το παιδί τους, τις επιθυμίες του και τις ανάγκες του, αλλά και πόσο ώριμο είναι. Ορισμένα από τα ερωτήματα που πρέπει να θέσουν στον εαυτό τους είναι:

- § Είναι απαραίτητο το λευκό μπαστούνι για το παιδί;

- § Πότε και πόσο χρήσιμο είναι;
- § Έχει επιδέξια χέρια ώστε να συλλέγουν πληροφορίες από το περιβάλλον και να εξερευνά τα αντικείμενα ολοκληρωμένα;
- § Έχει ανεπτυγμένη την ισορροπιστική ικανότητα-ετοιμότητα σε τέτοιο βαθμό που να ξεκινήσει την τεχνική του λευκού μπαστουνιού;
- § Θα επιδράσει θετικά όταν το χρησιμοποιεί ενώ βρίσκεται με τους συνομηλίκους του;
- § Εάν αρνείται να το χρησιμοποιήσει, ίσως επειδή αισθάνεται ντροπή, πρέπει να εγκαταλείψει τις προσπάθειες;
- § Πότε και για πόσο χρόνο θα πρέπει να το χρησιμοποιεί;

Ο καθένας έχει τη γνώμη του για τα παραπάνω θέματα. Τη μεγαλύτερη βαρύτητα όμως την έχει η γνώμη των γονιών και οι ανάγκες του παιδιού τους. Ωστόσο πρέπει να έχουν υπόψη ότι η έγκαιρη εκπαίδευση τόσο για το παιδί από την ειδικό εκπαιδευτή -θεραπευτή κινητικότητας- όσο και για τους γονείς είναι πολύτιμος συνοδοιπόρος στον αγώνα για την κατάκτηση της αυτονομίας.

3.3 Ενδεικτικές ασκήσεις που προτείνονται για το παιδί

Ρολάρισμα, μπουσούλημα, στήριξη, σπρώξιμο, προστατευτική καθοδήγηση, ορθοστάτηση, ανόρθωση, περπάτημα, ανεβοκατέβασμα σκάλας, ξεπέραςμα εμποδίων, ασκήσεις ισορροπίας, αλλά και άλλες ανάλογα με τις δυνατότητες και τη συμπεριφορά του παιδιού.

Εάν το παιδί μεγαλώνοντας συνεχίζει να έχει ανώριμη κινητικότητα και ειδικευμένες κινητικές δεξιότητες για ενίσχυση και υποστήριξη όπως: ποδήλατο, μεγάλη μπάλα, καγκουρό, αλογάκι κουνιστό, τραμπολίνο, ανέβασμα-κατέβασμα σκάλας, παιχνίδια με τη μπάλα, κολύμβηση, αλλά και πολλές άλλες αξιοποιώντας τις προτιμήσεις του παιδιού και τη διάθεση των γονιών.

Ειδικοί θεραπευτές (εργοθεραπευτής και φυσιοθεραπευτή) σε θέματα τυφλότητας μπορούν να αξιολογήσουν τα παιδί και το περιβάλλον στο οποίο ζει, να δώσουν πρόγραμμα ενίσχυσης και υποστήριξης και να καθοδηγούν τους γονείς με κατάλληλες συμβουλές και βοήθεια.

Εάν το παιδί αντιμετωπίζει και άλλες δυσκολίες πλην της όρασης, θα πρέπει να ζητηθεί βοήθεια από ειδικούς επιστήμονες, ιατρούς, θεραπευτές και ειδικούς παιδαγωγούς ώστε να προγραμματιστεί ένας συντονισμός κάλυψης και των άλλων τομέων στους οποίους υπάρχει δυσπραγία.

3.4 Δεξιότητες καθημερινής ζωής

«Αρχίστε το δύσκολο από το εύκολο
Το μεγάλο από το μικρό
Αντιμετωπίστε το δύσκολο, ενόσω είναι εύκολο!»

Πότε είναι η κατάλληλη στιγμή για να απαιτήσω από το παιδί μου να συμμετέχει ενεργά σε τομείς καθημερινής ζωής;

Είναι ένα πολύ σημαντικό και συχνά αγωνιώδες ερώτημα των γονέων.

Η εμπειρία κατάδειξε, πως η πιο κατάλληλη στιγμή για να αρχίσει ένας γονιός, είναι μόλις το παιδί γεννηθεί. Και αυτό γιατί το μωρό γεννιέται δραστήριο, δηλαδή ικανό να κάνει πολλά. Ανάλογα με τη συμπεριφορά τους, τον τρόπο που θα αντιδράσουν και θα αναζητήσουν τις μεθόδους για απόκτηση καλών συνηθειών, ανάλογα με το πόσο θα επιτρέψουν στο παιδί να ‘γαντζωθεί’ πάνω τους, θα εξαρτηθεί η μελλοντική εξέλιξή του στον τομέα των δεξιοτήτων καθημερινής ζωής.

Θα πρέπει να γνωρίζουν, πως όλα τα αισθητήρια όργανα του μωρού τους, είναι έτοιμα αμέσως μετά τη γέννησή του. Βεβαίως δεν θα πρέπει να ξεχνούν πως η μείωση ή έλλειψη όρασης επηρεάζει το είδος των ερεθισμάτων που δέχεται και προσλαμβάνει το παιδί τους. Η εξέλιξη καθυστερεί μια και οι εμπειρίες αποκτώνται με αργότερους ρυθμούς.

Ωστόσο, το ‘ταξίδι γνωριμίας’ με την καθημερινή ζωή, απαιτεί ο γονιός να γνωρίζει:

§ Την ανάπτυξη και εξέλιξη ενός βλέποντος παιδιού

- § Την ανάπτυξη και εξέλιξη ενός παιδιού με μείωση ή απώλεια όρασης. Στον τομέα αυτό θα τους βοηθήσει το βιβλίο «Δώστε μόνο την ευκαιρία» και όλα όσα αναφέρονται σε αυτό το βιβλίο.
- § Τις πρακτικές δυσκολίες που προκύπτουν από άλλα συνοδά προβλήματα του παιδιού (κινητικές, νοητικές, συμπεριφοράς).
- § Τη δική του στάση και συμπεριφορά, αλλά και τι προσδοκά από το παιδί του.
- § Πώς μπορεί να οργανώσει και να προγραμματίσει την καθημερινή του ζωή, κατά τρόπο που το παιδί να αποκτά συνήθειες και δεξιότητες, που στοχεύουν στην ενεργητική συμμετοχή στη ζωή.
- § Τη συστηματική αγωγή και εκπαίδευση του παιδιού κατά στάδια με προγραμματισμένη προσέγγιση.
- § Να μπορεί να ξεπερνά αποτελεσματικά τις τυχόν δυσκολίες που συναντά.
- § Να αφήνει ανοιχτή την πιθανότητα να ενδιαφερθεί το παιδί και ίσως να ανακαλύψει τεχνικές εκπαίδευσης για δεξιότητες καθημερινής ζωής.

Είναι σημαντικό να γίνεται διακριτικός έλεγχος του παιδιού και όχι συνεχείς παρεμβάσεις διότι υπάρχει κίνδυνος να καταργηθεί η ενεργητική συμμετοχή του.

Ανάλογα με την ηλικία του παιδιού θα πρέπει να του δώσουν την κατάλληλη ευκαιρία και να το ενθαρρύνουν στους παρακάτω τομείς:

- § Αυτοεξυπηρέτηση
- § Διατροφή
- § Ντύσιμο
- § Αγωγή για τουαλέτα
- § Προσωπική υγιεινή
- § Οργάνωση και συγκρότηση δεξιοτήτων που έχουν σχέση με την γενικότερη ανεξαρτητοποίηση στην καθημερινή ζωή.

3.4.1 Πρώτες γνώσεις και πληροφορίες προς το παιδί για τα προβλήματα όρασης.

Είναι απαραίτητο να μιλήσω στο παιδί μου για το πρόβλημα όρασης και πότε;

Είναι ένα ερώτημα που κρατά σε αγωνία τους γονείς για αρκετό χρονικό διάστημα.

Ασφαλώς και θα πρέπει να μιλήσουν στο παιδί τους κάποια χρονική στιγμή, μια και η έλλειψη ή μείωση της όρασης είναι πρωταρχικά δική του υπόθεση.

Κατά τη διάρκεια των πρώτων χρόνων της ζωής, ένα παιδί με πρόβλημα όρασης δεν γνωρίζει αυτή την κατάσταση. Εάν έχει γεννηθεί με ολική έλλειψη όρασης, πιστεύει πως ο καθένας έχει παρόμοιες εμπειρίες στον κόσμο και τον αντιλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο. Αυτό δεν είναι ασυνήθιστο και σκέφτεται πως όλοι ‘βλέπουν’ με τις αισθήσεις και ειδικότερα με τα χέρια.

Η γνώση της ύπαρξης τυφλότητας έρχεται με το μέγλωμα και την ωριμότητα του παιδιού. Κατά τη διάρκεια της εργοθεραπευτικής υποστήριξης των παιδιών, συναντήσαμε κάποιες περιπτώσεις παιδιών, που όταν ήταν τριών ετών ρωτούσαν ‘γιατί δε βλέπω;’

Ωστόσο στην πλειονότητα τα παιδιά με πρόβλημα όρασης αρχίζουν τις ερωτήσεις στην ηλικία των πέντε περίπου. Αν και δείχνουν ενδιαφέρον για τους όρους και χαρακτηρισμούς ‘τυφλός και τυφλότητα’, και φαίνεται πως αντιλαμβάνονται την κατάσταση, χρειάζεται να περάσει αρκετός καιρός ώσπου να κατανοήσουν και συνειδητοποιήσουν τι ακριβώς σημαίνει τυφλότητα και προσαρμογή

στην καθημερινή ζωή και στις απαιτήσεις της με βάση την έλλειψη όρασης.

Η πρώτη τους γνώση ότι αντιλαμβάνονται διαφορετικά τον κόσμο είναι, όταν οι άλλοι γύρω τους σχολιάζουν θέματα όπως: εικόνες, φωτογραφίες, τα πουλιά που πετούν, ένα πρόσωπο που έρχεται από μακριά και δεν μπορούν να το δουν αλλά μόνο να το ακούσουν και αυτό όχι πάντα. Μια άλλη περίπτωση που το παιδί συνειδητοποιεί την έλλειψη όρασης είναι όταν διαπιστώνει ότι οι γύρω του ‘βλέπουν’ από απόσταση, κάτι που το ίδιο ‘βλέπει με τα χέρια’. Στην αρχή δεν μπορεί να πιστέψει πως μπορεί να συμβαίνει κάτι τέτοιο και αναστατώνεται. Ορισμένα παιδιά με πρόβλημα όρασης συγκλονίζονται όταν ανακαλύπτουν πως τα παιδιά της γειτονιάς μπορούν να κάνουν ελεύθερα ποδήλατο ή να τρέξουν γνωρίζοντας, κάθε στιγμή το χώρο και τους κινδύνους ή δεν χάνουν τη μπάλα.

Κάποιο παιδί διαπίστωσε για πρώτη φορά τη διαφορά όταν η μητέρα του σε μια γιορτή χαιρετούσε και καλωσόριζε το κάθε παιδί από μακριά χωρίς να το αγγίζει.

Ασφαλώς και για κάθε παιδί υπάρχουν πολλά γεγονότα που τους οδηγούν στην ‘ανακάλυψη της τυφλότητας’. Και αναμφισβήτητα όλα αυτά τους γεμίζουν με ερωτήματα και αμφιβολίες, αλλά είναι επίσης απαραίτητες εμπειρίες και κίνητρα.

Από τη στιγμή που ένα παιδί συνειδητοποιήσει πως έχει έλλειψη όρασης και επιπλέον, πως οι γύρω του βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση, ίσως κυριευθεί από συναισθήματα λύπης, θυμού, οργής ή απελπισίας.

Οι γονείς σε τέτοιες περιπτώσεις αισθάνονται βαθύ πόνο και ανημποριά να βοηθήσουν το παιδί τους.

Ωστόσο θα χρειαστεί μια περίοδος αποδοχής και προσαρμογής.

Είναι θετικό οι γονείς να κατανοήσουν πως το παιδί τους είναι πρώτα απ’ όλα παιδί και κατόπιν πως έχει πρόβλημα όρασης.

Είναι ανάγκη να μιλήσουν γι' αυτά τα συναισθήματα με το παιδί τους και να είναι πεπεισμένοι πως η πορεία του στα πρώτα χρόνια θα εξαρτηθεί από τη δική τους στάση, συμπεριφορά, προσέγγιση και οργάνωση της ζωής του.

Ακόμη και αν το παιδί δεν μπορεί να εκφράσει το λόγο για τον οποίο είναι θυμωμένο ή εκνευρισμένο, οι γονείς διακριτικά και ψάχνοντας για την καλύτερη στιγμή και ευκαιρία πρέπει να μιλήσουν μαζί του.

Επειδή το παιδί μπορεί να δε την έκφραση του προσώπου των γονιών του, χρειάζεται να το καθησυχάσουν με τα λόγια τους, τον τόνο της φωνής, τη ζεστασιά τους και να το βεβαιώσουν πως βρίσκονται δίπλα του και κατανοούν αυτά τα συναισθήματα.

- Για παράδειγμα ένας γονιός θα μπορούσε να πει: «Καταλαβαίνω πως είσαι θυμωμένος, επειδή θα ήθελες να δεις την εικόνα για την οποία ακούς να μιλούν οι άλλοι, ή καταλαβαίνω πως νιώθεις δυστυχισμένος επειδή δεν μπορείς να κάνεις ό,τι και ο φίλος σου.»

Είναι σημαντικό τα λόγια σας εκείνη τη στιγμή να αναφέρονται σε συγκεκριμένα γεγονότα και αισθήματα για τα οποία το παιδί είναι αναστατωμένο. Δεν θα ήταν φρόνιμο να αναφέρεστε σε γεγονότα του παρελθόντος ή του μέλλοντος.

Ορισμένα παιδιά λυπούνται έντονα ή θυμώνουν επειδή ματαιώνεται η επιθυμία τους να δουν με τα μάτια, μια και το επιθυμούν πολύ. Αλλά ισχυρίζονται με επιμονή πως μεγαλώνοντας θα δουν. Σε μια τέτοια περίπτωση, οι γονείς θα πρέπει να κατανοήσουν, πως όλα αυτά είναι ένας τρόπος να επικοινωνήσουν με τους γονείς και να εκφράσουν τις σκέψεις τους αλλά και τις βαθιές ελπίδες, ή τη λύπη και την οδύνη που τους προκαλεί η ματαίωση της επιθυμίας τους.

Συχνά αφού τα παιδιά αντιληφθούν και αρχίσουν να κατανοούν την καθημερινή πραγματικότητα και την διαφορετική προσέγγιση και

αντίληψη του κόσμου σε σχέση με τα βλέποντα παιδιά αρχίζουν να ρωτούν ‘γιατί’.

Η πιο συνηθισμένη ερώτηση είναι «γιατί είμαι τυφλός;». Η ερώτηση μπορεί να γίνει και από αδελφάκι ή άλλο παιδί. Ορισμένοι γονείς διαλέγουν να απαντήσουν άμεσα εκείνη τη στιγμή και εξηγούν πως συμβαίνει σε κάποια παιδιά να γεννηθούν χωρίς όραση, ή ακοή, ή με κινητικές δυσκολίες. Άλλοι απαντούν, αναφερόμενοι στο θέλημα του Θεού.

Ωστόσο, εκείνο που είναι σημαντικό να κάνουν οι γονείς είναι να τονίσουν τις ικανότητες που έχει, τις δυνατότητες που θα του παρέχουν την αγάπη τους και την υποστήριξή τους για μια ζωή γεμάτη εμπειρία και δημιουργία, όπως για όλα τα παιδιά.

Τα περισσότερα παιδιά με ολική έλλειψη όρασης αρχίζουν να προβληματίζονται και να αγωνιούν έντονα για την τυφλότητα, όταν αρχίσουν να διαπιστώνουν πως η έλλειψη όρασης είναι καθοριστικός παράγοντας για τις ελεύθερες κινητικές δεξιότητες. Ανακαλύπτουν πως δυσκολεύονται να πάνε εκεί που επιθυμούν, διαπιστώνουν πως υπάρχουν κίνδυνοι που δεν μπορούν να τους προβλέψουν οπτικά, συνειδητοποιούν πως η ανεξαρτησία τους εξαρτάται από τους γονείς.

- Για παράδειγμα, ένα παιδί με ολική έλλειψη όρασης όταν βρίσκεται με ένας συνομήλικό του αναρωτιέται πως μπορεί εκείνος και κινείται ελεύθερα στο πάρκο ή στο γήπεδο ή κολυμπά ελεύθερα και ο ίδιος δεν μπορεί.

Ειδικότερα το παιδί με ολική έλλειψη όρασης, με ικανοποιητική αυτονομία, που θεωρεί τον εαυτό του ανεξάρτητο και ικανό να κινείται μόνο του, αγανακτεί όταν νιώθει πως επιβλέπεται και καθοδηγείται και δεν του ‘επιτρέπεται να πάει έξω μόνο του.

Είναι πολύ πιθανό να ξεσπάσει, ή να μην επιθυμεί να βγαίνει έξω. Οι γονείς σε μια τέτοια περίπτωση θα πρέπει να εξηγήσουν με

καθαρότητα και σαφήνεια στο παιδί τους πως οι περιορισμοί προς το παρόν τίθενται περισσότερο για την δική του ασφάλεια.

Είναι ανάγκη να το βεβαιώσουν, πως μαζί θα βάλουν στόχους για ανεξάρτητη διακίνηση, μεθοδικά και οργανωμένα.

Ασφαλώς αυτή η κατάσταση γεμίζει με θλίψη και πόνο τους γονείς, αλλά και το ίδιο το παιδί.

Ωστόσο, το παιδί χρειάζεται να αισθανθεί πως οι γονείς του το φροντίζουν και το προστατεύουν από επιβλαβείς συνέπειες και πρόσθετους κινδύνους. Πρέπει επίσης να καταστήσουν σαφές, πως τα όρια είναι απαραίτητα και σε ορισμένες περιπτώσεις επιβάλλονται, ειδικά όταν υπάρχουν πραγματικοί κίνδυνοι.

Το παιδί θα έχει ανεξάρτητη διακίνηση, όταν το επιτρέπουν οι καταστάσεις και δεν θα υπάρχουν αιτίες ατυχημάτων.

Στην καθημερινή ζωή, μπορούν να αναφέρονται στους κινδύνους και να καθοδηγούν το παιδί εκπαιδεύοντάς το ή ενημερώνοντάς το για την πρόληψη των ατυχημάτων. Είναι σημαντικό επίσης να κατανοήσει και να αποδεχτεί πως σε κάποιες περιπτώσεις θα χρειαστεί βοήθεια και την καθοδήγηση βλεπόντων ατόμων. Αυτό είναι απαραίτητο και δεν πρέπει να νιώθει πως οι βλέποντες το λυπούνται ή δυσανασχετούν.

Υπάρχουν κάποια παιδιά που αρνούνται και αντιστέκονται στην προσφορά βοήθειας από ένα βλέπον άτομο. Ωστόσο, το να αποδεχθούν την κατάσταση στην οποία βρίσκονται και να αποδεχθούν την πλεονεκτική θέση των βλεπόντων ατόμων είναι ένα μεγάλο βήμα, αλλά και συνάμα αποδεικνύει πως το παιδί ωριμάζει και προσαρμόζεται σε δεδομένες καταστάσεις που επικρατούν στη ζωή.

Αναμφισβήτητα οι θέσεις, οι απόψεις, η φιλοσοφία και γενικά η στάση ζωής και συμπεριφοράς του παιδιού με πρόβλημα όρασης είναι αποτέλεσμα του οικογενειακού περιβάλλοντος πρωταρχικά και κατόπιν της κοινότητας.

Και ασφαλώς το παιδί με πρόβλημα όρασης δεν πρέπει να κάνει κατάχρηση της βοήθειας των βλέπόντων. Εάν δε, δεν χρειάζεται τη βοήθειά τους, θα πρέπει με καθαρότητα και σαφήνεια να πει: «Όχι, ευχαριστώ, δεν χρειάζομαι τη βοήθειά σας».

Σε ορισμένες περιπτώσεις οι βλέποντες εκπλήσσονται με μια τέτοια απάντηση, αλλά αυξάνει την εκτίμησή τους προς το παιδί με πρόβλημα όρασης.

Αρκετοί γονείς για μεγάλο χρονικό διάστημα θέλουν να πιστεύουν πως το παιδί τους θα δει, ίσως από ένα θαύμα, ή με κάποια ιατρική επέμβαση. Η ματαίωση αυτής της προσδοκίας προκαλεί αγωνία και πόνο, αλλά με τον καιρό μαθαίνουν να αποδέχονται την κατάσταση και να ενδιαφέρονται περισσότερο για την αγωγή του παιδιού, για την αξιοποίηση όλων των ευκαιριών και για την οργάνωση της ζωής του.

Είναι απαραίτητο όλα αυτά τα συναισθήματα και οι σκέψεις να μην επηρεάζουν το παιδί. Θα πρέπει να προσπαθήσουν ώριμα και ήρεμα να βοηθήσουν το παιδί τους να συνειδητοποιήσει τι ακριβώς σημαίνει τυφλότητα και πόσο σημαντικό είναι να την αποδεχθεί κανείς.

Η ώριμη αποδοχή από το παιδί, θα εξαρτηθεί κατά πολύ από τον τρόπο με τον οποίο θα το χειριστούν οι γονείς. Η βιωματική αγάπη, η φροντίδα, η ζεστασιά και η υποστήριξη των γονιών του, αποτελούν την ουσιαστικότερη και σημαντικότερη πηγή για ρεαλιστική αποδοχή της κατάστασης.

Η ανακάλυψη και αξιοποίηση των ικανοτήτων του, η ενθάρρυνση, η παρότρυνση και η ενίσχυση, θα δυναμώσουν το χαρακτήρα του παιδιού και την αυτοεκτίμησή του.

Η πολύχρονη εμπειρία, η επιστημονική έρευνα και η προσέγγιση οικογενειών με παιδιά που έχουν πρόβλημα όρασης, κατέδειξαν πως τα παιδιά με πρόβλημα όρασης μπορούν να κατακτήσουν ό,τι και τα βλέποντα. Αναμφισβήτητα χρειάζεται μεθοδολογία και ειδικές τεχνικές,

πολύ δουλειά, περισσότερος χρόνος και το σημαντικότερο να μη χαθεί καμιά ευκαιρία.

Μια τελευταία προτροπή προς τους γονείς παιδιών με πρόβλημα όρασης:

- Να μην αφήσουν να χαθεί η προοπτική για αξιοποίηση όλων των ικανοτήτων του παιδιού τους, ώστε να του δοθεί μια πολύπλευρη αγωγή.
- Να μην αφήνουν να τους παρασύρει η μεγάλη τους επιθυμία για γρήγορα και μεγάλα βήματα.
- Να έχουν υπομονή και φρόνηση στις προσδοκίες τους.
- Μεθοδικά και με περίσκεψη, να βοηθήσουν το παιδί τους να νιώσει πως η ζωή του, είναι δική του υπόθεση. Αυτοί ως γονείς, είναι συνοδοιπόροι.
- Τέλος, να του δώσουν την ευκαιρία να γίνει ένας σπουδαίος εξερευνητής της ζωής του.

3.4.2 Οδηγίες για ανεξαρτησία στην καθημερινή ζωή

Η ανεξαρτησία στην καθημερινή ζωή ενός παιδιού με ολική ή μερική έλλειψη όρασης είναι από τις πιο σπουδαίες κατακτήσεις. Είναι πολύ σημαντικό να μπορεί το παιδί σας να παίρνει τις δικές του

αποφάσεις. Σίγουρα σε κανένα από εμάς δεν θα άρεσε να αποφασίζουν άλλοι για τα δικά μας θέματα ή να μας υποδεικνύουν τι να κάνουμε.

Είναι βέβαιο πως το παιδί με πρόβλημα όρασης χρειάζεται την βοήθεια των γονιών αλλά όχι την κατάργηση της ενεργής συμμετοχής του. Και βέβαια για το κάθε παιδί ξεχωριστά θα έπρεπε να δοθούν εξειδικευμένες οδηγίες. Ωστόσο, παρακάτω παραθέτουμε συνοπτικά ορισμένες που θα βοηθήσουν στην καθημερινή πρακτική.

Η εφαρμογή των δεξιοτήτων που θα αναφέρουμε παρακάτω είναι απαραίτητο να γίνονται συστηματικά και να δίνονται πολλές ευκαιρίες στο παιδί για εξάσκηση. Επίσης είναι αναγκαίο να γίνεται διακριτική καθοδήγηση και προσέγγιση των δεξιοτήτων από το εύκολο προς το δύσκολο.

Ο έλεγχος και η αξιολόγηση των παιδιών δεν θα πρέπει να θεωρούνται ως «βαθμολογία», αλλά σαν μια καλή ευκαιρία για αναπλήρωση κάποιων κενών. Η ενεργή συμμετοχή των παιδιών σε δεξιότητες και διαδικασίες καθημερινής ζωής στην οικογένεια έχει μεγάλη σημασία για την προσδοκώμενη ανεξαρτητοποίηση και αυτονομία.

A. Πώς θα μάθει το παιδί να τρώει σωστά

1. Όταν οι γονείς θέλουν αν διδάξουν στο παιδί μια δεξιότητα καλό είναι να στέκονται πίσω του. Ενώ το εκπαιδεύουν, να τοποθετήσουν τα χέρια τους πάνω του στα δικά του και να το καθοδηγήσουν.
2. Πρέπει να ενημερώνουν πάντα το παιδί τους τι πρόκειται να φάει και να καθορίζουν τη θέση του κάθε είδους φαγητού στο πιάτο του.
3. πρέπει να διδάσκουν στο παιδί την ακριβή θέση πάνω στο τραπέζι των αντικειμένων φαγητού (κουτάλι, μαχαίρι, πιρούνι)
4. Να διδάσκουν στο παιδί τους πώς να μάθει να χρησιμοποιεί μαχαίρι και πιρούνι. Μεγαλώνοντας δεν επιτρέπεται να τρώει πάντα με κουτάλι.
5. Είναι επίσης απαραίτητο να ερευνά από μόνο του την ποσότητα του φαγητού στο πιάτο με κουτάλι ή πιρούνι. Επιπλέον να μάθει να συγκεντρώνει το φαγητό στο κέντρο. Με τη συνεχή εξάσκηση θα μπορεί να διαπιστώνει πότε τελειώνει το φαγητό.
6. Με την ενθάρρυνση και μεθοδική εξάσκηση θα μπορεί να ολοκληρώνει την κάθε δεξιότητα και θα γίνεται ανεξάρτητο.

B. Πως θα μάθει το παιδί σας να ντύνεται σωστά

Για να μάθει το παιδί να ντύνεται εύκολα, σωστά και με προθυμία, θα πρέπει να διδαχθεί συστηματικά την τεχνική και να κάνει τρόπο ζωής την όλη διαδικασία.

Το θετικό αποτέλεσμα θα εξαρτηθεί, από τις δυνατότητες του παιδιού, από τη σταθερότητα εφαρμογής του προγράμματος, αλλά και

από τη μορφή αξιολόγησης της διαδικασίας, της στάσης και συμπεριφοράς, τόσο των γονέων, όσο και του παιδιού.

Γδύσιμο: Η δεξιότητα αυτή δε διδάσκεται με στάδια. Πρέπει οι γονείς να προτρέπουν το παιδί να βγάζει και να τοποθετεί τα ρούχα του, με τρόπο τέτοιο ώστε να είναι έτοιμα να τα ξαναφορέσει.

Ντύσιμο: Το παιδί θα πρέπει να γνωρίζει σε ποιο χώρο θα πρέπει να τοποθετούνται τα ρούχα του. Επίσης να μπορεί να τα επιλέγει και να αξιοποιεί κάποια διακριτικά οδηγία σημεία, όπως την υφή (μαλακό, μάλλινο, βαμβακερό, βελούδο κλπ.), το σχέδιο και άλλα.

Η όρθια ή η καθιστή θέση στο κρεβάτι βοηθά. Επίσης πρέπει να γνωρίζει το μπρος από το πίσω μέρος, ανιχνεύοντας την ετικέτα ή κάποιο άλλο ανάγλυφο ενδεικτικό σημάδι. Κατά τη διαδικασία της εκπαίδευσης θα πρέπει να γνωρίσουν πώς να ξεχωρίζουν την καλή πλευρά από την ανάποδη.

Πριν ξεκινήσουν να ντύνονται θα πρέπει να έχουν τοποθετήσει τα ρούχα τους σωστά σε μια καρέκλα με τη σειρά που θα τα φορέσουν. Επίσης, θα πρέπει να έχουν τον ανάλογο χρόνο στη διάθεσή τους. Οι γονείς πρέπει να μάθουν να περιμένουν, ώσπου να εφαρμόσει το παιδί τους αυτά που του διδάσκουν και να μην παρεμβαίνουν όταν συναντά δυσκολίες. Με τον καιρό οι επιτυχίες θα είναι περισσότερες από τις αποτυχίες.

Κούμπωμα: Η συνεχής εξάσκηση θα βοηθήσει στην εκμάθηση. Με καλά ραμμένα κουμπιά και μέτρια σε μέγεθος θα πρέπει να τα καταφέρνει χωρίς βοήθεια. Με τον καιρό θα μπορεί να κουμπώνει και να ξεκουμπώνει και τα πουκάμισα.

Δίπλωμα - Τακτοποίηση ρούχων: Για τη δεξιότητα αυτή η εκπαίδευση πρέπει να ξεκινήσει με απλά ρούχα – είδη όπως: η πετσέτα, μια μαξιλαροθήκη, μια φανέλα και αργότερα τα υπόλοιπα. Σημαντικό επίσης είναι να γνωρίζει που τοποθετείται το κάθε είδος.

Γ. Πώς θα μάθει το παιδί να πλένετε σωστά

Όταν το παιδί πλένεται είναι σημαντικό να φορά όσο το δυνατόν λιγότερα ρούχα. Τα αντικείμενα προσωπικής υγιεινής πρέπει να βρίσκονται πάντα στην ίδια θέση και σε ύψος κατάλληλο για το παιδί.

Καθαρισμός δοντιών: το παιδί θα πρέπει να διακρίνει τη ζεστή από την κρύα βρύση (προέλευση ζεστού και κρύου νερού). Οι γονείς πρέπει να το βοηθήσουν να μάθει να βρέχει την οδοντόβουρτσα, να τοποθετεί πάνω την οδοντόκρεμα και να μάθει την τεχνική βουρτσίσματος των δοντιών. Πρέπει να επίσης να βεβαιωθούν ότι δεν καταπίνει την οδοντόκρεμα και ότι ξεπλένει τη βούρτσα του. Τέλος να ξεπλένει καλά το στόμα του.

Πλύσιμο: Το παιδί πρέπει να μάθει καλά την τεχνική σαπουνίσματος χεριών και ξέπλυμα. Επίσης το πλύσιμο του προσώπου και φυσικά να σκουπίζεται με επιμέλεια. Κάθε είδος που χρησιμοποιεί να το ξανατοποθετεί στη θέση του.

Μπάνιο: Πρέπει να δοθεί στο παιδί αρκετός χρόνος για το μπάνιο του ώστε να το θεωρεί όχι μόνο αναγκαίο αλλά και απολαυστικό. Πριν ξεκινήσει πρέπει οι γονείς να του υπενθυμίζουν να έχει τακτοποιημένα σε προσεγγίσιμο σημείο τα ρούχα που θα φορέσει. Τελειώνοντας θα πρέπει να τακτοποιήσει το χώρο και να καθαρίσει την μπανιέρα.

Περιποίηση μαλλιών:

Βήματα

- § Οι γονείς πρέπει να το διδάξουν πώς να λούζει τα μαλλιά του. Αν ενοχλείται από τον αφρό να κρατά τα μάτια του κλειστά.
- § Να εξασκηθεί στο σκούπισμα των μαλλιών.
- § Να κρατά σωστά τη χτένα.
- § Οι γονείς πρέπει να τοποθετήσουν τα χέρια τους πάνω στα δικά του και να το διδάξουν πώς να κάνει σωστές κινήσεις.
- § Πρέπει να κάνει πολλές επαναλήψεις.

Χρήση τουαλέτας

- § Να σηκώνει το καπάκι της τουαλέτας πάντα πριν καθίσει.
- § Να κάθεται σωστά ώστε να μη λερώνονται τα ρούχα ή το κάθισμα
- § Να διπλώνει και να κόβει σωστά το χαρτί.
- § Να καθαρίζεται προσεκτικά.
- § Να τραβά πάντα το νερό.
- § Να πετά το χαρτί στο καλάθι ελέγχοντας.

Κλείνοντας αυτή την ενότητα είμαι πεπεισμένος πως η εκπαίδευση του παιδιού στους παραπάνω τομείς θα γεμίσει τους γονείς με αυτοπεποίθηση και σιγουριά για τη ζωή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

4.1 Γλωσσική εξέλιξη του παιδιού με προβλήματα όρασης

Ορισμένοι γονείς προβληματίζονται και αναρωτιούνται: Γιατί το παιδί μου αργεί να μιλήσει ή γιατί επαναλαμβάνει αυτά που λέω;

Η επανάληψη των λέξεων ή προτάσεων, είναι ένα στάδιο που περνούν τα περισσότερα παιδιά. Είναι ένας τρόπος εξάσκησης τη ομιλίας και της μάθησης του λόγου, αλλά και επικοινωνίας. Μερικές φορές στα παιδιά με πρόβλημα όρασης, το στάδιο αυτό μπορεί να διαρκέσει για πολύ καιρό. Όταν το μικρό παιδί ακούει τις λέξεις, δεν μπορεί πάντα να γνωρίζει τι ακριβώς σημαίνουν.

Έως ότου το παιδί αποκτήσει «εσωτερικό λόγο», κατανόηση, οργάνωση, δομή και ομιλία, είναι πολύ πιθανό να επαναλαμβάνει λέξεις και προτάσεις εύκολα.

Το ίδιο συμβαίνει και σε κάποιον εάν προσπαθήσει κάποτε να μάθει μια ξένη γλώσσα. Σίγουρα και αυτός θα επαναλάμβανε αυτά που ακούει χωρίς πολύ καλή σύνταξη.

Αναμφίβολα η έλλειψη όρασης αποτελεί έναν καθοριστικό παράγοντα για την ολοκλήρωση λόγου και ομιλίας. Υπάρχει ειδική μεθοδολογία και προσέγγιση για την αγωγή λόγου σε ένα παιδί με πρόβλημα όρασης, κεφάλαιο, το οποίο θα αναλυθεί στη συνέχεια της εργασίας.

Ωστόσο, μπορούν οι γονείς να βοηθήσουν το παιδί τους αν θέσουν στον εαυτό τους τα παρακάτω ερωτήματα:

- § Κατανοεί άραγε το παιδί αυτά για τα οποία του μιλάω;
- § Ποιες πληροφορίες μπορώ να του δώσω ώστε να κατανοεί με περισσότερη ευκολία;

§ Συγχρόνων με την ομιλία και την περιγραφή, μήπως μπορώ να χρησιμοποιήσω και άλλες μεθόδους;

§ Μήπως το παιδί μου χρειάζεται περισσότερο χρόνο για να επεξεργαστεί αυτά που ακούει;

Θα πρέπει να θυμούνται πως δεν πρέπει να περιμένουν και να απαιτούν περισσότερα από αυτά που μπορεί το παιδί να καταφέρει. Η αξιολόγηση από έναν ειδικό θεραπευτή για το επίπεδο των πραγματικών δυνατοτήτων του, θα τους βοηθήσει σημαντικά καθώς και οι οδηγίες που θα τους δώσει.

Η γνώση της φυσιολογικής ανάπτυξης και εξέλιξης του λόγου, θα αποτελέσει σημαντική βοήθεια για τους γονείς και πηγή αναφοράς. Για το λόγο αυτό, παραθέτουμε μια εκτενέστερη κάπως περιγραφή ανάπτυξης του λόγου.

Το νεογνό κατά τη στιγμή της γέννησής του αντικρίζει τη ζωή με ήχους και κραυγές. Σταδιακά αρχίζει να αναγνωρίζει μερικούς από τους επαναλαμβανόμενους ήχους και τους συνδυασμούς τους και συνειδητοποιεί ότι κάποιοι από αυτούς συνδυάζονται πάντα με ορισμένα αντικείμενα, συγκεκριμένα πρόσωπα, ή καταστάσεις.

Βαθμιαία συνδέει τους ήχους με ό,τι βλέπει, ό,τι πιάνει, ό,τι αισθάνεται, ό,τι ακούει.

Είναι απαραίτητο να γνωρίζουν οι γονείς πως η αντίληψη των λέξεων προηγείται της ομιλίας. Χωρίς μια ολοκληρωμένη αντίληψη της γλώσσας, δεν μπορεί να ακολουθήσει καλή επικοινωνία.

Από τη γέννηση του παιδιού μέχρι τη στιγμή εκείνη που θα ολοκληρώσει την πλήρη ανάπτυξη της ομιλίας, υπάρχουν χρονολογικοί περίοδοι.

Γονείς και ειδικοί επιστήμονες θα πρέπει να γνωρίζουν τα στάδια

ανάπτυξης ώστε να αντιλαμβάνονται την εξέλιξη του παιδιού, να το υποστηρίζουν, να του παρέχουν κατάλληλα ερεθίσματα, να εξασφαλίζουν μια χαρούμενη ατμόσφαιρα και γενικά να δημιουργού εκείνες τις προϋποθέσεις ώστε το παιδί να συνειδητοποιήσει τη δύναμη και την αξία του λόγου.

Πρώτο στάδιο ομιλίας του παιδιού

Το νεογνό μπορεί να παράγει φθόγγους (κλάμα, ξεφωνητά) που συνοδεύονται και από κινήσεις των μυών του κορμού, των άκρων και του προσώπου. Η λειτουργία αυτή είναι καθαρά αντανακλαστική και σχετίζεται με τα αντανακλαστικά του θηλασμού, της μάσησης, της κατάποσης και της αναπνοής.

Στον 3^ο μήνα το βρέφος αρχίζει να εκφράζει φθογγικά, ευχάριστα συναισθήματα. Παρατηρείται μι γλωσσική και ψυχική εξέλιξη. Αυτό είναι ο ψελλισμός, που θεωρείται σημαντικός σταθμός στην απόκτηση της ομιλίας, κα βασίζεται στη σύνδεση του αισθητηριακού και κινητικού επιπέδου.

Το βρέφος παίζει με τα φωνητικά του όργανα και υποκινείται από τους φθόγγους που παράγει το ίδιο, τους επαναλαμβάνει, τους παραλλάζει και συνεχώς πλουτίζει την ποικιλία τους.

Με το τέλος του πρώτου εξαμήνου, καλύπτεται χρονικά το 1^ο στάδιο ανάπτυξης της ομιλίας. Στο επίπεδο αυτό είναι σημαντικό να παρέχονται και προσλαμβάνονται ακουστικά ερεθίσματα, ώστε να οξύνονται και εξασκούνται τα ακουστικά κέντρα του εγκεφάλου, με στόχο να πραγματοποιείται αργότερα η σωστή αναγνώριση και κατανόηση της ομιλίας των άλλων.

Δεύτερο στάδιο ομιλίας του παιδιού

Το δεύτερο στάδιο της ανάπτυξης της ομιλίας, αρχίζει μετά το 1^ο εξάμηνο, με πρώτο στοιχείο την πλήρη εγκατάσταση του ψελλίσματος της ομιλίας. Οδηγεί το παιδί στην απόκτηση ηχητικών συμβόλων.

Στον 6^ο-8^ο μήνα της ζωής το βρέφος πρωταρχικά συνδυάζει σύμφωνα με φωνήεντα, που τα επαναϊσχυροποιεί βάζοντας τα στο παιχνίδι του ψελλίσματος με το αισθητήριο-κινητικό κύκλωμα.

Η γλώσσα είναι ένα πολύ σπουδαίο μέσο για να γνωρίσουμε και να συμμεριστούμε τις εμπειρίες των παιδιών. Ιδιαίτερα για τα παιδιά με πρόβλημα όρασης είναι πολύ σπουδαιότερη. Όταν κάθε γονέας γίνεται ευτυχισμένος ακούγοντας τις πρώτες λέξεις του παιδιού του σκεφτείτε πόσο ευτυχισμένος γίνεται ένας γονέας παιδιού με πρόβλημα όρασης.

Η γλώσσα είναι κυρίαρχα απαραίτητη για τα παιδιά με έλλειψη όρασης. Τη χρησιμοποιούν για να γνωρίσουν τους ανθρώπους και το περιβάλλον. Αναμφισβήτητα απαιτείται περισσότερος χρόνος απ' ότι σε ένα βλέπον παιδί για να μάθουν να μιλούν.

Πολλοί γονείς παιδιών με πρόβλημα όρασης μας έχουν αναφέρει ότι τα παιδιά τους επαναλαμβάνουν αυτά που ακούν από τους ανθρώπους γύρω τους. Αυτό συνήθως γίνεται γιατί έτσι επικοινωνούν.

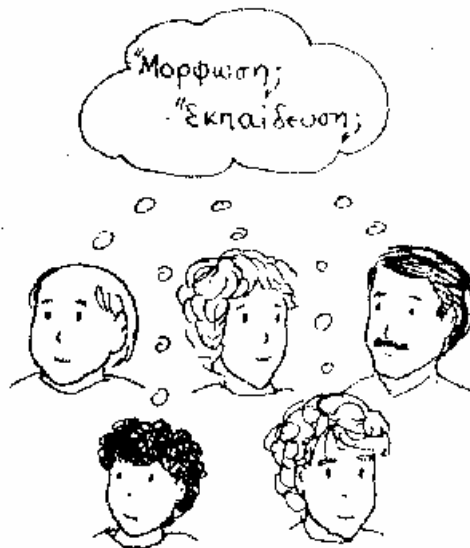
Δεν πρέπει να ξεχνούν οι γονείς πως το μη βλέπον παιδί δεν γνωρίζει για ποιο ακριβώς πράγμα μιλούν οι γύρω και δε μπορεί να καταλάβει τις έννοιες των λέξεων.

Τι μπορούν να κάνουν:

1. Να βοηθήσουν το παιδί να αντιληφθεί το σημείο από το οποίο έρχεται η φωνή. Το παιδί όταν είναι μωρό δεν βλέπει το πρόσωπο των γονιών ούτε τις κινήσεις των χειλιών. Πρέπει να παρακινούν το μωρό να τους αγγίζει στο πρόσωπο ή στα χείλη.

2. Να ενθαρρύνουν το παιδί να εξοικειώνεται με καινούργια πρόσωπα και να συγκεντρώνει την προσοχή του στην ομιλία τους.
3. Να μιλούν στο παιδί τους για κάθε τι που υπάρχει γύρω του μια και δεν τα βλέπει. Να ονομάζουν τα αντικείμενα που αγγίζει. Να το παρακινούν με τρόπο, ώστε να γίνεται περίεργο.
4. Να του δίνουν την ευκαιρία να έχει πολλές και διαφορετικές εμπειρίες. Αυτό μπορεί να γίνει παίρνοντας το μαζί τους για ψώνια, στους φίλους τους, στο πάρκο, στο χωριό, στο δάσος. Έτσι θα μάθει να σκέφτεται και να κατανοεί τη σημασία των πολλών λέξεων που ακούει.
5. Να κάνουν στο παιδί τους ερωτήσεις. Να του δίνουν το χρόνο να σκεφτεί και να τους απαντάει. Να αξιοποιούν αυτό που τους απαντά και να το προτρέπουν να τους πει περισσότερα.
6. Να ενθαρρύνουν το παιδί τους να κάνει ερωτήσεις για το περιβάλλον, τους ανθρώπους τα αντικείμενα, τα συναισθήματα.
7. Να παρακαλέσουν τους φίλους και τους συγγενείς τους να απευθύνονται απευθείας στο παιδί.
8. Να συμπεριφέρονται και να μιλούν στο παιδί με σεβασμό και ωριμότητα και όχι σαν να είναι ένα μωρό για πάντα.
9. Να μιλούν στο παιδί για τα συναισθήματα. Τα βλέποντα παιδιά μπορούν να δουν τα πρόσωπα των άλλων και να κατανοήσουν τα συναισθήματα. Το μη βλέπον παιδί χρειάζεται να το βιώσει με πολλούς τρόπους.
10. Να ενθαρρύνουν και να παρακινούν το παιδί τους μέσω της εξάσκησης αξιοποιώντας θέματα από την καθημερινή ζωή
11. Να προσπαθούν να ανακαλύπτουν και να ανταποκριθούν σ' αυτά που το παιδί τους θα ήθελε να τους πει.
12. Για να αποκτήσει πλούσιο λόγο, δομή και έκφραση να εφαρμόζουν την πολυαισθητηριακή αγωγή.

13. Η καθαρότητα και η σαφήνεια του λόγου τους θα αποτελεί εφόδιο και για καλή κοινωνική συμπεριφορά.
14. Να δίνουν στο παιδί ποικίλα ερεθίσματα και να το φέρνουν σε επαφή με άλλα παιδιά.
15. Σε περιβάλλον με πολλούς θορύβους, με υπομονή θα πρέπει να εξηγούν στο παιδί τα αντικείμενα και τα γεγονότα πριν από την έλευση ήχων και των θορύβων.
16. Σε νέους χώρους να περιγράφουν με καθαρότητα και σαφήνεια πως είναι και τι υπάρχει.
17. Να ακούν με προσοχή και ενδιαφέρον τις ερωτήσεις των παιδιών γιατί συχνά εκφράζουν τα αισθήματά τους.
18. Η κινητική αυτονομία και η πολυαισθητηριακή επαφή με το περιβάλλον, συντελεί στην θετική γλωσσική εξέλιξη.

4.2 Καθοριστικοί παράγοντες για την εκμάθηση σχολικών δεξιοτήτων του παιδιού με πρόβλημα όρασης

Οι περισσότεροι γονείς μιλάνε, βεβαίως, στα παιδιά τους, αλλά εκείνοι που το παιδί τους έχει κάποιο σοβαρό πρόβλημα όρασης οφείλουν να κατανοήσουν πόσο σημαντική είναι η ομιλία τους. Πολύ πριν το βρέφος είναι σε θέση να μιλήσει, οι γονείς πρέπει να κατονομάζουν τα αντικείμενα με τα οποία εκείνο έρχεται σε επαφή (όπως μπουκάλι, φλιτζάνι και παπούτσι) και να περιγράφουν απλές κινήσεις, όπως το πάνω και το κάτω. Τα σχόλια από τις εμπειρίες του παιδιού («Πηγαίνουμε στην κουζίνα, ακούς το πλυντήριο;») θα βοηθήσουν το παιδί να κατανοήσει σιγά σιγά τι συμβαίνει στο περιβάλλον του. Μερικοί γονείς στην αρχή ενδέχεται να δυσκολεύονται στο λεκτικό σχολιασμό, αλλά οι περισσότεροι σύντομα αποκτούν τη συνήθεια αυτή. Οι γονείς και οι υπεύθυνοι φύλαξης μπορούν να ενθαρρύνουν την επικοινωνία εκ μέρους του ίδιου του παιδιού αποκρινόμενοι στους ήχους εκείνου, να δείχνουν τη χαρά τους όταν το παιδί προσπαθεί να πει μια λέξη και να απολαμβάνουν τη «συνομιλία» μαζί του.

Το θέμα των ήχων που ακούγονται στο σπίτι απαιτεί προσεκτικό χειρισμό. Πολλοί γονείς, κατανοώντας την απομόνωση του βρέφους τους, το περιβάλλουν με το θόρυβο της τηλεόρασης, του ραδιοφώνου ή του κασετοφώνου. Κάτι τέτοιο ίσως έχει ως αποτέλεσμα τα βρέφη να μη δίνουν προσοχή στους φυσικούς ήχους του περιβάλλοντος τους κι έτσι να μην τους κατανοούν. Θα ήταν προτιμότερο το βρέφος να απολαμβάνει σύντομα χρονικά διαστήματα με τραγουδάκια από το κασετόφωνο ή προγράμματα τηλεόρασης με τραγούδια και μουσικούς ήχους, γεγονός που θα αποδεσμεύσει για λίγο τους γονείς.

Όταν το παιδί αρχίσει να μιλάει, οι γονείς πρέπει να του αφήνουν αρκετό χρόνο για να απαντήσει στις ερωτήσεις και στα λόγια τους, και να μην απαντούν πολύ γρήγορα οι ίδιοι στη θέση του. Ερωτήσεις που ζητούν απάντηση (όπως το «Ποιος είναι αυτός;» ή «Τι θόρυβος είναι αυτός;») ενθαρρύνουν το παιδί να πει μια φράση με νόημα. Παρόλο που του αρέσει να επαναλαμβάνει τις λέξεις και τις φράσεις που ακούει, είναι σημαντικό η γλωσσική εξέλιξη να συνδέεται με τις δικές του εμπειρίες, και η γλώσσα να συνδέεται με αντικείμενα που το ίδιο έχει εξερευνήσει.

- Η άσκηση της αφής και την «εν τω βάθει» αισθητικότητα
- Η αυξημένη συγκέντρωση προσοχής
- Η προσανατολιστική ικανότητα
- Η ικανότητα μνήμης

Στα παιδιά με μερική όραση χρειάζεται να γίνει αξιολόγηση του ποσοστού όρασης και να ερευνηθεί η δυνατότητα μάθησης του συστήματος Μπρέιλ και βλεπόντων. Αυτό μπορεί να γίνει σε συνεργασία με έναν παιδοφθαλμίατρο, εργοθεραπευτή και ειδικό παιδαγωγό. Η ψυχολογική υποστήριξη επίσης του παιδιού με μερική όραση, είναι απαραίτητη, μια και το παιδί πρέπει να συνειδητοποιήσει τις ικανότητές του, αλλά και τις αδυναμίες του. Υπήρξαν περιπτώσεις παιδιών με μερική όραση που δεν θεωρούσαν τον εαυτό τους ούτε βλέποντες αλλά ούτε και τυφλούς.

Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να είναι υπερκινητικά, να έχουν συνεχείς τάσεις αναζήτησής, να έχουν διάσπαση προσοχής, να είναι ευερέθιστα και να παρουσιάζουν μαθησιακές δυσκολίες.

4.3 Η συμβολή των γονέων στην πρόσληψη των ερεθισμάτων και την δραστηριοποίηση του παιδιού

Όταν έρθει η ώρα να αποφασίσουν οι γονείς για την εκπαίδευση του παιδιού θα πρέπει να θυμούνται:

- § Να συζητούν τις σκέψεις τους και τους προβληματισμούς τους με ειδικούς επιστήμονες που γνωρίζουν κάθε τι που αφορά την αγωγή παιδιών με προβλήματα όρασης (παιδοοφθαλμίατρο, αναπτυξιολόγο, εργοθεραπευτή, φυσιοθεραπευτή, νηπιαγωγό, ειδικό παιδαγωγό, ψυχολόγο)
- § Δεν πρέπει να αγωνιούν αν το παιδί κρίθηκε απαραίτητο να μάθει την ειδική γραφή και ανάγνωση για τυφλά παιδιά. Είναι βέβαιο πως όλες οι πληροφορίες που είναι απαραίτητες θα δίνονται από τα δάχτυλα.
- § Έχοντας υπόψη τους τα παραπάνω θα μπορέσουν να αντιληφθούν, πόσο σημαντική είναι η πρόωμη εκπαίδευση του παιδιού.
- § Δεν πρέπει να λυπούνται επειδή το παιδί τους μαθαίνει την ανάγνωση και την γραφή Μπρέιλ. Με τη σύγχρονη τεχνολογία πολλά είναι δυνατά. Ακόμη και η σχετική μάθηση της γραφής των βλεπόντων.
- § Πώς θα δώσουμε την ευκαιρία σε ένα παιδί με πρόβλημα όρασης για ισότιμη εκπαίδευση στο γενικό νηπιαγωγείο και στο δημοτικό σχολείο.

Παρακολουθώντας ένα παιδί στο σχολείο βλεπόντων της γειτονιάς, ασφαλώς και θα προκύψουν πολλά ερωτήματα και προβληματισμοί από

μέρους των συμμαθητών, των εκπαιδευτικών ή των γονέων. Ορισμένα από αυτά μπορεί να είναι.

Συχνά οι γονείς των παιδιών με πρόβλημα όρασης, όταν πλησιάζει η σχολική ηλικία αναρωτιούνται με αγωνία:

Χρειάζεται να μάθω τη γραφή Μπρέιλ;

Είναι ένας προβληματισμός που τον έχουν όλοι οι γονείς. Σίγουρα θα βοηθούσε σημαντικά το παιδί, εάν μπορούσαν οι γονείς να το υποστηρίξουν. Η μάθηση της γραφής και της ανάγνωσης Μπρέιλ για τους βλέποντες είναι εύκολη, μια και γίνεται περισσότερο οπτικά, παρά απτικά. Στην πρώτη τάξη δημοτικού, μπορούν να μαθαίνουν μαζί με το παιδί τους.

Ωστόσο, ας μην περιμένουν το παιδί τους να πάει πρώτη τάξη. Μπορούν να βοηθήσουν σημαντικά, αν εξασκηθούν μαζί με το παιδί τους σε ασκήσεις πρόμπρέιλ, που έχουν σχέση με:

- § Απτική εκπαίδευση
- § Ικανότητα αντίχνευσης
- § Ικανότητα εξερεύνησης
- § Ικανότητα εντόπισης
- § Προσανατολιστική ικανότητα
- § Ικανότητα μνήμης
- § Ικανότητα συσχέτισης

Ένας ειδικός εργοθεραπευτής ή ειδικός παιδαγωγός, μπορεί να τους δώσει σημαντικές πληροφορίες και οδηγίες για τον τρόπο προσέγγισης και εφαρμογής ειδικών τεχνικών εκπαίδευσης στο παιδί.

Πριν το παιδί αρχίσει να διδάσκεται ανάγνωση και γραφή είναι απαραίτητο να αναπτύξει καλά τις δεξιότητες διάκρισης και ικανότητα να μετακινεί τα δάχτυλα του επιπέδεια. Βαρύτητα επίσης θα πρέπει να δοθεί και στην ικανότητα των χεριών να εξερευνούν και να ελέγχουν το χώρο κατανοώντας κάποια όρια.

Για τα βλέποντα παιδιά η αναγνώριση και η γραφή είναι μια διαδικασία που την παρακολουθούν από μικρή ηλικία. Βλέπουν τους γονείς να γράφουν ή να διαβάζουν, βλέπουν φωτεινές επιγραφές, εφημερίδες, καθώς περπατούν ή διαβάζουν. Το σπουδαιότερο είναι ότι έχουν την ευκαιρία να δουν στα βιβλία τους τις τυπωμένες λέξεις. Σταδιακά αρχίζουν να αντιλαμβάνονται πως κάθε πρόσωπο, αντικείμενο, ή ενέργεια έχουν ονόματα που μπορεί να γραφτεί.

Για το μη βλέπον παιδί η γνώση και πληροφορία των παραπάνω δεν είναι αυτονόητη και δεδομένη. Χρειάζεται οι γονείς να δώσουν ερεθίσματα για να οικοδομηθεί η αντίληψη και η γνώση αυτού του αντικειμένου.

Για να βοηθήσουν το παιδί ας λάβουν υπόψη τα παρακάτω:

- § Να γράψουν στη μορφή Μπρέιλ ονόματα επίπλων (καρέκλα, γραφείο, πόρτα...) και να τα κολλήσουν σε κατάλληλο σημείο. Το παιδί έτσι θα έχει την ευκαιρία να εξερευνά και ευαισθητοποιείται στις κουκίδες-στίγματα και στο σύνολο της λέξης. Ακόμη θα κατανοήσει την ύπαρξη της λέξης Μπρέιλ και την κατάλληλη αντιστοίχιση.
- § Στα αγαπημένα του βιβλία που του διαβάζουν μπορούν να κολλήσουν μικρές προτάσεις στη γραφή Μπρέιλ. Έτσι όταν διαβάζουν στο παιδί το βιβλίο, τα δάχτυλά του παιδιού μπορούν να ακολουθούν τις σειρές μπρέιλ. Με τα παραπάνω ενδεικτικά παραδείγματα το παιδί μπορεί να αντιληφθεί πως

εκτός από τον προφορικό λόγο υπάρχει και ο γραπτός και πως μπορεί να τον συναντήσει στην καθημερινή του ζωή.

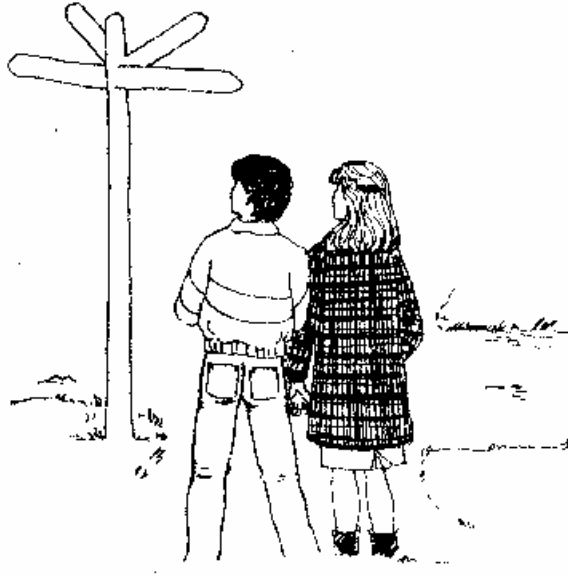
- § Με την ειδική μηχανή γραφής Μπρέιλ και σε ειδικό χαρτί, οι γονείς μπορούν να παρακινήσουν το παιδί να εξασκηθεί στη θέση των στιγμάτων στο εξάστιγμα. Αρχικά να του γράψουν 5 γραμμές με στίγματα, στη σειρά και με απόσταση μεταξύ τους και κατόπιν να ζητήσουν από το παιδί τους να ανιχνεύσει τις σειρές αργά και προσεκτικά με τις άκρες των δακτύλων.
- § Να γράψουν μια σειρά από εξάστιγμα, με κενό μεταξύ τους 2 διαστήματα και να ζητήσουν από το παιδί να ανιχνεύσει αργά σταματώντας και αναφέροντας κάθε φορά που συναντά ένα εξάστιγμα.
- § Μπορούν επίσης να γράψουν μια σειρά και α αφαιρέσουν σταδιακά κάποια στίγματα. Στην αρχή να αφαιρέσουν από την άκρη και στη συνέχεια από το μέσον. Κατόπιν να ζητήσουν από το παιδί να ελέγξει ποιο στίγμα αφαιρέθηκε.
- § Ν εξηγήσουν στο παιδί την αριθμητική ή ονομασία των στιγμάτων (1^ο, 2^ο, 3^ο).

Όταν το παιδί έχει για πρώτη φορά εμπειρία με το σύστημα Μπρέιλ, είναι απαραίτητο να αποκτήσει τις παρακάτω συνήθειες:

1. Καλή στάση σώματος και καλή θέση καθισμάτων.
2. Καλή κίνηση και μετακίνηση χεριών.
3. Σωστή θέση των δακτύλων
4. Απαλό άγγιγμα με τις άκρες των δακτύλων.

Τι πρέπει να θυμούνται:

- § Το παιδί να κάθεται με ίσια την πλάτη και να μην γέρνει στο πλάι. Το γραφείο και τα υλικά Μπρέιλ να βρίσκονται στο κατάλληλο ύψος ώστε να μπορεί να έχει σωστό έλεγχο και εργασία και να μην κουράζεται. Τα πέλματα των ποδιών επίσης να ακουμπούν στο πάτωμα σε όλη την επιφάνεια.
- § Να ελέγχουν τα άνω άκρα και τα δάχτυλα των χεριών. Τα δάχτυλα χρειάζεται να είναι ελαφρώς λυγισμένα και ο καρπός ελαφρώς ανυψωμένος. Να μην του επιτρέπουν να «ξαπλώνει» τον καρπό πάνω στο βιβλίο, γιατί έτσι αργεί, χάνει τον έλεγχο ή διασπάται η προσοχή του.
- § Εάν τα δάχτυλα των χεριών είναι άκαμπτα, να ζητήσουν από τον ειδικό παιδαγωγό ή εργοθεραπευτή να τους δώσει ασκήσεις για την εξάσκηση της λεπτής κινητικότητας, επιτηδειότητας και επιδεξιότητας.
- § Να σιγουρευτούν πως το παιδί χρησιμοποιεί και τα δύο του χέρι. Επιπλέον, αρχικά χρειάζεται να χρησιμοποιεί όλα τα δάχτυλα και όχι μόνο τα του κάθε χεριού.
- § Να το ενθαρρύνουν να «περπατά» πάνω στις σειρές μπρέιλ κατά μήκος, να κατανοεί το μήκος, την απόσταση, την αρχή, το τέλος και γενικά να ανακαλύπτει κάθε τι που υπάρχει στο χαρτί.
- § Η αύξηση του χρόνου εργασίας, θα βοηθήσει το παιδί να κατακτά γνώσει και να γοητεύεται από τις καινούργιες γνώσεις και εμπειρίες του.

4.3.1 Η έγκαιρη δραστηριοποίηση του παιδιού σας

Συχνά οι γονείς σκέπτονται πως το παιδί τους μεγαλώνοντας θα μάθει και θα αναπληρώσει τις ελλείψεις του.

Αυτό δεν είναι αλήθεια. Η επανάπαυση και ο εφησυχασμός, μπορεί να αποβεί ολέθριος για το μέλλον του. Η έγκαιρη και πρώιμη παρέμβαση θα δώσει την ευκαιρία στο παιδί για μάθηση.

Θα πρέπει εσείς να “φέρετε” τον κόσμο κοντά στο παιδί σας και όχι να περιμένετε το αντίθετο. Μεγαλώνοντας το παιδί σας θα μπορεί να κάνει επιλογές.

Είναι σημαντικό να γνωρίζετε πως για το κάθε παιδί βλέπον και μη, στα τρία πρώτα χρόνια της ζωής του, οι γονείς είναι τα πιο σημαντικά πρόσωπα. Το πρώτο περιβάλλον του παιδιού, δηλαδή σπίτι - οικογένεια, συμβάλλει στην ανάπτυξη των αντιληπτικών ικανοτήτων και στην κατοπινή του εξέλιξη.

Οι καλές σχέσεις του παιδιού με τη μητέρα, τον πατέρα, τ’

αδέλφια, το βοηθούν να αισθάνεται αυτοπεποίθηση και διάθεση για συμμετοχή στην καθημερινή ζωή. Σε ένα υγιές οικογενειακό περιβάλλον το παιδί αισθάνεται ότι ανήκει κάπου και ότι πρέπει να διαδραματίσει ένα ρόλο.

Τα διάφορα ερεθίσματα που του παρέχουν η όραση (όταν υπάρχει), η ακοή, η αφή, η κίνηση, βοηθούν το παιδί να γνωρίσει τα αντικείμενα, τον εαυτό του, το σώμα του, τις ικανότητές του.

Το ενδιαφέρον που δείχνουν οι γονείς και τα αδέλφια, αποτελεί ισχυρό κίνητρο για εξερεύνηση του περιβάλλοντος και για δραστηριοποίηση του παιδιού.

Παίζοντας με συγγενικά και φιλικά πρόσωπα μαθαίνει να επικοινωνεί με διαφορετικά πρόσωπα και να μην δημιουργεί σχέσεις εξάρτησης.

Ενθαρρύνοντας το παιδί να παίζει μόνο του, το βοηθάτε να γίνει ανεξάρτητο και ικανό για δράση και εξερεύνηση.

Η ικανότητα κάθε παιδιού για μάθηση ή το δυναμικό του, δεν είναι προκαθορισμένα. Αν το περιβάλλον του είναι δραστήριο και δίνει τα κατάλληλα ερεθίσματα στο παιδί, η ικανότητα ή το δυναμικό του εξελίσσονται πολύπλευρα.

Ένα οικογενειακό περιβάλλον με ζεστασιά, οργάνωση, δομή και πειθαρχία, βοηθά κάθε παιδί να μαθαίνει και να κατακτά βήμα-βήμα τη ζωή.

Παρακινείστε το παιδί σας να εξερευνά και να ανιχνεύει, ώστε να ανακαλύπτει τι υπάρχει γύρω του, αλλά και να αναπληρώνει την έλλειψη οπτικής εικόνας.

4.3.2 Η ποιότητα των ερεθισμάτων-πρόσληψη-τεχνική

Ανήσυχοι άλλοτε οι γονείς ρωτούν:

Γιατί τι παιδί μου παίζει τόσο λίγο με τα παιχνίδια;

Έως ότου το παιδί ανακαλύψει τι είναι ένα παιχνίδι και πως χρησιμοποιείται, δεν θα δείχνει διάθεση να το παίζει. Σε ένα βλέπον παιδί, δίνουμε παιχνίδια με ευχάριστα και εντυπωσιακά χρώματα. Αυτό δεν έχει και τόση αξία για ένα παιδί με έλλειψη όρασης. Θα πρέπει να σκεπτόμαστε πως θα μπορούσαμε να προσελκύσουμε το ενδιαφέρον ενός παιδιού με π.ο. και να διαλέξουμε ανάλογα παιχνίδια. Υπάρχουν παιχνίδια ηχητικά, παιχνίδια με φωνές ζώων, κουρδιστά, μουσικά, δημιουργικά, παιχνίδια που μπορούμε μόνοι μας να φτιάξουμε και να επινοήσουμε.

Ο τρόπος με τον οποίο θα δώσουμε το παιχνίδι στο παιδί, η στιγμή την οποία θα διαλέξουμε, ο χρόνος που θα του αφιερώσουμε, η διαδικασία και η τεχνική προσέγγισης, η ευχάριστη διάθεσή μας και ο χώρος είναι παράγοντες από τους οποίους θα εξαρτηθεί κατά πόσο θα γοητευτεί το παιδί παίζοντας.

Πρέπει να ξέρουμε ότι:

- Ø Το μικρό παιδί μαθαίνει μέσα από το παιχνίδι, μέσα από τις εμπειρίες που του παρέχει το οικογενειακό περιβάλλον.
- Ø Μαθαίνει μέσα από την ερμηνεία που δίνει στις εμπειρίες του.
- Ø Μαθαίνει από τους χειρισμούς και τους πειραματισμούς του.
- Ø Μαθαίνει μέσα από την επανάληψη και την εξάσκηση, μέχρι να κατακτήσει μια δεξιότητα.

Είναι καθήκον να προωθούμε συνειδητά έναν τρόπο ζωής που να περιέχει κίνητρα για απόκτηση δημιουργικών ικανοτήτων.

Να γίνονται αλλαγές στον τρόπο ζωής σας με σκοπό όχι μόνο να εξυπηρετηθεί το παιδί, αλλά όλη η οικογένεια.

Τα μικρά συμβάντα της καθημερινής ζωής, αποτελούν θεμέλια για το κτίσιμο της μελλοντικής ζωής του παιδιού σας.

Να δίνονται ευκαιρίες στο παιδί μέσα από το παιχνίδι να αντιλαμβάνεται τον κόσμο, να καλλιεργεί την ευαισθησία, να κατανοεί τη συμπεριφορά των άλλων ανθρώπων, έτσι ώστε μεγαλώνοντας να “βλέπει” τον κόσμο ρεαλιστικά και ανώδυνα.

Να υποστηρίζεται το παιδί μέσα από τις αντιξοότητες να περάσει τους φόβους του, και να μπορεί να ξεπερνά τις δυσκολίες.

Οι γονείς είναι καλά να παίζουν με το παιδί τους, και να το καθοδηγούν στην αυριανή ανεξαρτησία, στην ωριμότητα και στη σωστή κατεύθυνση της ίδιας του της ζωής.

Όταν οι γονείς διαλέγουν ένα παιχνίδι για το παιδί τους, πρέπει να έχουν υπόψη τους τα παρακάτω:

- Ø Να είναι άθραυστο.
- Ø Να μην είναι μυτερό.
- Ø Να έχει ευχάριστη αφή.
- Ø Να έχει έντονα χρώματα εάν το παιδί σας έχει μειωμένη όραση.
- Ø Να προτιμώνται τα ηχητικά παιχνίδια.
- Ø Να προτιμώνται τα συναρμολογούμενα.
- Ø Να ταιριάζουν με την πνευματική ηλικία του παιδιού.
- Ø Να επιλέγουν παιχνίδια που κινητοποιούν τις αισθήσεις του παιδιού.

4.4 Ο ρόλος των γονέων και των εκπαιδευτικών στη μάθηση κ' την εκπαίδευση των παιδιών με προβλήματα όρασης

Ένα παιδί με πρόβλημα όρασης παρακολουθεί στην τάξη στο ως ισότιμο μέλος ενός ολοκληρωμένου Προγράμματος Σπουδών. Είναι πολύ σημαντικό για το συμμαθητή ή τη συμμαθήτριά σου με πρόβλημα όρασης να βρίσκεται κοντά στο σπίτι του, με τους γονείς του, τα αδέρφια του, του φίλους το ή στο σχολείο που εκείνος θα επιλέξει. Είναι σημαντικό να έχει πλούσιες εμπειρίες όπως και εσύ. Αναμφισβήτητα θα συναντήσει δυσκολίες όμως ποιος είναι εκείνος που μπορεί να καθορίσει ή να αποφασίσει για τις επιλογές ενός παιδιού; Ποιος μπορεί να του στερήσει τον αγώνα για ζωή, το δικαίωμα στη χαρά, την ευκαιρία για μάθηση, η την πρόκληση στην πάλη;

Τα παιδιά με πρόβλημα όρασης σκέφτονται όπως και εσύ. Κινούνται με προσοχή μια και δεν ελέγχουν το χώρο με τα μάτια. Διδάσκονται το ειδικό σύστημα γραφής κα ανάγνωσης Μπρέιλ. Γίνε φίκος του και θα γνωρίσεις πολύ περισσότερα.

Να αισθάνεται άνετα, μια και οι λέξεις αυτές αναφέρονται στο λεξιλόγιο της καθημερινής ζωής. Άλλωστε και το ίδιο το παιδί με πρόβλημα όρασης τις αναφέρει. Ωστόσο, σε κάθε τι που αναφέρεται στο χώρο πρέπει να είμαστε σαφείς και να δίνουμε πληροφορίες συγκεκριμένες

Όπως π.χ. είναι ευγενικό και σημαντικό να απευθυνόμαστε στο ίδιο το παιδί με πρόβλημα όρασης για θέματα που το αφορούν. Να του λέμε το όνομά τους. Να μην σιγοψιθυρίζουμε μια και η ακοή του είναι αυξημένη. Να μην απομακρυνόμαστε από συντροφιά χωρίς να χαιρετήσουμε, αναφέροντας συγχρόνως και το όνομά τους, επειδή οι φωνές δεν ξεχωρίζουν εύκολα στο πλήθος και στους πολλούς θορύβους.

Θα πρέπει να γνωρίζουμε πως όταν γράφουμε κάτι στον πίνακα, να το λεμε συγχρόνως και δυνατά. Αυτό βοηθά όλα τα παιδιά στην τάξη. Ακόμη μπορεί ο διπλανός του να του διαβάζει χαμηλόφωνα. Αν το παιδί με πρόβλημα όρασης είναι αμβλύωπας πρέπει να κάθεται κοντά στον πίνακα.

Αναμφισβήτητα όχι. Το παιδί με πρόβλημα όρασης είναι απαραίτητο για λόγους συναισθηματικούς, κοινωνικούς, αλλά και για φυσική εξάσκηση να ακολουθεί την τάξη. Είναι σημαντικό να διοχετεύει την κινησιακή του δραστηριότητα και να ψυχαγωγείται. Μην του δημιουργείται την αίσθηση του οίκτου. Να θυμάστε πάντα ότι η αγάπη, η φιλία, η συντροφικότητα, η υποστήριξη, είναι εκείνα που φέρνουν κοντά τους ανθρώπους και τους γεμίζουν σιγουριά και αυτοπεποίθηση για τη ζωή.

Το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα άρχισε να αναγνωρίζεται η

σημασία της συμμετοχής των γονέων στην εκπαίδευση των παιδιών τους. Ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, οι γονείς ανέλαβαν την ευθύνη να επιλέξουν και να κατευθύνουν την εκπαίδευση των παιδιών τους, εφόσον βέβαια υπάρχει η δυνατότητα επιλογής. Οι εκπαιδευτικοί από τη μεριά τους έχουν ευθύνη στην ενημέρωση των γονέων για τις δυνατότητες που υπάρχουν, ώστε να τεκμηριώνουν τις αποφάσεις των τελευταίων.

Μια τέτοια ενημέρωση μπορεί να γίνει και από έναν περιοδεύοντα εκπαιδευτικό πριν από την έναρξη των σχολικών χρόνων, η υιοθέτηση του ρόλου του οποίου προβλέπεται στην ελληνική νομοθεσία, αλλά δεν εφαρμόζεται στην πράξη (Κουτάντος, 1999α). Ανάμεσα στα καθήκοντα αυτού του εκπαιδευτικού, είναι και η ενημέρωση των γονέων παιδιών με μειωμένη όραση για τα προσχολικά πλαίσια τα οποία είναι διαθέσιμα για τα παιδιά τους. Είναι σημαντικό εκπαιδευτικοί και γονείς να έχουν άποψη για ένα εξερευνητικό και κατάλληλο μαθησιακό προσχολικό και σχολικό περιβάλλον για τους μαθητές.

Υπάρχουν διάφοροι τύποι εκπαιδευτικών πλαισίων για παιδιά με μειωμένη όραση, όπως τα ειδικά σχολεία τα οποία έχουν ένα προσχολικό τμήμα για παιδιά με μειωμένη όραση, τα γενικά νηπιαγωγεία, τα εθελοντικά τμήματα και τα διάφορα παιδικά κέντρα (Charman, 1978. Dawkins, 1991). Στην Ελλάδα υπάρχουν τμήματα για παιδιά προσχολικής ηλικίας με μειωμένη όραση κυρίως στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Πρόσφατα και στην περιφέρεια άρχισαν να αναπτύσσονται τέτοια τμήματα αλλά ετεροχρονισμένα σε σχέση με τις διεθνείς εξελίξεις και πρακτικές. Ενώ δηλαδή στο διεθνή χώρο τα ειδικά σχολεία παντός τύπου κλείνουν ή ενσωματώνονται μέσα στο χώρο των γενικών σχολείων, στην Ελλάδα ακόμα στηρίζονται αρκετά τα ειδικά σχολεία, τα οποία έχομε αντιγράψει με καθυστέρηση κάποιων χρόνων πάλι απ' τις διεθνείς εκπαιδευτικές πρακτικές.

Είναι όμως ενθαρρυντικό ότι άρχισαν να προωθούνται προγράμματα για την προσχολική ενσωμάτωση των παιδιών με μειωμένη όραση στη χώρα μας. Σε μια πρωτοβουλία των γονέων των ίδιων των παιδιών, και ενώ αρχικά η πολιτεία αγνοούσε, ή εθελοτυφλούσε, την ύπαρξη αυτών των παιδιών (Κουτάντος, 1999α), τώρα, σε συνεργασία με τις κατά τόπου εκπαιδευτικές αρχές και τη γραμματεία Ειδικής Αγωγής του ΥΠΕΠΘ, προωθείται η προσχολική και σχολική ένταξη και συνεκπαίδευση κάποιων παιδιών με μειωμένη όραση σε τέσσερις νομούς ενός γεωγραφικού διαμερίσματος της χώρας μας. Μετά από προσπάθειες τουλάχιστον έξι ετών, το σχολικό έτος 2003-2004 έχουν δημιουργηθεί μερικά τέτοια τμήματα ένταξης για παιδιά με μειωμένη όραση στη χώρα μας.

Αυτές οι προσπάθειες για μια εκπαιδευτική παρέμβαση συνεκπαίδευσης, δεν είναι χωρίς προβλήματα. Όμως η έρευνα δείχνει ότι αξίζει να εφαρμόσομε ένα πρόγραμμα εκπαιδευτικής ενσωμάτωσης και συνεκπαίδευσης για το καλό όλων των παιδιών. Αυτά τα προσχολικά προγράμματα βοηθούν την ανάπτυξη των νηπίων με μειωμένη όραση, ώστε να προωθηθούν πολλά απ' αυτά τον πρώτο χρόνο της σχολικής τους φοίτησης, σε ρυθμούς παρόμοιους με όλα τα παιδιά (MacDonagh, 1996). Εκεί:

Ένας παιδικός σταθμός ή ένα νηπιαγωγείο χρειάζονται να παρέχουν ένα πλούσιο περιβάλλον, το οποίο εμπλουτίζει τη μαθησιακή διαδικασία και ανάπτυξη και δίνει στο παιδί με μειωμένη όραση τη χαρά και την ικανοποίηση ότι είναι μέλος μιας ομάδας (Ellis & Frankenberg, 1991: 2).

Ανάμεσα σε άλλες βασικές δεξιότητες και ικανότητες τις οποίες χρειάζεται να βελτιώσει ένα προσχολικό πλαίσιο για παιδιά με μειωμένη όραση, είναι:

§ Η κινητικότητα και ο προσανατολισμός (Κουτάντος, 1999β).

- § Η επικοινωνία.
- § Η αυτοεξυπηρέτηση.
- § Η σωματική ανεξαρτησία.
- § Οι συγκεκριμένες διδακτικές προσεγγίσεις και τα υλικά που χρειάζονται (Charman, 1978).
- § Η βιωματική μάθηση μέσα από τη χρήση ποικίλων οπτικών, ηχητικών, οσφρητικών, οπτικών και κιναισθητικών ερεθισμάτων. Για παράδειγμα στα μαθηματικά αριθμούν ανεβαίνοντας τα σκαλοπάτια σε πραγματικές σκάλες. Αργότερα στο δημοτικό μπορούν να κάνουν πράξεις πρόσθεσης και αφαίρεσης ανεβαίνοντας και κατεβαίνοντας σκαλοπάτια πάντα σε πραγματικές σκάλες.

Οι Harrison και Crow (1993) συστήνουν ένα λεπτομερή οδηγό στο τι να προσέξουμε επιλέγοντας ένα τέτοιο νηπιαγωγείο:

- § Έμπειρους, φιλικούς εκπαιδευτικούς με ευαισθησία και ρεαλιστικές προσδοκίες για τη συμπεριφορά των παιδιών.
- § Εκπαιδευτικούς οι οποίοι βλέπουν τους γονείς ως μέλη της ομάδας της εκπαιδευτικής παρέμβασης.
- § Δημιουργικότητα και ελαστικότητα στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα.

Επιλέγοντας ένα προσχολικό πλαίσιο για ένα παιδί με μειωμένη όραση, ο κύριος παράγοντας για τον οποίο πρέπει να είναι ενήμερος ένας εκπαιδευτικός είναι το παιδί. Η συνεργασία με την οικογένεια είναι απαραίτητη. Ιδιαίτερα για παιδιά με μειωμένη όραση προσχολικής ηλικίας, μια τέτοια επαφή με την οικογένεια του παιδιού είναι επιτακτική (Hull & Ross, 1979).

Η γνώση για την πρόωμη ανάπτυξη του παιδιού επιτρέπει στους εκπαιδευτικούς να είναι σε επαφή με τις αρχές και την πράξη για μια αποτελεσματική εκπαιδευτική παρέμβαση, πριν ακόμα πάει το παιδί σ' ένα νηπιαγωγείο. Έτσι μπορούν να βοηθήσουν τους γονείς να

συζητήσουν και να ξεπεράσουν ενδεχόμενα αρνητικά συναισθήματα, έλλειψη γνώσης σχετικά με το παιδί τους, το οποίο έχει κάποιες ιδιαίτερες ανάγκες αλλά και την έλλειψη σε πολλές περιπτώσεις κοινωνικής και εκπαιδευτικής παρέμβασης (Koutantos, 1998, Κουτάντος, 1999α).

Ακόμα μπορούν να βοηθήσουν τους γονείς να συνειδητοποιήσουν ότι μια ενδεχόμενη υπερπροστασία όχι μόνο δεν βοηθάει το παιδί τους, αλλά το κρατάει μακριά απ' την αυτενέργεια και την πρωτοβουλία. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν να συμβουλέψουν τους γονείς:

§ Πώς να οργανώσουν το φυσικό περιβάλλον στο σπίτι.

§ Πώς να δώσουν περισσότερο χρόνο και εμπειρίες στα παιδιά για την ανάπτυξη της γλώσσας και της κοινωνικότητας, καθώς οι ίδιοι και τα αδέρφια είναι οι πρώτοι άνθρωποι με τους οποίους τα βρέφη έρχονται σε επαφή.

Ιδιαίτερα δυναμική είναι η σχέση ανάμεσα στις μητέρες και τα βρέφη, η οποία μπορεί να επηρεαστεί αρνητικά από πολλούς παράγοντες (Κουτάντος, 1999γ). Η Dorn (1993) τονίζει ότι συχνά οι μητέρες, οι οποίες έχουν βρέφη με μειωμένη όραση, διαφέρουν ως προς την ευαισθησία την οποία δείχνουν στα σήματα επικοινωνίας, τα οποία τους στέλνουν τα βρέφη τους. Έτσι, ίσως διαφέρουν στη συναισθηματική τους συμμετοχή και ανταπόκριση προς τα παιδιά. Στην έρευνά της, οι γονείς, στο άκουσμα ότι τα παιδιά τους έχουν κάποιο οπτικό πρόβλημα, αντιδρούσαν με παραίτηση, θυμό, ενοχή ή και πανικό, αντιδράσεις οι οποίες ίσως τους οδηγούσαν σε θλίψη, κατάθλιψη, ενοχή ή και στην άρνηση του παιδιού. Η Stone (1997) προσθέτει ότι συχνά τα βρέφη με μειωμένη όραση μένουν ακίνητα και ήσυχα, όταν τα πλησιάζουν οι μητέρες τους, στην προσπάθεια τους να συγκεντρωθούν να τις ακούσουν. Αν οι μητέρες δεν το ξέρουν, μπορεί να εκλαμβάνουν την ηρεμία του βρέφους τους ως αδιαφορία προς το

πρόσωπο τους, η οποία ίσως τελικά επηρεάσει αρνητικά τη σχέση τους.

Οι γονείς πρέπει να ενημερωθούν ότι η έλλειψη επαφής με τα μάτια πρέπει να αντικατασταθεί με σωματική επαφή, ώστε να ενθαρρύνουν τα βρέφη με μειωμένη όραση να επικοινωνήσουν και να αναπτύξουν την αυτό-εικόνα τους. Χρειάζεται να ενθαρρύνουν τα παιδιά τους να ανακαλύψουν τον κόσμο γύρω τους, χρησιμοποιώντας όλες τις αισθήσεις τη γεύση, την αφή, την ακοή, την όσφρηση και την υπολειπόμενη όραση (RNIB, 1992). Πρέπει να γνωρίζουν ότι χρειάζεται περισσότερος χρόνος, όταν τα βρέφη αρχίζουν να «περπατούν με τα τέσσερα», αλλά και όταν τα κρατούν στην αγκαλιά τους (Barraga, 1983).

Ένα οπτικό πρόβλημα δεν οδηγεί άμεσα σε μια κινητική αδυναμία των παιδιών αυτών. Όμως το οπτικό πρόβλημα μειώνει τα κίνητρα και την παρακίνηση των παιδιών (π.χ. η θέα ενός παιχνιδιού) να εξερευνήσουν το περιβάλλον. Η μειωμένη όραση ίσως επίσης δημιουργεί μια ανασφάλεια και ένα φόβο στα παιδιά στην εξερεύνηση του περιβάλλοντος τους, ιδιαίτερα αν δεν έχουν τη γνώση για το σώμα τους, το μέγεθος του, τις δυνατότητες και τις λειτουργίες του. Αυτές οι αρνητικές επιρροές, μπορούν να μειωθούν με μασάζ κατά τη διάρκεια του μπάνιου, το κολύμπι αλλά και καθημερινές δραστηριότητες όπως το ντύσιμο, που βοηθούν στην αυτογνωσία του σώματος. Ένας τρόπος για να ενθαρρύνουν οι γονείς το περπάτημα είναι να τοποθετήσουν ελκυστικά, οπτικά, ακουστικά και στην όσφρηση, παιχνίδια μπροστά στα παιδιά.

Σ' αυτή την περίπτωση τα αντικείμενα στο σπίτι πρέπει να μένουν όσο γίνεται πιο σταθερά και οργανωμένα, ώστε να μην αποδιοργανώνεται ο «νοητικός χάρτης» των διαστημικών σχέσεων τις οποίες έχει το παιδί για το χώρο και τα αντικείμενα μέσα στο σπίτι (Tobin, 1980· Stone, 1997).

Όπως η ανάπτυξη της αυτογνωσίας του σώματος, έτσι και η ανάπτυξη της γλώσσας δεν είναι απλά θέμα διδασκαλίας. Δεν είναι απλά ένα θέμα διδασκαλίας των λέξεων, αλλά παροχής εμπειριών και ερεθισμάτων που απαιτούν τη χρήση του λόγου (Ferguson & Buultsens, 1995). Έτσι ο Tobin (1980) συνεχίζει ότι οι γονείς πρέπει να βεβαιωθούν ότι το λεξιλόγιο των παιδιών τους σχετίζεται με το άμεσο περιβάλλον τους, έτσι ώστε η σχέση λέξης και αντικειμένου να γίνεται αντιληπτή. Οι γονείς μπορούν να σχολιάζουν τα αντικείμενα τα οποία συναντά το παιδί, να ανταποκρίνονται στα φωνήματα του παιδιού ελέγχοντας τους γύρω θορύβους (background noise), αλλά και δίνοντας στο παιδί χρόνο να απαντήσει στις ερωτήσεις.

Πριν το παιδί αρχίσει να παρακολουθεί το πρόγραμμα ενός προσχολικού πλαισίου, ένας νηπιαγωγός/εκπαιδευτικός ειδικής αγωγής μπορεί να παρέχει εκπαίδευση στο προσωπικό. Είναι απαραίτητο το προσωπικό ενός νηπιαγωγείου να γνωρίζει ορισμένα στοιχεία για μια εποικοδομητική διδασκαλία ενός παιδιού με μειωμένη όραση όπως:

- § Να δίνουν στο παιδί την ευκαιρία να κινείται ανεξάρτητα.
- § Να κάνουν λιγότερες ερωτήσεις και να δίνουν περισσότερες απαντήσεις στο παιδί.
- § Οι ίδιοι να είναι σταθεροί και συνεπείς στο πρόγραμμα.
- § Να μάθουν το παιδί να χρησιμοποιεί την αφή για οδηγό.
- § Να ενισχύουν τα παιδιά.

Το προσωπικό ενός προσχολικού πλαισίου, το οποίο έχει παιδιά με μειωμένη όραση, χρειάζεται να μάθει να χρησιμοποιεί τη γλώσσα μ' έναν τρόπο ο οποίος δίνει στο παιδί να καταλάβει την κατάσταση άμεσα. Αυτό επιτυγχάνεται εξηγώντας στο παιδί τι συμβαίνει τη συγκεκριμένη στιγμή ώστε το παιδί να συνδέει τις εμπειρίες με τις συγκεκριμένες λέξεις, οι οποίες τις περιγράφουν. Η γλώσσα πρέπει να είναι ακριβής, π.χ. όχι «είμαι εδώ», αλλά «είμαι δίπλα στο νιπτήρα»

(Ellis & Frankenberg, 1991).

Έρευνα η οποία έγινε από τον Workman (1986) για την κοινωνική αλληλεπίδραση εξήντα παιδιών με τυφλότητα προσχολικής ηλικίας 2-5 χρονών έδειξε ότι ο τύπος προφορικής επικοινωνίας, ο οποίος παρέχεται από τους εκπαιδευτικούς, μπορεί να επηρεάσει την αλληλεπίδραση ανάμεσα στα παιδιά με μειωμένη όραση και τους συμμαθητές τους χωρίς οπτικό πρόβλημα.

Η ενημέρωση του προσωπικού για τις επιπτώσεις του οπτικού προβλήματος των παιδιών μπορεί να τους βοηθήσει να κάνουν λογικές κρίσεις σε ότι περιμένουν απ' τα παιδιά. Χρειάζεται να γνωρίζουν πώς μπορούν να αναπτύξουν την αυτοεξυπηρέτηση του παιδιού όπως το ντύσιμο, τη χρήση της τουαλέτας, το πλύσιμο, το φαγητό, κρατώντας μια ισορροπία ανάμεσα στη βοήθεια την οποία δίνουν και την αυτόνομη εξυπηρέτηση του παιδιού. Στις οδηγίες οι οποίες δίνονται από το RNIB, ένα από τα μεγαλύτερα κέντρα έρευνας και ενημέρωσης σε όλο τον κόσμο για τα παιδιά με μειωμένη όραση, επισημαίνεται ότι:

§ Πρέπει να είμαστε ενήμεροι ότι η ανάπτυξη αυτών των δεξιοτήτων συνήθως παίρνει περισσότερο χρόνο.

§ Πρέπει να υλοποιούνται σε μικρά διαδοχικά βήματα.

§ Χρειάζεται μια σταθερότητα από τη μεριά της οικογένειας.

Σημαντική για την επιλογή ενός προσχολικού πλαισίου είναι και η στάση του προσωπικού και του διευθυντή του, για την ανάληψη μιας επιπλέον ευθύνης για το παιδί με μειωμένη όραση (Charman, 1978).

Για ένα επιτυχημένο πρόγραμμα ενσωμάτωσης ενός παιδιού με μειωμένη όραση, πρέπει οι γονείς των άλλων παιδιών να ενημερωθούν έτσι ώστε να αναπτύξουν μια θετική στάση απέναντι σ' αυτή τη προσπάθεια. Σ' αυτό το σημείο, είναι σημαντικό το σχολείο να συνεργάζεται με κάποιο εξειδικευμένο εκπαιδευτικό για παιδιά με μειωμένη όραση ή κάποιον άλλο έμπειρο κοινωνικό λειτουργό, για να

συζητιούνται και να ξεπερνιούνται ενδεχόμενες ανησυχίες και απορίες.

Το παιχνίδι

Σ' αυτά τα πρώτα στάδια μιας τέτοιας εκπαιδευτικής παρέμβασης, το προσωπικό χρειάζεται να γνωρίζει ότι η συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού είναι εξίσου σημαντική με το εκπαιδευτικό του πρόγραμμα. Είναι επίσης σίγουρο ότι μια επιτυχημένη παρέμβαση σχετίζεται με μια ευχάριστη ατμόσφαιρα, και μια ευχάριστη ατμόσφαιρα συνδέεται με το παιχνίδι το οποίο οδηγεί στην κοινωνική ανάπτυξη και μάθηση (Atkin, Bastiani & Goode, 1988).

Το παιχνίδι αυτό περιλαμβάνει τις δραστηριότητες εκείνες με τις οποίες τα παιδιά έλκονται και για τις οποίες δείχνουν ενδιαφέρον, παρά τις δραστηριότητες αυτές καθαυτές. Έτσι τα παιδιά έχουν ευκαιρίες να ανακαλύψουν, να μιμηθούν και ν' αλληλεπιδράσουν, μέσα απ' ένα επαναληπτικό, εξερευνητικό, δημιουργικό, συμβολικό, ομαδικό, φανταστικό ή και συνειδητό παιχνίδι (Buutlens & Ferguson, 1994).

Η σημαντικότητα του παιχνιδιού στην ανάπτυξη των παιδιών προσέλκυσε το ενδιαφέρον των ερευνητών για τον αν η μειωμένη όραση επηρεάζει το παιχνίδι (Skellenger, Rosenblumkan, Jager, 1997). Η Parsons (1986) βρήκε ότι δεν υπήρχε στατιστικά σημαντική επίδραση των οπτικών προβλημάτων πάνω στη συνολική δραστηριότητα του παιχνιδιού. Υπήρχε όμως διαφορά στο χρόνο τον οποίο περνούσαν τα παιδιά με μειωμένη όραση με «στερεοτυπικό παιχνίδι» π.χ. έβαζαν τα παιχνίδια στο στόμα, παρά σε λειτουργικό παιχνίδι, όπως έκαναν τα παιδιά χωρίς μειωμένη όραση.

Γι' αυτό ακριβώς, τα παιδιά με μειωμένη όραση επωφελούνται περισσότερο από την άμεση παρέμβαση ενός εκπαιδευτικού, ο οποίος συγκεντρώνεται στα ενδιαφέροντα του παιδιού και κατευθύνει την αλληλεπίδραση του με τους συμμαθητές του χωρίς πρόβλημα όρασης

(Skellenger et al, 1997). Αυτή η εκπαιδευτική παρέμβαση μειώνει το «στερεοτυπικό παιχνίδι» και αυξάνει το «λειτουργικό παιχνίδι», σε ένα πλούσιο σε παιχνίδια περιβάλλον (Parsons, 1986).

Στην Αγγλία υπάρχουν κατάλληλες βιβλιοθήκες παιχνιδιών για παιδιά με μειωμένη όραση, απ' όπου ένας γονέας ή ένας εκπαιδευτικός μπορούν να δανειστούν ένα παιχνίδι και να δοκιμάσουν σε ποια παιχνίδια ανταποκρίνονται τα παιδιά τους. Στη συνέχεια αν θέλουν τα αγοράζουν από το ελεύθερο εμπόριο.

Η δημιουργία μιας παρόμοιας βιβλιοθήκης στην Ελλάδα, η οποία θα έχει τη δυνατότητα να δανείζει και στην επαρχία, είναι απαραίτητη. Πληροφορίες για μια τέτοια βιβλιοθήκη θα μπορούσαν να αναζητηθούν στο ερευνητικό κέντρο για παιδιά με μειωμένη όραση στο Πανεπιστήμιο του Birmingham. Μια τέτοια βιβλιοθήκη πρέπει να έχει παιχνίδια τα οποία βοηθούν τα παιδιά:

- § Να χρησιμοποιούν και τα δύο χέρια μαζί.
- § Να ελέγχουν την κίνηση στα δάχτυλα τους,
- § Να χρησιμοποιούν τα μάτια τους για να ακολουθούν ένα αντικείμενο.
- § Να αναπτύσσουν το συντονισμό του ματιού με το χέρι.
- § Να αναπτύσσουν την αίσθηση της αφής.
- § Να αναπτύσσουν το φυσικό παιχνίδι (Ellis & Frankeleng, 1999).

Σε γενικές γραμμές τέτοια παιχνίδια είναι:

- § Τα μουσικά όργανα.
- § Τα παιχνίδια που αντανακλούν το φως.
- § Αυτά που έχουν καλή αντίθεση χρωμάτων.
- § Αυτά που έχουν ελκυστική αφή.

Ο χώρος

Το περιβάλλον του παιδιού περιλαμβάνει οτιδήποτε βρίσκεται

έξω απ' αυτό, ακόμα και τα πρόσωπα, όπως τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς, για τους οποίους μίλησα παραπάνω. Για την πρακτική αντιμετώπιση ορισμένων περιβαλλοντικών θεμάτων, τα οποία βέβαια εξαρτώνται απ' τους ενήλικες, επισημαίνεται:

1. Η διαθεσιμότητα σωστού φωτισμού για τις συγκεκριμένες ανάγκες ενός παιδιού, όπως προσδιορίζονται απ' το συγκεκριμένο οπτικό πρόβλημα.
2. Η καθαριότητα και η ευχάριστη ατμόσφαιρα.
3. Ο ελεύθερος χώρος μέσα και έξω, ο οποίος επιτρέπει ελευθερία κίνησης και την ανάπτυξη αδρών κινήσεων.
4. Οι κατάλληλες προσαρμογές για έναν ασφαλή εξοπλισμό.
5. Ο έλεγχος των θορύβων ώστε να μην κατακλύζουν το παιδί και να το μπερδεύουν όταν χρησιμοποιεί ακουστικές πληροφορίες (Harrison & Crow, 1993).

Ένας άλλος σημαντικός παράγοντας, για την εκλογή ενός προσχολικού πλαισίου για ένα παιδί με οπτικό πρόβλημα, είναι η ασφάλεια του μέσα στο περιβάλλον. Όπως για κάθε παιδί βασικές προφυλάξεις πρέπει να υλοποιηθούν.

- § Οι εξωτερικές πόρτες πρέπει να είναι κλειστές.
- § Οι πόρτες μέσα στο σχολείο πρέπει να είναι πάντα ανοιχτές ή κλειστές για να μην παγιδεύονται τα δάχτυλα των παιδιών στο άνοιγμα τους.
- § Οι ηλεκτρικές πρίζες και τα σώματα θέρμανσης πρέπει να καλυφθούν.
- § Τα σκόρπια αντικείμενα στο πάτωμα είναι αναπόφευκτα, αλλά τα παιδιά με μειωμένη όραση πρέπει να μάθουν πώς να τα εντοπίζουν με τα πόδια και τα χέρια τους και οι συμμαθητές τους να μην προκαλούν άσκοπη ακαταστασία.

Το KEAT (2002) σε μια ενημερωτική έκδοση για τις

διαθλαστικές ανωμαλίες επισημαίνει την προσοχή μας σε μια σειρά από περιβαλλοντικές προσαρμογές μέσα και έξω από το σπίτι για την πρόληψη ατυχημάτων όπως είναι η προστασία από ηλεκτρικές συσκευές, καλώδια, διακόπτες, βραστήρες, κουζίνες, θερμοσίφωνες, ασανσέρ, ψυγεία, πτώσεις, τρόφιμα, απορρυπαντικά και φάρμακα, φωτιά, σωστή κυκλοφοριακή αγωγή.

Σίγουρα το προσωπικό χρειάζεται να τα μάθει να μην πετάνε τα παιχνίδια, να τα βάζουν πίσω στη θέση τους, αλλά και να προστατεύουν τα παιδιά από άλλα επικίνδυνα σημεία. Ο Dawkins (1991) αναφέρει κάποιες πρακτικές οδηγίες για την επιλογή ενός προσχολικού πλαισίου, όπως τη μεταφορά του παιδιού, αλλά και την απόσταση από το σπίτι και τη γειτονιά του.

Συμπεράσματα

Στην Ελλάδα τώρα ξεκινούν κάποια προγράμματα για μια πρώιμη παρέμβαση για παιδιά με μειωμένη όραση, ώστε να τα βοηθήσουν να ξεπεράσουν τις ενδεχόμενες δυσκολίες τους. Σ' αυτό το ξεκίνημα, πολύ συχνά, δεν υπάρχει η πιθανότητα επιλογής ενός προσχολικού προγράμματος, αλλά δυστυχώς δεν υπάρχει καμία επιλογή. Οι παραπάνω κατευθύνσεις αφορούν όχι μόνο αυτούς οι οποίοι επιλέγουν, αλλά και αυτούς οι οποίοι σχεδιάζουν και οργανώνουν προσχολικά πλαίσια για παιδιά με μειωμένη όραση.

Ένα προσχολικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα χρειάζεται να εφοδιάσει ένα παιδί με μειωμένη όραση με οπτικά ερεθίσματα, αλλά και με ένα πλήθος εμπειριών, ώστε αυτό το παιδί να αναπτύξει ολόκληρο το δυναμικό του. Αυτά τα οπτικά ερεθίσματα δεν είναι απαραίτητο να δίνονται μέσα από τυποποιημένα υλικά του εμπορίου. Απλά και φθηνά υλικά όπως το αλουμινόχαρτο, ένα κατεστραμμένο CD, άχρηστα περιτυλίγματα από καραμέλες, σακουλάκια από πατατάκια ή κρουασάν

αποτελούν ένα πλούσιο οπτικό παιδαγωγικό υλικό, το οποίο μάλιστα έχει το πλεονέκτημα ότι το παιδί μπορεί να το χρησιμοποιήσει με πολλαπλούς τρόπους δημιουργώντας νέες συνθέσεις. Μια πρώιμη παρέμβαση βοηθάει αυτά τα παιδιά όχι μόνο να αναπτύξουν την υπολειπόμενη όραση τους, αν δεν έχουν τυφλότητα, αλλά κυρίως να αναπτύξουν τον εγκέφαλο τους, ο οποίος είναι ιδιαίτερα εύπλαστος τα πρώτα κρίσιμα χρόνια της ζωής τους (Τάφα, 1997).

Κατανοώντας την αναπτυξιακή πορεία ενός παιδιού και το οικογενειακό του περιβάλλον, η επιλογή ενός τέτοιου χώρου είναι πιο επιτυχημένη όταν:

- § Υπάρχουν θετικές στάσεις του εκπαιδευτικού προσωπικού και της διεύθυνσης του σχολικού πλαισίου.
- § Υπάρχει συλλογική προσπάθεια της εκπαιδευτικής ομάδας.
- § Υπάρχει ένταξη της γνώσης τους για το παιδί μέσα στο καθημερινό εκπαιδευτικό πρόγραμμα και τη βιωματική προσέγγιση.
- § Αναδεικνύεται ο πρωταρχικός ρόλος του παιχνιδιού αλλά και ενός δημιουργικού και σχεσιακού παιχνιδιού μαζί με κάποιο φίλο, συμμαθητή, γονέα ή εκπαιδευτικό.
- § Δίνεται βάρος στην καταλληλότητα του εξοπλισμού και την ασφάλεια του χώρου.

Όχι μόνο οι δυσκολίες των μαθητών, αλλά και οι δικές μας παρεμβάσεις, συνηγορούν στην ανάπτυξη του συνόλου των ικανοτήτων των παιδιών.

4.5 Επιπρόσθετες δυσκολίες - Πολύπλευρη αγωγή

Σε ορισμένες περιπτώσεις τα παιδιά εκτός από δυσκολίες στην όραση παρουσιάζουν και άλλες δυσκολίες όπως: κινητικές, ακοής,

συμπεριφοράς, επικοινωνίας-λόγου, νόησης.

Το επίμονο ερώτημα που θέτουν οι γονείς είναι:

Τι μπορώ να κάνω όταν το παιδί μου αντιμετωπίζει και άλλες δυσκολίες;

Ασφαλώς και χρειάζεται το παιδί τη βοήθεια ειδικών επιστημόνων. Θεραπευτών και ειδικών παιδαγωγών, για να αξιολογήσουν το παιδί και να εκπαιδεύσουν τους γονείς για μια πρόιμη και ολοκληρωμένη παρέμβαση στο παιδί σας.

Εάν έχει κινητικές δυσκολίες θα πρέπει να μάθουν οι γονείς τις βασικές αρχές κινητικής ανάπτυξης ενός βρέφους, τον σωστό χειρισμό, τις κατάλληλες θέσεις και τη σωστή μετακίνηση.

Εάν έχει νοητικές δυσκολίες θα πρέπει να μάθουν τους τρόπους προσέγγισης, τις ειδικές τεχνικές και τη μεθοδολογία. Σημαντικό είναι να γνωρίζουν τις πιο κατάλληλες χρονικές περιόδους κατά τις οποίες τα ποιοτικά ερεθίσματα έχουν τη μεγαλύτερη μαθησιακή αποτελεσματικότητα.

Εάν παρουσιάζει δυσκολίες στην επικοινωνία, πρέπει να βρουν τρόπους και κώδικα επικοινωνίας, εμπλουτίζοντας και οργανώνοντας παράλληλα το λόγο.

Εάν παρουσιάζει παράλληλα και έλλειψη ή μείωση ακοής χρειάζεται εξειδικευμένη αγωγή από εργοθεραπευτή, λογοθεραπευτή και ειδικό παιδαγωγό.

Ασφαλώς σε τέτοιες περιπτώσεις χρειάζεται η βοήθεια από επιστήμονες με εξειδίκευση στην όραση και συγχρόνως στην αντιμετώπιση και των άλλων προβλημάτων που συνυπάρχουν, έτσι ώστε να αναλάβουν τόσο το θεραπευτικό ρόλο, όσο και το ρόλο του εκπαιδευτή ειδικού παιδαγωγού.

Σε καμία περίπτωση δεν πρέπει οι γονείς να απογοητεύονται και να εγκαταλείπουν τις προσπάθειες για έγκαιρη εκπαίδευση και παρέμβαση στην πορεία της ανάπτυξης του παιδιού.

Θα πρέπει επίσης να γνωρίζουν πως το βρέφος μπορεί να προσλάβει και αξιοποιήσει ερεθίσματα με μεγαλύτερη ικανότητα, όπως και να μειώσει ή ξεπεράσει παθολογικές καταστάσεις, σε ορισμένες περιπτώσεις.

Ακόμη θα πρέπει να γνωρίζουν πως υπήρξαν περιπτώσεις παιδιών μόνο με έλλειψη όρασης, που δεν εκπαιδεύτηκαν ούτε υποστηρίχθηκαν έγκαιρα και είχαν φτωχή εξέλιξη.

Με γνώση, πίστη, επιμονή και αγάπη μπορούν να κάνουν το παιδί τους ευτυχισμένο και ώριμο μέσα στα πλαίσια των δυνατοτήτων του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

5.1 Ο ρόλος της προσκόλλησης στη νηπιακή ηλικία των παιδιών με προβλήματα όρασης

Στο χρονικό διάστημα αμέσως μετά τη γέννηση, το βρέφος δεν εμφανίζει καμία ένδειξη πραγματικής κοινωνικής ανταπόκρισης. Οι σωματικές καταστάσεις, όπως η πείνα και ο πόνος, προκαλούν κλάμα ή άλλες ενδείξεις δυσφορίας, οι οποίες μειώνονται ή εξαλείφονται με την τροφή ή την απομάκρυνση του δυσάρεστου ερεθίσματος. Δεν έχει καμία σημασία ποιος ή τι προκαλεί την αλλαγή στο ερέθισμα είτε πρόκειται για το μαστό της μητέρας είτε για το μπιμπερό, δεν έχει σημασία από τη στιγμή που περιέχει ότι απαιτείται. Το νεογνό δεν κάνει διακρίσεις που να συνδέονται με την ταυτότητα του φορέα. Γύρω στην ηλικία των 6 μηνών, όμως, το νήπιο έχει αρχίσει να διακρίνει μεταξύ ατόμων και να ανταποκρίνεται επιλεκτικά σε αυτά, τόσο συναισθηματικά όσο και κοινωνικά· πριν δε συμπληρώσει το πρώτο έτος της ζωής του, το νήπιο διαθέτει ένα ξεκάθαρο σύστημα ανταπόκρισης στα διάφορα άτομα, το οποίο συμπεριλαμβάνει αντιπάθειες και συμπάθειες.

Ο όρος προσκόλληση αναφέρεται στην ανάπτυξη μιας επιλεκτικής κοινωνικοσυναισθηματικής ανταπόκρισης σε διάφορα άτομα εντός του πρώτου έτους ζωής του παιδιού, με θετικές αντιδράσεις σε ένα μικρό αριθμό ατόμων (στα οποία συμπεριλαμβάνονται συνήθως οι δύο γονείς ή ο ένας εκ των δύο) και αρνητικές αντιδράσεις σε άλλους ανθρώπους (το φαινόμενο που ονομάζεται «φόβος για τους ξένους»). Αυτή η εξέλιξη περιγράφεται συνήθως ως ένας περιορισμός των αντικειμένων προσκόλλησης, ο οποίος αρχίζει να γίνεται εμφανής γύρω στους 6 μήνες, μαζί με την ανάπτυξη μιας αντιπάθειας προς άλλα άτομα. Στις θετικές ενδείξεις προσκόλλησης συμπεριλαμβάνονται το χαμόγελο

και η αρθρωτική δραστηριότητα, ενώ στις ενδείξεις της αντιπάθειας συμπεριλαμβάνεται η δυσφορία, όχι μόνο όταν τα αντικείμενα προσκόλλησης δεν είναι παρόντα, αλλά και όταν «ξένοι» άνθρωποι είναι παρόντες. Η ανάπτυξη συγκεκριμένων προσκολλήσεων δείχνει όχι μόνο μια διάκριση μεταξύ των ανθρώπων, αλλά και την αρχή μιας συναισθηματικής ανταπόκρισης, στην οποία θα βασιστούν οι μελλοντικοί συναισθηματικοί δεσμοί.

Μία άποψη είναι ότι ο θεμελιώδης σκοπός της συμπεριφοράς του νηπίου που τελικά οδηγεί στην προσκόλληση είναι η διατήρηση της εγγύτητας άλλων ατόμων (όπως ενός γονέα) έτσι ώστε να ικανοποιούνται οι ανάγκες του νηπίου για τροφή, ζεστασιά και προστασία από τον κίνδυνο. Αυτή η άποψη μπορεί να εκφραστεί και με εξελικτικούς όρους: οι συμπεριφορές του νηπίου που επιτυγχάνουν την εγγύτητα άλλων ανθρώπων είναι ευπροσάρμοστες από την άποψη της επιβίωσης και, κατά συνέπεια, η φυσική επιλογή έχει συνεισφέρει στην ενίσχυση αυτών των συμπεριφορών στους ανθρώπους. Εναλλακτικά, μπορούμε να αναλύσουμε το ίδιο φαινόμενο και από μια κοινωνική-μαθησιακή άποψη. Όποιο και αν είναι το θεωρητικό υπόβαθρο, οι συνήθεις συμπεριφορές του νηπίου τείνουν να αποσπών τη γονική ανταπόκριση.

Παρ' όλα αυτά, οι συμπεριφορές του νηπίου δεν επαρκούν από μόνες τους για τη διασφάλιση της επιβίωσης ή για την πρόκληση προσκόλλησης: οι συμπεριφορές του γονέα είναι εξίσου ζωτικής σημασίας. Στην αλληλεπίδραση αυτή, οι συμπεριφορές του νηπίου είναι σημαντικές για την πρόκληση της προσοχής και της ανταποδοτικής συμπεριφοράς του γονέα, και η ανταποδοτική συμπεριφορά του γονέα είναι, με τη σειρά της, σημαντική για τη διατήρηση του ρόλου του νηπίου στη σχέση. Προφανώς, η αντίληψη διαδραματίζει σημαντικό ρόλο: ο γονέας πρέπει να είναι σε θέση να αντιλαμβάνεται, να κατανοεί

τη σημασία και να ανταποκρίνεται κατάλληλα στη συμπεριφορά του νηπίου. Το νήπιο, με τη σειρά του, πρέπει να είναι σε θέση να αντιλαμβάνεται την ανταποδοτική συμπεριφορά του γονέα.

Ποιες είναι οι συμπεριφορές του νηπίου και του γονέα που εμπλέκονται σε αυτή τη σχέση; Οι βασικές συμπεριφορές του νηπίου που προκαλούν τη γονική αντίδραση είναι το κλάμα, το χαμόγελο και η σφιχτή αγκαλιά. Ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι οι συγκεκριμένες συμπεριφορές εμπλέκουν αρκετές από τις κύριες αισθήσεις του γονέα για να γίνουν αντιληπτές: ο γονέας ακούει το κλάμα, βλέπει το χαμόγελο, αισθάνεται τη σφιχτή αγκαλιά. Αν ο γονέας δεν ανταποκρίνεται, τότε οι συμπεριφορές του νηπίου θα είναι αναποτελεσματικές. Από την άλλη, ο γονέας μπορεί να ανταποκριθεί με τρόπους τους οποίους το νήπιο μπορεί να ακούσει (εκφορά ήχου), να νιώσει (άγγιγμα, κράτημα), να γευτεί (τροφή) και να δει (εγγύτητα, χαμόγελο). Στην περίπτωση που το νήπιο είναι ανίκανο να αντιληφθεί κάτι από τα παραπάνω, υπάρχει η πιθανότητα να διασπαστεί η διαδικασία προσκόλλησης.

Για να λάβει χώρα η πραγματική προσκόλληση στους 6 μήνες, εμπλέκονται οι εννοιολογικές και οι αντιληπτικές ικανότητες του νηπίου. Το νήπιο ακούει, βλέπει και νιώθει (καθώς και γεύεται και μυρίζει) το γονέα με διάφορους τρόπους. Όταν το νήπιο αρχίζει να ενώνει τις ποικίλες πηγές των αντιληπτικών πληροφοριών σε μία και μοναδική «έννοια του γονέα», τότε - μόλις είναι σε θέση να διακρίνει μεταξύ του γονέα και των άλλων ανθρώπων -, και μόνο τότε, μπορεί να ξεκινήσει μια επιλεκτική προσκόλληση στο γονέα (καθώς και η συμπληρωματική αντιπάθεια για τους ξένους).

Τα τελευταία χρόνια έχει χρησιμοποιηθεί με τον πλέον παραγωγικό τρόπο η μέθοδος της «περίεργης κατάστασης» που ανέπτυξαν η Ainsworth και οι συνάδελφοι της (π.χ., Ainsworth και

Wittig, 1969) για να μελετήσουν την προσκόλληση. Αυτή η διαδικασία περιλαμβάνει μια σειρά φάσεων κατά τις οποίες το νήπιο βρίσκεται με το γονέα, μετά με κάποιον ξένο, μετά με το γονέα και με τον ξένο μαζί, ή μόνο του. Οι αντιδράσεις του νηπίου στις διάφορες καταστάσεις αξιολογούνται, συμπεριλαμβανομένης της αντίδρασης στην αναχώρηση του γονέα, στην άφιξη του ξένου, στην επανεμφάνιση του γονέα και ούτω καθεξής.

Σε ηλικία ενός έτους, ο μισός και πλέον πληθυσμός των νηπίων εμφανίζει συμπεριφορές που χαρακτηρίζονται ως «προσκόλληση με σιγουριά»: τα νήπια δείχνουν δυσφορία με την αποχώρηση του γονέα και χαίρονται όταν εκείνος επιστρέφει, εξερευνούν το περιβάλλον όταν ο γονέας είναι παρών και δυσφορούν από την παρουσία κάποιου ξένου, ιδιαίτερα όταν ο γονέας δεν είναι παρών. Σχεδόν το ένα τρίτο των νηπίων χαρακτηρίζεται ως «ανήσυχο»: τα νήπια δεν εμφανίζουν δυσφορία με την απουσία του γονέα ή την παρουσία του ξένου, αντιστέκονται στην αγκαλιά και μοιάζουν να ανταποκρίνονται περισσότερο στο φυσικό περιβάλλον παρά στο κοινωνικό. Ένα μικρό ποσοστό των νηπίων κατατάσσεται ως «αμφίθυμο»: εμφανίζουν ένα βασανιστικό μείγμα θετικών και αρνητικών αντιδράσεων προς το γονέα και προς το ξένο πρόσωπο, καθώς μοιάζουν από τη μια να επιθυμούν την εγγύτητα, αλλά από την άλλη να απορρίπτουν την εγγύτητα όταν τους προσφέρεται.

Τι προκαλεί αυτές τις διαφορές; Παρατηρήσεις του γονέα και της συμπεριφοράς του νηπίου σε μη δομημένες καταστάσεις αποκαλύπτουν ότι οι γονείς των νηπίων που προσκολλώνται με σιγουριά τείνουν να παρέχουν αρκετή σωματική επαφή και να είναι θερμοί, ευαίσθητοι και παιχνιδιάρηδες στην αλληλεπίδραση τους με τα νήπια τους. Οι γονείς των ανήσυχων νηπίων τείνουν να δείχνουν εκνευρισμό και θυμό ως αντίδραση στα νήπια τους, και περιγράφονται ως ψυχροί, απορριπτικοί

ή αυστηροί. Οι γονείς των αμφίθυμων νηπίων χαρακτηρίζονται πιο δύσκολα, αλλά τείνουν να είναι λιγότερο ευαίσθητοι στις συμπεριφορές των νηπίων (στο κλάμα, στο χαμόγελο κλπ.) μπορεί να έχουν καλό κίνητρο, αλλά φαίνεται να τους λείπει ο συντονισμός στην αλληλεπίδραση τους με το νήπιο, σαν να μην αντιλαμβάνονται καταλλήλως τις συμπεριφορές των νηπίων τους.

Διάφοροι παράγοντες μπορούν να επηρεάσουν δυσμενώς την ανάπτυξη αυτών των σχέσεων μεταξύ γονέων-νηπίων. Πρώτον, ότι κάνει τους γονείς να είναι είτε θυμωμένοι ή εκνευρισμένοι με τα νήπια τους, είτε αυστηροί ή απορριπτικοί, προφανώς μπορεί να προκαλέσει δυσμενή εξέλιξη. Δεύτερον, στην όλη υπόθεση συμπεριλαμβάνονται και διάφοροι περιπτωσιολογικοί παράγοντες. Όταν ο γονέας απουσιάζει λόγω κάποιων συνθηκών (π.χ., στη δουλειά του) ή η προσοχή του εστιάζεται αλλού όταν είναι παρών (π.χ., του αποσπούν την προσοχή άλλα παιδιά), τότε το νήπιο μπορεί να μη λαμβάνει το ποσοστό ή την ποιότητα της αλληλεπίδρασης που συνεισφέρει στην ισχυρή προσκόλληση. Τρίτον, παρατηρήσαμε προηγουμένως ότι η αλληλεπίδραση γονέα-νηπίου, στην οποία βασίζεται η προσκόλληση, εξαρτάται από τις αντιληπτικές ικανότητες και του γονέα και του νηπίου. Ο γονέας πρέπει να είναι σε θέση να αντιλαμβάνεται τις επικοινωνιακές συμπεριφορές του νηπίου, όπως το χαμόγελο και το κλάμα· από την άλλη, και το νήπιο πρέπει να είναι σε θέση να αντιλαμβάνεται τις ανταποδοτικές αντιδράσεις του γονέα. Αυτό το τελευταίο σημείο, στο οποίο θα επιστρέψουμε σύντομα, σχετίζεται ιδιαίτερα με την κατάσταση του τυφλού νηπίου.

Ένας άλλος παράγοντας που έχει ελκύσει ιδιαίτερα την προσοχή τα τελευταία χρόνια είναι η «ιδιοσυγκρασία» του νηπίου. Οι Thomas και Chess και οι συνάδελφοι τους (π.χ., Thomas και Chess, 1981) έχουν καταγράψει τις αποκλίσεις στη συμπεριφορά των νηπίων και

συμπέραναν ότι τα νήπια μπορούν, σε γενικές γραμμές, να ταξινομηθούν ως «εύκολα», «δύσκολα», ή «νήπια που ενθουσιάζονται αργά». Δεν είναι σκόπιμο να διερευνήσουμε περαιτέρω αυτούς τους χαρακτηρισμούς: ο κάθε χαρακτηρισμός περιγράφει το νήπιο. Είναι όμως σκόπιμο να αναγνωρίσουμε ότι οι συγκεκριμένες τάσεις είναι εμφανείς κυριολεκτικά από τη στιγμή της γέννησης, ότι δείχνουν μια ισχυρή γραμμή αναπτυξιακής συνέχειας και ότι εξακολουθούν να υφίστανται σχετικά ανεξάρτητα από τις αντιδράσεις του γονέα.

Ας εξετάσουμε τώρα την περίπτωση του τυφλού νηπίου. Πρέπει πρώτα να αναλογιστούμε την κατάσταση του όποιου προβλήματος όρασης και τις δυσκολίες που μπορούν να προκύψουν ως αποτέλεσμα της έλλειψης της όρασης. Παρατηρήσαμε ότι το κλάμα, το χαμόγελο και το σφιχταγκάλιασμα είναι βασικές συμπεριφορές του νηπίου, οι οποίες τραβούν την προσοχή του γονέα. Όπως φαίνεται, καμία από τις συμπεριφορές αυτές δεν απαιτεί την ύπαρξη όρασης για την παραγωγή της, αν και το χαμόγελο γίνεται σημαντικό μέσο για την κοινωνική αλληλεπίδραση (και όχι απλώς ένα μέσο για να προκαλεί τη γονική αντίδραση) στις αρχές του πρώτου έτους - ο δε ρόλος της όρασης στην ανάπτυξη αυτή είναι πιθανόν πολύ σημαντικός.

Από την άποψη της αντίδρασης του γονέα προς τις συμπεριφορές του νηπίου, η περίπτωση είναι εντελώς διαφορετική. Η ύπαρξη της γονικής αντίδρασης δεν επαρκεί από μόνη της για τη διατήρηση και την ανάπτυξη της αλληλεπίδρασης: η αντίδραση του γονέα πρέπει επίσης να γίνεται αντιληπτή από το νήπιο. Οι πληροφορίες που εξετάσαμε δείχνουν σαφέστατα ότι τα ακουστικά και απτικά ερεθίσματα δεν παρουσιάζουν κάποιο πρόβλημα, αλλά αν οι αντιδράσεις του γονέα μπορούν να γίνουν αντιληπτές μόνο μέσω της όρασης, τότε υπάρχει η πιθανότητα να μην έχουμε αποτελεσματική αλληλεπίδραση.

Στο βαθμό που η ανάπτυξη της προσκόλλησης εξαρτάται από το

αν το νήπιο μπορεί να δημιουργήσει μια ολοκληρωμένη έννοια για τον γονέα που να τον διακρίνει από τα άλλα άτομα, τότε υπάρχει ένα πιθανό πρόβλημα στην ικανότητα του τυφλού νηπίου να ενσωματώσει τις πληροφορίες σχετικά με την ταυτότητα του γονέα, οι οποίες καταφθάνουν μέσω της ακοής, της αφής και των άλλων κυρίων αισθήσεων που δεν σχετίζονται με την όραση.

Τα ενδεχόμενα προβλήματα δεν περιορίζονται όμως σε εκείνα που απορρέουν άμεσα από την απώλεια της όρασης· υπάρχουν και πιθανά δευτερεύοντα προβλήματα. Έχει αποδειχτεί ότι στην περίπτωση των προβλημάτων όρασης καθώς και άλλων αναπηριών, η συναισθηματική ανταπόκριση ενός γονέα προς το νήπιο μπορεί να αμβλύνεται, επειδή ο γονέας συνειδητοποιεί την «ατέλεια» του νηπίου. Για να το θέσουμε πιο ωμά, ένας γονέας που προσδοκά ένα απόλυτα φυσιολογικό νήπιο, και αντί αυτού έρχεται αντιμέτωπος με ένα νήπιο με κάποια σημαντική αναπηρία, είναι επιρρεπής σε αντιδράσεις οι οποίες μπορούν να επηρεάσουν δυσμενώς την ποιότητα της συναισθηματικής του ανταπόκρισης προς το νήπιο. Εκτός αυτού, διάφοροι περιπτωσιολογικοί παράγοντες - όπως η εκτεταμένη παραμονή στο νοσοκομείο λόγω πρόωρης γέννησης, οι επιπλέον προσπάθειες που απαιτούνται για την προσαρμογή στις ανάγκες ενός ανάπηρου νηπίου (και παιδιού, αργότερα), η επιπρόσθετη οικονομική επιβάρυνση και η αποδιοργάνωση της φυσιολογικής οικογενειακής ζωής - δυσκολεύουν ιδιαίτερα την κατάσταση ακόμα και για τους πλέον ευπροσάρμοστους γονείς.

Εν ολίγοις, ο γονέας ενός τυφλού νηπίου αντιμετωπίζει μια σειρά από συμπληρωματικές μεταξύ τους παγίδες, οι οποίες μπορούν εν δυνάμει να επηρεάσουν τη φύση και την ποιότητα της συμμετοχής του στην κοινωνικοσυναισθηματική αλληλεπίδραση με το νήπιο. Υπάρχουν ποικίλοι παράγοντες, οι οποίοι σχετίζονται άμεσα και έμμεσα με την

τύφλωση του νηπίου, που θα θεωρούσαμε ότι επηρεάζουν την ανάπτυξη της κοινωνικής προσκόλλησης. Αλλά ας δούμε τι μας παρουσιάζει η βιβλιογραφία.

Τα εμπειρικά αποδεικτικά στοιχεία. Ξεκινάμε με τα πορίσματα που σχετίζονται με την ικανότητα του νηπίου να διαχωρίζει μεταξύ διαφορετικών προσώπων: πρόκειται αναμφισβήτητα για μια βασική προϋπόθεση για την εδραίωση συναισθηματικών δεσμών με μερικά επιλεγμένα πρόσωπα. Μία βάση διαχωρισμού είναι η φωνή, και υπάρχουν αποδεικτικά στοιχεία ότι τα τυφλά παιδιά πραγματοποιούν τέτοιους διαχωρισμούς από πολύ νωρίς. Οι Fraiberg (1968), Als κ.ά. (1980a) και οι Freedman κ.ά. (1969) ανέφεραν διάφορες αντιδράσεις προσήλωσης στη φωνή του γονέα σε ηλικία 2 μηνών, ενώ οι Fraiberg και Freedman (1964) παρατήρησαν ότι οι αντιδράσεις των νηπίων στη φωνή του γονέα διέφεραν από τις αντιδράσεις τους στις φωνές άλλων ανθρώπων. Στην ηλικία 4 μηνών υπάρχουν αναρίθμητες αναφορές για τις αντιδράσεις των νηπίων στη φωνή του γονέα, που φαίνονται να υποδηλώνουν μια θετική επίδραση (π.χ., χαμόγελο). Εν ολίγοις, υπάρχει πληθώρα αποδεικτικών στοιχείων για το γεγονός ότι η διάκριση της φωνής λαμβάνει χώρα νωρίς και ότι οι διάφορες αντιδράσεις σχετίζονται με διάφορες φωνές.

Η αφή είναι άλλη μία δίοδος πληροφοριών, στην οποία μπορεί να βασίζεται η διάκριση μεταξύ των ανθρώπων που πραγματοποιεί το νήπιο. Η Fraiberg (1968) παρατήρησε μια προοδευτική αύξηση κατά τη χρονική περίοδο των 2 με 5 μηνών στην αναζήτηση της απτικής επαφής με τη μητέρα εκ μέρους του τυφλού νηπίου. Αυτή η αντίδραση συνοδευόταν συνήθως από περιστασιακά χαμόγελα που υποδείκνυαν θετική επίδραση. Πέραν τούτου, η Fraiberg ανέφερε μια προοδευτική αύξηση κατά τη χρονική περίοδο των 5 με 8 μηνών στην εξερεύνηση του προσώπου του γονέα με τα χέρια εκ μέρους του τυφλού νηπίου η

Fraiberg εισηγήθηκε την ύπαρξη ενός πλαισίου αυξανόμενης οικειότητας και διάκρισης σε αυτή τη δραστηριότητα. Η Fraiberg κατέγραψε ακόμα πιο άμεσα και σαφή αποδεικτικά στοιχεία διάκρισης στην ηλικία των 7 μηνών: την εξερεύνηση του προσώπου του γονέα με τα χέρια, σε αντίθεση με το νευρικό στριφογύρισμα, το κλαψούρισμα και το κλάμα που προέκυπταν όταν κάποιος ξένος κρατούσε στα χέρια του το νήπιο.

Κατά συνέπεια, οι αντιληπτικές βάσεις για τη διάκριση προσώπων είναι παρούσες στην ακοή και στην αφή. Επιπλέον, υπάρχουν αποδεικτικά στοιχεία ότι το τυφλό νήπιο αξιοποιεί και τις δύο πηγές πληροφόρησης για να κάνει τη διάκριση. Τώρα θα στραφούμε στο ερώτημα εάν οι συμπεριφορές αυτές εξυπηρετούν την εξέλιξη της προσκόλλησης.

Υπάρχουν αρκετά σημεία-κλειδιά για την προσκόλληση, τα οποία μπορούμε να εξετάσουμε, και σ' αυτά συμπεριλαμβάνονται το χαμόγελο και η αρθρωτική δραστηριότητα, η αντίδραση στους ξένους και η αντίδραση στον αποχωρισμό.

Το χαμόγελο έχει απασχολήσει ιδιαίτερα τους ερευνητές, και δικαίως, δεδομένου ότι, από τη μια, μπορεί να αποτελεί σημαντική ένδειξη για την ικανότητα διάκρισης και τις συναισθηματικές συμπεριφορές εκ μέρους του νηπίου, και, από την άλλη, είναι σημαντικό ερέθισμα για την πρόκληση αλληλεπιδραστικών αντιδράσεων από το γονέα. Επειδή το χαμόγελο γίνεται όλο και πιο επιλεκτικό καθώς αρχίζουν να εμφανίζονται άλλες ενδείξεις προσκόλλησης, το χαμόγελο ερμηνεύεται συχνά ως μία ένδειξη της ισχύος του αναπτυσσόμενου δεσμού προσκόλλησης.

Για τα βλέποντα νήπια, το χαμόγελο δεν δείχνει ιδιαίτερα την ικανότητα διάκρισης του νηπίου στις αρχές του πρώτου έτους: τα νήπια, αν και εμφανίζουν ενδείξεις ότι είναι σε θέση να διακρίνουν το ένα

άτομο από το άλλο, τείνουν να χαμογελούν αδιακρίτως κατά τους πρώτους λίγους μήνες της ζωής τους. Προς τα μέσα του πρώτου έτους, το νήπιο γίνεται σταδιακά πιο επιλεκτικό, ενώ στο δεύτερο μισό του πρώτου έτους παρατηρείται αξιοσημείωτη αύξηση στα χαμόγελα προς τα αντικείμενα προσκόλλησης και σημαντική μείωση στα χαμόγελα προς άλλους ανθρώπους.

Η Fraiberg (1970) εισηγήθηκε ότι ο παραλληλισμός αυτός μπορεί να μην ισχύει για τα τυφλά νήπια. Παρατηρώντας ότι το χαμόγελο στα τυφλά νήπια ηλικίας 3 μέχρι 6 μηνών είναι πιο επιλεκτικό για τη φωνή του γονέα απ' ό,τι στα βλέποντα νήπια, εισηγήθηκε ότι το χαμόγελο δεν πρέπει να λαμβάνεται ως μια συγκρίσιμη ένδειξη προσκόλλησης και ότι άλλες ενδείξεις - όπως οι φωνητικές αλληλεπιδράσεις - διαθέτουν μεγαλύτερη αξιοπιστία. Είτε αυτός ο συλλογισμός είναι έγκυρος ή όχι, είναι σημαντικό να θυμόμαστε ότι το χαμόγελο είναι απλώς μία από τις πολλές ενδείξεις της νηπιακής προσκόλλησης. Σχολιάζοντας το ζήτημα του χαμόγελου του τυφλού νηπίου κατά την ίδια χρονική περίοδο (στο δεύτερο μισό του πρώτου έτους), ο Freedman (1964) υποστήριξε ότι τα χαμόγελα των τυφλών νηπίων δεν είναι εντελώς φυσιολογικά, αλλά εντάσσονται στις ανακλαστικές κινήσεις.

Η προσέγγιση του Freedman ήταν πολύ υποκειμενική. Από την άλλη, οι Rogers και Puchalski (1986) παρουσίασαν αντικειμενικά αποδεικτικά στοιχεία σχετικά με την εξέλιξη του χαμόγελου κατά τη διάρκεια του πρώτου έτους. Θα επιστρέψουμε σε περαιτέρω ευρήματα της μελέτης αυτής αργότερα· προς το παρόν αρκεί να σημειώσουμε ότι οι Rogers και Puchalski παρατήρησαν το χαμόγελο σε νήπια από την ηλικία των 4 μηνών μέχρι και 1 έτους. Ήταν εμφανές ότι τα χαμόγελα των νηπίων δεν ήταν τυχαία ή αδικαιολόγητα: στην πλειοψηφία των περιπτώσεων το χαμόγελο αποτελούσε αντίδραση σε «έναν οικείο ήχο του περιβάλλοντος, κάποιον ήχο του γονέα ή ένα

ακουστικό/κιναισθητικό/απτικό παιχνίδι του γονέα».

Η αντίδραση στους ξένους. Η συνήθης συμπεριφορά των νηπίων περιλαμβάνει εχθρική αντίδραση με κλάμα, αποτράβηγμα ή άλλες ενδείξεις φόβου προς ξένα πρόσωπα στο δεύτερο μισό του πρώτου έτους. Είδαμε σχετικές αποδείξεις στις αναφορές των Fraiberg και Freedman (1964) σχετικά με την αντίδραση φόβου του τυφλού νηπίου στην ηλικία των 7 μηνών απέναντι τόσο στη φωνή όσο και στην αγκαλιά ενός ξένου. Ενδιαφέρον προκαλεί το γεγονός ότι αν και η γενική τάση στις ηλικίες μεταξύ 4 και 12 μηνών ήταν μια προοδευτική αύξηση στη συχνότητα του χαμόγελου, οι Rogers και Puchalski (1986) διαπίστωσαν μείωση στη συχνότητα στην ηλικία των 8 έως 9 μηνών, σε σύγκριση με προηγούμενες περιόδους. Καθώς αυτό συμβαίνει στην ίδια χρονική περίοδο κατά την οποία συνήθως εμφανίζεται ο φόβος για τους ξένους, το εύρημα αυτό μπορεί να αποτελεί μια περαιτέρω ένδειξη για τη φυσιολογική ανάπτυξη της προσκόλλησης και των συνεπειών της στα τυφλά νήπια. Πράγματι, η Fraiberg (1970) διαπίστωσε ότι ο φόβος για τους ξένους, όπως αποδείχθηκε από αρνητικές αντιδράσεις (π.χ., στριφογύρισμα ή κλάμα), εμφανίστηκε στην ηλικία των 7 με 15 μηνών στα 9 από τα 10 νήπια στο δείγμα της.

5.2 Η συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών με προβλήματα όρασης

Κατά την διάρκεια της μελέτης μας έχουμε επανειλημμένα επιμείνει πάνω στη σπουδαιότητα της επαρκούς σωματικής παρουσίας, της αγάπης των γονιών και των κοινωνικών έμπειρων για την συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού. Επίσης και εδώ οι ανάγκες του τυφλού παιδιού δεν διαφέρουν ουσιαστικά από εκείνες των άλλων παιδιών, όσο και αν αναμφιβόλως ή κατάσταση της τυφλότητας

επηρεάζει το παιδί και το περιβάλλον του με διάφορους τρόπους, μερικοί από τους οποίους ειδικής φύσεως, άλλα δεν είναι, αντιδράσεις που χαρακτηρίζουν οπωσδήποτε. την κατάσταση της τυφλότητας. Δεν θέλουμε εδώ καν να προσπαθήσουμε να σκιαγραφήσουμε τα γενικά προβλήματα της συναισθηματικής ανάπτυξης: αυτά αποτελούν αντικείμενο πολλών μελετών, θα περιοριστούμε αντίθετα να εμβαθύνουμε εκείνα τα προβλήματα συναισθηματικής φύσης που παρουσιάζονται συχνά συνδεδεμένα με την τυφλότητα.

Ένα από τα πρώτα ερωτήματα που τίθεται σ' αυτόν που βρίσκεται μπροστά σ' ένα τυφλό παιδί είναι: "ποια θα είναι η αντίδραση του στην τυφλότητα"; Πολλοί προσπάθησαν να δώσουν μια απάντηση σ' αυτό το ερώτημα για δικό τους λογαριασμό, προϋποθέτοντας ότι τα τυφλά παιδιά αισθάνονται δυστυχισμένα και ότι επιθυμούν να δουν, πρόκειται για μια ερμηνεία που δεν ανταποκρίνεται καθόλου στην πραγματικότητα. Στην αρχή το παιδί δεν ξέρει ούτε καν ότι είναι τυφλό και αυτό αναπτύσσεται χωρίς να ενοχλείται από την έλλειψη της όρασης. Ενώ αντίθετα είναι οι γονείς και οι αντιδράσεις τους μπορούν να έχουν έμμεσο αντίκτυπο πάνω στο παιδί. Έχουμε ήδη επαναλάβει πολλές φορές την σπουδαιότητα μιας στενής, σταθερής σχέσης μεταξύ του παιδιού και ενός προσώπου, συνήθως της μητέρας, κατά τη διάρκεια των πρώτων έξι ετών της ζωής. Αν αυτή η στενή σχέση διαταραχτεί από τα αποτελέσματα που η αναπηρία προκαλεί στη μητέρα, θα έχει ως αποτέλεσμα να διαταραχθεί επίσης και η συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού, όπως συμβαίνει και με τα άλλα παιδιά που υποφέρουν από έλλειψη συναισθηματικής ανταπόκρισης εκ μέρους των γονιών. Εν τούτοις θα έρθει η στιγμή, κατά την οποία το παιδί θα ανακαλύψει ότι είναι τυφλό και αυτή δεν είναι ποτέ μια ευχάριστη ανακάλυψη. Υπάρχουν μερικά παιδιά που αντιλαμβάνονται πολύ νωρίς - στην ηλικία των δυο ή τριών ετών - ότι δεν μπορούν να κάνουν ορισμένα πράγματα

που αντίθετα οι άλλοι κάνουν: π.χ. αν αφήσουν να πέσει κάτι, δεν μπορούν να το βρουν αμέσως, αλλά πρέπει να το ψάξουν με υπομονή και συχνά είναι οι άλλοι που τους λένε που μπορούν να βρουν το χαμένο αντικείμενο. Στην αρχή αποδίδουν αυτή την ανώτερη ικανότητα στο γεγονός ότι αυτός που τα βοηθά είναι μεγαλύτερος η ενήλικας, πεπεισμένα όπως είναι ότι οι ενήλικες μπορούν να κάνουν αυτό που τα παιδιά δεν μπορούν να κάνουν. Θα αντιληφθούν όμως επίσης ότι ακόμη και οι άλλοι συνομήλικοι μπορούν να κάνουν τα ίδια πράγματα που κάνουν και οι ενήλικες και θα ακούσουν την λέξη "βλέπω" σε συνάφεια με δραστηριότητες που αυτά τα ίδια δεν μπορούν να πραγματοποιήσουν. Αυτή θα είναι η στιγμή κατά την οποία τυφλό παιδί θα αντιληφθεί ότι κατά κάποιο τρόπο είναι διαφορετικό από τους άλλους. Και ότι αυτές οι διαφορές μπορούν συνοψιστούν στη συνέχεια με την λέξη "τυφλός" θα είναι μόνο ένα ζήτημα λεξιλογίου.

Πολλοί γονείς πίστεψαν ότι ήταν δυνατόν να εμποδίσουν το παιδί τους να αντιληφθεί την τυφλότητα του και αγωνίστηκαν προς αυτή την κατεύθυνση. Κάθε παιδί που αναπτύσσεται φυσιολογικά, η σχεδόν φυσιολογικά, θα πρέπει, να έχει συνείδηση της κατάστασης του μέσα από την άμεση εμπειρία του. Άλλοι γονείς δεν εμποδίζουν αυτή την εμπειρία, αλλά θεωρούν ότι η λέξη "τυφλός" θα πρέπει να φθάσει στο παιδί όσο το δυνατόν αργότερα. Αυτό ανταποκρίνεται πιθανόν στις συναισθηματικές τους αντιδράσεις έναντι της τυφλότητας, αλλά αυτό δεν αλλάζει κατά κανένα τρόπο τις εμπειρίες και τα αισθήματα του παιδιού τους. Ένα παιδί που δεν ξέρει με πια λέξη προσδιορίζεται η κατάσταση του θα την μάθει ξαφνικά την μια μέρα η την άλλη και αυτή θα είναι πραγματικά μια δραματική στιγμή.

Ο καλύτερος τρόπος για να επιτρέψουμε στο παιδί να αντιληφθεί την τυφλότητα του είναι το να είμαστε αντικειμενικοί. Όταν πλέον αυτό θα έχει αντιληφθεί ότι δεν μπορεί να δει, μπορεί να σας ρωτήσει πως και

γιατί. Αν μάθει ότι είναι τυφλό γιατί τα μάτια του δεν λειτουργούν, αλλά έχει τα χέρια για να αγγίζει, τα αυτιά για να ακούει, τη μύτη για να μυρίζει και τη γλώσσα για να γεύεται, η προσοχή του θα προσελκυστεί μάλλον απ' αυτό που μπορεί να κάνει παρά από εκείνο που δεν μπορεί να κάνει. Επιπλέον δεν χρειάζεται να περιοριστούν οι γονείς σε μια λεκτική εξήγηση, όταν αυτό κάνει αυτές τις ερωτήσεις έχει ήδη αποκτήσει τόσες εμπειρίες μέσα από τις υπόλοιπες αισθήσεις, ώστε να θεωρηθεί η απάντησή σας ικανοποιητική. Κατ' αυτό τον τρόπο, γι' αυτό η λέξη “τυφλός” δεν θα έχει μια σημασία έντονα αρνητική, αλλά απλά θα περιγράφει μόνο την κατάστασή του έτσι όπως αυτό το ίδιο έχει μάθει να τη γνωρίζει. Με μεγάλη έκπληξη τη μια μέρα ή την άλλη, όταν θα του ζητηθεί να κάνει κάτι, θα ακουστεί ότι δεν μπορεί να το κάνει γιατί “είναι τυφλός”. Αυτό το γεγονός δεν θα πρέπει να εκπλήσσει τους γονείς.

Με το πέρασμα του χρόνου, πιθανόν, αυτό να επιθυμεί κάτι περισσότερο από μια ευκαιριακή απάντηση σε μια ερώτηση του γύρω από τις αιτίες της αναπηρίας. Θα πρέπει πρώτα απ' όλα οι γονείς να ξεκινήσουν από το επίπεδο της κατανόησης του ίδιου του παιδιού και πάνω σ' αυτή τη βάση να προσπαθήσουν να του δώσουν την πιο εξαντλητική δυνατή απάντηση. Υπάρχουν παιδιά σε θέση να κατανοήσουν τους λόγους της τυφλότητας τους ακόμη και από την τρυφερή ηλικία, όπως ένα παιδί στο νηπιαγωγείο που σ' ένα παιδί του ίδιου σχολείου που το ρωτούσε πως και δεν μπορούσε να δει, του απάντησε απλά “γεννήθηκα πολύ γρήγορα”. Υπάρχουν οπωσδήποτε άλλες αιτίες που δεν μπορούν να εξηγηθούν στο παιδί με τόσο απλό τρόπο και θα είναι σκόπιμο να αναβάλλετε την εξήγηση για την στιγμή κατά την οποία το παιδί θα είναι πιο ώριμο.

Όσο και αν επιθυμούν οι γονείς να το αποφύγουν, δεν θα είναι δυνατόν να αποτρέψουν το παιδί τους να κάνει εμπειρίες με ξένους,

πιθανώς καλώς σκεπτόμενοι, αλλά επιφανειακοί και αμαθείς, οι οποίοι θα εκφράσουν οίκτο απέναντι του για την τυφλότητα του. Αυτό αναμφιβόλως θα είναι πιο οδυνηρό για τους γονείς παρά για το παιδί: Γι' αυτό πρέπει να του αποσπάσουν την προσοχή του από παρατηρήσεις τέτοιου είδους και να του εξηγήσουν ότι πρόκειται για πρόσωπα που δεν ξέρουν τίποτα από τα πολλά πράγματα που μπορεί να κάνει και να χαρεί. Το μεγαλύτερο μέρος των ενηλίκων που συναντούν οι γονείς και το παιδί τους, θα ξέρουν να δείχνουν κατανόηση και θα ακολουθήσουν το παράδειγμα των γονιών θεωρώντας ρεαλιστικά την τυφλότητα του παιδιού και θα αντιληφθούν ότι αυτό είναι σχεδόν σε όλα ίσο με τα άλλα παιδιά.

Επιπλέον, μπορεί να είναι χρήσιμο να κατανοηθούν οι λόγοι της διαφοράς των αντιδράσεων των ενηλίκων όταν βρίσκονται μπροστά σε τυφλά παιδιά: μερικοί εκδηλώνουν μια κατανόηση καθ' όλα φυσική, άλλοι δίνουν έμφαση στις διαφορές κατά τρόπο αρνητικό ή εντελώς νοσηρό. Πολύ πιθανό αυτοί, μέσα από τη στάση τους προς τυφλό παιδί, να εκδηλώνουν αυτό που αισθάνονται για τον εαυτό τους: πρόκειται για γονείς ευερέθιστους και ταραγμένους, θα δείξουν ότι έχουν πλήρη συνείδηση όλων των προβλημάτων που προκαλεί η τυφλότητα και θα επικεντρώσουν πάνω σ' αυτά την προσοχή τους, αν αντίθετα πρόκειται για ήρεμα και με αυτοπεποίθηση πρόσωπα, θα αποδεχθούν το παιδί και θα διαπιστώσουν με ευχαρίστηση και ικανοποίηση τις δυνατότητες του και τα αποτελέσματα που ήδη έχει πετύχει.

Μιλήσαμε ήδη για τη συμπεριφορά άλλων γονέων και άλλων προσώπων, πρέπει να διευκρινίσουμε ότι τα συναισθήματα που δοκιμάζει το παιδί σας για την τυφλότητα του καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από τα συναισθήματα τα δικά σας. Αν οι γονείς αντιδρούν στο παιδί με αγχώδη και τεταμένο τρόπο, αυτό θα έχει επίδραση επάνω του και η αντίδραση του θα είναι ο καθρέπτης της ίδιας της δικής σας

στάσης. Αν διακρίνονται από ηρεμία και φυσικότητα και αν κάνουν ότι είναι δυνατόν για να έχουν τέτοια συμπεριφορά, αυτό θα αναπτυχθεί κατά τρόπο φυσικό και ήρεμο, και θα έχει ωφέλεια απ' αυτή την ατμόσφαιρα. Για να ξεπεράσουν αυτές τις δυσκολίες, μπορούν να απευθυνθούν σε διάφορα μέρη για βοήθεια και εύχομαι η ανάγνωση αυτού του βιβλίου να συμβάλλει επίσης στο να επανατοποθετήσει μερικά από αυτά τα προβλήματα στις σωστές διαστάσεις. Επιπλέον, μπορούν να συμβουλευτούν ειδικούς της παιδικής τυφλό-παιδαγωγικής, υπάρχουν ψυχολόγοι και ψυχίατροι που μπορούν να τους συμβουλευτούν χρήσιμα, υπάρχουν άνθρωποι της εκκλησίας με πνευματική πείρα που μπορείτε να απευθυνθούν. Φυσικά δεν πρέπει να ξεχνάμε το γιατρό της οικογένειας, τον παιδίατρο, που θεωρείται ως ένας έμπειρος και έτοιμος φίλος.

Έως ότου το παιδί θα μένει στην οικογένεια, δεν θα αντιλαμβάνεται πλήρως τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ αυτού και των άλλων, εξ' αιτίας της τυφλότητάς του. Με το πέρασμα των χρόνων αυτό όχι μόνο θα συνειδητοποιεί περισσότερο αυτές τις διαφορές, αλλά και θα τις σκέφτεται περισσότερο. Σ' αυτή τη φάση αυτό θα πρέπει ήδη να έχει αναπτύξει αυτοπεποίθηση και να πιστεύει στην αξία του ώστε η συνειδητοποίηση της κατάστασης της τυφλότητας να μην έχει επάνω του σοβαρό αντίκτυπο. Θα ήμασταν μακριά από την πραγματικότητα αν ισχυριζόμασταν ότι η τυφλότητα δεν είναι αιτία συναισθηματικών συγκρούσεων στα μεγαλύτερα παιδιά: αυτά είναι αρκετά έξυπνα για να διαπιστώσουν πόσα και ποια πράγματα τα παιδιά που βλέπουν μπορούν να κάνουν και κάνουν με μεγαλύτερη ελευθερία απ' αυτά.

Οι δυσκολίες στην κίνηση είναι οι πιο ερεθιστικές: το να μην μπορεί να κινηθεί και να περιτριγυρίσει εντελώς ελεύθερα και ανεξάρτητα όπως τα άλλα παιδιά είναι σχεδόν για όλα η αιτία της μεγαλύτερης απογοήτευσης. Η αναγκαιότητα να εργαστούν επί

μακρότερον και με μεγαλύτερη επιμέλεια από τους άλλους για να πετύχουν τα ίδια αποτελέσματα είναι επίσης και αυτή αιτία απογοήτευσης. Υποχρεωμένα να παραιτηθούν από κάθε συμμετοχή σε πολλές αθλητικές δραστηριότητες, θα προσπαθήσουν να βρουν αντιστάθμισμα σε άλλες δραστηριότητες ή σε άλλες ικανοποιήσεις, εν τούτοις, καθ' οιονδήποτε τρόπο, αυτές οι παραιτήσεις θα είναι γι' αυτά πηγή πικρίας, δυσαρέσκειας και στενοχώριας.

Η γενική παιδο-ψυχολογία μας διδάσκει ότι σε ορισμένες φάσεις πρέπει να προβλέπουμε εκρήξεις θυμού και εχθρότητας. Π.χ. στην ηλικία των δύο ετών να εξερευνηθεί και να οργιστεί αν δεν καταφέρνει να βρει το δρόμο, αυτή τη περίοδο αυτό αναπτύσσει της αίσθηση της ανεξαρτησίας, γι' αυτό αντιδρά με βία σε κάθε κατάσταση απογοήτευσης και καταπίεσης. Αναμφιβόλως, οι δυνατότητες εμπειριών απογοήτευσης είναι μεγαλύτερες για το τυφλό παιδί παρά για το παιδί που βλέπει: ωστόσο, δεν θα του κάνει κακό - εντός ορισμένων ορίων - να εκφράσει ελεύθερα τα συναισθήματά του εμπρός σ' αυτές τις δυσκολίες, παρά να τα απωθήσει και να τα καταπιέσει. Θα έπρεπε αντίθετα, να του δοθεί η ευκαιρία να ελευθερωθεί απ' αυτά μιλώντας ή μέσα από παιχνίδια μίμησης και αναπαράστασης, να τα εκφράσει μέσα στην δημιουργική του δραστηριότητα και να εκδηλώσει το θυμό του εκτονώνοντας τον σε φυσικές δραστηριότητες όπως η πάλη, το τρέξιμο, η πεζοπορία ή το τραγούδι. Και μερικές φορές μένει, ως μόνη λύση, μία αληθινή και καθαρή εκτόνωση, σε πλήρη βαθμό, που θα συμβάλει στο να καθαρίσει την συναισθηματική ατμόσφαιρα και όχι να την μολύνει μόνιμα.

Υπάρχουν φυσικές εκρήξεις θυμού που μπορούν να προβλεφθούν, εν τούτοις, όταν αυτές εκδηλώνονται συχνά και με επίμονο χαρακτήρα μετά τα τέσσερα ή πέντε έτη, θα πρέπει να θεωρηθούν ως κώδωνας κινδύνου που δείχνει ότι στο παιδί ή στην κατάσταση υπάρχει κάτι που

δεν πάει. Αν γνωρίζετε την αιτία, θα είναι πιο εύκολο να βοηθήσετε το παιδί που βρίσκετε σ' αυτές τις καταστάσεις, αν το παιδί αισθάνεται απογοητευμένο γιατί δεν μπορεί να κάνει ούτε να έχει αυτό που επιθυμεί, πιθανό να αντιδράσει επιθετικά ή όταν κάποιος το εμποδίσει να πραγματοποιήσει τις επιθυμίες του, να επιχειρήσει να στρέψει το θυμό του εναντίον του ίδιου του εαυτού του, να πέφτει κάτω, να χτυπάει το κεφάλι του στο τοίχο και να δίνει κλωτσιές και μπουνιές σε όλους και σε όλα. Να συνομιλήσει κανείς με ένα παιδί κατά τη διάρκεια αυτού του ξέσπασματος της οργής είναι αδύνατο και γι' αυτό ή θα πρέπει κανείς να περιμένει να περάσει η οργή ή να υποχωρήσει. Αν υιοθετηθεί πιο συχνά αυτή η τελευταία αντίδραση, το παιδί θα καταλήξει να μάθει ότι με ένα ξέσπασμα οργής μπορεί να έχει αυτό που θέλει και θα το χρησιμοποιήσει ως ένα μέσο για να επιτύχει το σκοπό του, και η εμπειρία μας διδάσκει ότι το παιδί που χρησιμοποιεί αυτά τα ξέσπασμα θυμού και αυτά τα μέσα για να επιτύχει τους σκοπούς του, δεν ωφελείται αλλά συνεχίζει να εκδηλώνει έλλειψη ικανοποίησης και διαταραχή στις σχέσεις του με τους άλλους.

Όταν αυτές οι εκρήξεις οργής είναι πολύ συχνές ή συνεχίζονται και πέρα από την ηλικία κατά την οποία μπορούμε να τις θεωρήσουμε φυσιολογικές, ο καλύτερος τρόπος να τις αντιμετωπίσουμε είναι το να αποφεύγουμε τις καταστάσεις που θα μπορούσαν να τις πυροδοτήσουν. Αναμφιβόλως οι περιπτώσεις απογοήτευσης και στέρησης είναι πιο πολλές για τα τυφλά παιδιά παρά γι' αυτά που βλέπουν: ίσως, ακριβώς γι' αυτό το λόγο, αυτά παρουσιάζουν σ' αυτές τις περιστάσεις μεγαλύτερες δυσκολίες από τους άλλους. Εν τούτοις, μπορούμε να είμαστε σ' αυτά χρήσιμοι με πολλούς τρόπους πριν ακόμη να αισθανθούν την αναγκαιότητα να καταφύγουν σ' αυτή την συμπεριφορά ή στο να συνεχίσουν να την χρησιμοποιούν.

Πρώτα απ' όλα θα πρέπει να περιορίσουμε στο ελάχιστο τις

απαγορεύσεις και τις περιοριστικές διατάξεις της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας του παιδιού, διαγράφοντας τα “δεν πρέπει” και τα “αρκεί”, ενθαρρύνοντας τις ανεξάρτητες πρωτοβουλίες του παιδιού. Φυσικά, θα είναι οι γονείς που θα πρέπει να αποφασίσουν ποιοι περιορισμοί είναι πράγματι απαραίτητοι, αλλά γενικά μπορούμε να πούμε ότι είναι απαραίτητοι μόνο εκείνοι οι περιορισμοί που εγγυώνται την ασφάλεια της υγείας του παιδιού και είναι απαραίτητοι για την ανάπτυξή του, η οποία εννοείται ως μια εκτεταμένη διαδικασία σ’ ένα χρονικό διάστημα πολλών ετών. Με άλλα λόγια, δεδομένου ότι η τυφλότητα καθαυτή περιορίζει κάτω από πολλές απόψεις το παιδί, καλά θα κάνετε να του δώσετε όσο το δυνατό τη μεγαλύτερη δυνατή ελευθερία, έως ότου να μπορέσει να αναπτύξει τη δική του θέληση και να ικανοποιήσει το πόθο του για ανεξαρτησία.

Κατά δεύτερο λόγο, θα είναι σκόπιμο να αντιμετωπιστούν κατά τρόπο ρεαλιστικό και πρακτικό, ευθύς εξ’ αρχής, τις καθημερινές δραστηριότητες, όπως το πρωινό ξύπνημα, το ντύσιμο, τον βραδινό ύπνο κτλ.. Δεδομένου ότι πρόκειται για δραστηριότητες που πρέπει να γίνουν οπωσδήποτε, δεν θα ήταν φρόνιμο να δώσετε στο παιδί ελευθερία επιλογής απέναντι σ’ αυτές. Αυτές οι λειτουργίες ρουτίνας θα πρέπει να πραγματοποιούνται χωρίς να τους δίνουμε μεγάλη σπουδαιότητα, σ’ ένα κλίμα χαλαρό, ελεύθερο από συναισθηματική φόρτιση, αποφεύγοντας οτιδήποτε δημιουργεί δυσχέρεια. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να αποφεύγονται οι απότομοι και βίαιοι τρόποι, οι επίμονοι και αιφνίδιοι.

Αν, για λόγους που μπορούν να έχουν την αιτία τους πολύ πιο βαθιά, το παιδί εκδηλώνει μια ιδιαίτερη κλίση στο να παροργίζεται ακόμη και σε συνηθισμένες καταστάσεις, θα είναι χρήσιμο, σ’ αυτές τις περιπτώσεις, να υπεισέρχεται ένα πρόσωπο απέναντι στο οποίο το παιδί έχει ένα αίσθημα λιγότερο ανταγωνιστικό, και να τροποποιείται κατά

κάποιο τρόπο η μέθοδος εκτέλεσης αυτών των δραστηριοτήτων. Αρκετά συχνά θα είναι το ίδιο το παιδί που θα μας φανερώσει τις ενδείξεις γύρω από τις αλλαγές που θα το ευχαριστούσαν. Όταν τέλος γίνεται αντιληπτό ότι το παιδί συσσωρεύει ένταση για μια έκρηξη θυμού, θα είναι σκόπιμο να τραβήξουμε την προσοχή του απ' αυτό που προκαλεί σ' αυτό ερεθισμό, προσανατολίζοντας την αντίθετα προς μια δραστηριότητα που γι' αυτό να είναι περισσότερο αποδεκτή και ευχάριστη: συνήθως, σε τέτοιες καταστάσεις, αυτή η απόσπαση δίνει καλά αποτελέσματα. Αν η έκρηξη θυμού πρέπει οπωσδήποτε να ξεσπάσει, παρ'όλες αυτές τις φροντίδες, καλύτερα θα είναι να μην δώσετε σ' αυτή πολύ μεγάλη σημασία: δεν είναι δυνατόν βεβαίως να την αγνοήσετε, αλλά δεν πρέπει να αποθαρρύνεστε να έχετε υπομονή και να περιμένετε να του περάσουν τα νεύρα και να είναι διατεθειμένο να ακούσει ότι του λέτε με ήρεμη και γαλήνια φωνή. Μετά από ένα ορισμένο χρονικό διάστημα, το παιδί θα είναι σε θέση, κατά πάσα πιθανότητα, να προσαρμοστεί στο αναπόφευκτο, ιδιαίτερα αν ξέρετε να βρίσκετε αποτελεσματικούς τρόπους και μορφές να του αποσπάτε την προσοχή.

Υπάρχουν πολλά παιδιά που εκδηλώνουν συναισθηματικές συγκρούσεις και φαίνονται ερεθισμένα από τον τρόπο που αντιδρούν οι γονείς τους στην πρόοδό τους. Υπάρχουν, από την άλλη πλευρά, γονείς που περιμένουν πάρα πολλά χρόνια από τα παιδιά τους και - πολύ συχνά χωρίς να το ξέρουν - τα υποβάλλουν σε αδικαιολόγητες πιέσεις. Αγχώδεις να βρουν στοιχεία που να επιβεβαιώνουν τη κατάσταση της κανονικότητας του παιδιού τους και την νοητική και φυσική ανάπτυξή του, δεν περιμένουν να ωριμάσει σταδιακά σ' αυτό το πέρασμα από τη μια φάση στην άλλη, αλλά ζητούν επίμονα απ' αυτό μια πρόωρη απάντηση: π.χ. στην γλωσσική εξέλιξη, το παιδί μπορεί να έχει φθάσει εκείνη τη φάση της εξέλιξης που συγκεκριμενοποιείται στο να κατονομάζει τα αντικείμενα και να ρωτά πως λέγονται και να είναι γι'

αυτό μια φυσική διαδικασία, και θα ρωτά “τι είναι” κάθε φορά που θα ακούει ένα νέο θόρυβο ή θα βρεθεί κάτι νέο στα χέρια του ή ακόμη και αν πρόκειται για αντικείμενα που ήδη γνωρίζει εάν σ’ αυτή τη φάση οι γονείς επέμεναν στο να κάνουν το παιδί να συνθέσει μια πλήρη πρόταση, θα το ωθούσαν σε μια φάση εξέλιξης γλωσσικών ενδιαφερόντων για την οποία το παιδί δεν είναι ακόμη ώριμο. Ενδεχομένως το παιδί να μην είναι σε θέση να αξιοποιήσει πλήρως τις δυναμικές του ικανότητες κατά την φάση της ονομασίας των αντικειμένων και, σ’ αυτή την περίπτωση, η επέμβαση των γονέων που επιθυμούν να διαπιστώσουν την πρόοδο του παιδιού, αλλοιώνει την φυσική ανάπτυξη εμποδίζοντας το παιδί να ωφεληθεί πλήρως από κάθε ξεχωριστή φάση της ανάπτυξης του, ωθώντας το πέρα από τα φυσικά όρια, προς δεξιότητες που αυτό δεν είναι ακόμη σε θέση να πραγματοποιήσει. Αν αυτή η κατάσταση επαναλαμβάνεται συχνά το παιδί θα μπορούσε να αισθανθεί φοβισμένο και αποπροσανατολισμένο, γεγονός που θα αύξανε σ’ αυτό τα αισθήματα της αποθάρρυνσης και της ανασφάλειας.

Είναι εύκολο να κατανοήσουμε πως οι γονείς ενός τυφλού παιδιού μπορεί να έχουν μεγαλύτερο πόθο απ’ τους άλλους να διαπιστώσουν την εξ’ ίσου πρόοδό του, ή ακόμη και μεγαλύτερη, από εκείνη των άλλων παιδιών. Εν τούτοις για το παιδί το σημαντικό είναι να μπορέσει να αναπτυχθεί σύμφωνα με ένα δικό του ρυθμό χωρίς εξωτερικές παρεμβάσεις πίεσης. Οι γονείς θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους ότι το κάθε παιδί έχει ένα δικό του ρυθμό ανάπτυξης και το σημαντικό, επίσης και εδώ, δεν είναι το “πότε” αλλά το “πως”. Σε περιπτώσεις κατά τις οποίες θα έχετε την τάση να περιμένετε πάρα πολλά από το παιδί σας, διερωτηθείτε: “τι διαφορά θα υπάρχει μετά από δέκα ή μετά από είκοσι χρόνια;” είμαι βέβαιος ότι σήμερα δεν ξέρετε τι ηλικία είχατε όταν μαθαίνατε αυτά που τώρα προσπαθούμε να μάθουμε

στα παιδιά: ξέρετε όμως ότι αυτά τα πράγματα μια ορισμένη στιγμή τα μάθατε.

Πολλές φορές οι ακολουθίες στα κριτήρια που επιλέγουν οι γονείς είναι αιτία ερεθισμού και ανασφάλειας: το φαινόμενο δεν περιορίζεται στα τυφλά παιδιά: εν τούτοις, η κατάσταση της τυφλότητας του παιδιού και τα συναισθήματα των γονιών απέναντι σ' αυτή την κατάσταση μπορούν να δώσουν λαβή σε πιο σοβαρές ακολουθίες. Το παιδί θα είναι σε θέση να αναγνωρίσει αυτό που είναι σωστό ή λάθος μόνο όταν θα ξέρει αν πρέπει να περιμένει επιδοκιμασία ή αποδοκιμασία από τους γονείς σε μια δεδομένη κατάσταση. Αν αντίθετα το ίδιο πράγμα ή η ίδια κατάσταση είναι τη μια φορά αντικείμενο επιδοκιμασίας και την άλλη αποδοκιμασίας εκ μέρους σας, το παιδί θα αποπροσανατολιστεί και δεν θα καταφέρει να ωριμάσει σ' αυτό η εμπιστοσύνη στον εαυτό του και σε σας. Είναι σημαντικό να δώσετε στο παιδί να καταλάβει, με φυσικό τρόπο, τι περιμένετε απ' αυτό. Αυτό δεν σημαίνει ότι εσείς οφείλετε να αποφύγετε οποιαδήποτε δυνατότητα αλλαγής στον τρόπο που ενεργείτε, οποτεδήποτε θα υπήρχαν γι' αυτό σοβαροί λόγοι. Εν τούτοις θα πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι το παιδί έχει ανάγκη από ένα σταθερό κανόνα κατά τρόπο που αυτό να μην αμφιταλαντεύεται ανάμεσα στις επιλογές που εσείς κάνετε γι' αυτό, δεδομένου ότι αυτό δεν είναι ακόμη ώριμο για να το κάνει αφ' εαυτού. Φυσικά αυτή η συνέπεια δεν μπορεί να είναι απόλυτη, εν τούτοις, οι γονείς των τυφλών παιδιών θα πρέπει να προσπαθήσουν να είναι λίγο περισσότερο συνεπείς από τους άλλους, δεδομένου ότι στο περιβάλλον θα είναι περισσότερο διαθέσιμοι να υποχωρούν σ' ένα παιδί που δεν βλέπει παρά σ' ένα άλλο.

Στο μικρό βιβλίο “Μερικά ειδικά προβλήματα των παιδιών ηλικίας δύο έως πέντε ετών” (some special problem of children - aged 2 to 5 years), NINA RIDENOUR και ISABELLA JOHNSON “αντιμετωπίζουν τα καθημερινά ζωτικά προβλήματα των κανονικών

παιδιών” και βοηθούν τους γονείς να κατανοήσουν καλύτερα τα παιδιά τους κατά την διάπλαση μιας υγιούς και ευτυχισμένης προσωπικότητας. Δίνουν επίσης μια κατάσταση με τις ανεπιθύμητες για τους γονείς συμπεριφορές: “Όταν το παιδί κάνει κακό σ’ ένα άλλο· όταν είναι καταστροφικό· όταν μιλάει άσχημα· όταν δεν θέλει να συμμετέχει· όταν βυζαίνει το δάχτυλό του· όταν βρέχεται· όταν αυνανίζεται· όταν εκδηλώνει φοβίες”. Είμαι βέβαιο ότι όποιος έχει ένα παιδί, έχει ζήσει αυτά τα προβλήματα και όποιος θα αποκτήσει, είναι αναμενόμενο ότι θα τα συναντήσει. Όσα λέγονται σχετικά με αυτά τα θέματα για τα παιδιά γενικά ισχύουν επίσης και για το δικό σας τυφλό παιδί. Lorenzo K. Frank, στην εισαγωγή του στο βιβλιαράκι που αναφέραμε πιο πάνω, κάνει μια παρατήρηση την οποία, κατά τη γνώμη μου, θα πρέπει να την λαμβάνουμε πολύ πιο συχνά υπόψη μας παρά όλες τις άλλες εμπειριστατωμένες συμβουλές με τις οποίες είναι γεμάτες όλες οι σελίδες: “το παιδί έχει ανάγκη της αγάπης των γονιών τόσο περισσότερο, όσο λιγότερο ελκυστικό είναι αυτό, όταν εκδηλώνει παράξενες μορφές συμπεριφοράς και φαίνονται τόσο ανεπιθύμητες και ανεπίτρεπτες για τους γονείς”.

Αναφορικά με το θέμα των παιδικών “φόβων” από την ηλικία των δύο έως των πέντε ετών. Το τυφλό παιδί δεν θα γνωρίσει ασφαλώς το φόβο στο σκοτάδι. Εν τούτοις, θα δοκιμάσει ένα παρόμοιο φόβο όταν θα μείνει μόνο του όταν δηλαδή θα του λείπει η ακουστική επαφή με ένα γνωστό πρόσωπο. Αποφεύγουμε να αφήσουμε μόνο του το τυφλό παιδί, χωρίς προηγουμένως να το έχουμε προειδοποιήσει, γιατί αυτό προκαλεί σ’ αυτό ένα προαίσθημα απογοήτευσης: αντίθετα θα είναι σκόπιμο να το προετοιμάσουμε να μείνει μόνο του, λέγοντας ότι θέλουμε να μείνει εκεί που είναι δίνοντας του κάποιο αντικείμενο να έχει κοντά κατά κάποιο τρόπο που να μην έχει την αίσθηση ότι βρίσκεται μόνο του στο χώρο. Μπορούν επίσης να του μάθουν πότε θα επιστρέψουν και, αν το παιδί

είναι μικρό, δεν πρέπει να μείνετε μακριά του πολλή ώρα, ενώ αν είναι πιο μεγάλο, θα είναι σε θέση να ανεχθεί την απουσία σας επί μακρότερο· με κάθε τρόπο, θα πρέπει να αποφευχθεί πάντα να το αφήνετε μόνο σ' ένα χώρο όπου αυτό μπορεί να εκτεθεί σε απρόβλεπτους και άγνωστους θορύβους που θα μπορούσαν να το τρομάξουν. Εξ' άλλου, αυτός ο φόβος του να μείνει μόνο θα περάσει ιδιαίτερα αν το παιδί βρεθεί σ' ένα χώρο που είναι γνωστός σ' αυτό· αντίθετα, σε άγνωστα περιβάλλοντα, αυτός ο φόβος να μείνει μόνο μπορεί να διαρκέσει περισσότερο και δεν θα εξαλειφθεί ποτέ εντελώς. Παίρνοντας τη θέση του τυφλού παιδιού ή του ενήλικα, είμαι βέβαιος ότι θα κατανοηθούν οι λόγοι αυτών των αντιδράσεων.

Για όλους αυτούς τους λόγους, θα πρέπει να είμαστε πολύ επιφυλακτικοί στο να επιτρέψουμε στο τυφλό παιδί να βγει με ένα άλλο παιδί χωρίς ένα έλεγχο: μπορεί πράγματι να συμβεί το παιδί που βλέπει να προσελκυστεί από κάτι που βρίσκεται στο άλλο μέρος του δρόμου και να τρέξει προς τα εκεί χωρίς να μιλήσει, αφήνοντας το σύντροφό του μόνο του. Αυτή η εμπειρία θα μπορούσε να προκαλέσει φόβους που στη συνέχεια θα ήταν μάλλον δύσκολο να εξαλείψουμε.

Για να τρομάξει ένα παιδί αρκεί μερικές φορές μια απότομη παρατήρηση, που γίνεται πιθανόν χωρίς να το θέλουμε, που αυτό ή δεν κατανοεί ή παίρνει πολύ κατά γράμμα ωσάν να επρόκειτο για μια αληθινή απειλή. Σε καταστάσεις αυτού του είδους το παιδί που βλέπει θα σας κοιτάξει και θα αντιληφθεί ότι η θυμωμένη έκφραση του προσώπου σας αλλάζει πολύ γρήγορα και γίνεται περισσότερο ευμενής και αυτό θα συμβάλλει στο να μειώσει σ' αυτό τους φόβους και τις ανησυχίες. Αντίθετα για το τυφλό παιδί ο αλλοιωμένος τόνος της φωνής με τον οποίο εκδηλώνετε τα συναισθήματά σας, μπορεί να παραμείνει στη μνήμη του, με ένα αίσθημα φόβου που θα συνεχίσει να το θλίβει για πολύ καιρό. Αν κάποια στιγμή ταραχτείτε με το παιδί και δημιουργηθεί

κάποια σκηνή, ξανασκεφετείτε το στη συνέχεια και δώστε στο παιδί να καταλάβει ότι ηρεμήσατε, ώστε αυτό να μην υποφέρει επί μακράν από το φόβο ότι έχει χάσει την δική σας φροντίδα.

Τα τυφλά παιδιά εξωτερικεύουν συχνά ορισμένα μοντέλα συμπεριφοράς τα οποία λέγονται “τυφλισμοί”. Υπενθυμίζουμε μερικούς: να κινεί το σώμα, να γυρίζει το κεφάλι συχνά και γρήγορα, να κουνιέται εμπρός πίσω, να βάζει τα χέρια στα μάτια ή στο στόμα, να τρίβει τα χείλη, τα αυτιά ή τη μύτη ή, αν το παιδί έχει ένα υπόλοιπο όρασης, να κινεί τα χέρια μπροστά στα μάτια, με τρόπο ώστε να μπορεί να παρατηρεί την εναλλαγή φωτός σκιάς. Ο Tommaso D. Gutforth το 1985 περιγράφει αυτή τη συνήθεια στο βιβλίο του “Τα τυφλά παιδιά στο σχολείο και στην κοινωνία”, το οποίο στο χώρο μας είναι ένα κλασικό έργο. Σύμφωνα με αυτό τον συγγραφέα, οι “τυφλισμοί” οφείλονται στην έλλειψη ερεθισμάτων και τους θεωρεί ως “ενέργειες αυτόματου αυτοερεθισμού”. Μπορεί να γίνει εύκολα κατανοητό πως ένα παιδί που δεν δέχεται ικανοποιητικά ερεθίσματα και εντυπώσεις από τον εξωτερικό κόσμο, τείνει στο να αναζητήσει ερεθίσματα στο ίδιο του το σώμα και θα συνεχίσει να κάνει αυτό κάθε φορά που του είναι ευχάριστα και το ικανοποιούν.

Θα πρέπει τώρα να διερωτηθούμε αν είναι δυνατόν να προσφέρουμε κανονικά στα τυφλά παιδιά ένα ικανοποιητικό επίπεδο ερεθισμάτων. Κατά την άποψή μου, δεν θα ήταν συνετό να προσπαθήσουμε να κάνουμε κάτι τέτοιο, ακόμη και αν το μπορούσαμε. Στις πολλαπλές εντυπώσεις που δέχεται το παιδί που βλέπει από την όραση, δεν είναι δυνατόν να έχουμε αντιστοιχία στον ίδιο βαθμό με εκείνες που το τυφλό παιδί δέχεται μέσα στο περιβάλλον του και αυτό ισχύει επίσης όσο αφορά τις δυνατές δραστηριότητες του. Είναι σχεδόν φυσικό ωστόσο το τυφλό παιδί να στραφεί σε κάποια μορφή αυτοερεθισμού. Με το πέρασμα του χρόνου, αυτό θα είναι σε θέση να

ενδιαφερθεί για ένα μεγαλύτερο αριθμό και για ένα μεγαλύτερο φάσμα δραστηριοτήτων και την κατάλληλη στιγμή θα εγκαταλείψει τις παλιές συνήθειες, βρίσκοντας στις άλλες δραστηριότητες μεγαλύτερη ικανοποίηση. Είπαμε ότι αυτοί οι “τυφλισμοί” παρατηρούνται συνήθως μεταξύ των τυφλών παιδιών αυτοί όμως μειώνονται ήδη κατά τη διάρκεια των χρόνων του δημοτικού σχολείου και εξαφανίζονται σχεδόν εξ’ ολοκλήρου στα παιδιά ηλικίας γυμνασίου και στους ενήλικες. Εν τούτοις, σ’ αυτούς τους τελευταίους, μπορούν να σχηματίσουν μερικές ιδιαίτερες προσωπικές συνήθειες, όπως εξ’ άλλου συμβαίνει και μεταξύ αυτών που βλέπουν παραμένει όμως το γεγονός ότι, όποιος παρατηρεί τον τυφλό απ’ έξω, είναι πάντα έτοιμος να αποδώσει στην κατάσταση της τυφλότητας κάθε απόκλιση που, σε κανονικές συνθήκες, θα περνούσε απαρατήρητη.

Με αυτές τις παρατηρήσεις λέω ότι οι γονείς και οι δάσκαλοι πρέπει να μείνουν με σταυρωμένα τα χέρια μπροστά σ’ αυτές τις ανώμαλες και εκτός ελέγχου συνήθειες του τυφλού παιδιού. Σκέπτομαι μόνο ότι δεν είναι δυνατόν να κάνει κανείς πολλά τα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού. Είναι αλήθεια θα μπορούσε κανείς να το υποχρεώσει να σταματήσει μια απ’ αυτές τις εκδηλώσεις, αλλά είναι σχεδόν βέβαιο ότι σ’ αυτή την περίπτωση θα αναπτύξει μια άλλη. Εν τούτοις, μεγαλώνοντας και αυξάνοντας τις δραστηριότητες του και την ικανότητα αυτοελέγχου, με τη δική του αποκλειστική αξία, ανοίγοντας το νου του στη σκέψη, το παιδί θα είναι σε θέση να αποποιηθεί αυθόρμητα αυτούς τους “τυφλισμούς”. Θα πρέπει να προσφέρονται στο παιδί πολυάριθμες ευκαιρίες να κάνει εμπειρίες και να απασχοληθεί. Να ενθαρρύνεται στην εξάσκηση της θέλησης δώστε του να καταλάβει ότι αυτές οι εξωτερικές εκδηλώσεις δεν είναι αποδεκτές για σας και για τους άλλους και αυτό προφανώς θα ξέρει σιγά-σιγά να τις εξαλείψει.

Εάν διερωτηθούμε γιατί τόσοι και τόσοι γονείς είναι τόσο

ανήσυχοι γι' αυτούς τους “τυφλισμούς”, μπορούμε εύκολα να διαπιστώσουμε τις πραγματικές αιτίες αυτής της ανησυχίας. Πρώτα απ' όλα πολλοί γονείς θεωρούν ότι αυτές οι εκδηλώσεις είναι ένδειξη μιας ελλιπούς νοητικής ικανότητας του παιδιού. Θέλουμε να τους διαβεβαιώσουμε ότι δεν είναι απολύτως αληθινό, εκτός εάν τέτοιες συνήθειες εμμένουν επί μακρόν και υπάρχουν άλλα στοιχεία που να μας κάνουν να σκεφτούμε μια νοητική υστέρηση. Αυτές οι “συμπεριφορές” ως τέτοιες μπορούν να θεωρηθούν εντελώς “φυσιολογικές” και δεν θα έπρεπε να ανησυχούν κατά κανένα τρόπο τους γονείς. Υπάρχει ένας άλλος λόγος: οι γονείς νομίζουν ότι η συμπεριφορά του παιδιού τους θεωρείτε από τους άλλους “αδέξια”, στις αντιδράσεις των οποίων είναι φανερά πολύ ευαίσθητοι. Οι γονείς των τυφλών παιδιών ενοχλούνται και στενοχωριούνται τόσο συχνά από τις παρατηρήσεις των άλλων γύρω από το τυφλό παιδί τους που γίνονται μερικές φορές πολύ ευαίσθητοι αν η συμπεριφορά του παιδιού τους προσελκύει την προσοχή με τον ένα ή τον άλλο . Το να προσπαθήσουμε να ελαχιστοποιήσουμε τα αποτελέσματα τέτοιων αντιδράσεων στους γονείς είναι ανώφελο· εν τούτοις, θα πρέπει να δώσουμε σ' αυτές τη σωστή διάσταση, έχοντας υπόψη ότι “κακό” δεν είναι στο παιδί, αλλά σ' αυτόν που κάνει αυτές τις παρατηρήσεις.

Μεταξύ των άλλων παιδιών, υπάρχουν εκείνα που παρουσιάζουν αποκλίσεις της ανάπτυξης της συμπεριφοράς τέτοιες ώστε να κάνουν τους γονείς να νιώσουν την αναγκαιότητα μιας ειδικής συμβουλευτικής. Και ακόμη υπάρχουν επίσης μεταξύ των γονιών εκείνοι που μερικές φορές αισθάνονται τόσο απελπισμένοι από την κατάσταση, ώστε να μην μπορούν να συνεχίσουν, χωρίς την επέμβαση ενός ειδικού. Εάν αισθανθείτε την ανάγκη, μπορείτε να απευθυνθείτε χωρίς δισταγμό στα κέντρα ψυχολογικού - παιδαγωγικού προσανατολισμού και στις υπηρεσίες οικογενειακής αρωγής, οι οποίες λειτουργούν στην περιοχή

της διαμονής σας, αρμόδιες, με τα μέσα, και την προετοιμασία να σας βοηθήσουν. Οι περιπλοκές συναισθηματικής φύσεως που προκαλούν σοβαρές δυσκολίες στη συμπεριφορά των παιδιών που δεν βλέπουν, βασικά δεν διαφέρουν από εκείνες που παρατηρούνται και αντιμετωπίζονται σε άλλα παιδιά και ωστόσο τα εξωτερικά παιδοψυχιατρικά ιατρεία μπορούν να βοηθήσουν επίσης και το δικό σας παιδί, όπως βοηθούν πολλά άλλα. Το ίδιο ισχύει για τους γονείς και τα προβλήματά τους: επίσης και οι γονείς των παιδιών που βλέπουν έχουν τις κρίσεις τους και τις συγκρούσεις τους και, εκεί που αυτοί βρίσκουν συμπαράσταση, και εσείς επίσης μπορείτε να βρείτε ανακούφιση και προσανατολισμό.

Μιλήσαμε επανειλημμένα για την αναγκαιότητα ενίσχυσης στο παιδί της εμπιστοσύνης στον εαυτό του και στους άλλους. Για να επιτευχθεί αυτό θα είναι σκόπιμο να αναθέτετε κατά καιρούς στο τυφλό παιδί σας καθήκοντα και υπευθυνότητες: φυσικά στην αρχή θα πρέπει να είναι καθήκοντα και υποχρεώσεις όχι πολύ δύσκολες, όπως το να βοηθά τη μαμά στις πιο απλές οικιακές δουλειές, π.χ. να ξεσκονίζει, να στεγνώνει τα πιάτα (κατά προτίμηση εκείνα που δε σπάνε) ή κουτάλια ή πιρούνια, να μαζεύει τα φύλλα από το κήπο, κτλ.. Στη συνέχεια θα είναι σκόπιμο να του ανατεθούν πιο δύσκολα και υπεύθυνα καθήκοντα. Αν αυτό θα έχει κάνει καλά το έργο του, είναι σημαντικό να εκδηλώσουμε επιδοκμασία και να το επαινέσουμε για την επιμέλειά του· όχι όμως ψεύτικους και ανάξιους επαίνους. Είναι απαραίτητο το παιδί να κάνει καλά τις εργασίες του με βάση τις ικανότητές του, αν το παιδί είναι ήδη μεγάλο και συμβάλει πραγματικά διεκπεραιώνοντας εργασίες του σπιτιού, θα πρέπει να επιβραβευθεί με τον κατάλληλο τρόπο. Δίνοντας του το χαρτζιλίκι που χρειάζεται, αυτός ο τρόπος είναι πολύ καλύτερος από το να του δίνετε ένα αυτόματο και κανονικό βοήθημα, χωρίς καμία ανταπόδοση.

Κάθε εργασία που τα παιδιά καταφέρνει να φέρει σε πέρας με ικανοποιητικό τρόπο, συμβάλλει στην ενίσχυση της αυτοπεποίθησης του: θα είναι λοιπόν σκόπιμο να κάνει το παιδί όσα περισσότερα μπορεί, αυτό δεν σημαίνει ότι είναι κακό να το βοηθήσετε να ντυθεί, αν βιάζεστε και κινδυνεύετε να χάσετε το τρένο, αλλά δεν πρέπει πάντα να βιάζεστε. Πρέπει να επιτρέπουμε στο παιδί τον απαραίτητο χρόνο για να μπορέσει να μάθει να κάνει τα πράγματα από μόνο του. Σε πολλές περιπτώσεις η υπομονή των γονιών θα δοκιμαστεί σκληρά, αλλά μακροπρόθεσμα θα ανταμειφθούν. Αν στη συνέχεια κάποια φορά χαθεί η υπομονή, αφού πρώτα ηρεμήσουν, καλύτερα είναι να πουν ότι λυπούνται, μάλλον παρά μιλώντας γι' αυτό ή προσποιώντας ότι το ξέχασαν: το παιδί ξέρει να αναγνωρίζει τον εκνευρισμό των γονιών του και θα νοιώσει καλύτερα.

Κατά την έρευνα των συναισθηματικών προβλημάτων, δεν μπόρεσαν να αποσιωπήσουν τα λάθη στα οποία θα μπορούσαν να υποπέσουν οι γονείς. Εν τούτοις, μια από τις βασικές αρχές της παιδαγωγικής λέει: “τα συναισθήματα του προσώπου έναντι του παιδιού έχουν μεγαλύτερο βάρος και επιρροή παρά οι ιδιαίτερες τεχνικές και μεθοδολογίες κατά την ανατροφή των παιδιών”. Τα παιδιά συνήθως καταφέρνουν να ξεπεράσουν θετικά τα λάθη μεθοδολογίας που γίνονται απέναντί τους αρκεί να αντιληφθούν την αγάπη και την καλή διάθεση των προσώπων που τα φροντίζουν. Πραγματικά το συναισθηματικό περιβάλλον μέσα στο οποίο ξέρουν να μεγαλώσουν το παιδί τους οι γονείς, είναι πολύ πιο σημαντικό από την μέθοδο, όπως εξ' άλλου ακόμη και οι πιο σημαντικές μέθοδοι έχουν αξία μόνο όταν πραγματοποιούνται από γονείς ή από άλλα πρόσωπα, που εμπνέονται από ειλικρινή συμπάθεια και αγάπη για το παιδί και ενδιαφέρονται ειλικρινά για την ευεξία του.

5.3 Τα στάδια της συναισθηματικής διαδρομής των γονέων

α. Άρνηση της πραγματικότητας

Πολλοί γονείς όταν πληροφορηθούν πως το παιδί τους έχει πρόβλημα όρασης, αρνούνται τη συγκλονιστική πορεία που υποπτεύονται πως θα πορευτούν.

Η πορεία αυτή κυρίως περιλαμβάνει:

- την αναθεώρηση των προτεραιοτήτων που είχαν θέσει πριν στη ζωή τους.
- την εμπλοκή σε μια μακροχρόνια υποστηρικτική διαδικασία.
- τη σύγκρουση των συναισθημάτων τους.
- την αντιμετώπιση της κοινωνικής προκατάληψης και της κρατικής αναποτελεσματικότητας.

Ωστόσο αν όλοι μας αναρωτηθούμε, ποιος μπορεί να αποδεχθεί, όντας ανέτοιμος, μια απρόσμενη θλίψη που πανικοβάλλει και συντρίβει στο διάβα της, θα μπορέσουμε να κατανοήσουμε τα παραπάνω συναισθήματα.

Αναμφίβολα κάθε γονιός, πρέπει να δεχτεί την πραγματικότητα και να πάψει να ζει με αυταπάτες. Μέσα από τη συνειδητοποίηση της αλήθειας επέρχεται η λύτρωση.

Αυτή η λυτρωτική δύναμη που είναι συνυφασμένη με την αλήθεια, έστω και αν είναι δύσκολο να γίνει αποδεκτή από το σαστισμένο και συγκλονισμένο γονέα, που αντιμετωπίζει μια οδυνηρή πραγματικότητα, θα του δώσει προοδευτικά δύναμη να προχωρήσει παραπέρα. Και ασφαλώς η ώρα της αλήθειας για τον καθένα βρίσκεται σε απόλυτα προσωπικό χρόνο.

β. Συγκλονισμός

Όταν οι γονείς αποδειχθούν την πραγματικότητα, βιώνουν ένα

οδυνηρό ξάφνιασμα.

Ωστόσο στο στάδιο αυτό οι γονείς έχουν κάνει ένα σημαντικό βήμα προόδου. Έχουν ξεφύγει από το στάδιο της άρνησης.

Η περίοδος του συγκλονισμού είναι σύντομη, μια και οι ανάγκες του παιδιού, προσανατολίζουν τους γονείς σε μια δυναμική ζωή και όχι στατική.

Οι συγγενείς και οι φίλοι μπορούν να προσφέρουν σημαντική βοήθεια (ηθική και πρακτική), κάτι που είναι απόλυτα αναγκαίο.

γ. Πανικός, παγίδευση, άγχος, ενοχές, ανασφάλεια, αποτυχία, ταπείνωση, θυμός, φόβος, ένταση.

Τα παραπάνω συναισθήματα είναι αλληλένδετα, με τη σκέψη να επικεντρώνεται στο άγνωστο αύριο. Η αβεβαιότητα για μια θετική πορεία είναι ένα συναίσθημα που θα πρέπει να τεθεί υπό έλεγχο.

Σταδιακά όλα αυτά θα πρέπει να αντιμετωπιστούν μέσα από μια διαδικασία ρεαλιστική και ειλικρινή.

Η "τρικυμία" που επικρατεί στην απέραντη "θάλασσα των συναισθημάτων των γονέων", με τον καιρό πρέπει να μεταμορφωθεί σε έναν "καταπράσινο κήπο" που έχει ανάγκη από τη φροντίδα. Καταλαγιάζοντας με τον καιρό τα συναισθήματα, συμβαίνει ορισμένοι γονείς να κατακλυστούν από αισθήματα ντροπής. Οι λόγοι για τους οποίους συμβαίνει αυτό είναι πολλοί.

Οι περισσότεροι από εμάς έχουμε κατασκευάσει μια ιδεατή, μια εξιδανικευμένη εικόνα του εαυτού μας, που προσεγγίζει την τελειότητα και συγκρίνουμε με αυτήν οτιδήποτε έχει σχέση μ' εμάς. Μ' αυτό το μέτρο σύγκρισης βρισκόμαστε πάντοτε κατώτεροι των προσδοκιών μας, με επακόλουθο να νιώθουμε ντροπή.

Ωστόσο πιστεύουμε πως με την οικοδόμηση μιας γνήσιας αυτοπεποίθησης, θα δώσετε την ευκαιρία στο παιδί σας αλλά και σε όλη

την οικογένεια, να αποφευχθεί η απέραντη μοναξιά.

δ. Εχθρότητα, αγανάκτηση, απόγνωση, απελπισία

Συχνά ο ερχομός ενός παιδιού με προβλήματα όρασης δημιουργεί στους γονείς συναισθήματα έχθρας και οργής απέναντι στον ίδιο τους τον εαυτό, στο ίδιο το παιδί, ή σε άλλα πρόσωπα.

Ορισμένοι γονείς ίσως να νιώσουν μίσος για τον εαυτό τους, ή να απορρίψουν το παιδί τους, ή να αισθανθούν έχθρα και αγανάκτηση για όσα τους συμβαίνουν.

Συχνά ικετεύουν, κραυγάζουν, απαιτούν από το Θεό.

“Γιάτρεψε το παιδί μου, δώσε του το φως.”

Όταν οι γονείς απομείνουν χωρίς ελπίδα, συνήθως πέφτουν σε αβάσταχτη απελπισία.

Αλλά αλήθεια, ποιος μπορεί να αντιμετωπίσει τις οδυνηρές καταστάσεις που παρουσιάζονται στη ζωή όταν πιστεύει πως δεν υπάρχει ελπίδα;

Η απελπισία και η απόγνωση προέρχονται από τη μακρόχρονη παραμονή του νου στην οδύνη, μια και προκαλούνται από τους πόνους της ψυχής.

Τα σπίτια με τις απελπισμένες οικογένειες για ένα διάστημα είναι αποκομμένα από τους δεσμούς της ζωής, όπως αναφέρει και ο ποιητής.

“Υπάρχουν σπίτια στον κόσμο που δεν έχουν κανένα παράθυρο. Ούτε καν για ένα άστρο, ούτε καν για ένα κλωνάρι μυγδαλιάς.” (N. Βρεττάκος)

Συχνά οι γονείς παραιτούνται από τις καθημερινές χαρές και τα όνειρα για λίγο καιρό.

Είναι χρέος και καθήκον όλων μας, να συμβάλλουμε, καθένας από τη δική του μεριά, με τρόπο που να μπορέσουν οι γονείς που έχουν

ένα παιδί με πρόβλημα όρασης, να ονειρευτούν και πάλι και να ανοίξουν “τα παράθυρα στη ζωή”.

Στο σημείο αυτό θέλουμε να πούμε με βεβαιότητα στους γονείς, πως δεν θ’ αργήσει να έρθει η ελπίδα. Και η ελπίδα είναι ένας δυνατός άνεμος που διαλύει την απόγνωση. Μην αμφιβάλλετε πως σύντομα θα πλημμυρίσει τη ζωή σας με δημιουργία και οικοδόμηση μιας όμορφης πορείας για σας και το παιδί σας.

ε. Αποδοχή της πραγματικότητας

“Η κόρη μου μ’ έκανε να αποδεχτώ την πραγματικότητα. Για εκείνη η ζωή είναι ένα Θείο δώρο. Το ίδιο είναι και εκείνη για μένα. Κανένα ανθρώπινο πλάσμα του Θεού δεν είναι κατώτερο από κάποιο άλλο. Ανακαλύπτοντας το παιδί μου, ανακάλυψα και αποδέχθηκα με ταπεινοφροσύνη και την πραγματικότητα.”

Είναι τα λόγια μιας μητέρας απλά και ειπωμένα γαλήνια.

Η αποδοχή της πραγματικότητας, δε σημαίνει συμβιβασμό. Είναι η μετατροπή ενός γεγονότος που θεωρήθηκε αρχικά ένα τραγικό συμβάν της ζωής. Είναι η τροποποίηση των μάταιων στόχων, σε στόχους εφικτούς για το παιδί.

Η εξοικείωση με την πραγματικότητα είναι η αρχή για την αποκατάσταση μιας ρεαλιστικής ισορροπίας στην οικογένεια.

Οι σύζυγοι αρχίζουν να ζουν με τρυφερότητα, στοργή και συντροφικότητα, μαζί με το παιδί και όχι μόνο για το παιδί.

Παύουν να ζουν στην απομόνωση και αρχίζουν να έχουν σχέσεις επικοινωνίας με φίλους και συγγενείς. Οι τοίχοι που ανελήτητα ήταν υψωμένοι, σιγά – σιγά σωριάζονται.

5.4 Έρευνες σχετικές με την στάση των γονέων-παιδιών με προβλήματα όρασης

Στα προηγούμενα κεφάλαια υπογραμμίσαμε επανειλημμένα την μεγάλη σπουδαιότητα που έχει το συναισθηματικό περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύσσεται το παιδί. Αυτό καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τη στάση των γονιών έναντι του παιδιού τους και στην περίπτωση μας, έναντι του τυφλού παιδιού τους. Σ' αυτό το κεφάλαιο θέλουμε να εξετάσουμε μερικές στάσεις των γονιών έτσι όπως παρατηρήθηκαν και διερευνήθηκαν σε κάποιες έρευνες, ιδιαίτερα σ' εκείνες του Vita Stein Sommers, “επίδραση της στάσης των γονιών και του κοινωνικού περιβάλλοντος στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του τυφλού εφήβου” (“The influence of parental attitudes and social environment on the personality development of the adolescent blind” – American foundation for the blind – becthold Lowenfeld: Οι στάσεις των γονέων:- εκδόσεις Charls C. Thomas 1980).

Γνωρίζω πλήρως ότι αμφισβητείται γενικά το γεγονός ότι μια

περιγραφή των στάσεων των γονιών μπορεί στ' αλήθεια να τις αλλάξει και, κάτω από ορισμένη έννοια, επίσης συμεριζόμαστε αυτές τις αμφιβολίες, ειδικά όταν πρόκειται για στάσεις που έχουν ριζώσει ήδη βαθιά. Οι στάσεις δεν είναι το αποτέλεσμα μιας συνειδητής απόφασης, αλλά το προϊόν μιας αλληλοεπίδρασης μεταξύ των προσώπων και του περιβάλλοντος και, ακριβώς για το λόγο αυτό, αυτές έχουν βαθιές ρίζες και καθορίζονται από παράγοντες που, αφού φθάσουν σ' ένα ορισμένο σημείο, είναι αδύνατο να ελεγχθούν. Σ' αντίθεση με αυτή την έννοια υπάρχουν εν τούτοις δύο γεγονότα πολύ σημαντικά: κατά πρώτο λόγο, οι στάσεις δεν έχουν ένα στατικό χαρακτήρα, αλλά δυναμικό, ακριβώς γιατί η ίδια η ζωή τις καθορίζει, και ωστόσο "οι περισσότεροι γονείς χρειάζονται βοήθεια για να εκφράσουν, να αναγνωρίσουν και να αλλάξουν ενδεχομένως τις στάσεις τους για το καλό των παιδιών τους". Κατά δεύτερο λόγο, στις περισσότερες περιπτώσεις, οι στάσεις είναι άκαμπτες, αλλά μεταβάλλονται σύμφωνα με τις καταστάσεις, τις στιγμές και την ικανοποίηση που δέχεται ο γονιός από τη δραστηριότητα του παιδιού. "Μίσος και αγάπη, απόρριψη και αποδοχή σπάνια παρουσιάζονται σε καθαρή μορφή, όπως και τα προϊόντα του εργαστηρίου". Σχεδόν πάντα οι θετικές και αρνητικές στάσεις εκδηλώνονται συγχρόνως και ο χαρακτήρας της σχέσης γονιός - παιδί καθορίζεται από την υπέρσχυση της μιας ή της άλλης.

Από τα αναγνώσματα της εφηβείας μου, μου έρχεται, στο νου μια φράση: "αν τα βιβλία δεν κάνουν τον κόσμο καλό ή κακό, τον καθιστούν όμως καλύτερο ή χειρότερο". Εκφράζω με αυτό την ελπίδα ότι η ανάγνωση αυτού του κεφαλαίου πάνω στις στάσεις των γονιών, μπορεί να βοηθήσει κάποιους αναγνώστες να αναγνωρίσουν τις δικές τους και να προσπαθήσουν να ενισχύσουν εκείνες που είναι χρήσιμες σ' αυτούς τους ίδιους και στα παιδιά τους.

Σύμφωνα με τον SOMMERS, υπάρχουν πέντε τύποι στάσεων των

γονιών, που διακρίνονται καθαρά:

1. Αποδοχή του παιδιού και της αναπηρίας του
2. Άρνηση των αποτελεσμάτων της αναπηρίας ή τελειομανία
3. Υπερπροστασία
4. Συγκεκαλυμμένη απόρριψη
5. Φανερή απώθηση.

Όπως είπαμε ήδη, δεν πρόκειται για κατηγορίες που μπορούν να διαχωριστούν σαφώς συχνά επικάλυπταν και ποικίλουν σε έκταση και ένταση.

Η αποδοχή του παιδιού και της αναπηρίας του είναι η καλύτερη μορφή προσαρμογής των γονιών. Κανένας γονιός δεν μπορεί να αποφύγει το συναισθηματικό σοκ την στιγμή κατά την οποία αντιλαμβάνεται την τυφλότητα του παιδιού και η φυσική αγάπη προς αυτό και τα αισθήματα ασφάλειας του ίδιου του γονέα είναι τα βασικά στοιχεία που καθορίζουν μια ατμόσφαιρα αποδοχής. Σ' αυτές τις περιπτώσεις τα συναισθήματα της πικρίας για την κακοτυχία του και το αίσθημα ενοχής, ακόμη και αν δεν απουσιάζουν εντελώς, δεν θα είναι πάρα πολύ βίαια και επικρατούντα. Αν στην οικογένεια υπάρχουν άλλα παιδιά χωρίς αναπηρίες, αυτό το γεγονός θα αποδειξεί στους γονείς ότι η τυφλότητα του παιδιού τους δεν καταλογίζεται σε μία φυσική ανεπάρκεια των ίδιων των γονιών και κατ' αυτό τον τρόπο το αίσθημα ένοχης θα ελαττωθεί, το άγχος και το αίσθημα ανικανότητας να μεγαλώσουν ένα παιδί θα μειωθεί από τις προηγούμενες εμπειρίες σχέσεων γονέα - παιδιού, και από τα αποτελέσματα που είχαν. Οι γονείς που αποδέχονται την κατάσταση, θεωρούν το έργο τους ως μία πρόκληση, μία ευκαιρία να επιμεληθούν με ζήλο ως το βάθος, για να μελετήσουν και να ερευνήσουν όλο και περισσότερο και για να εμβαθύνουν με ενδιαφέρον και ικανοποίηση. Κατ' αυτό τον τρόπο, το τυφλό παιδί θα ενταχθεί πλήρως στην οικογένεια, με όλα τα προνόμια και τις υποχρεώσεις των

άλλων παιδιών. Αυτοί οι ίδιοι οι γονείς αναγνωρίζουν την αναγκαιότητα να προσφέρουν στο τυφλό παιδί τους, ειδικές ευκαιρίες, αλλά πως θα φροντίσουν επίσης να μην του παραχωρήσουν ειδικά προνόμια τα οποία μπορούν να προκαλέσουν ζήλια στα άλλα παιδιά και τα οδηγήσουν στο να πάρουν εχθρική στάση έναντι του αδελφού ή της αδελφής που στερείται όρασης. Αυτοί θα ξέρουν να δώσουν στο τυφλό παιδί, κατά την διάρκεια της παιδικής και της εφηβικής ηλικίας, εκείνο το αίσθημα της ασφάλειας και της σταθερότητας που θα το στηρίξει, στο να αντιμετωπίσει όλες τις δυσκολίες της ζωής, που ασφαλώς δεν θα λείψουν.

Η απόρριψη είναι ή τυπική αντίδραση εκείνων των γονιών που, ενώ τρέφουν μία φυσική αγάπη για το παιδί τους, δεν μπορούν να δεχτούν την αναπηρία ως μία πραγματικότητα, επηρεάζοντας κατά συνέπεια τη στάση τους έναντι του παιδιού η εκείνη του παιδιού απέναντι στον ίδιο τον εαυτό του. Αυτοί οι γονείς είναι έτοιμοι να κάνουν προσπάθειες και θυσίες για το παιδί, για να αποδείξουν στον εαυτό τους και στους άλλους ότι αυτό είναι "ακριβώς όπως οι άλλοι". Αυτοί αισθάνονται την ανάγκη να αποδείξουν στον εαυτό τους ότι το παιδί τους είναι τέλειο και κατά συνέπεια δεν πρέπει κατά κανένα τρόπο να αισθάνονται ένοχοι για την τυφλότητα του. Ωθούμενοι απ' αυτή την επιθυμία, αυτοί περιμένουν το παιδί τους να φθάσει και να ξεπεράσει τα παιδιά που βλέπουν σε τομείς που αυτό δεν έχει την δυνατότητα να το πραγματοποιήσει. Για να διατηρήσουν αυτή την φαντασία μιας απόλυτης ισότητας, θα υποχρεώσουν το παιδί τους σε συνεχείς ασκήσεις, γιατί θα επιθυμούν να συναγωνίζεται αυτό τους συνομήλικους που βλέπουν και μάλιστα να καταφέρει να τους ξεπεράσει. Βασικά, αυτοί οι γονείς δεν αποδέχονται το παιδί τους έτσι όπως αυτό είναι και αισθάνονται ότι οφείλουν να το μεταμορφώσουν, να το καταστήσουν διαφορετικό, κατά τρόπο που αυτό να μπορεί να προσαρμοστεί στη δική

τους έννοια της τελειότητας. Κάθε αναγνώριση των ανικανοτήτων του παιδιού, μπορεί να έχει ένα αρνητικό, αντίκτυπο πάνω στις σχέσεις μεταξύ αυτού και των γονιών του. Σε όποιο βαθμό, η αντίδραση της άρνησης, και αν προσφέρει στο παιδί την ευκαιρία να αναπτύξει τις δυνατότητες του, μπορεί να συμβεί μια αλληλεπίδραση με την φυσική και νοητική του υγεία ανάλογα με το βαθμό τελειομανίας που επιδιώκουν οι γονείς. Αν αυτοί κρατούν καταναγκαστική στάση και εκδηλώνουν επιδοκιμασία μόνο αν το παιδί επιτυγχάνει αποτελέσματα ανώτερα από τις δυνατότητες του, αυτό θα αισθανθεί δυσαρεστημένο από τον εαυτό του και θα χάσει θάρρος και αυτοπεποίθηση.

Η υπερπροστασία εκδηλώνεται όταν οι γονείς επιμένουν σχεδόν αποκλειστικά στην κατάσταση της αναπηρίας του μικρού που δεν βλέπει, ξεχνώντας ότι αυτό είναι πρώτα απ' όλα ένα παιδί, εξωθούμενοι από τον οίκτο και από την συναισθηματική πίεση, προσφέρουν στο παιδί μια υπερβολική προστασία, κάνουν το κάθε τι γι' αυτό αντί να του επιτρέψουν να γίνει ενεργητικό στερώντας το κατ' αυτό τον τρόπο από την δυνατότητα να πραγματοποιήσει φυσικές εμπειρίες. Πολλές φορές ή υπερπροστασία γεννιέται από ένα αίσθημα ένοχης τόσο δυνατό που κάνει τους γονείς να αισθάνονται την ανάγκη να προστατεύουν σταθερά το παιδί, το οποίο, σύμφωνα με αυτούς, θα μπορούσε διαφορετικά να υποφέρει ακόμα πιο πολύ, μεγαλώνοντας περαιτέρω το αίσθημα ένοχης τους. Προσπαθούν κατ' αυτό τον τρόπο να ησυχάσουν τον ίδιο τους τον εαυτό, προσπαθώντας λαθεμένα να διευκολύνουν στο μέγιστο τη ζωή του παιδιού τους. Πολύ συχνά η επιθυμία να διατηρήσουν το παιδί σε μια κατάσταση εξάρτησης πηγάζει περισσότερο από την μητρική ανάγκη για να αγαπά παρά από αληθινές και ίδιες απαιτήσεις του μικρού που δεν βλέπει. Υπερβάλλοντας στην ανάγκη προστασίας του τυφλού παιδιού, η μητέρα θα μπορεί να παρατείνει επ' άπειρο την μητρική της κατάσταση. Στην περίπτωση του τυφλού παιδιού, τα αποτελέσματα της

υπερπροστασίας είναι ιδιαίτερα αρνητικά, επειδή προκαλούν καθυστερήσεις στη φυσική, νοητική, συναισθηματική και κοινωνική ζωή. Το μεγαλύτερο μέρος αυτών των γονιών θεωρούν και θέλουν να θεωρούνται ιδιαίτερα αγαπητικοί και επιμελείς, αλλά δυστυχώς στερούν, με την συμπεριφορά τους, το παιδί κάθε δυνατότητας ανάπτυξης με βάση τις εν ενεργεία δυνατότητες του.

Η συγκεκριμενοποιημένη απόρριψη είναι η συμπεριφορά του γονιού που δεν αποδέχεται βασικά το παιδί, αλλά που αναζητά τελικά μια εξισορρόπηση για τον εαυτό του, εκφράζοντας ανησυχία γι' αυτό και δείχνοντας εξωτερικά αγάπη και ετοιμότητα θυσίας. Στην πραγματικότητα, ο γονιός έχει την αίσθηση ότι η τυφλότητα του παιδιού του είναι ένα δυστύχημα για το οποίο αυτός είναι υπεύθυνος. απ' αυτό βγαίνει η θέση της άρνησης απέναντι στο παιδί. Εκφράσεις όπως "θα το φροντίζω όλη του τη ζωή" δείχνουν αυτή την κατάσταση της συγκεκριμενοποιημένης απόρριψης, επειδή με αυτή ο γονιός, χωρίς να το ξέρει, προϋποθέτει ότι η ζωή του παιδιού τελειώνει πριν από τη δική του γεγονός που είναι αντίθετο στη φυσική εξέλιξη των πραγμάτων. Το ίδιο συναίσθημα εκδηλώνεται συχνά στην υπερκριτική και αφόρητη αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της τυφλότητας, καθώς και σε μια στάση καθαρά εχθρική έναντι της τυφλότητας και αυτών που στερούνται δράσης. Τείνοντας συχνά στο να κατηγορεί την κοινωνία για ολιγωρία στο να συμπαρασταθεί στους τυφλούς, γεγονός που, σύμφωνα με αυτούς, αναγκάζει τους γονείς να υποβληθούν σε θυσίες για το παιδί. Μερικές φορές αναλαμβάνουν μια στάση εξαιρετικά περιποιητική, ενώ άλλες φορές εκδηλώνουν την εχθρότητα τους κατά τρόπο φανερό.

Η φανερή απόρριψη εκδηλώνεται σε ανοιχτή εχθρότητα και αμέλεια. Ο Sommers γράφει σχετικά με αυτούς τους γονείς "μιλούν στα παιδιά τους χωρίς κανένα συναίσθημα, παραβλέπουν τα ενδιαφέροντα τους, τους μειώνουν τα αποτελέσματα και εκδηλώνουν φανερή

δυσφορία για τις ευθύνες που προέρχονται από την φροντίδα ενός τυφλού παιδιού. Το μεγαλύτερο μέρος των μητέρων, και μερικές φορές και των πατέρων, έχουν συνείδηση των αρνητικών και εχθρικών συναισθημάτων τους και αμύνονται αποδίδοντας τις δυσκολίες τους και τα προβλήματά τους στους άλλους και στις δυσμενείς περιστάσεις”. Εκφράσεις όπως “ο Μπίλλ δεν είναι όπως τα άλλα μου παιδιά” ή “δεν μπορώ να ασχοληθώ με αυτόν· χάνω πολύ χρόνο μαζί του” χαρακτηρίζουν μια κατάσταση φανεράς απόρριψης. Φυσικά, το παραμελημένο παιδί αντιλαμβάνεται ότι είναι ανεπιθύμητο στο σπίτι και στην οικογένεια και ότι δεν είναι αγαπητό από τους γονείς· ωστόσο, δεν δημιουργείται σ’ αυτό το αίσθημα ότι ανήκει στην οικογένεια και δεν έχει το αίσθημα της ασφάλειας, επίσης σε κοινωνικό επίπεδο, θα αναπτύξει αρνητικές και επιθετικές απαντήσεις. Σ’ αυτές τις συνθήκες, θα αισθανθεί ακόμη πιο έντονα τα αρνητικά αποτελέσματα της αναπηρίας και το αποτέλεσμα θα είναι ένα παιδί αληθινά δυστυχισμένο. Όπως συμβαίνει γενικά με όλα τα παιδιά που έχουν υποφέρει από απόρριψη, επίσης σ’ αυτή την ομάδα μπορούν να εμφανιστούν αργότερα τάσεις προς αντικοινωνικές ή εγκληματικές συμπεριφορές. Οι γονείς που απορρίπτουν, κατά τρόπο φανερό ή συγκαλυμμένα, τα παιδιά τους είναι εκείνοι που δημιουργούν στις αρχές τις μεγαλύτερες δυσκολίες: άμεσα, εξ’ αιτίας των επιθετικών τους στάσεων και των παράλογων απαιτήσεων, και έμμεσα, για τις συνέπειες που έχει η συμπεριφορά τους στα παιδιά τους.

Είναι δυνατόν να υπάρξει αντίδραση σε ορισμένες στάσεις όταν αυτές είναι ακόμα στη φάση της διαμόρφωσης: ωστόσο, η συμβουλευτική στους γονείς, ήδη από τις πρώτες φάσεις της ζωής του παιδιού, αποτελεί το πιο αποτελεσματικό μέσο για να ευνοηθεί η δημιουργία υγιών σχέσεων με το παιδί τους που δεν βλέπει. Τέτοια συμβουλευτική παρέχεται από υπηρεσίες που λειτουργούν ειδικά για

την υποστήριξη των παιδιών που δεν βλέπουν και των γονιών τους, όπως κοινωνική υπηρεσία κατ' οίκον για παιδιά προσχολικής ηλικίας, ή από φορείς που παρέχουν βοήθεια στις οικογένειες ή οργανώσεις παιδικού ψυχο-παιδαγωγικού προσανατολισμού. Όλοι αυτοί οι φορείς θα είναι διαθέσιμοι να προσφέρουν βοήθεια άμεσα ή θα ξέρουν να παραπέμπουν τον ενδιαφερόμενο στον κατά τόπο και ειδικότητα αρμόδιο φορέα.

Αν διερωτηθούμε ποιοι είναι οι λόγοι που προκαλούν την εμφάνιση των ειδικών προβλημάτων, και κατά συνέπεια την αναγκαιότητα μιας ειδικής παροχής βοήθειας, μπορούμε πρωταρχικά να επισημάνουμε τρεις. Οι γονείς, όπως πολλά άλλα πρόσωπα, έχουν προκατειλημμένες ιδέες πάνω στην τυφλότητα που δυστυχώς είναι γενικά απόλυτα αρνητικές. Ο κόσμος πιστεύει ότι η απώλεια της όρασης καθιστά το άτομο καθ' όλα ανεπιτήδευτο, αποστερημένο και εξαρτημένο· προφανώς, αποδίδεται στην όραση τόσο μεγάλη σπουδαιότητα, ώστε να θεωρείται ότι οι άλλες αισθήσεις έχουν μόνο ένα δευτερεύοντα ρόλο. Αυτές οι ιδέες βρίσκουν θεμέλιο σε μια συνεχή διαδικασία εξάρτησης από διάφορες συνθήκες που προτρέπουν στο να θεωρείται ο τυφλός μια ύπαρξη αποστερημένη, στην παράδοση, στις διηγήσεις των παραμυθιών, στους μύθους, στα ποιήματα και στις λαογραφικές εκφράσεις. Ακόμη και η σημασία που δίνεται κανονικά στη λέξη “τυφλός” στο πολιτιστικό μας περιβάλλον, ενισχύει αρνητικές στάσεις. π.χ. γίνεται λόγος για “τυφλό χτύπημα”, “τυφλή τύχη”, χρησιμοποιούμε την έκφραση “να πούμε και του τυφλού το δίκαιο” εκφράσεις που δείχνουν κάτι χωρίς λογική, που στερείται ελέγχου ή θετικών προοπτικών. Αν οι γονείς βρεθούν αιφνιδίως σε μια κατάσταση στην οποία θα πρέπει να ταυτίσουν το παιδί τους και το μέλλον του με την τυφλότητα, θα αντιδράσουν με ένα αίσθημα βαθιάς απογοήτευσης.

Κατά δεύτερο λόγο, όλοι οι γονείς περιμένουν τουλάχιστον το

παιδί τους να είναι κανονικό και, μάλιστα, ελπίζουν ότι μπορεί να είναι ανώτερο από τα άλλα. Αν η σωματική εικόνα ενός παιδιού διαφέρει τόσο ριζικά από εκείνη που οι γονείς περίμεναν, αυτοί είναι υποχρεωμένοι σε μια δύσκολη και οδυνηρή διαδικασία προσαρμογής. Είναι φυσικό μερικές φορές να καταλογίζουν στον εαυτό τους την κατάσταση της αναπηρίας του παιδιού ανεξάρτητα από την αντικειμενική εγκυρότητα των κατηγοριών τους: αισθάνονται ότι δεν κατάφεραν να γεννήσουν φυσικά το παιδί τους κατά τρόπο τέλειο και θα αναζητήσουν τις αιτίες για να εξηγήσουν αυτή την εικαζόμενη αποτυχία. Μια αφελής και πρωτόγονη αντίληψη της δικαιοσύνης, όπως επίσης προλήψεις και κοινοτοπίες, παρουσιάζουν την τυφλότητα ως μια τιμωρία για τα πταίσματα που έκαναν οι γονείς και οι πρόγονοι. Γι' αυτό, πολλοί γονείς θεωρούν ότι η τυφλότητα που έχει προσβάλει το παιδί τους είναι μια τιμωρία και ντρέπονται για το τυφλό παιδί τους.

Κατά τρίτο λόγο, σιγά σιγά που το παιδί θα μεγαλώνει, οι γονείς θα διαπιστώνουν τα αποτελέσματα που έχει η αναπηρία πάνω στο ίδιο το παιδί: πρόκειται συχνά για μια καθυστέρηση στην ανάπτυξη και στην διαδικασία της μάθησης. Οι γονείς περιμένουν το παιδί να προχωρήσει μπροστά σύμφωνα με το ρυθμό και το μέτρο των άλλων παιδιών και, σε πολλές περιπτώσεις - και είναι φυσικό - το τυφλό παιδί να μην είναι σε θέση να ικανοποιήσει αυτές τις προσδοκίες και θα απαιτηθεί από τους γονείς μία προσαρμογή στη διαδικασία των τεχνικών, συχνά όχι εύκολη. Πιθανόν οι γονείς να μην είναι σε θέση ή να μην θέλουν να προσαρμοστούν και αυτό το γεγονός θα έχει αρνητικές επιπτώσεις πάνω στην κανονική διαδικασία της ανάπτυξης του παιδιού. Προκαλείται κατ' αυτό τον τρόπο ένα είδος αλυσιδωτής αντίδρασης που αλληλοεπιδρά όλο και περισσότερο στο να παγιωθεί μια όχι θετική σχέση γονέα - παιδιού.

Αυτοί οι αρνητικοί παράγοντες μπορούν να τροποποιηθούν μέσα

από μια θετική επιρροή, πρώτα απ' όλα αν η βοήθεια δοθεί εγκαίρως. Είναι δυνατόν πράγματι να πειστούν οι γονείς ότι η τυφλότητα μπορεί να ξεπεραστεί και ότι ο πολιτισμός μας, μας προσφέρει αποτελεσματικά μέσα γι' αυτό το σκοπό. Οι μπορούν πράγματι να επωφεληθούν από ένα καλά διαρθρωμένο και αποτελεσματικό εκπαιδευτικό σύστημα σε όλα τα επίπεδα, ανταποκρινόμενο στις απαιτήσεις τους· χάρη σ' αυτό, πολλά άτομα που δεν βλέπουν κατάφεραν να ενταχθούν τέλεια στην κοινωνία, είτε σε οικονομικό επίπεδο είτε σε κοινωνικό και πολιτιστικό· επιπλέον, στο μεγαλύτερο μέρος των περιπτώσεων, οι γονείς δεν έχουν καμία ευθύνη για την αναπηρία του παιδιού. Η ιατρική επιστήμη δεν έχει προοδεύσει ακόμη τόσο πολύ που να της επιτρέπει να εξαλείψει τις φυσικές αναπηρίες· σε πολλές περιπτώσεις, η προληπτική και θεραπευτική αγωγή της τυφλότητας έδωσε άριστα αποτελέσματα, αλλά υπάρχουν ακόμη αιτίες τύφλωσης που δεν έχουν εκριζωθεί από την επιστήμη: γι' αυτό, κανείς γονιός να μέμφεται τον εαυτό του ή να ψέγεται από τους άλλους με λογικές επιχειρηματολογίες. Οι γονείς μπορούν να ωφεληθούν από την βοήθεια και την συμβουλευτική εξειδικευμένων επαγγελματικά που θα τους επεξηγήσουν ποια είναι τα ειδικά καθήκοντα που θα αντιμετωπιστούν κατά την ανατροφή ενός τυφλού παιδιού, ποιες είναι οι αλλαγές, στους χρόνους και στις τεχνικές, που θα πρέπει να εισάγουν. Φυσικά, η φυσική αφοσίωση των γονέων στο παιδί τους, οι φροντίδες και οι περιποιήσεις αποτελούν το πιο σημαντικό στοιχείο. Οι γονείς που αισθάνονται σίγουροι, ικανοποιημένοι λογικά από την θέση τους στην κοινωνία και είναι ευτυχείς μέσα στη γαμήλια σχέση τους πιθανόν να μην έχουν μεγάλες δυσκολίες στην ερμηνεία των συναισθημάτων τους και ενδεχομένως στην τροποποίηση τους, τείνοντας στο να θεωρούν την τυφλότητα μάλλον ως ένα ερέθισμα παρά ως ένα ελάττωμα. Για άλλους, αυτή η διαδικασία προσαρμογής μπορεί να είναι πιο δύσκολη και ενδεχομένως

η πάλη που ξεσπά μέσα τους μεταξύ απογοήτευσης και αγάπης να είναι οξεία και παρατεταμένη και να απαιτεί ένα προσανατολισμό έξυπνο και έντονο. Υπάρχουν στη συνέχεια εκείνη οι γονείς που δεν καταφέρνουν να πάρουν μια θετική στάση έναντι του παιδιού τους χωρίς να καταφύγουν στην βοήθεια του ψυχιάτρου. Πιθανόν είναι ακριβώς εκείνοι που έχουν πληγεί σκληρότερα από το πεπρωμένο σ' αυτούς οι συγκρούσεις υπήρχαν ήδη πολύ πριν έρθει το παιδί και τις οξύνει με την αναπηρία του. Για μερικούς γονείς θα είναι αληθινά πολύ δύσκολο να αναπτύξουν επικοινωνιακές στάσεις έναντι του παιδιού τους εν τούτοις, την στιγμή που θα το καταφέρουν μπορούν να πουν ότι έκαναν γι' αυτό το καλύτερο δυνατόν.

Στο βιβλίο του ο Sommers συζητά και επεξηγεί πέντε τύπους μηχανισμών προσαρμογής που μπορούν να απαντηθούν στα τυφλά παιδιά. Αυτός παρατηρεί ότι η παιδική συμπεριφορά θα πρέπει να θεωρηθεί ως ένα αποτέλεσμα των στάσεων που κρατούν οι γονείς και που αναπτύσσονται ανάλογα με αυτές τις στάσεις. Τέτοιες μορφές προσαρμογής επιπλέον δεν εκδηλώνονται κατά τρόπο εντελώς καθορισμένο, αλλά επικαλύπτονται και διατέμνονται, τόσο που ένα παιδί μπορεί να παρουσιάσει διάφορες αντιδράσεις εκδηλώνοντας μόνο μια ελαφρά τάση για την μία ή για την άλλη. Αυτοί οι τύποι προσαρμογής είναι:

1. συμπεριφορά της ανταπόδοσης,
2. αντίδραση της άρνησης,
3. αμυντική συμπεριφορά,
4. αντιδράσεις κλεισίματος στον ίδιο του τον εαυτό,
5. καμία αντίδραση συμπεριφοράς προς την κατεύθυνση της προσαρμογής.

Στις μορφές που αναφέραμε κάτω από τον τίτλο του πρώτου τύπου - αντίδραση της ανταπόδοσης - τα παιδιά αναγνωρίζουν και

αποδέχονται τους περιορισμούς που μπαίνουν από την τυφλότητα για εκείνο που είναι και συγκεντρώνονται πάνω σ' αυτό που μπορούν να κάνουν. Δείχνουν διάθεση να εξετάσουν τα προβλήματα που προέρχονται από την αναπηρία τους και εκδηλώνουν ένα σύνηθες ανταγωνιστικό πνεύμα απέναντι σε στόχους που είναι προσιτοί σ' αυτά. Αυτά αντικαθιστούν με δραστηριότητες ανταπόδοσης εκείνες που, εξ' αιτίας της τυφλότητας, δεν θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν κατά ικανοποιητικό τρόπο. Το παιδί που δεν έχει υποστεί περιορισμούς στην συνειδητοποίηση των ικανοτήτων του, θα μάθει να είναι αντικειμενικό όσον αφορά αυτό που μπορεί να κάνει και αυτό που δεν μπορεί να κάνει και, να το πούμε καλύτερα, θα έχει μια ρεαλιστική συμπεριφορά όχι διαφορετική από εκείνη όλων των άλλων παιδιών. Είναι φυσικό το τυφλό παιδί να προσπαθεί να ξεχάσει και να κάνει τους άλλους να ξεχάσουν την ιδιαίτερη κατάστασή του και φυσιολογικά το κάνει αυτό μιμούμενο τους βλέποντες. Έχει συμβεί να παρατηρηθούν τυφλά παιδιά που συμπεριφερόντουσαν σαν να κοίταζαν μία εικόνα, ενώ περιέγραφαν μόνο αυτό που υπήρχε στη φαντασία τους. Θα συμβεί μερικές φορές το εντελώς τυφλό παιδί να διακηρύττει με βεβαιότητα και ανεπιτήδευτα στον κόσμο ότι είναι σε θέση να φέρει σε πέρας δραστηριότητες που για να πραγματοποιηθούν απαιτούν τη χρησιμοποίηση της όρασης και πιθανόν να ετοιμάζεται ακόμη και πρακτικά για τέτοιες δραστηριότητες. Αυτός ο τύπος της “φαντασίας” είναι ένα φυσικό φαινόμενο στα παιδιά και δεν δείχνει κατά κανένα τρόπο μια έλλειψη ρεαλιστικού αισθήματος γύρω από τις ικανότητες και τους περιορισμούς του καθενός. Σε μερικές περιπτώσεις, που χαρακτηρίζονται από τον Sommers ως “αντίδραση υπεραπόδοσης” παρατηρείται ανταγωνιστική παρόρμηση τόσο δυνατή που προκαλεί μορφές επιθετικότητας, θυμός, κριτική και άλλες αντικοινωνικές εκδηλώσεις. Η έλλειψη αυτοπεποίθησης και μια μορφή αισθήματος κατωτερότητας ήταν στοιχεία που χαρακτήριζαν παιδιά

αυτής της ομάδας, τα οποία κανονικά αντιδρούν κατ' αυτό τον τρόπο ως απάντηση στις καταναγκαστικές πιέσεις που ασκούνται πάνω τους από τους γονείς.

Στις αντιδράσεις της απόρριψης, το παιδί αρνείται να παραδεχτεί ότι η αναπηρία επιφέρει περιοριστικά αποτελέσματα: αυτή η ομάδα χαρακτηρίζεται από ένα παροξυσμό εμπιστοσύνης και από ένα πειστικό πόθο να αποδείξουν ότι η τυφλότητα δεν είναι αναπηρία. Αυτά τα παιδιά θέλουν οι άλλοι να ξεχάσουν την κατάσταση της τυφλότητας τους και προσπαθούν να επιτύχουν αυτό το αποτέλεσμα απωθώντας την ιδέα ότι υπάρχει κάτι που δεν καταφέρνουν να κάνουν. Φυσικά, όταν γίνεται λόγος για την αναπηρία τους, αυτά δυσφορούν και προτιμούν να περιοριστούν στο να διαβεβαιώσουν ότι οι τυφλοί είναι ίσοι και ίσως ανώτεροι από τους βλέποντες. Ως αποτέλεσμα των αντιδράσεων στην απόρριψη, συναντάει κανείς συχνά φαινόμενα επιθετικότητας.

Στην περίπτωση των αμυντικών απορρίψεων, το άτομο προστατεύει τον εαυτό του αρνούμενο να παραδεχτεί τα λάθη του και τις αποτυχίες του αποδίδοντας το φταίξιμο στους άλλους, στην οικογένεια, στους δασκάλους ή στην κοινωνία γενικά. Οι πιο συνηθισμένοι μηχανισμοί άμυνας σ' αυτή τη περίπτωση είναι η εκλογίκευση και η προβολή. Με την εκλογίκευση προβάλλονται λόγοι που είναι κοινωνικά αποδεκτοί, κατά τέτοιο τρόπο ώστε να αποφεύγει την υποχρέωση να παραδεχτεί τα όριά του: με λόγια, εκλογίκευση σημαίνει να δίνουμε “καλές δικαιολογίες” παρά “αληθινές δικαιολογίες”. Έτσι, το άτομο αποφεύγει να αντιμετωπίζει την πρακτική κατάσταση και να αναγνωρίσει πραγματικές αιτίες της αποτυχίας του. Στην διαδικασία της προβολής αντίθετα, οι ανεπιθύμητες στάσεις αποδίδονται στους άλλους, αρνούμενα τα άτομα να αναγνωριστούν στον ίδιο τους τον εαυτό. Αυτός ο τύπος αντίδρασης χαρακτηρίζεται συνήθως από την υπόθεση ότι έχουν άδικη αντιμετώπιση, δεν έχουν δίκαιη

αναγνώριση και ότι παραμελούνται τα άτομα που ανήκουν σ' αυτή την ομάδα είναι συνήθως πιο φλύαρα από τα άλλα: αγαπούν να μιλούν για τον εαυτό τους και για τις αδικίες του κόσμου.

Η αντίδραση του κλεισίματος στον ίδιο τον εαυτό χαρακτηρίζεται από μια φυγή από εκείνες τις καταστάσεις που θα μπορούσαν να προκαλέσουν δυσκολίες, απογοητεύσεις ή στενοχώριες. Ως αποτέλεσμα, το άτομο αποφεύγει τις κοινωνικές επαφές και προτιμά να αφιερώνεται σε μοναχικές δραστηριότητες, όπως το διάβασμα, ή ακρόαση του ραδιοφώνου, το να ονειροπολεί και να λυπάται τον ίδιο του τον εαυτό. Το κλείσιμο είναι μια αντιδραστική μορφή που συνοδεύεται από συναισθήματα κατωτερότητας και από υπερευαισθησία, η οποία με το πέρασμα του χρόνου επιδεινώνεται, ιδιαίτερα, σε κρίσιμες περιόδους όπως η εφηβεία. Αυτές οι αντιδράσεις του κλεισίματος παρουσιάζονται με διάφορες μορφές και εντάσεις: μπορούν να είναι το αποτέλεσμα μιας αντιδραστικής συμπεριφοράς εκ μέρους των γονιών και του κοινωνικού περιβάλλοντος του παιδιού.

Ο Sommers θεωρεί ότι οι τέσσερις τύποι αντίδρασης που αναφέραμε πιο πάνω υπόκεινται σε προσαρμογές, προς το καλύτερο ή προς το χειρότερο: αυτοί πράγματι βοηθούν το άτομο να πραγματοποιήσει τη μια μορφή προσαρμογής ή την άλλη στην αναπηρία του. Πιθανόν να πρόκειται για μη αποδεκτές μορφές προσαρμογής σε κοινωνικό επίπεδο, αλλά σε προσωπικό επίπεδο μπορεί να είναι αρκετά ικανοποιητικές. π.χ. το κλείσιμο στον εαυτό και οι μοναχικές δραστηριότητες θεωρούνται φαινόμενα μη προσαρμογής σε κοινωνικό επίπεδο, αλλά με αυτές το άτομο, ως τέτοιο, μπορεί να νοιώθει εντελώς άνετα.

Στην πέμπτη ομάδα εμπίπτει ένας ορισμένος αριθμός αντιδράσεων μη προσαρμογής: το κοινό χαρακτηριστικό τους είναι η ανικανότητα του ατόμου να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τα

προβλήματα της ζωής. Σ' αυτή την ομάδα απαντά κανείς μια ευρεία γκάμα μορφών αντίδρασης: το άτομο δεν έχει ένα οριστικό χαρακτήρα, αλλά καταφεύγει κάθε φορά σε διαφορετικούς μηχανισμούς. Σε όλους όμως είναι κοινή η τάση επιδίωξης περιορισμού της έντασης και η επίτευξη κατά κάποιο τρόπο ικανοποιητικό αποτελεσμάτων. Υπενθυμίζουμε εδώ στη συνέχεια τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά αυτής της ομάδας: έντονη τάση αντιπαράθεσης με τους άλλους, έλλειψη κοινωνικότητας, έλλειψη ανταγωνιστικών κινήτρων και ιδιαίτερα συναισθηματική αστάθεια, νευρικότητα, αγχώδεις καταστάσεις και έντονη αποθάρρυνση.

Ιδού τα άκρως ενδιαφέροντα συμπεράσματα, στα οποία καταλήγει ο Sommers: “το νόημα που αποδίδει το παιδί στην αναπηρία του φαίνεται να εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις κοινωνικές του εμπειρίες, ιδιαίτερα από εκείνες της πρώτης παιδικής ηλικίας. Με βάση τα δεδομένα που υπάρχουν, είναι φανερό αποτέλεσμα ότι γενικά οι τυφλοί τείνουν να πραγματοποιήσουν μια υγιή προσωπική και κοινωνική προσαρμογή, αρκεί στις πρώτες φάσεις της ζωής να έχουν επωφεληθεί σε σημαντικό βαθμό από τη φυσική την συναισθηματική και οικογενειακή ασφάλεια, όταν αυτοί αισθάνονται πλήρως αποδεκτοί από τα μέλη της οικογένειας τους και οι γονείς είναι σε θέση να αντιδράσουν στην κατάσταση της αναπηρίας του παιδιού τους με αντικειμενικό τρόπο. Αντίθετα εκείνα τα τυφλά παιδιά που κατά την πρώτη παιδική τους ηλικία είχαν υποφέρει από έλλειψη φροντίδας και που δεν έχουν επωφεληθεί από ένα υγιές και φυσιολογικό περιβάλλον έχουν αναπτύξει χαρακτηριστικά προσωπικότητας δυσμενή ή ανώμαλα και, σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις, είναι αρνητικά αποτελέσματα στο να αποδεχθούν την αναπηρία τους. Η έλλειψη της αγάπης εκ μέρους των γονιών κατά την πρώτη παιδική ηλικία έχει αφήσει πίσω της την αίσθηση μιας ανικανοποίητης ανάγκης, δημιουργώντας μια αίσθηση

απώλειας η οποία όπως φαίνεται τελικά είναι πιο επιζήμια για την διαμόρφωση της προσωπικότητας του τυφλού παιδιού παρά η ίδια η έλλειψη της όρασης”.

Η σημασία της κατανόησης εκ μέρους των γονιών και ο αντίκτυπος της πάνω στην διαδικασία προσαρμογής των τυφλών παιδιών, έχει μελετηθεί με ιδιαίτερη επιμέλεια σε μια μελέτη με τον τίτλο “προσαρμογή στην κατάσταση της τυφλότητας κατά την περίοδο της εφηβείας” (“Adjustment to visual disability in adolescence”. New York, American foundation for the blind, 1961). Πρόκειται για μια μελέτη που περιέχει πλήθος δεδομένων με μεγάλο ενδιαφέρον, που επιτρέπουν να καταλήξουμε σε πολλά εποικοδομητικά συμπεράσματα και ιδιαίτερα, στο ακόλουθο: “η κατανόηση εκ μέρους της μητέρας και η προσαρμογή εκ μέρους του παιδιού είναι κατ’ ευθείαν ανάλογες και το ίδιο ισχύει για την θετική αξιολόγηση των στάσεων των γονέων”. Αναμφιβόλως η κατανόηση εκ μέρους των γονιών διευκολύνει την προσαρμογή και την ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού, ακόμη και αν αυτό δεν είναι όλο. Αντίθετα, η έλλειψη αυτής της κατανόησης “παρεμβάλει πολύ ψηλούς φραγμούς στην οδό μιας συναισθηματικής σχέσης γονιού - παιδιού”. Λαμβάνοντας υπόψη αυτά τα δεδομένα, οι γονείς πολύ καλά θα έκαναν να πληροφορηθούν, όσο μπορούν, γύρω από την παιδοψυχολογία γενικά και γύρω από τα αποτελέσματα της τυφλότητας ειδικά. Όσο και αν η κατανόηση εκ μέρους των γονιών βρίσκεται συχνά τροφή σ’ ένα διαφορετικό πεδίο από εκείνο της ανάγνωσης, εν τούτοις, αυτή η τελευταία είναι αναμφιβόλως χρήσιμη και μπορεί να ωθήσει τουλάχιστον σε μια βελτίωση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

6.1 Το άγχος του αποχωρισμού

Το άγχος του αποχωρισμού αναφέρεται στο αρνητικό συναίσθημα που συνοδεύει την αντίδραση του νηπίου όταν απομακρύνεται το αντικείμενο της προσκόλλησης· συνήθως εμφανίζεται στο δεύτερο μισό του πρώτου έτους μαζί με το φόβο για τους ξένους. Παρά τις παρατηρήσεις της σχετικά με τις ενδείξεις του φόβου για τους ξένους στην ηλικία των 7 με 15 μηνών, η Fraiberg (1970) δεν διαπίστωσε καμία περίπτωση άγχους του αποχωρισμού εντός του πρώτου έτους σε κανένα από τα 10 τυφλά νήπια της. Σε τι οφειλόταν αυτό;

Μία υπόθεση είναι ότι χωρίς την ύπαρξη της όρασης -η οποία ενώνει ότι αντιλαμβάνεται το νήπιο από το γονέα, όλες δηλαδή τις εμπειρίες του σε σχέση με αυτόν - το τυφλό νήπιο, οι εμπειρίες του οποίου από το γονέα εξαρτώνται από τον ήχο και την αφή, αργεί να διαμορφώσει αντιληφθεί το γονέα ως μια οντότητα με σταθερή και συνεχιζόμενη ύπαρξη. Εξάλλου, μόνο όταν το νήπιο έχει διαμορφώσει μια αντίληψη της ύπαρξης του γονέα, έχει νόημα το ότι αντιλαμβάνεται τη φυγή του γονέα. Η υπόθεση αυτή όμως είναι ανεπαρκής, επειδή τα υπόλοιπα αποδεικτικά στοιχεία - όπως οι θετικές συμπεριφορές της προσκόλλησης και το άγχος για τους ξένους- δείχνουν ότι η εξελικτική πορεία της προσκόλλησης στο τυφλό νήπιο είναι απόλυτα ομαλή. Πώς μπορεί να γίνεται κάτι τέτοιο χωρίς να έχει διαμορφώσει το νήπιο μια βασική αντίληψη για το γονέα ως ένα άτομο που υπάρχει;

Ακόμα και όταν ο γονέας, με τον οποίο υπάρχει η προσκόλληση, είναι παρών, το τυφλό νήπιο δεν έχει συνεχή ροή αισθητηριακών πληροφοριών σχετικά με την παρουσία του γονέα. Η οποία παρουσία μπορεί βέβαια να σηματοδοτείται από ακουστικές, απτικές ή άλλες μη

οπτικές πληροφορίες - αυτές, ωστόσο, είναι ασυνεχείς πηγές πληροφόρησης. Ουσιαστικά, το τυφλό νήπιο βιώνει, διαρκώς σχεδόν, κάποιους αποχωρισμούς, μερικές φορές λόγω της φυσικής απουσίας του γονέα και άλλες φορές λόγω της απουσίας συνεχούς πληροφόρησης σχετικά με την παρουσία του γονέα. Ίσως το τυφλό νήπιο να έχει τόσο συνηθίσει τις περιόδους του ουσιαστικού αποχωρισμού, ώστε όταν λαμβάνει χώρα ο πραγματικός φυσικός αποχωρισμός και το νήπιο τον αντιλαμβάνεται, να μην του προκαλεί δυσφορία και άγχος το γεγονός. (Κάτι τέτοιο δεν σημαίνει ότι το τυφλό νήπιο δεν παρουσιάζει εχθρικές αντιδράσεις στις παρατεταμένες περιόδους αποχωρισμού. Η παρούσα ανάλυση του άγχους του αποχωρισμού ως μιας ένδειξης προσκόλλησης περιορίζεται σε πολύ μικρές περιόδους αποχωρισμού.)

Εν ολίγοις, υπάρχουν λόγοι που στηρίζουν την άποψη ότι το άγχος του αποχωρισμού δεν αποτελεί αξιόπιστη ένδειξη προσκόλλησης για το τυφλό νήπιο. Ένας αρκετά σημαντικός λόγος είναι το γεγονός ότι οι άλλες δύο κύριες ενδείξεις - οι θετικές συμπεριφορές της προσκόλλησης και το άγχος για τους ξένους - δείχνουν μια φυσιολογική εξελικτική πορεία της προσκόλλησης. Επίσης είναι λογικό να συμπεραίνουμε ότι η απουσία της οπτικής λειτουργίας δεν επηρεάζει απαραίτητα την ανάπτυξη της κοινωνικής προσκόλλησης.

Δεν ισχυριζόμαστε, ωστόσο, ότι η προσκόλληση εξελίσσεται φυσιολογικά υπό όλες τις συνθήκες· στην πραγματικότητα, υπάρχουν συχνές αναφορές για έλλειψη ισχυρής προσκόλλησης σε τυφλά νήπια, όπως και σε βλέποντα νήπια - θυμηθείτε τη μειοψηφία των βλέπόντων νηπίων που εμφανίζουν τη λεγόμενη «ανήσυχη προσκόλληση». Για να μπορέσουμε να προσδιορίσουμε τις πιθανές παγίδες στην ανάπτυξη της προσκόλλησης, ας εξετάσουμε τη διαδικασία της ανάπτυξης αυτής και τη δυναμική της.

Η δυναμική της προσκόλλησης. Επισημάναμε στην αρχή ότι η

ανάπτυξη της προσκόλλησης εξαρτάται όχι μόνο από τη συμπεριφορά του νηπίου ή του γονέα, αλλά από τη μεταξύ τους αλληλεπίδραση. Η μελέτη που πραγματοποιήθηκε από τους Rogers και Puchalski (1984a) αποτελεί ένα εξαιρετικό παράδειγμα της εμπειρικής μελέτης αυτού του πλαισίου. Τα νήπια του δείγματος τους είχαν προβλήματα όρασης και η ηλικία τους ήταν από 4 έως 25 μηνών στην αρχή της μελέτης το μισό περίπου δείγμα είχε στην καλύτερη περίπτωση Π.Φ., ενώ στα παιδιά του άλλου μισού φαινόταν ότι το τέντωμα των χεριών κατευθυνόταν σε κάποιο βαθμό από την όραση. Δεν υπήρχαν σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο ομάδων, και έτσι μπορούμε να αναλύσουμε συνολικά τα αποτελέσματα τους. Ένα συγκρίσιμο δείγμα βλεπόντων νηπίων υποβλήθηκε επίσης σε κάποια τεστ. Η κάθε μητέρα και το κάθε νήπιο κινηματογραφήθηκαν να παίζουν επί ένα δεκάλεπτο, κατά το οποίο είχε ζητηθεί απλώς από τις μητέρες να αλληλεπιδράσουν φυσιολογικά με τα νήπια. Τα δεδομένα που βαθμολογήθηκαν στη συμπεριφορά του νηπίου ήταν τα γενικά συναισθήματα, η φωνητική ποιότητα, τα χαμόγελα, οι αντιδράσεις στην αλληλεπίδραση με πρωτοβουλία του γονέα και στην αλληλεπίδραση με πρωτοβουλία του ίδιου του νηπίου. Τα δεδομένα που βαθμολογήθηκαν στη συμπεριφορά του γονέα ήταν ο τρόπος με τον οποίο κοίταζε το νήπιο, η φωνητική ποιότητα, η πρωτοβουλία των αλληλεπιδράσεων, η ανταπόκριση στις αλληλεπιδράσεις με πρωτοβουλία του νηπίου και η ανταπόκριση στη δυσφορία του παιδιού.

Τα τυφλά νήπια εμφάνιζαν, στο σύνολο τους, λιγότερο την ευχαρίστηση και περισσότερο τη δυσαρέσκειά τους μέσω της αρθρωτικής δραστηριότητας τους, καθώς και περισσότερα αρνητικά συναισθήματα απ' ότι τα βλέποντα νήπια. Οι μητέρες των τυφλών νηπίων είχαν περιορισμένη βλεμματική επαφή με τα παιδιά τους και εξέφραζαν συχνότερα τη δυσαρέσκεια τους λεκτικά απ' ότι οι μητέρες των βλεπόντων παιδιών. Όταν ασχολήθηκαν με το ζήτημα της

αλληλεπίδρασης μεταξύ μητέρας και νηπίου, οι Rogers και Puchalski 1986 διαπίστωσαν ότι τα τυφλά νήπια αντιδρούσαν λιγότερο στις πρωτοβουλίες της μητέρας και αναλάμβαναν λιγότερες πρωτοβουλίες. Εκ μέρους της μητέρας υπήρχαν λιγότερες θετικές αντιδράσεις στις πρωτοβουλίες του νηπίου, σε αντίθεση με τις μητέρες των βλεπόντων νηπίων. Μια προσεκτικότερη ανάλυση, όμως, μιας υποκατηγορίας των ίδιων νηπίων την ώρα του παιχνιδιού αποκάλυψε ότι κάθε φορά που το νήπιο χαμογελούσε, υπήρχε θετική αντίδραση από το γονέα (Rogers και Puchalski 1984a).

Οι Rogers και Puchalski (1984a) παρατήρησαν ότι το νήπιο με προβλήματα όρασης όχι μόνο αντιδράει λιγότερο αλλά και επιζητεί λιγότερο την προσοχή της μητέρας του η δε μητέρα, δεδομένου ότι έχει μικρότερη βλεμματική επαφή με το νήπιο, μπορεί να μην προσέξει μερικά από τα σήματα που εκπέμπει το παιδί. Κατέληξαν λοιπόν στο εξής συμπέρασμα: «Και οι δυο συμμετέχοντες στις дуάδες με τα προβλήματα όρασης βρίσκονται σε μειονεκτική θέση. Τα νήπια στερούνται προφανώς όλες τις οπτικές πληροφορίες, καθώς και τις συναισθηματικές πληροφορίες από τις μητέρες. Οι μητέρες στερούνται θετικών σημάτων ανταπόκρισης από τα μωρά τους, τα οποία θα τους γνωστοποιούσαν: «Αυτό μου αρέσει, τα πηγαίνεις μια χαρά, μαμά».

Οι Stone και Chesney (1978) ανέφεραν μια παρόμοια μελέτη, η οποία αν και βασίστηκε σε αναφορές από μητέρες, ενισχύθηκε και από ερευνητική παρατήρηση. Αξιολόγησαν την ύπαρξη αρκετών «διαταραχών» στη συμπεριφορά των νηπίων, όπως: «εμφάνιζαν υπερένταση όταν τα άγγιζαν, δεν ανταποκρίνονταν, δεν απαιτούσαν προσοχή, χαμογελούσαν σπάνια, άρθρωναν σπάνια». Αξιολογήθηκαν τρία τυφλά νήπια, μαζί με αρκετά ακόμη νήπια, τα οποία παρουσίαζαν άλλες δυσκολίες (π.χ., Σύνδρομο Down). Σε γενικές γραμμές, τα τυφλά νήπια εμφάνιζαν περισσότερες φυσιολογικές μορφές αλληλεπιδραστικής

συμπεριφοράς απ' ότι τα νήπια με άλλα προβλήματα η μόνη αξιοσημείωτη εξαίρεση ήταν ότι τα τυφλά νήπια άρθρωναν πιο σπάνια από τα υπόλοιπα.

Πρόκειται όντως για παράγοντες, οι οποίοι μπορούν εν δυνάμει να παρεμβληθούν στη δυναμική της διαδικασίας της προσκόλλησης - κι αυτό μπορεί να οδηγήσει σε μια ανασφαλή ή ανήσυχη προσκόλληση. Ελάχιστοι όμως από τους παράγοντες αυτούς μπορούν να αποδοθούν στην ύπαρξη κάποιου προβλήματος όρασης. Οι Rogers και Puchalski (1984a) παρατήρησαν αρκετούς τομείς, στους οποίους η συμπεριφορά του νηπίου είναι εν δυνάμει επιζήμια, όπως, για παράδειγμα, η έκφραση αρνητικών συναισθημάτων, η σπάνια λεκτική δραστηριότητα και η σπάνια ανάληψη πρωτοβουλίας για αλληλεπίδραση. Τίποτα όμως από αυτά δεν μπορεί να αποδοθεί αποκλειστικά στην τύφλωση ούτε να διαταράξει απαραίτητα τη διαδικασία της προσκόλλησης το αποτέλεσμα εξαρτάται από το πώς συμμετέχει ο γονέας στην αλληλεπίδραση. Ο γονέας έχει τη δυνατότητα να ανταποκρίνεται θετικά στις πρωτοβουλίες του νηπίου και να διατηρεί μια φωνητική, απτική και ακουστική επικοινωνία με το νήπιο - εν ολίγοις, να συμμετέχει ενεργά στην κοινωνικοσυναισθηματική αλληλεπίδραση. Τα νήπια ανταποκρίνονται στο βαθμό που τους το επιτρέπουν οι αντιληπτικοί περιορισμοί τους: το αποδεικνύει η παρατήρηση των Rogers και Puchalski (1984a) ότι τα περισσότερα από τα χαμόγελα των νηπίων δεν ήταν παρά ανταπόκριση στην επικοινωνία που ξεκινούσε με δική του πρωτοβουλία ο γονέας.

Φυσικά, αν ο γονέας ανταποκρίνεται στη μικρή συχνότητα της αρθρωτικής δραστηριότητας και της αλληλεπίδρασης από το νήπιο με μείωση της δικής του αλληλεπιδραστικής συμπεριφοράς, τότε υπάρχουν ακόμη λιγότερα ερεθίσματα στα οποία μπορεί να ανταποκριθεί το νήπιο - κάτι που, με τη σειρά του, μειώνει τα ερεθίσματα στα οποία μπορεί να ανταποκριθεί ο γονέας, και έτσι καταλήγουμε σε έναν φαύλο κύκλο. Δεν

χρειάζεται όμως να είναι τέτοια η κατάληξη.

Υπάρχουν και άλλα χαρακτηριστικά του γονέα που μπορεί να προκαλέσουν αποτυχία στην αποτελεσματική συμμετοχή του στην αλληλεπίδραση. Τόσο στην έρευνα όσο και στην κλινική βιβλιογραφία υπάρχουν αμέτρητα παραδείγματα για γονείς που βιώνουν συναισθηματική κατάθλιψη λόγω της αναπηρίας του νηπίου, για γονείς που χάνουν την επαφή τους με το τυφλό νήπιο λόγω κάποιων συνθηκών (όπως άλλα παιδιά), για γονείς που λείπουν πολύ από το σπίτι το σπίτι λόγω επαγγελματικών ή άλλων απαιτήσεων και ούτω καθεξής.

Δεν τίθεται κανένα θέμα: το τυφλό νήπιο κινδυνεύει να αναπτύξει ανεπαρκή προσκόλληση. Παρ' όλα αυτά, ο κίνδυνος αυτός δεν είναι απαραίτητα συνέπεια της οπτικής αναπηρίας του νηπίου. Μπορεί να αποφευχθεί σε ένα κοινωνικοαλληλεπιδραστικό περιβάλλον, στο οποίο το παιδί λαμβάνει ενθάρρυνση και ανταπόκριση για τις αλληλεπιδραστικές συμπεριφορές του. Η πιο ενθαρρυντική ίσως μελέτη περίπτωσης είναι εκείνη που αναφέρθηκε από τους Als κ.ά. (1980b), όπου η μητέρα έχτισε μια σχέση «συναισθηματικής αμοιβαιότητας» με το τυφλό νήπιο, δημιουργώντας με δική της πρωτοβουλία μια μακροχρόνια σειρά από έντονα αλληλεπιδραστικές σχέσεις. Το νήπιο, όχι μόνο παρουσίασε ασφαλή προσκόλληση, αλλά αναπτύχθηκε φυσιολογικά σε πολλούς τομείς εμφάνισε, μάλιστα, πρόωρες γνωστικές και κινητικές ενδείξεις. Πάντως, ακόμα και αυτή η μητέρα χρειάστηκε να παλέψει - αν και μερικές φορές πιο επιτυχημένα απ' ότι άλλοι γονείς - ενάντια στις αρνητικές της αντιδράσεις και συμπεριφορές που οφείλονταν στην αναπηρία νηπίου. παρ' όλα αυτά, τελικά το νήπιο ήταν ένα εξαιρετικά καλά προσαρμοσμένο και αναπτυξιακά φυσιολογικό παιδί.

Τα τυφλά νήπια υπόκεινται ενίοτε σε μακροχρόνιους αποχωρισμούς από το γονέα (ή τους γονείς) για διάφορους λόγους. Στις

αιτίες συμπεριλαμβάνονται καταστάσεις που οφείλονται στην τυφλότητα (π.χ., ρετινοβλάστωμα, μια πάθηση που απαιτεί συχνή νοσηλεία σε νοσοκομεία), καθώς και καταστάσεις που μπορούν να συμβούν και σε βλέποντα νήπια (π.χ., μια παρατεταμένη απουσία του γονέα). Σε τέτοιες καταστάσεις, η εμπειρία του αποχωρισμού από το γονέα (ή τους γονείς) μπορεί να συνοδεύεται κι από ορισμένες άλλες μεταβολές στις εμπειρίες του νηπίου.

Αρκετές ενδιαφέρουσες αναφορές σε μελέτες περίπτωσης ασχολούνται με τις αντιδράσεις των τυφλών νηπίων στους αποχωρισμούς. Ο Colonna (1968) περιέγραψε λεπτομερώς την περίπτωση ενός παιδιού με ρετινοβλάστωμα, το οποίο χειρουργήθηκε και νοσηλεύτηκε αρκετές φορές από τότε που ήταν 14 μηνών και έως τα 5 του χρόνια νοσηλεύτηκε επίσης αρκετές φορές, για μικρότερα χρονικά διαστήματα, για θεραπευτικές αγωγές με ακτινοβολία. Η κατάσταση έγινε ακόμη πιο περίπλοκη από τη γέννηση της αδερφής του όταν το υποκείμενο ήταν περίπου 3 ετών. Το υποκείμενο εμφάνισε διάφορες ψυχιατρικές δυσκολίες, οι οποίες χαρακτηρίζονταν σε γενικές γραμμές από το φόβο της απόρριψης ή της εγκατάλειψης. Ίσως το πιο σημαντικό στοιχείο στη συγκεκριμένη περίπτωση ήταν ο βαθμός στον οποίο η αντίδραση της μητέρας στην όλη κατάσταση επιδείνωσε το πρόβλημα του παιδιού. Η μητέρα έπαθε κατάθλιψη εξαιτίας του προβλήματος της όρασης του παιδιού και άλλαξε τη συμπεριφορά της: από την προηγούμενη θέρμη και αποδοχή ενός «φυσιολογικού» παιδιού σε μια σχετική απόρριψη ενός «ελαττωματικού» παιδιού, το οποίο είχε χάσει σε ηλικία 14 μηνών το ένα του μάτι λόγω χειρουργικής επέμβασης. Κατά συνέπεια, η αντίδραση των γονέων μπορεί να είναι ζωτικής σημασίας. Το παιδί αντιμετωπίζει τεράστιες δυσκολίες, ακόμα και όταν υπάρχει η καλύτερη δυνατή συναισθηματική αλληλεπίδραση με άλλα πρόσωπα. Η όλη διαδικασία μπορεί να χειροτερεύσει όταν την αρνητική

αντίδραση του γονέα στην ανακάλυψη του προβλήματος όρασης ακολουθήσει μια περίοδος νοσηλείας στο νοσοκομείο ή κάποιος άλλος χωρισμός, δεδομένου ότι οι παράγοντες αυτοί μπορεί να επιβαρύνουν το αίσθημα απόρριψης που νιώθει το παιδί. Ο φαύλος κύκλος μπορεί να συνεχιστεί όταν ο γονέας, ο οποίος αισθάνεται ήδη κάπως ένοχος, αντιληφθεί την αντίδραση του παιδιού στην απόρριψη.

Η Fraiberg (1968) περιέγραψε την περίπτωση ενός 17μηνου νηπίου, η οποία καταδεικνύει ότι ακόμα και μια σύντομη περίοδος αποχωρισμού, χωρίς το ψυχολογικό τραύμα μιας χειρουργικής επέμβασης μπορεί να οδηγήσει σε προβλήματα. Η μητέρα έλειπε μόνο για τρεις ημέρες λίγο καιρό μετά την επιστροφή της, το παιδί άρχισε να παλινδρομεί σε διάφορους τομείς. Αρνιόταν το φαγητό του, επιδιόταν σε ξεσπάσματα θυμού με φωνές που διαρκούσαν ώρες και ζητούσε επιτακτικά σωματική επαφή με τη μητέρα του. Σε μια άλλη περίπτωση, η μητέρα δεν είχε απομακρυνθεί κυριολεκτικά από το παιδί, αλλά ήταν ουσιαστικά απύσχα για κάποια χρονικά διαστήματα λόγω βαριάς κατάθλιψης. Πριν η μητέρα του πάθει κατάθλιψη, η αναπτυξιακή πρόοδος του παιδιού ήταν επαρκής· στην ηλικία των 13 μηνών, όμως, όταν η μητέρα άρχισε να μην μπορεί πια να ελέγχει την κατάθλιψη της, το παιδί εμφάνισε μια απότομη αλλαγή στην αναπτυξιακή του πρόοδο, απώλεσε την ικανότητα κοινωνικής ανταπόκρισης και τη γνωστική του πρόοδο, και εμφάνισε μια αυξανόμενη τάση λικνίσματος.

Ο αποχωρισμός οφείλεται σε διάφορους λόγους, μερικοί εκ των οποίων είναι αναπόφευκτοι. Τα παιδιά ορισμένες φορές αναγκάζονται να νοσηλεύονται σε νοσοκομεία, οι γονείς αναγκάζονται να φεύγουν από το σπίτι για κάποια χρονική περίοδο, ενώ το συναισθηματική απομάκρυνση του γονέα από το παιδί μπορεί να συνδέεται με διάφορους παράγοντες. Αυτές οι καταστάσεις έχουν εν δυνάμει σοβαρές συνέπειες στην κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών, είτε αυτά βλέπουν είτε όχι.

Όπως όμως επισήμανε η Fraiberg (1972), ο αποχωρισμός μπορεί να έχει πιο σοβαρές συνέπειες για το τυφλό απ' ότι για το βλέπον παιδί, δεδομένου ότι: «(1) Έχουμε ένα παιδί, του οποίου η προσαρμοστική ικανότητα στην αντοχή της απώλειας, μειώνεται λόγω της τύφλωσης. (2) Έχουμε μια μητέρα, η οποία πρέπει να αντιμετωπίσει μια αναπτυξιακή κρίση στην εμπειρία του τυφλού παιδιού της, χωρίς καμία δική της εμπειρία που θα τη βοηθούσε να κατανοήσει την εξαιρετική σημασία της απώλειας για ένα τυφλό παιδί».

6.2 Η επικοινωνία στη νηπιακή ηλικία του τυφλού παιδιού

Το νήπιο επικοινωνεί από τη στιγμή της γέννησης του, αν με τον όρο «επικοινωνία» εννοούμε ότι το νήπιο εκπέμπει σήματα, τα οποία άλλοι άνθρωποι μπορούν να αντιληφθούν και να ανταποκριθούν σε αυτά αναλόγως. Γεγονός είναι ότι τα σήματα αυτά δεν παράγονται στην αρχή ούτε εκ προθέσεως ούτε μοιάζουν ακριβώς με γλώσσα, αλλά κάτι τέτοιο δεν είναι καν αναγκαίο για να υπάρχει επικοινωνία. Το πρώτο κλάμα του νεογνού σημαίνει κάτι για το μαιευτήρα τη στιγμή της γέννησης· κατά συνέπεια, το κλάμα σημαίνει διαφορετικά πράγματα σε διαφορετικές καταστάσεις για διαφορετικούς ανθρώπους. Αναπτύσσεται και άλλου είδους φωνητική επικοινωνία: οι πρώτοι βαβισμοί του νηπίου δεν αποτελούν επικοινωνία υπό την αυστηρή έννοια, αλλά η επεξεργασία τους σε μια σειρά φωνημάτων και, μετά, σε μια σειρά λέξεων σηματοδοτεί την έναρξη της λεκτικής επικοινωνίας, η ανάπτυξη της οποίας συνεχίζεται για αρκετό καιρό μετά τη νηπιακή ηλικία. Επίσης, η επικοινωνία δεν είναι αποκλειστικά προφορική. οι κινήσεις του σώματος και οι εκφράσεις του προσώπου αποτελούν τμήμα του επικοινωνιακού εξοπλισμού του νηπίου, αν και μπορεί αυτές να μην είναι, τόσο εκούσια επικοινωνιακές όσο ο προφορικός λόγος.

Αυτά είναι παραδείγματα των επικοινωνιακών σημάτων που εκπέμπει το νήπιο. Η ικανότητα πρόσληψης της επικοινωνίας εκ μέρους του νηπίου είναι εξίσου σημαντική και εδώ περιλαμβάνονται η σταδιακή απόκτηση της ικανότητας να κατανοεί τον προφορικό λόγο και να αντιλαμβάνεται τις κινήσεις του σώματος και τις εκφράσεις του προσώπου.

Δεν πρέπει επίσης να παραμελούμε την απτική επικοινωνία, που είτε επιχειρεί είτε προσλαμβάνει το παιδί. Ως προς την απτική επικοινωνία που επιχειρεί, ο τρόπος με τον οποίο το νήπιο πιάνει με τα χέρια του τα μαλλιά του πατέρα του μπορεί να έχει περισσότερο νόημα από οποιαδήποτε προφορική πρόταση ως προς την επικοινωνία που προσλαμβάνει, ο κάθε γονέας γνωρίζει τις κατευναστικές ιδιότητες του λικνίσματος και του ήχου για το νήπιο.

Όλα αυτά τα φαινομενικά άσχετα μεταξύ τους παραδείγματα έχουν έναν κοινό παρονομαστή: το γεγονός ότι είναι μορφές παραγωγικής ή προληπτικής επικοινωνίας. Είναι υπερβολικά απλοϊκό να σκεφτόμαστε την επικοινωνία μόνο από την άποψη του προφορικού λόγου που παράγεται από το διάφραγμα, τους πνεύμονες, τις φωνητικές χορδές και το στόμα, και που λαμβάνεται από το ακουστικό σύστημα. Για να κατανοήσουμε την ανάπτυξη της επικοινωνίας, πρέπει εκτός αυτού να αναλογιστούμε τις κινήσεις και τις εκφράσεις του σώματος, του προσώπου και των χεριών. Η ανθρώπινη επικοινωνία συμπεριλαμβάνει όλα τα μέσα που οι άνθρωποι χρησιμοποιούν προκειμένου να ανταλλάσσουν πληροφορίες.

Από τη στιγμή που τα περισσότερα μέσα επικοινωνίας εξαρτώνται από την όραση, ένα λογικό συμπέρασμα θα ήταν ότι το νήπιο με προβλήματα όρασης είναι αναγκασμένο να βρίσκει εναλλακτικούς τρόπους προσαρμογής. Η επικοινωνία είναι αρχίζει να αναπτύσσεται κατά τη νηπιακή ηλικία και εξελίσσεται και κατά τη

διάρκεια της παιδικής ηλικίας· δεν υπάρχει μια διαχωριστική γραμμή που να μας υποδεικνύει πού ακριβώς να σταματήσουμε τη γενική πραγματέυση της νηπιακής ηλικίας και από πού να τη συνεχίσουμε σε άλλα κεφάλαια του βιβλίου. Στο παρόν κεφάλαιο παρακολουθούμε την εξέλιξη του νηπίου, καθώς εδραιώνονται διάφορες μορφές της προλεκτικής επικοινωνίας.

Ως προς το βλέπον νήπιο, ποικίλες είναι οι συμπεριφορές που εδραιώνουν την επικοινωνιακή του σχέση με άλλους ανθρώπους: η επαφή με τα μάτια και το χαμόγελο είναι καλά παραδείγματα. Οι συμπεριφορές αυτές δεν εξυπηρετούν τόσο στην αποκάλυψη συγκεκριμένων πληροφοριών όσο στην εδραίωση και διατήρησης ενός επικοινωνιακού δεσμού. Στη νηπιακή ηλικία, η επαφή με τα μάτια δεν έχει κάποιο συγκεκριμένο επικοινωνιακό σκοπό - εξυπηρετεί, παρ' όλα αυτά, στην ανάμειξη του γονέα σε μια αλληλεπίδραση, ακόμα και όταν ο μόνος σκοπός είναι να αντιληφθεί ότι το νήπιο τον προσέχει. Το χαμόγελο αναμφίβολα παίζει στην αρχή έναν παρόμοιο ρόλο: για το νήπιο, το χαμόγελο αρχίζει να σηματοδοτεί θετικά συναισθήματα μετά το πέρας αρκετών μηνών.

Για να είναι αυτές οι συμπεριφορές αποτελεσματικές, πρέπει ο γονέας να τις αντιλαμβάνεται. Αν ο γονέας δεν κοιτάζει, τότε ούτε η επαφή με τα μάτια ούτε το χαμόγελο δεν μπορούν να εδραιώσουν έναν επικοινωνιακό δεσμό.

Σε άλλες συμπεριφορές, ο γονέας απαιτείται επιπροσθέτως να διακρίνει τη συμπεριφορά του νηπίου. Για παράδειγμα, μια χαλαρή και αναπαυτική στάση του σώματος του νηπίου, όταν το κρατάει ο γονέας, υποδηλώνει άνεση και ασφάλεια, ενώ μια άκαμπτη και άχαρη στάση υποδηλώνει το αντίθετο αλλά η επικοινωνία αυτή δεν είναι αποτελεσματική αν ο γονέας δεν μπορεί να διακρίνει τις διαφορετικές συμπεριφορές του νηπίου.

Επαφή με τα μάτια. Είναι γνωστό (Klaus και Kennell, 1976) ότι η επαφή με τα μάτια του γονέα με το νήπιο είναι ιδιαίτερα σημαντική διαδικασία στην εδραίωση ενός συναισθηματικού δεσμού του γονέα με το παιδί του. Δεν προκαλεί λοιπόν έκπληξη το γεγονός ότι η έλλειψη της οπτικής επαφής από τα τυφλά νεογνά και τα νήπια μπορεί να επιδράσει αρνητικά στην ψυχολογική κατάσταση του γονέα: μπορεί να σημαίνει για το γονέα ότι το παιδί «δεν δείχνει ενδιαφέρον» ή «δεν είναι φιλικό» (Fraiberg, 1977) και μπορεί να προσθέσει ένα συναισθηματικό βάρος στην ήδη προϋπάρχουσα ανησυχία του γονέα σχετικά με το κατά πόσο είναι «φυσιολογικό» το τυφλό νήπιο. Πρέπει να αναγνωρίζουμε την ευάλωτη ψυχολογική κατάσταση του γονέα σε αυτό το σημείο: είναι σημαντικό για τους γονείς να έχουν την καθοδήγηση που ενδεχομένως χρειάζονται για να τοποθετούν σε σωστό πλαίσιο την έλλειψη οπτικής επαφής, μεταξύ άλλων φαινομένων.

6.3 Δεξιότητες αυτονομίας

Ο Tooze (1981) υποστηρίζει ότι το εξαρτημένο παιδί γίνεται εξαρτημένος ενήλικας. Είναι βέβαια δύσκολο να βρεθεί μια ισορροπία ανάμεσα στην παροχή βοήθειας στο παιδί με αναπηρία της όρασης και στη σταθερή παρότρυνση να πράττει μόνο του. Το τάϊσμα είναι ένα καλό σχετικό παράδειγμα. Πρόκειται ασφαλώς για κάτι στο οποίο το παιδί με αναπηρία της όρασης θα χρειαστεί αρκετό χρόνο μέχρι να αποκτήσει επάρκεια, καθώς και ειδική εκπαίδευση για ορισμένες σχετικές δεξιότητες. Οι γονείς συχνά ανησυχούν μήπως το παιδί τους δεν τρώει αρκετά και μπαίνουν στον πειρασμό να συνεχίσουν να το ταΐζουν για μεγάλο χρονικό διάστημα μετά το στάδιο στο οποίο τα παιδιά πρέπει να αρχίσουν να τρώνε μόνα τους. Παρότι οι γονείς ενδεχομένως θεωρούν ότι τα παιδιά θα τρώνε με μεγαλύτερη ευκολία

και θα λερώνουν λιγότερο όταν μεγαλώσουν λίγο, υπάρχει ο σοβαρός κίνδυνος τα παιδιά να χάσουν εν τω μεταξύ το κίνητρο για κάτι τέτοιο.

Εκπαίδευση τουαλέτας

Πρόκειται για ένα άλλο ζήτημα που ίσως δημιουργήσει πρόσθετα προβλήματα στο παιδί με αναπηρία της όρασης, καθώς αυτό μπορεί να φοβάται το γιογιό ή τη μετάβαση από το γιογιό στη λεκάνη. Εάν χειριστούμε το παιδί με ευαισθησία (και πολύ υπομονή) θα επιτύχουμε. Καθώς είναι ένα από τα προβλήματα χειρισμού του παιδιού που απασχολεί πολύ τους γονείς, οι επαγγελματίες που εργάζονται με τις οικογένειες πρέπει να δείχνουν κατανόηση.

Μαθαίνοντας δεξιότητες αυτοεξυπηρέτησης

Το φυλλάδιο του RNIB Guidelines for Teachers and Parents of Visually Handicapped Children 1982 (Κατευθυντήριες γραμμές για δασκάλους και γονείς παιδιών με προβλήματα όρασης και πρόσθετα προβλήματα) περιέχει χρήσιμες συμβουλές ως προς την εκπαίδευση για την τουαλέτα και άλλες δεξιότητες αυτοεξυπηρέτησης, όπως το ντύσιμο, το γδύσιμο και η ατομική υγιεινή. Χρειάζεται, πάντως, να λαμβάνουμε υπόψη τα εξής σημεία:

- Το παιδί πρέπει να ενθαρρύνεται ως προς την εκμάθηση των δεξιοτήτων αυτών όσο πιο νωρίς γίνεται.
- Το παιδί μπορεί να χρειαστεί περισσότερο χρόνο για να μάθει, να δοκιμάσει και να εκτελέσει τις δεξιότητες αυτές.

Είναι απαραίτητο να «επενδυθεί» περισσότερος χρόνος στις καθημερινές συνήθειες ώστε το παιδί να μπορέσει να μάθει να λειτουργεί αυτόνομα, για παράδειγμα στο πλύσιμο των δοντιών, στο να βάζει το παλτό του, να πηγαίνει να φέρνει τα παπούτσια του κ.ά.

Ίσως να χρειαστεί ειδική εκπαίδευση για τις συγκεκριμένες δεξιότητες.

Ως προς αυτό είναι χρήσιμες οι αρχές της ανάλυσης των δραστηριοτήτων, οι οποίες υποδεικνύουν την κατάτμηση μιας δεξιότητας στις υποδεξιότητες που την απαρτίζουν, και τη χωριστή εκπαίδευση της καθεμίας (για μερικά χρήσιμα παραδείγματα, βλ. Best 1986).

Η προσαρμογή των εργαλείων και των ρούχων μπορεί να βοηθήσει, για παράδειγμα ένα ειδικό πιάτο φαγητού, ένα απλικαρισμένο σχέδιο στα ρούχα.

Στο μέτρο που η οικογενειακή κατάσταση το επιτρέπει, πρέπει να ακολουθείται μια καθημερινή ρουτίνα. Το παιδί που δεν βλέπει καλά μπορεί να παραβλέψει τις ενδείξεις που μας βοηθούν να προβλέπουμε τις καταστάσεις.

6.4 Ο ρόλος του παιχνιδιού στα παιδιά με προβλήματα όρασης

Το κεφάλαιο αυτό διαπραγματεύεται την ιδιαίτερη θέση που καταλαμβάνει το παιχνίδι σε όλη τη διάρκεια της εξέλιξης των παιδιών με προβλήματα ολικής ή μερικής όρασης. Το παιχνίδι είναι πηγή έμπνευσης και ενεργοποίησης όλων των υπολοίπων αισθήσεων. Είναι μέσο διδασκαλίας και μάθησης αλλά και βασικός φορέας κοινωνικοποίησης. Ο στόχος αυτού του άρθρου είναι να καταδείξει ότι το παιχνίδι είναι ένα πολύ σημαντικό εργαλείο διδασκαλίας- μάθησης, ανίχνευσης και εξωτερίκευσης σημαντικότερων πτυχών της ψυχικής και πνευματικής λειτουργίας των παιδιών με προβλήματα όρασης.

Αρχικά η εργασία εστιάζεται στη σημασία της εμπειρίας του παιχνιδιού στην ανάπτυξη της προσωπικότητας των παιδιών με προβλήματα όρασης. Ιδιαίτερα αφορά τη σημασία της εμπειρίας του παιχνιδιού στην καλλιέργεια της αντίληψης, της δημιουργικής σκέψης, της φαντασίας και της εν γένει κοινωνικοποίησης και δραστηριοποίησης. Το τυφλό

παιδί είναι ή μάλλον γίνεται αυτόνομο και ανεξάρτητο αν του έχουμε δώσει την δυνατότητα να παίζει, βιώνοντας τις δυνατότητες του μέσα από το παιχνίδι. Στο τέλος περιγράφεται η βιωματική εμπειρία την οποία απέκτησαν οι μαθητές με προβλήματα όρασης μέσω ενός παιχνιδιού γνωριμίας με το περιβάλλον και τη φύση.

Όπως όλα τα παιδιά έτσι και τα παιδιά με προβλήματα όρασης από βρεφικής ηλικίας ξεκινάει να παίζει, με το σώμα του ή το λόγο όταν μαθαίνει να μιλάει. Από τεσσάρων μηνών το παιδί απλώνει τα χέρια του και πιάνει όλα τα αντικείμενα που είναι κοντά του. Ο αριθμός των παιχνιδιών για αυτήν την ηλικία είναι πολύ μεγάλος: κουδουνίστρες; πλαστικές μπάλες ή λαστιχένιες, ζώα με ήχο, πλαστικά δαχτυλίδια και σωλήνες, καμπανάκια, ορειχάλκινα και πλαστικά αντικείμενα.

Όμως υπάρχουν και άλλα αντικείμενα που μπορούν να προκαλέσουν ευχαρίστηση στο παιδί, όπως ένα κομμάτι μαλακού υφάσματος, χαρτί για σκίσιμο και κουταλάκια, κατσαρολάκια, κουτάλες και λοιπά. Για να επιτυγχάνεται η εξοικείωση και η γνωριμία του παιδιού με τις έννοιες και τα αντικείμενα είναι απαραίτητο να παίζει με όλα αυτά όχι μόνο όταν είναι μικρό αλλά και μεγαλώνοντας ωσότου αποκτήσει πραγματική εικόνα και παράσταση της κάθε έννοιας, αλλά και για να μαθαίνει κάθε τι που είναι γύρω του (Lowenfeld 1951). Ένα παράδειγμα είναι πλαστικά πιατάκια γλυκού, και μετά πιατάκια γλυκού γυάλινα. Επίσης, στα παιδιά αρέσουν ιδιαίτερα τα διάφορα μεγέθη κουταλιών.

Για να συνειδητοποιεί το παιδί την κάθε καινούρια έννοια θα πρέπει να του δείχνουμε ένα ένα τα αντικείμενα από βρεφικής ηλικίας. Κατά το δεύτερο εξάμηνο της ζωής του ανακαλύπτει ότι μπορεί να ρίξει ή να πετάξει οποιοδήποτε αντικείμενο και αυτό θα το χρησιμοποιεί γιατί το ευχαριστεί. Ικανοποιείται και ψυχαγωγείται όταν έχει την δυνατότητα να ακούει τον ήχο που βγάζει ένα αντικείμενο ενώ το αφήνουμε να

πέσει στο πάτωμα.

Προς το τέλος του πρώτου έτους της ζωής το παιδί πλησιάζει πλέον τα αντικείμενα το ένα κοντά στο άλλο και τα συνδέει. Θα αρχίσει να τα χτυπάει μεταξύ τους και αργότερα θα τα κρατάει μαζί ενώνοντας τα μεταξύ τους. Ακόμα ευχαριστείται με εκείνα τα παιχνίδια που σφηνώνονται όπως τουβλάκια από ξύλο και πλαστικό, γυάλινα βαζάκια και κουταλάκια γλυκού που σπάνε. Αν αφήσουμε πλήρη ελευθερία στο παιδί να παίζει με τα παιχνίδια του αυτό το βοηθάει αποτελεσματικά στην σωστή και ολοκληρωμένη ανάπτυξή του.

Είναι βέβαιο ότι τα παιδιά με προβλήματα όρασης δεν έχουν την δυνατότητα να μαθαίνουν μέσα από την μίμηση τους χειρισμούς των παιχνιδιών. Όμως είναι επιτακτική ανάγκη να τους προσφέρουμε την δυνατότητα να παρατηρούν με την αφή πώς θα χειρίζονται ένα αντικείμενο τοποθετώντας το κάθε τι στο χέρι τους με τον σωστό τρόπο, γιατί δεν βοηθάει καθόλου την μάθηση τους το να χειρίζονται τα παιχνίδια τους συμπτωματικά. Το να τα πιέσουμε για να εφαρμόσουν αυτά που θεωρούμε εμείς σωστά για την χρησιμοποίηση των παιχνιδιών τους δεν είναι αποτελεσματικό. Αυτό που φαίνεται κατάλληλο σε εκείνους που έχουν όραση ως τρόπος χρήσης μπορεί να μην έχει κανένα νόημα για τον τρόπο που θα χρησιμοποιήσει το τυφλό παιδί.

Σιγά σιγά τώρα εξερευνούν το εσωτερικό κομμάτι των παιχνιδιών τους όπως ένα κομμάτι παλιού δέρματος, ένα μαλακό παπούτσι. Μια χάρτινη ή υφασμάτινη τσάντα, ή μια παλιά τσάντα μπορεί να είναι κάποια από τα αγαπημένα του παιχνίδια.

Είναι απαραίτητο να υπάρχουν ασφαλή ράφια ώστε το παιδί να μπορεί να τοποθετεί και να επανατοποθετεί τα παιχνίδια του σιγά σιγά μόνο του. Για να μπορεί να παίζει χρειάζεται χώρο, ανοιχτό, χωρίς εμπόδια που θα το κάνουν να δυσκολεύεται στην κίνηση του. Το τυφλό παιδί πολλές φορές φοβάται όταν κινείται μήπως και χτυπήσει στα

διάφορα αντικείμενα που είναι σκορπισμένα γύρω του. Αν τα διάφορα παιχνίδια τα βάζουμε γύρω γύρω από την καρέκλα του που τρώει θα τα βρίσκει πιο εύκολα και θα αποβάλλει και τον φόβο που επιδεικνύει κατά την κινητική του δραστηριότητα.

Τα παιχνίδια έχουν κίνηση αλλά εκπέμπουν ταυτόχρονα ήχο είναι εκείνα που θα κεντρίσουν το ενδιαφέρον του παιδιού για να ανιχνεύσει τι είναι και ακούγοντας τα να τα εντοπίσει ψάχνοντας με τα χέρια του. Τα παιδιά όμως που έχουν μερική όραση μπορούν να βοηθηθούν με τα παιχνίδια εκείνα που έχουν ανάγλυφα ζώα με διάφορους χρωματισμούς αλλά και σχήματα δυο διαστάσεων.

Όταν ήδη περπατά το τυφλό παιδί θα έχει μεγάλη ενασχόληση με πολλά παιχνίδια όπως να κινεί διάφορα είδη αμαξιδιών, βαγονάκια, τρένα, καμιόνια, καθώς και διάφορα καθίσματα κ.λ.π. Ένα παιχνίδι όμως που τελικά προτιμά θα το προσαρμόσει μόνο του στις δικές του ανάγκες. Με αυτόν τον τρόπο θα αναπτύξει περισσότερο την ελευθερία κινήσεως του όπως στην τσουλήθρα, στην τραμπάλα, στις κούνιες, στα πολύγωνα. Χρειάζεται ενθάρρυνση για να ξεκινήσει όλες αυτές τις δραστηριότητες των παραπάνω παιχνιδιών. Αν θέλουμε να πηδήσει ένα σκαλί, πρώτα θα πρέπει να του εξηγήσουμε πώς είναι το σκαλί και πόση είναι η απόσταση από το άλλο σκαλί. Μετά εκείνο θα βρει τον τρόπο να πραγματοποιήσει αυτή την δραστηριότητα.

6.5 Τα αγαπημένα παιχνίδια του παιδιού με προβλήματα όρασης

Τα παιχνίδια που έχουν ήχο και κάνουν θόρυβο είναι στις πρώτες επιλογές των παιδιών. Αυτά είναι κουδούνια όλων των σχημάτων και όλων των διαστάσεων, παιχνίδια που ηχούν και αλλά από πλαστικό, σφυρίχτρες, ταμπούρλα, ταμ-ταμ, ξυλόφωνα, φουσαρμόνικες, κορνέτα

και τρομπέτες ντέφια, αρμόνικες και πολλά άλλα. Πολλά θα μπορούν να κατασκευαστούν από εμάς όπως ξύλινα δοχεία ή πλαστικά. Θα μπορούσαν να καλυφθούν με μια ενιαία ελαστική μεμβράνη για να κατασκευαστεί όργανο με χορδές για παράδειγμα. Το ίδιο το παιδί θα είναι εκείνο που θα δημιουργήσει χιλιάδες ήχους και θορύβους: φλιτζάνια και πιατάκι, κουτάλι και πιρούνι, κατσαρόλα και καπάκι, και οποιοσδήποτε άλλος συνδυασμός αντικειμένων.

Η υγρή άμμος, η λάσπη, το χιόνι, το νερό δίνουν την δυνατότητα άπειρων κατεργασιών παιχνιδιού από τα ίδια τα παιδιά. Ιδιαίτερα τους αρέσει να παίζουν μετά την βροχή ή κατά την διάρκεια της και είναι ευκαιρία μάθησης που θα πρέπει να την δίνουμε στα παιδιά με τον πρόποτα τρόπο. Μια γωνιά του σχολείου στην αυλή με άμμο του δίνει την δυνατότητα να παίζει με το νερό, με την υγρή άμμο, να χτίζει, να γκρεμίζει, να πλάθει με την φαντασία του και με την αφή του πύργους στην άμμο. Μεγαλώνοντας τα παιδιά χρησιμοποιούν αντί για χώμα, λάσπη και άμμο ή παράλληλα με αυτά τα υλικά και τον πηλό.

Η μπάλα και το μπαλόνι από μόνα τους μπορεί να θέσουν περιορισμούς στο παιδί, υπάρχουν όμως ηχητικές μπάλες που το παιδί μπορεί να τις ακούει όταν κινούνται. Καλό θα είναι το βλέπον πρόσωπο που βοηθάει να είναι καλά προετοιμασμένο για να είναι αποτελεσματικό στο πώς θα δώσει στο παιδί την μπάλα. Η επιδεξιότητα, η πρακτική εμπειρία και η προπόνηση είναι προϋποθέσεις σοβαρές για να μπορεί το παιδί να παίζει με τη μπάλα και τα μπαλόνια, εκτός και αν τα προσαρμόσουμε στα μέτρα του. Παραδείγματος χάρη μπαλόνια που μιλάνε, μπάλες που ηχούν τραγουδιστά. Όσο μεγαλύτερος είναι ο χώρος, τόσο μεγαλύτερη πρέπει να είναι η μπάλα και τα μπαλόνια. Η μπάλα παίζεται στο γήπεδο με κουδούνια ή μέσα σε μια σακούλα. Βέβαια, όταν η μπάλα είναι στον αέρα είναι αδύνατον να την πιάσουν τα τυφλά παιδιά, εκτός αν είναι πολύ προσεκτικά και επιδέξια να αντιλαμβάνονται και να ακούνε καλά

για να μπορούν να πιάσουν καλά τη μπάλα. Η ετοιμότητα της αντίδρασης και της προσοχής είναι παράγοντες για να βοηθηθούν να πιάσουν την μπάλα. Τα ιπτάμενα αντικείμενα όπως τα μπαλόνια με το σχοινάκι το τυφλό παιδί κρατώντας τα αισθάνεται προς ποια κατεύθυνση ο άνεμος τα κατευθύνει ενώ κυματίζουν στον αέρα.

6.6 Εμπειρίες παιχνιδιού μέσα στο φυσικό περιβάλλον

Για την παιδική εμπειρία του παιχνιδιού και για τη σημασία που αυτή έχει, πρέπει να πούμε ότι το πιο πλούσιο υλικό είναι εκείνο που μας προσφέρει η φύση. Ο κήπος, το πάρκο, ο ζωολογικός κήπος, η εξοχή, το αγρόκτημα, η παραλία, το ρυάκι, το βουνό, το ποτάμι, η θάλασσα, το λιβάδι, το χωράφι, ο δρόμος του χωριού προσφέρουν πλήθος από ευκαιρίες και πρωτογενείς εμπειρίες. Προς το τέλος Μαΐου με την αλλαγή εποχής, θέλουμε να βιώσουν αυτήν την εμπειρία τα παιδιά, οι μαθητές. Νέες πηγές ευχαρίστησης και έκπληξης για το παιδί είναι η εναλλαγή των εποχών. Οι ευκαιρίες για την πραγματοποίηση παρατήρησης είναι τόσες πολλές που η έλλειψη της όρασης δεν φαίνεται να αποτελεί αναπηρία όσον αφορά την απόλαυση της φύσης. Το βιωματικό παιχνίδι που αναφέρω παρακάτω: «ελάτε να παίξουμε και να μάθουμε τα λουλούδια» εντάσσεται σε αυτή την κατηγορία. Όταν δεν έχουμε δίπλα μας την φύση την φέρνουμε κοντά μας με τον πιο παραστατικό τρόπο, όπως φέραμε τα λουλούδια στα παιδιά.

Το τρεχούμενο νερό από την υδροροή, μια λεκάνη και ένας λαστιχένιος σωλήνας προσφέρουν πολλές δυνατότητες παιχνιδιού. Τα επιπλέοντα πιάτα ή βάρκες είναι ακόμα τροφοδοσία για παιχνίδι στο τυφλό παιδί που του δίνει ώρες χαράς, αυτενέργειας, πρωτοβουλίας και δημιουργίας. Όταν βρίσκεται το παιδί κοντά στην θάλασσα, σε παραθαλάσσιο χωριό ή σε παραλία είναι μια θαυμάσια ευκαιρία που

συνδυάζεται με γνωριμία και άμεση επαφή του παιδιού με την φύση, με την άμμο, με το νερό, με τα βότσαλα, τα κογγύλια, με τον καθαρό αέρα και τον λαμπερό ήλιο που του ομορφαίνει και του χαϊδεύει το πρόσωπο, με το φύσημα του αέρα και με την ζεστασιά του αντίστοιχα.

Ένας άλλος ενδιαφέρων τομέας παιχνιδιών είναι οι ευκαιρίες που έχουν μέσα στο φυσικό τους περιβάλλον τις οποίες τα παιδιά μετασχηματίζουν σε υλικό παιχνιδιού. Για παράδειγμα μια ντουλάπα που μπορεί να ανοίξει και να κλείσει, μια πόρτα, κουτιά όλων των ειδών και διαστάσεων, σκαλιά μικρά και σκαλοπάτια, σκάλες. Δέντρα για να μπορεί να σκαρφαλώσει, κατηφοριές που μπορεί να κατέβει κατακυλώντας, βρύσες που να ανοίγουν και να κλείνουν για να ακούει το νερό που τρέχει ή σταματάει, οτιδήποτε μπορεί να μετατραπεί σε σπίτι, μπορεί να μετατραπεί σε παιχνίδι Bueli and Charls 1951.

6.7 Παιχνίδια αφής και άλλων αισθήσεων

Εκτός από τα παιχνίδια που τα ψυχαγωγούν υπάρχουν και παιχνίδια που έχουν ιδιαίτερη αξία για τα απτικά τους χαρακτηριστικά. Όταν αναφερόμαστε στην αίσθηση της αφής ομιλούμε για την θερμική αίσθηση η οποία μας επιτρέπει να εξακριβώσουμε και να αναγνωρίσουμε μια ολόκληρη ομάδα ιδιοτήτων των αντικειμένων, όπως σχήμα, διάσταση, δομή, σκληρότητα, μαλακότητα, ευκαμψία, βάρος, υγρότητα, θερμότητα, θερμογόνο βαθμό που καθορίζεται από τις μεταβολές της επιφάνειας καθώς και μια απεριόριστη ομάδα μεταβολών που προκύπτει από τον συνδυασμό αυτών των ιδιοτήτων.

Οι μυϊκές και κινητικές αισθήσεις είναι παρούσες σε όλες τις απτικές παρατηρήσεις. Παιχνίδια λοιπόν που μπορούμε να έχουμε στην διάθεση των παιδιών μας ως σχολείο και ως οικογένεια είναι τα εξής: θορυβώδη παιχνίδια, κύβοι διαφόρων διαστάσεων. Οι κύβοι μπορούν να

είναι διαφορετικά απτικά υλικά ώστε πολλοί κύβοι να αποτελούν μια επιφάνεια με διαφορετικά απτικά υλικά αναγνωρίσιμα από τα τυφλά παιδιά.

Οι κύβοι διαφορετικής υφής καλυμμένοι με διαφορετικό απτικό υλικό από κάθε πλευρά μπορούν να δημιουργήσουν ένα πρωτότυπο παιχνίδι αφής και αναγνώρισης από τα παιδιά του διαφορετικού υλικού όπως ξύλο, μάρμαρο, σίδηρο, μάλλινο, μεταξωτό, χνουδωτό, και άλλα.

Υπάρχουν πλάκες που είναι διαμορφωμένες με διαφόρους τρόπους όπως σε τετράγωνα, τρίγωνα, κύκλους και άλλα γεωμετρικά σχήματα και τα αντίστοιχα ενσφηνώματά τους. Αν αυτά διαφοροποιηθούν με διαφορετικούς ιστούς (απτικό υλικό) το παιχνίδι θα είναι πιο ενδιαφέρον για τους μαθητές με προβλήματα όρασης.

6.8 Διδασκαλία και μάθηση μέσω του παιχνιδιού

Στα διδακτικά παιχνίδια μπορούμε να διαφοροποιήσουμε το βάρος χρησιμοποιώντας διαφορετικά υλικά π.χ. ξύλο σε διαφορετικά μεγέθη και βάρη. Όσο πιο μεγάλα είναι τα αντικείμενα τα παιδιά θα μπορούν να διακρίνουν πιο εύκολα ποιο αντικείμενα έχουν ίδιο βάρος, σχήμα, διαστάσεις ή διαφορετικό σχήμα, βάρος και διαστάσεις Bueli and Charles 1951.

Τα μπουκάλια που κυρίως είναι κατασκευασμένα με πλαστικό μπορούν να γεμίσουν με διαφορετικά υγρά και έτσι θα έχουν διαφορετική βαρύτητα. Οι δραστηριότητες της σύγκρισης και της ταξινόμησης των αντικειμένων αναπτύσσουν τις ικανότητες απτικών διακρίσεων.

Τα παραπάνω παιχνίδια τα χρησιμοποιούμε με γνώμονα την εξέλιξη της διδασκαλίας και μάθησης του παιδιού σε διάφορα επίπεδα και όχι απλά για να το απασχολούμε. Η δραστηριότητα της ταξινόμησης

μπορεί να είναι πιο ενδιαφέρουσα προσφέροντας στο παιδί την δυνατότητα παιχνιδιών με χειρισμούς όπως για παράδειγμα να βιδώνει και να ξεβιδώνει κυλίνδρους διαφόρων διαστάσεων αλλά και διαφορετικού βάρους.

Η συλλογή διαφόρων υφασμάτων π.χ. μαλλί, μετάξι, ζέρσευ, βελούδο, λινό και άλλα, είναι καλή ώστε να δώσουμε την ευκαιρία στο παιδί να τα αναγνωρίσει και να τα συγκρίνει. Άλλες δυνατότητες προσφέρονται από τους διαφόρους τύπους δέρματος, ξύλου, μετάλλου και χαρτιού. Για να μην μιλήσουμε για το σμυριδόχαρτο, που είναι θαυμάσιο για την κάλυψη επιφανειών ή το ελαστικό και το πλαστικό που θα καλύψουν τις επιφάνειες.

Το πέραςμα των χονδρών είναι εξάσκηση για τα χέρια και την αφή μικρών και μεγαλύτερων παιδιών. Στην αρχή χρησιμοποιούμε μεγάλες χάντρες και μεγάλα σύρματα. Όταν οι κινήσεις του παιδιού συντονιστούν, χρησιμοποιούμε μικρότερες χάντρες και μικρότερα σύρματα. Οι μάντρες από ξύλο σε σχήμα κυλίνδρου, σφαίρας και κύβου είναι και με χρώματα για τα παιδιά με προβλήματα μερικής όρασης. Θα πρέπει να χρησιμοποιείται το κάθε τι για την δραστηριοποίηση του παιδιού με κάποιο αποτέλεσμα. Για παράδειγμα φτιάχνουμε με χάντρες ένα κομπολόι ένα βραχιόλι ένα κολιέ και λοιπά.

Οι διαφοροποιήσεις σε σχήμα, σε όγκο και χρώμα προσφέρουν μεγαλύτερες δυνατότητες για μια δραστηριότητα η οποία θα κατέληγε να είναι μονότονη και κουραστική. Ακόμα μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε κουμπιά, διάφορα είδη ζυμαρικών, σπόρους καλαμποκιού, και οποιαδήποτε υλικά που τα αγγίζουμε και μπορούν να πιάνονται από το χέρι.

Τα παιχνίδια που έχουν ως υλικό τουβλάκια διαφόρων σχημάτων και διαστάσεων είναι τα πιο προτιμητέα από τους μαθητές. Η μυϊκή ανάπτυξη προηγείται της επίτευξης ενός περισσότερο τελειοποιημένου

συντονισμού και πρέπει να χρησιμοποιούνται τα χοντρά τουβλάκια ως εμπειρικό παιχνίδι. Στην συνέχεια θα μπορεί να χρησιμοποιεί πιο μικρά τουβλάκια. Αλλά θα χρησιμοποιεί και τα προηγούμενα για να κάνει συνδυασμό και κατασκευή διαφόρων και διαφορετικών αντικειμένων όπως σπιτάκια, έπιπλα, ταχυδρομικά γραφεία, χώρο στάθμευσης αυτοκινήτων τρένα, γέφυρες, σκεπές, ράμπες. Όλα αυτά βοηθούν στην άμεση ανάπτυξη της δημιουργικής του φαντασίας, υπάρχουν ακόμα τρίγωνα, τόξα, κολόνες, στήλες, φορητά δοκάρια. Για τις πρώτες τάξεις του δημοτικού είναι κατάλληλα τα τουβλάκια με βλήτρες, μπουλόνια, βίδες που επιτρέπουν τον σχηματισμό ψηλών κατασκευών.

Το παιδί θα ανακαλύψει χίλιες φορές με την αφή αυτό που δεν μπορεί να δει! Αυτή θα υποστηριχθεί αποτελεσματικά από την ακοή και για να μην ξεχνιόμαστε από την όσφρηση και την γεύση. Συνήθως, όταν δεν υπάρχουν προβλήματα όρασης δεν χρησιμοποιούνται οι αισθήσεις στις εν δυνάμει ικανότητες τους. Όμως αντίθετα οι μαθητές με προβλήματα όρασης, εφόσον κοντά τους έχουν ευαισθητοποιημένους γονείς και εμπνευσμένους δασκάλους, μπορούν να αισθανθούν με όλες τους τις αισθήσεις σε πλήρη λειτουργία, πλην της όρασης, και να απολαύσουν την χαρά, την ομορφιά, την αρμονία και άλλα μυστικά που κρύβει το περιβάλλον για όλους μας.

6.9 Η κοινωνικοποίηση του τυφλού παιδιού μέσα από το παιχνίδι

Τα παιχνίδια δίνουν την δυνατότητα στο παιδί να εκφραστεί, και να χρησιμοποιήσει την φαντασία του. Όταν είναι μικρό το παιδί μιμείται τους γονείς μαγειρεύοντας, πλένοντας τα πιάτα, ξεσκονίζοντας. Αργότερα θα χρησιμοποιήσει την φαντασία σε έναν ευρύτερο χώρο. Θα έχει την δυνατότητα να ανακατασκευάσει και να αναπαραστήσει πραγματικά μια κατάσταση. Γι' αυτό θα χρησιμοποιεί πιο κατάλληλα

παιχνίδια. Μερικές φορές τα παιδιά χρησιμοποιούν παιχνίδια που τα θεωρούν οι ενήλικες ακατάλληλα. Όμως είναι η φαντασία που δίνει τον χαρακτήρα που τα παιδιά θέλουν να τους αποδώσουν.

Πρώτα μαθαίνει να παίζει μόνο του αλλά μετά μαθαίνει να παίζει και με τους άλλους. Η διαδικασία κοινωνικοποίησης μπορεί να επαληθευτεί αργότερα για το παιδί με προβλήματα όρασης παρά για εκείνους που έχουν την όραση τους. Το τυφλό παιδί παρατηρεί την δυνητική ουσία ενός συντρόφου πολύ αργότερα από τον παιδί που βλέπει γιατί όταν το παιδί έχει όραση μπορεί να καθορίσει τις πρώτες κοινωνικές του σχέσεις και μαθαίνει να έχει κατά συνέπεια προσωπική παρατήρηση και να μοιράζεται τα παιχνίδια του με τους άλλους κατά την διάρκεια του παιχνιδιού. Όμως το παιδί που έχει ολική έλλειψη όρασης δεν προσελκύεται από κάτι που είναι έξω από τον χώρο που μπορεί να φτάσει με το χέρι, και παίζει μόνο με τα πράγματα που του δίνουν ή που μπορεί να τα φτάσει με τα χέρια. Ποτέ δεν είναι παρόν ένα άλλο παιδί αν δεν προσελκύει την προσοχή του. Με αυτή την επαφή θα αρχίσει να τα αντιλαμβάνεται και να τα συνηθίζει. Έτσι θα δημιουργήσει κριτήρια για να κάνει σχέσεις με τους άλλους. Μεγαλώνοντας θα εξοικειώνεται με τα παιδιά της ηλικίας του ενώ θα έρχεται σε επαφή φυσικά με αυτά. Στην συνέχεια θα χρησιμοποιεί μαζί με αυτά και τα παιχνίδια. Η εμπειρία αυτή θα πρέπει να είναι ευχάριστη και όχι δυσάρεστη για το παιδί. Αν μάθει να χρησιμοποιεί το παιχνίδι του εκ περιτροπής θα περιμένει στην συνέχεια να έρθει και η σειρά του.

Πολλές φορές ο ενήλικας που προσπαθεί να δραστηριοποιήσει το παιδί έχει υπερπροστατευτική συμπεριφορά με αποτέλεσμα να θέλει να επιβάλλει τους δικούς του όρους στο παιχνίδι που κάνει το παιδί. Αυτή η στάση δυσκολεύει το παιδί και είναι σημαντικό ο ενήλικας να υποχωρεί και να αφήνει πρωτοβουλία, αυτενέργεια και αυτοέκφραση στο ίδιο το παιδί. Είναι ιδιαίτερο σημαντικό ο ενήλικας, ο δάσκαλος ή γονιός ή

εκπαιδευτής ή και φίλος να είναι ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένος ώστε να δίνει τη δυνατότητα στο παιδί να παίζει ανεξάρτητα π.χ. να βρίσκει τα παιχνίδια του μόνο του.

Πολλές φορές το παιδί μπορεί να είναι επιθετικό, να τσιμπάει, να δαγκώνει το άλλο παιδί. Αυτό είναι ένα μικρό στάδιο προσαρμογής που εξαρτάται από τον τρόπο αντιμετώπισης του γονέα και του δασκάλου. Η υποχωρητική στάση των ενηλίκων ενασχολούμενων με το τυφλό παιδί έχουν οδηγήσει το παιδί στο να μην γνωρίζει τι σημαίνει υποχωρώ. Σίγουρα κάτι συμβαίνει με την διαδικασία προσαρμογής του όταν το παιδί εξακολουθεί να είναι επιθετικό και να δυσαρεστείται συνεχώς. Ίσως να αισθάνεται φοβισμένο και τρομαγμένο με τα άλλα παιδιά, να πλήττει μαζί τους, να αισθάνεται απροσάρμοστο εξ αιτίας δυσάρεστων εμπειριών που είχε με άλλα παιδιά κατά το παρελθόν. Ακόμα μπορεί να αισθάνεται βαρύ τον εξαναγκασμό σε πειθαρχία ή την πειθαρχία σε κανόνες. Είναι σκόπιμο ότι θα πρέπει να επανεξετάζεται η θέση του παιδιού στο οικογενειακό περιβάλλον αν θέλουμε το παιδί μας να είναι χαρούμενο, δημιουργικό και ευτυχισμένο με τον κόσμο γύρω του.

Κατά την διάρκεια του παιχνιδιού τα παιδιά εκδηλώνουν αισθήματα και συγκινήσεις και εξωτερικεύουν εμπειρίες που μπορεί να του έχουν κάνει εντύπωση. Εκτονώνονται από μια συναισθηματική φόρτιση, και αποκτούν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στον έλεγχο του εαυτού τους σε μια κρίσιμη κατάσταση. Το παιχνίδι του γιατρού ή «παίζουμε στο νοσοκομείο» θα βοηθήσει τα παιδιά καθόσον επαναλαμβάνουν μια κρίσιμη κατάσταση κατά την οποία εξαλείφεται η δυσάρεστη όψη.

Με την επανάληψη μαθαίνουν να λειτουργούν πιο αποτελεσματικά σε μια πραγματική εμπειρία. Παράδειγμα θόρυβοι ή ήχοι και οι μεταβολές αυτών αποτελούν μια σταθερή πηγή ερεθίσματος για το παιδί που δεν έχει όραση όπως τα ηχητικά χαρακτηριστικά των

διαφόρων αντικείμενων: αυτοκινήτων, τρένων, πλοίων, θόρυβοι μηχανών και αεροπλάνων καθώς επίσης ο ήχος του νερού σε όλες τις μορφές του ή του ανέμου, της βροχής και του χιονιού, των ζώων, η φωνή και ο θόρυβος των ανθρώπων προσελκύει και δελεάζει την προσοχή του παιδιού ερεθίζοντας το να αντλήσει πληροφορίες και γνώσεις. Οι διαφορές των φωνών από το ένα άτομο στο άλλο και οι αλλαγές της φωνής που μπορούν να παρατηρηθούν στο άλλο άτομο αποτελούν μια σταθερή πηγή ερμηνείας ενώ αυτό μεγαλώνει. Η φωνή για τους τυφλούς έχει σημασία εξέχουσα. Ένα τυφλό παιδί δεν θα εκδηλώσει την επιθυμία να γνωρίσει τα φυσικά χαρακτηριστικά του προσώπου ενός ανθρώπου. Πολυσήμαντα πράγματα περνούν στους τυφλούς μέσα από την φωνή των άλλων.

Ένα κοριτσάκι ταΐζει την κούκλα του τα φαγητά που δεν θα έτρωγε. Της τα ταΐζει αναγκαστικά. Εξωτερικεύοντας αυτή την κατάσταση μπορεί να εκδηλώσει ανοιχτά τα συναισθήματα της χωρίς να διατρέχει τον κίνδυνο να αποδοκιμαστεί.

Με αυτόν το τύπο των παιχνιδιών εξαλείφεται το παιδικό άγχος γιατί προσφέρεται η δυνατότητα στο παιδί να κάνει κάτι παίζοντας για να λύσει ουσιαστικά το πρόβλημα.

Το παιδί μέσα από το παιχνίδι δραματοποιεί γεγονότα και ιστορίες που έχει ακούσει ή που έχει διαβάσει. Αυτά τα αυθόρμητα παιχνίδια είναι χρήσιμα από πολλές απόψεις. Φέρνουν σε επαφή τα τυφλά παιδιά με καταστάσεις τις οποίες τα παιδιά που βλέπουν μπορούν συχνά να δουν σε σκηνές ή σε εικονογραφήσεις. Με τα παιδιά μπορούμε να αναπαραστήσουμε μύθους και παραμύθια και στην αναπαράσταση μπορούν να συμμετέχουν παιδιά χωρίς όραση αλλά και παιδιά με όραση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

7.1 Συμπεράσματα με βάση το βιοσωματικό τομέα ανάπτυξης.

Τα αίτια για την γέννηση ατόμων με προβλήματα όρασης είναι γενετικά, προγενετικά και από μολύνσεις.

Τα άτομα με προβλήματα οράσεως με τις επαναλαμβανόμενες κινήσεις ικανοποιούν την διάθεση τους για κίνηση.

7.2 Συμπεράσματα με βάση τον ψυχοκινητικό τομέα ανάπτυξης.

Οι κινητικές δραστηριότητες στα παιδιά με προβλήματα όρασης διδάσκονται βήματα.

Το παιδί με πρόβλημα όρασης δεν περπατά σταθερά ώστε να γνωρίσει καλά το περιβάλλον.

Για την βοήθεια των γονέων και των νηπίων με προβλήματα όρασης είναι απαραίτητη η εφαρμογή της ανίχνευσης του περιβάλλοντος χώρου αξιοποιώντας και ενισχύοντας την γενική κινητικότητα.

Το παιδί με προβλήματα όρασης για να μπορεί να αυτοεξυπηρετείται θα πρέπει τα πράγματα να είναι στην ίδια θέση και να μην παρεμβαίνουμε όταν κάνει λάθει.

Το παιδί όταν έχει ενεργή συμμετοχή στις διαδικασίες της καθημερινής ζωής στην οικογένεια έχει σημασία για την ανεξαρτητοποίησή του και την αυτονομία του.

Τα πρώτα χρόνια της ζωής ενός παιδιού είναι τα πιο σημαντικά για την μετέπειτο ανάπτυξή του.

Το προσωπικό ενός νηπιαγωγείου θα πρέπει να εκπαιδευτεί ώστε να είναι έτοιμο για το πώς να φέρεται στα παιδιά.

Το παιχνίδι βοηθάει τα παιδιά με πρόβλημα όρασης να κάνουν κάποιες δραστηριότητες όπως να πιάσουν ένα παιχνίδι ή να τρέξουν.

Αν ένα παιδί με προβλήματα όρασης έχει επιπτώσεις κοινωνικά και εκπαιδευτικά εξαρτάται από το πόσο έγκυρη θα είναι η υποστηρικτική αγωγή.

Τα παιδιά με ολική έλλειψη όρασης έχουν αργή ανάπτυξη των κινητικών δεξιοτήτων.

7.3 Συμπεράσματα με βάση το γνωστικό τομέα ανάπτυξης.

Τα παιδιά με προβλήματα όρασης χρειάζονται περισσότερο χρόνο για να αποκτήσουν γνώσεις για το περιβάλλον.

Η ικανότητα για πρόωμη ανάπτυξη του παιδιού βοηθάει τους εκπαιδευτικούς να το βοηθήσουν πριν ακόμη το παιδί πάει σε κάποιο νηπιαγωγείο.

Τα παιδιά με μειωμένη όραση αντικαθιστούν τα μάτια με την σωματική επαφή ώστε να μπορούν να επικοινωνήσουν.

Το παιχνίδι βοηθάει τα παιδιά με προβλήματα όρασης στο να αναπτύξουν την αντίληψή τους και την σκέψη τους βέβαια τα βοηθάει και στην κοινωνικοποίησή τους.

Τα παιδιά με πρόβλημα όρασης δεν μπορούν να κατανοήσουν αυθόρμητα λέξεις που αναφέρονται στο χώρο ή στο διάστημα ή την σημασία λέξεων.

Η αδυναμία αναγνώρισης του σώματος δημιουργεί περιττές κινήσεις, έλλειψη ασφάλειας στις κινητικές δραστηριότητες και κακό προσανατολισμό στο χώρο.

Το μη βλέπον παιδί στηρίζεται στην αφή, στην ακοή, στην όσφρηση, στην συγκέντρωση προσοχής, στη μνήμη και σε άλλες ικανότητες.

7.4 Συμπεράσματα με βάση τον συναισθηματικό τομέα ανάπτυξης.

Οι δάσκαλοι, οι γονείς και γενικά τα άτομα που ασχολούνται με τα τυφλά παιδιά θα πρέπει να τα αφήνουν να παίζουν ανεξάρτητα και να μην τα πιέζουν.

Η συναισθηματική ανάπτυξη ενός παιδιού εξαρτάται από την οικογένειά του.

Οι γονείς θα πρέπει να στηρίζουν τα παιδιά τους όταν αυτοί αρχίζουν να καταλαβαίνουν ότι είναι τυφλά και διαπιστώνουν το προβλημά τους.

7.5 Προτάσεις

Από την μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας για το θέμα της εκπαίδευσης των ατόμων με πρόβλημα όρασης και από την παρουσίαση της υπάρχουσας κατάστασης στην παρούσα εργασία προκύπτουν οι εξής προτάσεις:

- ✚ Είναι γνωστό και παραδεκτό σε όλους ότι η εκπαίδευση και η εργασία είναι δικαιώματα για κάθε άνθρωπο. Μέσω της εκπαίδευσης και της εργασίας ο άνθρωπος κοινωνικοποιείται και ολοκληρώνεται σαν οντότητα. Για τα τυφλά άτομα αυτό είναι ακόμη πιο σημαντικό γιατί με τον τρόπο αυτό βρίσκουν διέξοδο από το σκοτάδι και το περιθώριο και μπορούν να λειτουργούν σαν ισότιμα μέλη της κοινωνίας.
- ✚ Θα πρέπει λοιπόν και τα τυφλά άτομα, σαν μέλη μιας κοινωνίας και σαν πολίτες μιας χώρας να έχουν τις ίδιες ευκαιρίες στην εκπαίδευση όπως κάθε Έλληνας γιατί με το υπάρχον σύστημα περιθωριοποιούνται και παραμερίζονται από την κοινωνική ζωή.
- ✚ Είναι αναγκαίος ο σχεδιασμός αποκεντρωμένων προγραμμάτων εκπαίδευσης και επαγγελματικής αποκατάστασης για τα τυφλά

άτομα για να μπορούν έτσι να εξυπηρετούνται και οι τυφλοί από την επαρχία.

- ✚ Ο σχεδιασμός θα πρέπει να προβλέπει προγράμματα εκπαίδευσης και όχι επιδοματικής πολιτικής που αίρει την φιλανθρωπία και την φυλεσπλαχνία.
- ✚ Για να καλυφθούν οι ανάγκες των τυφλών θα πρέπει να αντιμετωπισθούν οι δυσκολίες τους με σφαιρικό τρόπο και να μη γίνονται βιαστικές και αποσπασματικές ενέργειες. Θα πρέπει να γίνονται συστηματικά έρευνες για τον εντοπισμό των πραγματικών αναγκών των τυφλών.
- ✚ Θεωρείται επιπλέον αναγκαίο να υπάρξει μια αναδιοργάνωση του Κράτους Πρόνοιας έτσι ώστε να γίνεται ιεραρχήσει και κάλυψη των αναγκών με συστηματικό τρόπο
- ✚ Απαιτείται επίσης, αύξηση του αριθμού του προσωπικού που στελεχώνει τα ιδρύματα και τις οργανώσεις που ασχολούνται με τα τυφλά άτομα και μια ειδίκευση του προσωπικού αυτού, ώστε οι υπηρεσίες αυτές να ανταποκρίνονται σε ικανοποιητικό βαθμό όχι μόνο στις σημερινές ανάγκες των τυφλών αλλά πολύ περισσότερο στις προβλεπόμενες ανάγκες της κοινωνίας των επόμενων χρόνων.
- ✚ Να ιδρυθούν ενημερωτικοί – συμβουλευτικοί σταθμοί στελεχωμένοι με ειδικευμένο προσωπικό, που στόχο θα έχουν την ενημέρωση της κοινότητας και κατ' επέκταση την εξάλειψη των προκαταλήψεων για την τύφλωση και τα τυφλά άτομα, έτσι ώστε να μπορούν να λειτουργούν σαν ισότιμα μέλη της κοινωνίας.
- ✚ Κρίνεται επίσης σκόπιμη, η σύσταση ειδικών μονάδων εκπαίδευσης που θα ανταποκρίνονται στις ανάγκες των ατόμων με επίκτητη τύφλωση που επήλθε μετά τη σχολική ηλικία.

- ✚ Θα πρέπει να τηρηθεί μια σταθερότητα όσον αφορά την κάλυψη των αναγκών των τυφλών και γενικότερα των ατόμων με ειδικές ανάγκες από την εκάστοτε κυβέρνηση.
- ✚ Η εκπαιδευτική νομοθεσία θα πρέπει να προβλέπει, ότι η εκπαίδευση των τυφλών και γενικότερα των μαθητών με ειδικές ανάγκες αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του ενιαίου εθνικού εκπαιδευτικού προγραμματισμού, της ανάπτυξης του προγράμματος σπουδών και της οργάνωσης του σχολείου και ότι θα πρέπει να παρέχεται κατά προτίμηση και στο μέτρο του δυνατού μέσα στα κοινά σχολεία και μάλιστα μέσα στις συνηθισμένες τάξεις. Το «σχολείο για όλους» θα πρέπει να προωθηθεί σταδιακά σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης (Ν. 2817/2000, άρθρο 1, παρ. 11).
- ✚ Οι εκπαιδευτικοί του κοινού σχολείου θα πρέπει να βοηθούνται / υποστηρίζονται κατάλληλα, ώστε να μπορούν να ανταποκρίνονται επαρκώς στο ρόλο τους ως δάσκαλοι όλων των παιδιών με / και χωρίς ειδικές ανάγκες (Ν. 2817/2000, άρθρο 1, παρ. 11, εδάφιο α').
- ✚ Οι γονείς και οι εκπρόσωποι των μαθητών με ειδικές ανάγκες θα πρέπει να ενημερώνονται κατάλληλα, να ενδυναμώνονται και να συμμετέχουν ως ισότιμοι εταίροι σε όλες τις διαδικασίες λήψης των αποφάσεων που τους αφορούν (Ν. 2817/2000, άρθρο 1, παρ. 8, άρθρο 2, παρ.3, εδάφιο δ' και παρ. 20).
- ✚ Όλοι οι συμμετέχοντες στην εφαρμογή προγραμμάτων συνεκπαίδευσης των τυφλών και βλεπόντων μαθητών να είναι ενήμεροι για το ρόλο τους και να συνεργάζονται αρμονικά.
- ✚ Να γίνει απογραφή των μαθητών με προβλήματα όρασης, τα οποία φοιτούν σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης της χώρας μας και να οργανωθούν σύγχρονα προγράμματα για την εκπαίδευσή

τους τόσο στις σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής όσο και στα κοινά σχολεία.

- ✚ Να γίνεται πρόωμη και έγκυρη διάγνωση των προβλημάτων όρασης και στη συνέχεια προσεκτική επιλογή των μαθητών, οι οποίοι θα μπορέσουν να παρακολουθήσουν επωφελώς προγράμματα συνεκπαίδευσης με τους βλέποντες συμμαθητές τους.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. **Δαμανάκη, Α.** / Διάθλαση, Βασικές Αρχές και Τεχνική. Αθήνα: Ιατρικές Εκδόσεις Λίτσας, 1985
2. **Θεοδοσιάδης, Γ.** / Επίτομη Οφθαλμολογία. Αθήνα: Ιατρικές Εκδόσεις Λίτσας, 1984
3. **Κίρκ, Σ.** / Η εκπαίδευσης των αποκλινόντων παιδιών, μετάφραση: Κώστας Τσιμπούκης. Αθήνα, 1973.
4. **Κουτάντος, Δ.** / Κριτική θεώρηση: Η κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών με οπτικά προβλήματα και η εκπαιδευτική έρευνα, Σύγχρονη Εκπαίδευση, τεύχος 109, σ.43-50.
5. **Κουτάντος, Δ.** (1999) / Μια βιοματική προσέγγιση της εκπαίδευσης των δασκάλων. Η κινητικότητα (mobility) παιδιών με σοβαρά οπτικά προβλήματα, Θέματα ειδικής αγωγής, τεύχος 5, 48-58.
6. **Κουτάντος, Δ.** (2000) / Έρευνα: Παιδιά με μειωμένη όραση και επιπλέον βλάβες στα ειδικά εκπαιδευτικά πλαίσια της Κρήτης, Παιδαγωγική Επιθεώρηση, τεύχος 30, σ. 65-85.
7. **Κοφίνας, Η.** (1976) / Στοιχεία τινά περί Αμβλυωπίας επί μαθητών της στοιχειώδους εκπαιδύσεως. Αθήνα.
8. **Κρυσταλλάκης, Γ.** / Παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες. Αθήνα: Εκδόσεις Γ. Κρυσταλλάκη, [χ.χ.]
9. **Κυπριωτάκης, Α.** / Τα ειδικά παιδιά και η αγωγή τους, 3^η εκδ. Ηράκλειο: Ψυχοτεχνική, 1989.
10. **Λιοδάκης, Δ.** / Εκπαιδευτικά προγράμματα για τυφλούς. Αθήνα: Εκδόσεις Άτραπος, 2000.
11. **Παπασπηλιώπουλος, Π. Ι.** / Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα: Μάτι του ανθρώπου. Αθήνα: Το Βήμα, 1997.

- 12.Χιουρέα, P.** / Εισαγωγή στην εκπαίδευση των τυφλών στην Ελλάδα. Αθήνα: Λύχνος, 1998.
- 13.Κουτάντος, Δ.** / Περιοδεύοντες εκπαιδευτικοί: μια πρόκληση για την αγωγή των παιδιών με ειδικές ανάγκες στην Ελλάδα, Παιδαγωγική Επιθεώρηση, τεύχος 29, σ.127-14.
- 14.Μπαλή, Β.** / Παιδιά με προβλήματα όραση και ο ρόλος του παιχνιδιού στην εξέλιξή τους, Θέματα Ειδικής Αγωγής, τεύχος 23, σ. 64-71.
- 15.Τάφα, Ε.** / Συνεκπαίδευση παιδιών με και χωρίς προβλήματα μάθησης και συμπεριφοράς. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1997.
- 16.Τύφλωση και παιδί / μετάφραση:** Νίκος Παπαδάκης και Μαρίνα Κόφφα; Επιστημονική επιμέλεια: Αθηνά Ζώνιου-Σιδέρη, Παναγιώτα Καραγιάννη. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2005
- 17.Παιδιά και νέοι με προβλήματα όρασης: η πρόσβαση στην εκπαίδευση / μετάφραση:** Ακριβή Λαζαράτου; επιστημονική επιμέλεια: Αθηνά Ζώνιου-Σιδέρη, Ευδοξία Ντεροπούλου-Ντέρου.
- 18.Μπόλου, Μάγδα και Γκουβέρης, Βαγγέλης /** Νέοι ορίζοντες για τα παιδιά με προβλήματα όρασης: οδηγός πρώιμης παρέμβασης. Θεσσαλονίκη: Ορθόδοξο Ίδρυμα Παιδείας και Πολιτισμού, 2000.
- 19.Μπόλου, Μάγδα και Γκουβέρης, Βαγγέλης /** Δώστε μου την ευκαιρία. Αθήνα: Ίδρυμα Προστασίας Τυφλών Β. Ε., [χ.χ.]

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. **Griffith, J. and Best, T.** / Survey of visually impaired children in Schools for children with severe learning difficulties. Shrewspury: RNIB Condover Hall School, 1995.
2. **Griffiths, M. I.** / Associated disorders in children with devere visual handicap. In: V. Smith and J. Keen (Eds) Visual handicap in children. London: William Heinemann medical books, 1979.
3. **Grossman, H. L.** / The royal new south Wales Institute for Deaf and Blind Children, Monograph series-number 3. Cortical visual impairment presentation, Assessment and management. Australia: North Rocks Press, 1992.
4. **Mason, H.** / Common eyes defects and their educational implications. In: H. Mason and S. McCall with C. Arter M. McLinden and J. Stone (Eds) Visual Impairment: Access to education for children and young people. London: David Fulton Publishers, 1997.
5. **Mason, H. L.** / Spotlight on special educational needs: Visual impairment. Tamworth: NASEN, 1995.
6. **Muldoon, J. and Pickwell, D.** / Optometric needs of multiply handicapped children. In: T. Buckingham (Ed.) Visual problems in childhood. Oxford: Buttwerworth-Heinemann Ltd, 1993.
7. **Porter, J. and Pease, L.** / Framework for inspecting school provision for pupils with multiple disability and visual impairment. London: Royal National Institute for the Blind, 1998.

8. **Chapman, E. K.** / Visual handicapped children, People. London: Routledge and Kegan Paul, 1978.
9. **Dawkins, J.** / Models of mainstreaming for visually impaired pupils. Studies of current practice with guidelines for service development. London: HMSO, 1991.
10. **Dorn, L.** / The mother/blind infant relationship: a research program, British Journal of visual impairment, vol. 11(1), p.13-16.
11. **Ellis, A. and Frankenberg, A.** / What shall we do with a child who can't see? A guide for nursery and playgroup leaders. London: RNIB, 1991
12. **Ellis, A. and Frankenberg, A.** / Paving the way a guide for mainstream nursery and playground leaders caring for visually impaired children. London: RNIB, 1995.
13. **Harrison, D. and Crow, M.** / Living and learning with blind children. A guide for parents and teachers of visually impaired children. Toronto; London: University of Toronto Press, 1993.
14. **Hull, W. and Ross, M.** / The parent-teacher relationship in pre-school programs, Journal of visual impairment and blindness, vol. March 1997, p. 102-105.
15. **MacDonagh, G.** / Pre-school problems facing young visually impaired children and their families: abnormal visual development begets abnormal child development, British Journal of Visual Impairment, vol. 14(1), p. 25-28.
16. **Parsons, S.** / Function of play in low vision children (part 2): emerging patterns of behaviour, Journal of Visual Impairment & Blindness, vol. June 1996, p. 777-784

- 17. Stone, J. (ed)** / EDSE 24: Visual impairment and teaching, Unit 10: The young child with visual impairment. The University of Birmingham, 1996.
- 18. Tobin, M. J.** / Psychological development in blind infants. Conference proceeding: Cecita Infantile. Milano, 1980.
- 19. Workman, S. H.** / Teachers' verbalizations and the social interaction of blind preschoolers, *Journal of visual impairment and blindness*, vol. January 1986, p. 532-534.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΦΕΚ